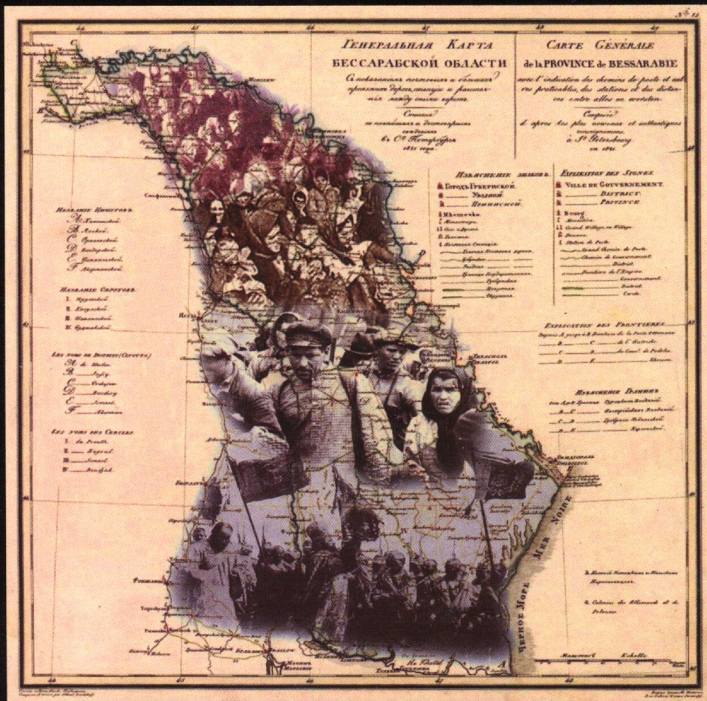

MUZEUL JUDEȚEAN "ȘTEFAN CEL MARE" VASLUI

ACTA MOLDAVIAE MERIDIONALIS

ANUARUL MUZEULUI JUDEȚEAN
"ȘTEFAN CEL MARE" VASLUI
XXXII
VOL. II

2011

MUZEUL JUDEȚEAN „ȘTEFAN CEL MARE” VASLUI

**ACTA MOLDAVIAE
MERIDIONALIS**

XXXII

2

2011

COLEGIUL DE REDACȚIE

Redactor: LAURENȚIU CHIRIAC

Secretar de redacție: MARIAN ANTONIU

**Colegiul de redacție: ALBERT GRECU, MARIA MARTINESCU,
OANA RUSU, MIHAI CRISTIAN ȘELARU**

**Traducere cuprins: Limba Engleză – profesor SORIN POPOIU
Limba Franceză – profesor ROXANA LAZANU**

Coperta: LIVIU PREUTU-GRIGORE

Orice corespondență se va adresa Muzeului „Ștefan cel Mare” Vaslui, Piața Independenței nr. 1, Vaslui, telefon/fax: 0235-311626, e-mail: museumvs@yahoo.com; museumvs@easynet.ro

Toute correspondance sera envoyée à l'adresse: Muzeul „Ștefan cel Mare” Vaslui, Piața Independenței nr. 1, Vaslui – Roumanie, tel./fax: 0235/311626, e-mail: museumvs@yahoo.com; museumvs@easynet.ro

Richten Sie bitte jedwelche Korrespondenz an die Adresse: Muzeul „Ștefan cel Mare” Vaslui, Piața Independenței nr. 1, Vaslui - Roumănen, tel./fax: 0235/311626, e-mail: museumvs@yahoo.com; museumvs@easynet.ro

Please send any mail to the following adress: Muzeul „Ștefan cel Mare” Vaslui, Piața Independenței nr. 1, Vaslui - Romania, tel./fax: 0235/311626, e-mail: museumvs@yahoo.com; museumvs@easynet.ro

Muzeul Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui nu își asumă răspunderea pentru conținutul articolelor publicate, aceasta aparținând în totalitate autorilor. În acest sens, rugăm colaboratorii noștri să trimită materialele redactate după normele științifice și numai în format electronic.

ISSN 0257-7372

Editată de Muzeul Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui

ABREVIERI – ABREVIATIONS – ABBREVIATIONS – ABKÜRZUNGEN

- AARMSI = Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice, București.
- ACMI = Anuarul Comisiunii Monumentelor Istorice, București.
- Acta Arch.* = *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae*, Budapesta.
- ActaMM* = *Acta Moldaviae Meridionalis* - Anuarul Muzeului Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui, Vaslui.
- AEH = Anuarul Eparhiei Hușilor, Editura Episcopiei Huși, Huși.
- AER = Anuarul Eparhiei Romanului, Editura Episcopiei Romanului, Roman.
- AGA = Anuarul de geografie și antropogeografie, București.
- AIIAI = Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol” Iași, Iași.
- AIIN = Anuarul Institutului de Istorie Național Cluj, Cluj - Napoca.
- AN - DJ Vaslui = Arhivele Naționale - Direcția Județeană Vaslui.
- AN - DMB = Arhivele Naționale - Direcția Municipiului București.
- Antonovici Iacov,
Doc. bârlădene = *Documente bârlădene*, vol. I - V, Bârlad - Huși, 1911 - 1926.
- ArhMedie = Arheologia Medievală, Uniunea Arheologilor Medieviști, Reșița.
- ArhMold = Arheologia Moldovei, Institutul de Arheologie Iași, București.
- ArheologijaS* = *Arheologija Sofia*. Institutul de Arheologie și Academia de Științe, Sofia.
- ArhStBuc = Arhivele Statului București.
- ArhStIași = Arhivele Statului Iași.
- AT* = *Ars Transilvaniae*, Revista Institutului Național de Istorie și Artă, Cluj.
- Balcania* = *Balcania* - Revista Institutului de Studii Balcanice, București.
- BCMI = Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice, București.
- BEH = Buletinul Episcopiei Huși, Editura Episcopiei Huși, Huși.
- Bibl Acad Rom. = Biblioteca Academiei Române, București.
<http://www.cimec.ro> - <http://www.muzeulvaslui.ro>

- BMI = Buletinul Monumentelor Istorice, București, Direcția Monumentelor Istorice, 1970-1975 și 1990-2002 (serie nouă).
- BOR = Biserica Ortodoxă Română, Patriarhia Română, București.
- BR = Buciumul român, București.
- BSNR = Buletinul Societății Numismatice Române, București.
- București* = *București* - Revista Muzeului și Pinacotecii Municipiului București.
- Carpica* = *Carpica* – Anuarul Muzeului de Istorie „Iulian Antonescu” Bacău, Bacău.
- Călători străini...* = *Călători străini despre Țările Române*, vol. I - IX, coordonator Maria Holban, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1968 - 1996.
- CDM* = *Catalogul documentelor moldovenești din Arhiva Istorică Centrală a Statului - București, vol. I - V, Arhivele Statului București, 1957 - 1975.*
- CI = Cercetări istorice, Complexul Național Muzeal „Moldova” Iași, Iași.
- CL = Convorbiri literare, Iași.
- Crisia = Crisia - Culegere de Materiale și Studii, Muzeul Crișurilor, Oradea.
- CSMP = Comisia Superioară a Monumentelor Publice, București.
- Dacia NS* = *Dacia*, Nouvelle Serie. Revue d'archéologie et d'histoire ancienne, București.
- Danubius* = *Danubius* – Anuarul Muzeului de Istorie Galați, Galați.
- DIR, A,* = *Documente privind istoria României, A. Moldova, veacurile XIV-XVII (1384-1625)*, 11 volume, București, Editura Academiei, 1951 - 1995.
- DJAN Vaslui = Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Vaslui.
- DR = Documente răzeșești, Bârlad, 1932-1934.
- DRH, A,* = *Documenta Romaniae Historica, A. Moldova*, vol. I - XXIII, <http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

- București, Editura Academiei Române, 1968 - 1996.
- FMIL = Foaie pentru minte, inimă și literatură, București.
- FTJVs = Fondul Tribunalului Județului Vaslui.
- GB = Glasul Bisericii, Mitropolia Olteniei, Craiova.
- Ghibănescu Gh.,
Surete și izvoade = *Surete și izvoade*, vol. I - XXV, Iași - Huși, 1906 - 1933.
- GM = Glasul monahilor, Mitropolia Română, București.
- Hierasus* = *Hierasus* - Anuarul Muzeului Județean Botoșani, Botoșani.
- II = Însemnări ieșene, Iași.
- IN = Ion Neculce, Buletinul Muzeului Municipal Iași, Iași.
- Iorga N.,
Stud. și doc. = *Studii și documente cu privire la Istoria Românilor*, 34 volume, București - Vălenii de Munte, 1906 - 1916.
- JL = Junimea literară, Iași.
- MA = Mitropolia Ardealului, Editura Mitropoliei Ardealului, Cluj-Napoca.
- Materiale* = *Materiale și cercetări arheologice*, București.
- MC = Miron Costin, Bârlad.
- MCA – DA = Ministerul Cultelor și Artelor - Departamentul Artelor.
- MCIP = Ministerul Culturii și Instrucțiunii Publice.
- MemAntiq = *Memoria Antiquitatis. Acta Musei Petrodavensis*, Piatra Neamț.
- MI = Magazin istoric, București.
- MIA = Monumente Istorice și de Artă, București.
- MMS = Mitropolia Moldovei și Sucevei, Revista Mitropoliei Moldovei, Iași.
- MNIR = Muzeul Național de Istorie a României, București.
- MO = Mitropolia Olteniei, Editura Mitropoliei Olteniei, Craiova.
- Pontica = *Pontica. Acta Musei Tomitani*, Constanța.
<http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

PT	= Păstorul Tutovei, Bârlad.
RA	= Revista arhivelor, București.
RESEE	= Revue des Études Sud-Est Européennes, București.
RI	= Revista istorică, București, 1974-1979.
RIR	= Revista istorică română, București, 1915-1946..
SAI	= Studii și articole de istorie, București.
SCI	= Studii și cercetări istorice, Institutul de Istorie „A.D. Xenopol” Iași, Iași.
SCIA	= Studii și cercetări de istoria artei, București.
SCIV(A)	= Studii și cercetări de istorie veche (și arheologie), București.
SCN	= Studii și cercetări de numismatică, București.
SCSI	= Studii și cercetări științifice de istorie, Iași.
SMIM	= Studii și materiale de istorie medie, București.
ST	= Studii teologice, Sibiu.

S U M A R

ISTORIA CULTURII,
PERSONALITĂȚI ȘI CERCETĂRI INTERDISCIPLINARE

ELENA ISTRĂȚESCU - <i>Metafore ale timpului în creația poetică a lui Eugeniu Speranția</i>	1
MARIUS CÂMPEANU - <i>Manuscrise slavone aflate în patrimoniul Muzeului Județean de Istorie și Arheologie Maramureș</i>	10
NICOLAE CIUDIN - <i>Țuțora - o veche așezare românească până la începutul secolului al XVI-lea</i>	24
CONSTANTIN MĂNESCU - <i>Legendă și adevăr la Bodeștii Vâlcii. Biserica de la Schit</i>	36
ADRIAN PUIȘORU - <i>Reabilitare și dezvoltare teoretică a Ansamblului Monumental Istoric Mănăstirea Golia (etapa a I-a)</i>	46
VIRGILIU Z. TEODORESCU - <i>Întru cinstirea lui Dimitrie Cantemir</i>	52
LUCIAN CLIT - <i>Activitatea Căminelor Culturale din România în documente inedite</i>	147
RADU ANICOLĂESEI - <i>Moment din viața socială, economică și politică a județului Tulcea, reflectat în documente de arhivă (1940-1941)</i>	162
MARIA MARTINESCU - <i>Festivalul Umorului „Constantin Tănase” în donația Valentin Silvestru (I)</i>	171
GHEORGHE CLAPA - <i>Constantin Manea - un redutabil epigramist</i>	189
THEODOR MARINESCU - <i>Dostoievski și Nietzsche</i>	193
CONSTANTIN FOCȘA - <i>Imaginea celuilalt - Evreii din Vasluiul interbelic</i>	200
LIVIU PREUTU-GRIGORE - <i>Arhivarea digitală și post-procesarea imaginii. Colecția imagistică „Emil Racoviță”</i>	217
IULIAN SILVIU CRĂCIUN - <i>Icoana pe sticlă în România</i>	224
IOANA CRISTINA AXINIA - <i>Obiceiuri și artă tradițională locală la Ruginoasa (Iași)</i> .. http://www.cimec.ro / http://www.muzeuvaslui.ro	255

GIANINA-CRISTINA CHIRILĂ - <i>Muzee și colecții muzeale din județul Vaslui, Editura Mediasind, Vaslui, 2011</i>	263
NICOLAE CIUDIN - <i>Liviu Mărghitan, Ioan Mancaș - Academicieni ai județului Vaslui, Editura Ramira, Arad, 2010 (recenzie)</i>	266
LAURENȚIU CHIRIAC - <i>Viorel Țibuleac - in memoriam</i>	270

S U M M A R Y

RESEARCHES INTERDISCIPLINARES
AND HISTORICAL CULTURE

ELENA ISTRĂȚESCU - <i>Time metaphors in the poetical creation of Eugeniu Sperantia</i>	1
MARIUS CÂMPEANU - <i>Slavonic manuscripts in the patrimony of the History and Archaeological Museum of Maramureș</i>	10
NICOLAE CIUDIN - <i>Țușora - an old Romanian settlement till the beginning of the XVI-th century</i>	24
CONSTANTIN MĂNESCU - <i>Legend and reality at Bodeștii Vâlcii. The Church from hermitage</i>	36
ADRIAN PUIȘORU - <i>Rehabilitation and theoretical development of the Historical Monumental Pile of the Golia Ermitage (1st stage)</i>	46
VIRGILIU Z. TEODORESCU - <i>To the honouring of Dimitrie Cantemir</i>	52
LUCIAN CLIT - <i>The activity of the Houses of culture of Romania in original documents</i>	147
RADU ANICOLĂESEI - <i>Moment of the political, economical and social life of the Tulcea Departement as reflected in archives documents (1940-1941)</i>	162
MARIA MARTINESCU - <i>The «Constantin Tănase» Humour Festival in the Valentin Silvestru donation (I)</i>	171
GHEORGHE CLAPA - <i>Constantin Manea - an authentic epigrammist</i>	189
THEODOR MARINESCU - <i>Dostoievski and Nietzsche</i>	193
CONSTANTIN FOCȘA - <i>The image of the other - The Jews in the inther-war city of Vaslui</i>	200
LIVIU PREUTU-GRIGORE - <i>The digital archiving and the post-processing of the image. The «Emil Racoviță» imagistic collection</i>	217
IULIAN SILVIU CRĂCIUN - <i>Glass icons in Romania</i>	224

IOANA CRISTINA AXINIA - <i>Customs and local traditional art at Ruginoasa</i>.....	255
GIANINA-CRISTINA CHIRILĂ - <i>Museums and museum collections from the Vaslui Departement, Mediasind Publisher, Vaslui, 2011</i>.....	263
NICOLAE CIUDIN - <i>Liviu Mărghitan, Ioan Mancaș - Academicians from the Vaslui Departement, Ramira Publisher, Arad, 2010 (review)</i>	266
LAURENȚIU CHIRIAC - <i>Viorel Țibuleac - In memoriam</i>	270

S O M M A I R E

RECHERCHES INTERDISCIPLINAIRE
ET HISTOIRE DE LA CULTURE

ELENA ISTRĂȚESCU - <i>Métaphores du temps dans la création poétique de Eugeniu Speranția</i>	1
MARIUS CÂMPEANU - <i>Manuscrits slaves appartenant au patrimoine du Musée d'Histoire et d'Archéologie de Maramureș</i>	10
NICOLAE CIUDIN - <i>Țușora - une vieille région roumaine Jusqu'au début du XVIe siècle</i>	24
CONSTANTIN MĂNESCU - <i>Légende et vérité à Bodeștii Vâlcii. L'église du couvent</i>	36
ADRIAN PUIȘORU - <i>Réhabilitation et développement théorique de l'ensemble monumental historique le Monastère Golia (la I-ère étape)</i>	46
VIRGILIU Z. TEODORESCU - <i>À l'honneur de Dimitrie C. Cantemir</i>	52
LUCIAN CLIT - <i>L'activité des maisons de culture de la Roumanie dans les documents inédits</i>	147
RADU ANICOLĂESEI - <i>Temp de développement économique, social et politique comté de Tulcea, reflété dans les documents d'archives (1940-1941)</i>	162
MARIA MARTINESCU - <i>Le Festival de l'Humour «Constantin Tănase» dans la Donation Valentin Silvestru (I)</i>	171
GHEORGHE CLAPA - <i>Constantin Manea - un redoutable épigramiste</i>	189
THEODOR MARINESCU - <i>Dostoievski et Nietzsche</i>	193
CONSTANTIN FOCȘA - <i>L'image de l'autre - les Juifs en deux-guerres Vashui</i>	200
LIVIU PREUTU GRIGORE - <i>Archivage d'imagerie numérique et de post traitement d'image Collection «Emil Racovita»</i>	217
IULIAN SILVIU CRĂCIUN - <i>L'icône sur verre en Roumanie</i>	224
IOANA CRISTINA AXINIA - <i>Les coutumes et l'art traditionnel à Ruginoasa</i>	255

GIANINA-CRISTINA CHIRILĂ - <i>Musées et collections muséales du département de Vaslui, Ed. Mediasind, Vaslui, 2011</i>	263
NICOLAE CIUDIN - <i>Liviu Mărghitan, Ioan Mancaş - Académiciens du département de Vaslui, Ed. Ramira, Arad, 2010 (compte-rendu)</i>	266
LAURENȚIU CHIRIAC - <i>Viorel Țibuleac - à sa mémoire</i>	270

II

ISTORIA CULTURII, PERSONALITĂȚI ȘI CERCETĂRI INTERDISCIPLINARE

METAFORE ALE TIMPULUI ÎN CREAȚIA POETICĂ A LUI EUGENIU SPERANȚIA

Elena Istrățescu*

Cuvinte cheie: calendar, ceasornic, clipe, Cronos, curgere, efemer, eternitate, hexametri, iertare, mistere, neant, Parmenide, poetică, rugăciune, suflet, timp, trecut, veșnicie, vreme.

Key words: calendar, horologe, moments, Cronos, flow, ephemeral, eternity, hexametric, forgiveness, mysteries, nothingness, Parmenide, poetics, prayer, soul, time, past, everlastingness, days.

Abstract: *Time metaphors in the poetic creation of Eugeniu Speranția*

*Starting from a literary and philosophic theme extremely rich in the universal culture – time and its representations - the author of this study is proposing a sketch portrait of Eugeniu Speranția (1888-1972), a Romanian university teacher, poet, prose man, aesthetician, philosopher and memorialist, unfortunately less known by the following generations. Son of Theodor Speranția, writer and folklorist, former member of the Romanian Academy, Eugeniu Speranția made his university studies in his native town, Bucharest, and developed a rich didactic activity at the Law Academy from Oradea and, especially, at the University from Cluj. And also, distinguished himself, as an author of philosophic studies, law philosophy, sociology, pedagogic psychology, and also in different domains, which he published in periodic in the country and abroad. As a poet, he published remarkable poems in literary press of the time, but also in small poetry volumes. Much more preoccupied by his scientific studies and by his didactic activity, he gathered his poetic creation in balance-volume, only in the year 1966, under the title **Poems**, a volume which turned to be a great and beautiful surprise for poetic art lovers.*

Timpul constituie una dintre noțiunile cu cea mai mare încărcătură semantică, cognitivă, emoțională și poetică dintre cele cu care operează sistemul uman de comunicare. Este un cuvânt fără de care nu poate fi conceput nici limbajul comun de comunicare, și nici cele științific sau tehnic. Fiind intim legat de conceptele ce definesc viața, a cărei durată efemeră o măsoară, în raport cu eternitatea morții, timpul și subdiviziunile sale, ca și ale vârstelor, capătă sensuri multiple și se încarcă cu valori emoționale ce colorează în cele mai diverse feluri trăirile umane, atât pe cele ce se consumă clipă de clipă, cât și pe cele ce se sublimesază în creații artistice sau concepte filosofice. Nu întâmplător primele manifestări de viață spirituală ale umanității, indiferent de forma sub care ni s-au transmis din străfundurile mileniilor, sunt perfect

* Dr., București

încadrate în tiparele timpului. Calendarele, fie că este vorba de cele apărute în spațiul mesopotamian sau dacic, egiptean, evreiesc sau maișău au o precizie uluitoare pentru vremurile respective, Geneza biblică se produce în șase zile, a șaptea fiind consacrată odihnei, mitologia egipteană are o zeiță a lunii, *Isis*, și un zeu al soarelui, *Ra*, în funcție de care se întocmeau calendarele, iar grecii aveau un zeu al timpului însuși, *Cronos*, devenit *Saturn* la romani. O primă coplesitoare metaforă pentru curgerea necruțătoare a timpului este chiar acest zeu, reprezentat de vechii greci ca un bărbat de o extraordinară vigoare, care își devorează copiii. De altfel, ideea efemerității vieții și a destinului prestabilit străbate ca un fir roșu întreaga literatură și artă greco-romană. Pentru vechii greci, doar zeii erau nemuritori, îndrăzneala de a sfida un zeu sau destinul constituind un *hybris*, echivalentul, în mare măsură, al *păcatului* din doctrinele creștine, soldat, în genere, cu urmări tragice. Formulări explicite, de o mare frumusețe, ale ideii poetice despre curgerea ineluctabilă a timpului le găsim, între alții, la Horatiu în oda închinată lui Postumus: *Eheu fugaces! Postume, Postume labuntur anni...* și la Vergiliu în *Georgica* (Cântul III, 284): *Sed fugit interea, fugit irreparabile tempus, / Singula dum capti circumvectarum amore*. Ideea o întâlnim și la David în *Psalmi 39 și 90*, dar și în vorbele *Eclesiastului*: *deșertarea deșertărilor și toate sunt deșarte*. Este așa-numita *fortuna labilis*, sau soarta schimbătoare, atât de des întâlnită la poeții latini și medievali. Aceeași temă poetică l-a inspirat și pe cronicarul moldovean Miron Costin, care scria, pe la 40 de ani, în poemul său *Viața lumii: A lumii cânt cu jale cumplită viața / Cu griji și primejdii, cum iaste și așa / Prea subțire și-n scurtă vreme trecătoare ...*, după cum o cercetare oricât de fugară a folclorului literar sau muzical românesc ar arăta cu câtă intensitate este percepută curgerea timpului și a vieții în mentalul colectiv românesc. Expresie desăvârșită a acestei componente a spiritului nostru național, poeții Mihai Eminescu și Lucian Blaga au ridicat pe o treaptă filosofică și lirică greu de egalat meditația asupra acestei teme.

Am putea aduce enorm de multe alte exemplificări de opere literare, muzicale, plastice sau filosofice care demonstrează în ce măsură meditația asupra trecerii timpului a marcat conștiința umană. Mai amintim însă doar capodopera *Faust* a lui Goethe, cu acea scurtă replică "Clipă stai", prin care personajul ce dă numele operei își vinde sufletul diavolului pentru un efemer moment de fericire, precum și *În căutarea timpului pierdut*, romanul fluviu al lui Marcel Proust, în care acesta încearcă reconstituirea trecutului urmând meandrele memoriei involuntare.

Am făcut considerențele de mai sus și am evocat nume ilustre ale spiritualității universale pentru a arăta în ce companie intelectuală și axiologică selectă se situează Eugeniu Speranția, un poet, prozator, estetician, filosof, sociolog și memorialist român mai puțin cunoscut decât s-ar cuveni, a cărui contribuție la tema timpului este cel puțin notabilă.

S-a născut la 18 mai 1888, la București, fiind fiul Elenei (născută Cruceanu) și al lui Theodor D. Speranția, scriitor și folclorist, fost membru al Academiei Române. Tot la București a urmat cursurile școlii primare și ale liceului, pe care l-a absolvit în 1906. Încă de pe când era școlar, Eugeniu Speranția a început să publice versuri și proză în revistele vremii, dar prima sa prezență literară notabilă a fost o lungă parabolă în versuri, apărută în 1905 în publicația "Liga Conservatoare", însoțită de o entuziastă prezentare a lui Al. Macedonski. Odată cu terminarea liceului, începe o lungă

colaborare (două decenii) la revista *Viața nouă* (*Vieața nouă* în grafia vremii) a lui Ovid Densușianu. În perioada respectivă a colaborat și la numeroase alte publicații ale vremii, dar ideile și concepțiile literare ale lui Ovid Densușianu, el însuși poet sub pseudonimul Ervin, au influențat în bună măsură destinul literar al tânărului ce avea să-și depășească mentorul măcar în substanța poetică, dacă nu și în notorietate.

Între 1906 și 1910, tânărul poet urmează cursurile Facultății de Litere și Filozofie din București, concomitent cu cele ale Facultății de Drept. În 1912 își ia doctoratul cu o teză de filosofie, *Apriorismul pragmatic*, cu care și debutează editorial în același an. După alți doi ani, în care a fost profesor la un liceu din Capitală, pleacă să-și continue studiile la Berlin, dar izbucnirea primului război mondial îl silește să revină în țară și să-și reia preocupările didactice. În 1921, este numit conferențiar de filosofia dreptului la Academia de Drept din Oradea, unde va deține și catedra de pedagogie la Școala Normală și va preda filosofia la Academia Teologică. Din 1934, îl regăsim ca profesor la Universitatea din Cluj, unde va preda până la ieșirea la pensie, survenită în 1949. Intensa sa activitate didactică a fost dublată de preocupările de natură științifică, precum și de conferințele de popularizare ținute în cadrul Universității populare din București sau în diferite localități din Transilvania.

În toată această perioadă, Eugeniu Speranția s-a distins ca autor a numeroase studii de filosofie, filosofia dreptului, sociologie sau psihologie pedagogică, lucrări apărute în periodice din țară și de peste hotare, ca și în volume sau broșuri. El a participat, de asemenea, la congrese internaționale în calitate de membru al mai multor societăți și instituții de profil. Ca urmare, preocupările literare și de publicistică literară au devenit, de la un moment dat, secundare, fără să înceteze însă vreodată. Ele s-au concretizat în câteva plachete de versuri și lucrări în proză, care i-au asigurat un loc onorabil în atenția publicului iubitor de literatură. Valoarea literară cu totul remarcabilă a poeziei sale a ieșit în mod plener la iveală abia în 1966, când i-a apărut un volum de *Poezii* cu caracter antologic, cu o prefață, în termeni - am putea spune entuziaști - semnată de Perpessicius.

La un deceniu după încheierea celui de al doilea război mondial, distinsul profesor universitar care a fost Eugeniu Speranția a revenit în publicistică, inserând în revistele clujene *Steaua* și *Tribuna* articole referitoare la realități și evoluții culturale naționale și mondiale. Acestea au demonstrat o dată în plus solidă și plurivalentă sa formație intelectuală.

S-a stins din viață la 11 ianuarie 1972, la București.

Înainte de a ne apleca asupra textelor poetice ce relevă percepția particulară a lui Eugeniu Speranția privind curgerea timpului, să facem și o succintă trecere în revistă a ansamblului operei sale. Primele manifestări literare ale poetului în devenire au fost adunate în volumul *Zvonuri din necunoscut*, apărut în 1921. Ele sunt marcate de influențele parnasiano-simboliste specifice cercurilor de la "Literatorul" lui Macedonski și "Viața Nouă" a lui Ovid Densușianu. În volumul *Pasul umbrelor și al veșniciei* din 1930, care a fost distins cu Premiul Societății Scriitorilor Români, și apoi în micul volum intitulat *Sus ...* (1939), se adâncește latura filosofică și contemplativă a poeziei lui Eugeniu Speranția. Pe aceeași linie publicase în 1925 și un opuscul de poeme în proză intitulat *Sub nimbul familiar*, poeme pe care el le considera "schite și priveliști lăuntrice". A scris și un controversat roman de dragoste, cu accente reflexiv-

<http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

filosofice, *Casa cu nalbă (1915-1916)*, pe care l-a publicat în 1926, dar și *Medalioane muzicale* (1966), *Amintiri din lumea literară* (1967) și *Figuri universitare* (tot 1967), precum și eseul *Inițiere în poetică* (1968). Acesta din urmă continua, de fapt, preocupările din domeniul esteticii manifestate anterior, pe tărâm muzical însă, cu eseul intitulat "*Papillons*" de *Schumann*, pentru care primise premiul Academiei Române în 1934. Reamintim și cartea-bilanț *Poezii*, din 1966, cu care - asemeni lui Tudor Arghezi, în 1927, cu volumul *Cuvinte potrivite*, în care își adunase poeziile risipite prin diverse publicații - Eugeniu Speranția a făcut o frumoasă surpriză iubitorilor de poezie, ce nu șiau prea multe despre opera sa poetică. Postum, i-au mai apărut volumele *Cartea despre carte, sau eflorescența spirituală* (1984) și *Contemplație și creație estetică* (1997).

Deși posesor al unei opere impresionante prin diversitate, cariera poetică a distinsului cărturar nu s-a bucurat de o prea mare atenție din partea criticii și istoriografiei literare. În cunoscutele lor istorii ale literaturii române, Eugen Lovinescu și George Călinescu îl menționează doar printre poeții de la *Viața Nouă*, primul, sau în bibliografia generală a impozantei sale lucrări, cel de al doilea! Aceasta deși un alt prestigios profesor universitar, critic și istoric literar al vremii, Dimitrie Caracostea vestise încă din 1909, la puțin timp după debutul literar al lui Eugeniu Speranția, apariția unui poet remarcabil. În conferința intitulată *Poezia română azi*, Caracostea remarca locul deosebit al tânărului poet printre membrii grupării din jurul revistei *Viața Nouă*. "Un poet în care se afirmă un real talent, cu atât mai simpatic cu cât e de o dezinteresare rară față de soarta propriei producții, un talent în stare să întrupeze simțiri fine, învăluite în duiosie, în o gândire subtilă sau în atmosferă de poezie mistică este domnul Eugeniu Speranția. Pînă la ce grad de originală poezie s-a urcat acest tânăr se poate vedea din poezia *Si totuși ...*" - afirma profesorul Caracostea. Vom analiza și noi această poezie și vom vedea că ea se înscrie perfect în tematica timpului. Reținem deocamdată observația lui Dimitrie Caracostea că poetul se dezinteresa de soarta poeziei sale. Aparent, el scria poezie dintr-o necesitate lăuntrică, precum sărmanul necunoscut, singuratic, dar plin de har artistic, din poezia *Hexametrii străinului*, pe care mulțimea îl ignoră, dacă nu chiar îl și desconsideră. Într-o altă poezie, *Taurul*, poetul nu se poate însă abține să nu reproșeze criticilor literari fie indiferența, fie obtuzitatea opiniilor critice formulate. Cert este că, deși timp de șase decenii a cultivat poezia de calitate, intensele sale preocupări didactice și științifice l-au împiedicat să fie o prezență suficient de activă în viața literară pentru a face valuri mai mari în jurul operei sale poetice.

Cu privire la caracteristicile generale ale poeziei lui Eugeniu Speranția trebuie reținut că el a îmbrățișat ideile teoretice promovate de Ovid Densusianu la *Viața Nouă* și anume de înnoire a liricii, de largire a tematicii poetice și de primenire a vieții literare prin conectarea la cultura modernă de pretutindeni, în special prin contactul cu literatura franceză, în care dominant era curentul simbolist. Erau respinse astfel ereziile sămănătoriste și poporaniste promovate de revistele *Sămănătorul* și *Viața Românească*, potrivit cărora tot ce e valoros și are spirit național s-ar găsi numai la sat. Fidel acestui crez, deși a cochetat și el un timp cu versul și motivele populare, Speranția s-a manifestat ca un poet cărturar, un intelectual și un gânditor. Imagini și versuri ce revestesc oșpețe intelectuale se detașează chiar din ciclul de început al

volumului de *Poezii* din 1966: *Cântece*. Dinamizarea unor elemente picturale – inspiratoare a două dintre cântece – o regăsim și în măiestria cu care poetul reînsuflește o lume revolută (*Atena regina; Empedocle; Sarmisegetuza; Noaptea sfântului Barthelmy*), iar din mecanica goală a conceptelor filosofice reies uneori subtile efecte de umor: *Însă prin largul abstract, iată, concretul apare, / Moară de vânt căpiată, zbughind-o cu zgomot prin nouri, / Duce cu dânsa un vierme-nsetat de gol și de goană. / Suflet pribeag prin etern ce-aleargă să prindă eternul*. Așadar, sufletul pribeag este o entitate concretă ce aleargă-nsetat prin nemarginirea abstractă a spațiului și a timpului în încercarea de a "prinde eternul", cu alte cuvinte nemurirea, fapt în egală măsură comic, dar și tragic, prin imposibilitatea atingerii unui asemenea deziderat.

Întro tentativă de sintetizare a caracteristicilor poeziei lui Eugeniu Speranția, Perpessicius afirmă în prefața volumului din 1966 că aceasta "nu-și trage virtuțile și originalitatea din imagine", ea fiind mai degrabă "meditativă, ușor elegiacă, practicând umorul supradistilat" Observația este corectă, dar nu trebuie generalizată, cele mai bune versuri din *Hexametri* se disting tocmai prin originalitatea și forța imaginilor poetice. Iată, de exemplu, în *Hexametreei fulgilor de nea* ce imagine grandioasă poate să capete, în imaginația poetului, o banală ninsoare și la ce neașteptate asociații de idei poate ajunge prin contemplarea acesteia: *Vin ca oștiri de năluci în amețitoare puzderii / Fulgi de ninsoare, năuci, îmbătați de fiorul căderii / Vin îndârjiți și severi, absorbiți în suspectă tăcere / Și-n fiecare clipă din ei se răsfață-ale lumii mistere, / Flori de lumină-oglundind creaturi dintr-o lume bizară*. Poetul se-treabă mai departe: *Care puteri i-au urzit? Din ce gemune plecară? și-și raspunde că ar putea fi germeni din stele, semne ale celor din alte sisteme solare, sau poate suflete dragi ale celor plecați pe vecie*. Vie, dinamică, sprintară este imaginea fulgilor de nea și în poezia *Hexametreei viscolului*, din care reproducem două strofe: *Pragul de-abia l-ai trecut și fulgii se-aruncă pe tine; / Bieți vagabonzi, orfani ce-ngână durerea cu jocul, / Micul lor suflet e plin de cerul din care porniră; / Toți, ocrotire cerșind, s-agață de hainele tale. / Bate vântul, cer alb, te simți și tu ca o pană. / Vesel, nebunul te ia de spate și-ți suflă prin mâneci; / Și te duce, te lași și te supui de te-ntoarce; / Viscolu-i frate (mai mic și inofensiv) cu destinul... Și chiar dacă poetul nu transfigurează universul în mari viziuni personale, îl observă însă exact, îi surprinde resortul tragic, comic sau sublim și-l convertește în poezie (*Hexametreei altei lumi; Hexametreei convoiului grotesc; Rapsodia clipelor* etc.). Așa se întâmplă, de exemplu, în acest prim vers dintrun poem: *Azi, în amurg, peste orașul cărunț trecură cocorii*. Fixarea precisă în timp și în cadru, concretețea detaliilor crează o stare de încordare și solemnă așteptare a unui fenomen crucial, îmbătrânirea cu un anotimp, care poate căpăta uneori semnificații cutremurătoare. Chiar și atunci când operează cu abstracțiuni, ideea aspiră tot spre o formă (făptură) a concretului: *Sus, pe înălțimile reci, în pragul Veciei cu Clipa, / Ochii se scaldă-n neant, neantul devine făptură...* De cele mai multe ori poetul pleacă însă de la universul banal, cunoscut, căutând semnificația lucrurilor comune, "tălcul" lor, cum ar fi spus Blaga, demers din care rezultă, de cele mai multe ori, o poezie de elevată ținută filosofică, o poezie a enunțurilor solemne, a gesturilor grave, gnomică (*Hexametreei lumii-ntregi; Hexametreei miezului de noapte; Hexametreei focului tainic; Orice stea este vârf*). Scânteia poeziei poate scăpăra până și din contemplarea*

unei picturi, ce presupune încremenirea imaginii, asemenea realității în viziunea filosofilor eleați din Grecia antică, o realitate neschimbătoare, în opoziție cu heracliteanul concept *Panta rei* (toate curg). În poezia *Cadrul* din ciclul de *Cântece* avem, spre exemplu, o natură statică, dealuri și livezi adormite, străbătute de apa unui râu ce *trece cu gândul veșnic aiurea*. În imagine se mai vede un paraclis *bătrân ca lumea* având o cruce *iertătoare*, în fața căreia însuși timpul încremenește: *Bătrân ca lumea, simplu ca prescurea / Un paraclis veghează pe ponoare / În fața lui și-a crucii iertătoare / Și-oprește timpul rușinat securea*. Superbă metaforă această secure a timpului, care nu poate să însemne decât moartea și care încremenește în fața crucii iertătoare, simbolul răstignirii Mântuitorului Iisus Hristos!

Timpul încremenește, asemeni unei fotografii făcute în interiorul unei camere, și pentru eroul liric din poezia *Și totuși ...*, comentată cândva cu atâta entuziasm de către Dimitrie Caracostea. Cu o sensibilitate ieșită din comun, poetul ne prezintă interiorul familiar al unei camere din perspectiva sufletului unui tânăr ce mai zăbovește în încăpere după ce trupul său a părăsit această lume și pentru care totul s-a oprit în loc odată cu viața sa. Ne permitem să cităm poezia în întregime: *Când ploaia bolnavă ce plânge și-aleargă pe negrele strade, / Sperând adăpost să găsească, lovește-n ferestrele reci, / Când nimeni nu știe că trupu-mi în pulbere cade / Ce tristă e-n seară odaia din care plecat-am pe veci! // Zambila ce-ncepe să-nvie, privind printre storuri, m-așteaptă; / Romanul cu foaia-ndoită se miră că nu-l isprăvesc; / Apollo de bronz, de pe soclu, spre ușă privirea-și îndreaptă / Și-un plic de la tine – pe masă – așteaptă să vin să-l citesc. // Un jilț lângă foc meditează; clavirul gândește-o poemă; / Lumina din sobă se-alungă-n fundal pe-nfloratul tapet, / Perdelei dând chip de femeie, consolei dând chip de triremă / Și calpului glas de ceasornic dând chip legănat de sonet. // Văd micile cadre-n perete, roșite de-a sobei văpaie, / Sofaua pe care adesea sculptat-am un vis îngeresc. / Dar eu nu mă văd nicăierea, și totuși mă simt în odaie / Și-un plic de la tine – pe masă – așteaptă să vin să-l citesc*. Aparent, doar existența ceasornicului din odaie, care, cu glas calp, măsoară clipele în ritm de sonet, face trimitere la noțiunea de timp. În realitate, îngemănarea difuză și apăsătoare dintre viață și moarte, ce razbate din fiecare imagine și vers ale poeziei, ne vorbește despre condiția tragică a ființei umane a cărei existență măsurabilă în timp încetează.

Tema legăturii intrinseci dintre *timp* și *viață*, la care se adaugă ideea de *destin* o regasim și în *Hexametrii bietului nimic* – povestea unui biet petec de hârtie zburat de vânt pe străzi și care eșuează în derizoriu pe cheiurile pustii ale unui port vegheat în noapte de felinare singuratic: *Numai o boare de vânt alung-o hârtie pe stradă. / Bietul nimic prigonit se-ascunde tiptil prin unghere. / Fâșie de carte? Afiș? Ori poate-un cuvânt de iubire, / Sigur, destinul i-a dat și lui un moment de mărire. // Sigur, a fost întreat, ascultat, ca un glas de oracol; / Multe iluzii a stârnit prin funduri de inimi sărmame, / Mâna de om ce-l ținu tremurat-a poate-o clipită / (Inima speră mereu și crede mereu în miracol) // Apoi venită, fatal, uitarea, căderea, ruina; / Bietul nimic prigonit se luptă din greu cu destinul; / Poate mai speră și el ca iar să-l ajungă norocul, / Poate mai speră și el ca iar să-l ajungă mărirea ...*

Este de observat că în toate exemplele pe care le-am dat există cuvinte ce gravitează în jurul noțiunii de timp, ca diviziuni ale sale, sau care definesc timpul prin sinonimie și polisemie, respectiv *veșnicie*, *eternitate*, *viață*, *moarte*, *destin*, *vârste* etc.

ceea ce trădează simțul acut al poetului pentru elementul temporal, dar și pentru presentimentul morții, atât de subtil sugerat de colegul său de generație Lucian Blaga în ciclul de poezii intitulat *În marea trecere*. Poezia lui Eugeniu Speranția despre timp nu se rezumă însă la asemena scipiri răzlețe, ci își găsește o generoasă sursă de inspirație în meditația nemijlocită asupra ineluctabilei scurgeri a timpului. Una dintre aceste poezii este intitulată *Hexametree morții albastre* este plină de simboluri cosmogomice și are un pronunțat caracter filosofic și abstract: *Cerul e timp înghețat, văzuta vecie prezentă, / Amforă-n care se strâng pâraie de rugi și de lacrimi / Timpul e cer curgător ce-nvârte ceasornicul Ursei, / Scocul adânc de azur i-a fost totdeuna-ntră zodii. // Clipele, câte se scurg sânt picuri de-albastru-n risipă. / Sufletul nostru-nsetat le bea ca pe-o rouă fluidă. / Beat de safirul vrăjit, se umple de cer și vecie. / Moartea este și ea albastră și clară ca cerul.*

Ce grandioasă metamorfozare a abstractului în concret realizează însă poetul în *Rapsodia clipelor*, o bijuterie ce poate figura în orice antologie de poezie universală! Cu ajutorul unor personificări savuroase, el crează o întregă lume a secundelor ce se luptă pentru supraviețuire, o lume plină de farmec și de larmă, dar și de învățăminte despre zădărnicia luptei pentru nemurire: *In întunericul calm, plin de volubilă vervă, / Ce rapsodii de metal scandează ceasornicu-n noapte? / Clipele care-au domnit, despotice, pe cosmice-ntinderi / El ți le-arată murind, reci, mizerabile, goale ... // Iată-le-n zale și coif, cu scut și paloș de aur, / Aprig purtate pe cai sirepi, ce suflă-n văpaie; / Oaste de regi vișoroși, oarbă de glorie rapide, / Trece năvalnic în șir, galopând orbește spre moarte. / Fieștecare-a promis, decis-a, comis-a, ucis-a; / Fieștecare-a uruit zgomotos așteptări seculare; Fieștecare-a înfipt granit în dedalul istoric, / Înșuși destinului vrând îndărătnic să-i tulbure scrisa. // Iată-le însă trufaș, când ajung pe piscul domniei, / Una pe alta se-mping pe puntea ce spânzură-n aer; / Sulița celei din urmă străpunge pe cea dinainte; / Groaznic pe suliți de sânge întreg cortegiul se-nșiră, / Și-n neființă de veci se scufundă cu ultime gesturi ... / Vasta genuine le-nghite în maiestatea tăcerii. / Cât de asemenea mor ce felurit străluciră. / Urme de scrum uniform găsește-amintirea care trece. / ... / În întunericul calm scandează ceasornicul versuri.*

Extrem de interesant, oferind nu numai cheia poeziei lui Eugeniu Speranția închinată vremelniciei a tot ceea ce ne înconjoară, ci și a concepției sale filosofice, ni se pare poemul *Capricii heterometre*. Pronunțând doar numele lui Parmenide, poetul reînvie în mod retoric disputa acestui important filosof și poet presocratic, creatorul școlii de gândire eleată, cu Heraclit, oponentul său din veacul al V-lea î. Hr. în legătură cu caracterul schimbător sau imuabil al lumii în care trăim. Heraclit și Parmenide au fost cei dintâi filosofi care au făcut distincția dintre cunoașterea cu ajutorul percepției senzoriale și cunoașterea prin intermediul gândirii. În concepția lui Parmenide numai gândirea rațională poate duce la descoperirea adevărului (*aletheia*), care este însuși subiectul și menirea filosofiei. Adevărul este considerat esența a tot ce există și este unic, imobil și neschimbător. Prin urmare, cunoașterea senzorială, prin care lumea apare diversificată și schimbătoare, nu este decât o iluzie înșelătoare. Heraclit, în schimb, era convins că schimbarea este un fapt real și că, dimpotrivă, stabilitatea este iluzorie. Lui îi este atribuit aforismul *Panta rei*, adică totul curge, nimic nu rămâne neschimbător. A devenit cunoscut și pentru afirmația "Nici un om nu

poate să intre de două ori în apa aceuiași râu, deoarece nici râul, nici omul nu mai sunt la fel”. În timp ce miezul gândirii lui Parmenide a fecundat gândirea lui Socrate și Platon, idealismul, în general, postulatul lui Heraclit l-a fascinat pe Hegel și, după acesta, pe corifeii materialismului dialectic. În *Capricii heterometre*, Eugeniu Speranția reaprinde această ceartă filosofică, aparent de partea lui Heraclit, dar vine cu observația surprinzătoare că Parmenide a rămas neclintit în convingerile sale deoarece nu a luat în considerare valoarea devoratoare a timpului și nu a știut ce este aceea „rugăciune omenească”. *Stă "Parmenide" de bronz de veghe sub lampa-mi aprinsă, / Ochiul său fix privește la ceas, dar nu-l înțelege; / "Realitatea e toată de bronz și neschimbătoare, / Cum poate timpul să treacă zdrobind, cu puteri nevăzute?"*

Exprimată în versuri hexametrice, nedumerirea statuetei ce-l reprezintă pe filosof este persiflată de poet în ritmul sprintar al versului liber: *Dar vremea se frământă-n ceas / Sub rânduilele-i draconice / Și-i pune bustului sub nas / Două arătătoare / Înțepătoare / Și ironice.*

Chiar și dacă ar fi luat drept idol de către o mulțime de capete negre din Madagascar, bustul de bronz al lui Parmenide, mândru de propria-i veșnicie, și-ar privi adoratorii cu răceală și duritate, fără să le-nțealeagă rugăciunea: *Sigur, ai zice și-atunci: „Ruga-i năluca absurdă, / Realitatea e toată din bronz și neschimbătoare”*

Și iarăși poetul recurge heraclitean la argumentul atotputernicei curgeri a timpului pentru a-i demonstra preopinentului din bronz cât de iluzorii sunt „adevărurile” sale: *Dar vremea chinuiește ceasul / Și-nghesuindu-se prin roțile inerte, / Le-mpinge-n hora silnică și sunătoare / Dar vremea, strecurând-se prin inimi, / Devine o nesfârșită rugăciune / Către izvorul veșniciei prefaceri; / Slăvită fie-i nestatornicia... // Tu, Parmenide, ești de bronz și ești dintro bucată, / Dar de-ai putea simți și tu măcar o dată / Un pic de "vreme" strecurat prin tine, ai renunța la toată veșnicia / Și-ai ști și tu ce-i rugăciunea omenească.*

Fără-ndoială, cuvântul "vreme" are în această poezie înțelesul de "timp", dar și ceva în plus - ce altceva decât "Dumnezeirea"? – către care se-ndreaptă "rugăciunea omenească" pentru iertare. Oricât de vagă, această bănuială ne duce cu gândul la ideea "păcatului originar" al umanității, dar și la solida cultură clasică a poetului. Oricum, dincolo de frumusețile sale incontestabile, poezia lui Eugeniu Speranția își dezvăluie și o subtilă componentă mistică!

OPERA:

- *Definiția și preistoria filosofiei*, București 1912;
- *Considerații filosofice asupra magiei*, București, 1915;
- *Contribuții la filosofia magiei*, București 1916
- *Cartea omului practic* (douăsprezece scrisori filosofice), București, 1916;
- *Frumosul ca înaltă suferință*, Oradea, 1921;
- *Zvonuri din necunoscut*, București, 1921;
- *Generalități de psihologie individuală și socială*, Arad, 1925
- *Sub nimbul familiar*, Arad, 1925;
- *Casa cu nalbă (1915-1916)*; București, 1926;
- *Tradiția și rolul ei social*, Oradea, 1929;
- *Pasul umbrelor și al veșniciei*, București, 1930;

- *Curs de sociologie generală*, Oradea 1930-1931;
 - *Curs de filosofie a dreptului*, București, 1932;
 - *C. Rădulescu Motru, psiholog*, București, 1932;
 - *Problemele sociologiei contemporane*, București, 1933;
 - *Spiritualismul istoric (antimarxismul)*, București, 1933;
 - *Perspectiva istorică în viața socială, în cultură și în educație*, București, 1934;
 - *"Papillons" de Schumann*, București, 1934; ediție îngrijită și prefațată de Al. Dima, București, 1971;
 - *Principii fundamentale de filosofie juridică*, Cluj, 1936;
 - *Mic tratat despre valori*, Sibiu, 1942;
 - *Systeme de metaphisique implicit dans les postulats de tout connessence possible*, Sibiu, 1943;
 - *Sinteză de filosofie a istoriei, muncii și culturii*, vol. 1 București 1947;
 - *Medalioane muzicale*, prefață de Romeo Ghircoian, București, 1966;
 - *Poezii*, prefață de Perpessicius, București, 1966;
 - *Amintiri din lumea literară*, București, 1967;
 - *Figuri universitare*, București, 1967;
 - *Inițiere în poetică*, București, 1968;
 - *Cartea despre carte sau Eflorescența spirituală*, ediție îngrijită și prefață de Octavian Cheșan, București, 1984;
 - *Contemplație și creație estetică*, ediție îngrijită și introducere de Mircea Mithu, postfață de Ion Marin Vanciu, Cluj-Napoca, 1997.
- TancoTeodor, Sociologul Eugeniu Speranția, Cluj-Napoca, 1984.

MANUSCRISELE SLAVONE DIN COLECȚIA MUZEULUI JUDEȚEAN DE ISTORIE ȘI ARHEOLOGIE MARAMUREȘ

Marius Câmpeanu*

Cuvinte cheie: cărți religioase, manuscrise slavone, Triod-Penticostar, Evangheliar

Key words: religious books, manuscripts Slavonic Triodion-Pentecostarion, Gospel

Abstract:

Slavonic were copied and reproduced first Romanian religious books, particularly those needed celebration church services. The documentary County Museum of History and Archaeology 17 Maramureș keep religious manuscripts written in Cyrillic character, true springs of Romanian culture dressed in Slavonic. Of these, 2 are Slavic manuscripts and the other 15 are Romanian manuscripts. Slavic Gospel manuscripts are a Coroieni coming from the village and the town Triodion-Pentecostarion Feresti.

Introducere

De la cea mai veche mărturie scrisă în limba română (*Scrisoarea lui Neacșu din Câmpulung* adresată lui „*jupan Hanăș Begner*”, judele Brașovului, 1521) timp de trei sute și mai bine de ani (1859 în Muntenia și 1862 în Moldova) pentru scrierea limbii române s-a folosit alfabetul chirilic. Alături de utilizarea în cancelariile domnești și în mănăstiri, limba slavonă a fost limbă de cult până la sfârșitul secolului al XVII-lea. În slavonă s-au copiat și reprodus primele cărți religioase românești, îndeosebi cele necesare ofierii slujbelor bisericești (evanghelii, trioduri, molitvelnice, octoihuri, liturghiere etc.). În faza premergătoare apariției tiparului, arta caligrafiei și a miniaturii cunoaște o puternică dezvoltare în Țările Române. Dacă pentru Țara Românească s-a distins scriptoriul mănăstirii Bistrița, iar în Moldova s-au distins celebrele școli de caligrafi și miniaturişti de la mănăstirile Neamț, Putna, Moldovița, Sucevița sau Dragomirna; pentru românii din Maramureș principalul focar de cultură și spiritualitate l-a reprezentat mănăstirea „*Sf. Arhanghel Mihail*” din Peri. Înființată de Balc și Drag, descendenți din vechea familie a Drăgoșștilor, la mijlocul secolului al XIV-lea și ajunsă la 13 august 1391 la rangul de stavropighie (subordonată direct Patriarhiei de la Constantinopol)¹, în cadrul mănăstirii a funcționat o școală în care s-au format preoți. Tot aici, după părerea unor istorici, s-au tradus și copiat cele mai vechi cărți românești: *Psaltirea Scheiană*, *Psaltirea Voronețiană*, *Codicele Voronețian* și *Psaltirea Hurmuzaki*, pe la sfârșitul secolului al XV-lea și

* Muzeograf, Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Maramureș

¹ N. Iorga, *Istoria bisericii românești*, ed. a II-a, vol. I, București, 1929, p. 227.
<http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

începutul secolului al XVI-lea² Cu toate restricțiile impuse de stăpâniri vremelnice, între românii din Maramureș și cei din Moldova a existat o neîntreruptă legătură culturală și spirituală. Din Moldova soseau călugări în Maramureș atât pentru copiatul și legatul cărților, cât și pentru înființarea unor școli temporare. Din Maramureș treceau munții în Moldova la studiu numeroși tineri, care odată întorși acasă deveneau preoți și călugări la biserici și mănăstiri.

Colecțiile speciale ale bibliotecilor publice sau ale arhivelor românești teaurizează în momentul de față aproximativ 2240 de manuscrise slavo-române³ În Maramureș au fost semnalate un număr de 72 manuscrise religioase⁴, din care 17 sunt exemplare manuscrise sau copii ale unor cărți de ritual slavone⁵

Fondul documentar al Muzeului Județean de Istorie și Arheologie Maramureș deține un valoros tezaur bibliofil ce însumează aproximativ 9300 de lucrări. Cele mai reprezentative cărți vechi românești și străine cu valoare de patrimoniu, atât cele tipărite cât și cele manuscrise, au fost valorificate în cadrul expozițiilor temporare. În cadrul Fondului documentar se păstrează 17 manuscrise religioase scrise cu caracter chirilic, adevărate izvoare de cultură românească îmbrăcată în haină slavonă. Dintre acestea, 2 manuscrise sunt slavone, iar celelalte 15 sunt manuscrise românești. Manuscrisele slavone sunt un *Evangelhilar* ce provine din satul Coroieni și un *Triod-Penticostar* din localitatea Ferești.

Câteva considerații privind descrierea manuscriselor slavone

În redarea titlurilor, subtitlurilor și a textului însemnărilor am procedat după normele de editare practicate de către Institutul de Lingvistică și Academia Română:

- a. literele suprascrise au fost coborâte în text și reproduse între paranteze rotunde ()
- b. omisiunile (de litere sau cuvinte) datorate copistului au fost marcate între paranteze unghiulare (< >);
- c. reconstituirea unor litere sau cuvinte aflate în porțiunile deteriorate ale textului s-au reprodus între paranteze drepte ([]);
- d. absența unui cuvânt sau a unor cuvinte imposibil de reconstituit a fost marcată prin trei puncte încadrate între paranteze drepte [...];
- e. însemnările marginale (ex libris-urile) au fost transliterate în limba română fără a mai utiliza semnele convenționale folosite la transcrierea textelor manuscrise slavone; pentru prezentarea însemnărilor s-a respectat punctuația și ortografia actuală.

² D. Coravu, *Mănăstirea din Peri și importanța sa istorică*, în Mitropolia Olteniei, Articole și studii, Craiova, 1982, p. 509.

³ O. Mitric, *Din istoria cărții românești*, Suceava, 2002, p. 11.

⁴ A. Socolan, *Circuția cărții românești până la 1850 în Maramureș*; Baia Mare, 2005, p. 53. Dintre aceste manuscrise, 15 exemplare sunt semnalate în lucrarea *Însemnări din bisericile Maramureșului*, culese de Ioan Bârlea (București, 1909).

⁵ *Ibidem*, p. 44.

La descrierea manuscriselor au fost respectate metodele aplicate până în acest moment în lucrările de specialitate⁶. Structura de prezentare a fiecărui manuscris este formată din trei părți importante. Prima parte conține **informațiile de identificare** a manuscrisului, cum ar fi: datarea (când se poate preciza anul scrierii, s-a pus între paranteze fila manuscrisului la care se află anul; dacă o asemenea dată lipsește, datarea s-a făcut pe început, mijloc și sfârșit de secole), suportul de scris, numărul filelor (pentru *Evangheliar* s-a indicat și numerotația veche, pe caiete), formatul filelor cât și informațiile privitoare la paginație (lipsă început, sfârșit, număr file lipsă).

A doua parte este **descrierea conținutului** manuscrisului. Conform regulilor utilizate, aici am pus denumirea manuscrisului (titlul a fost stabilit în funcție de conținut). În continuare au fost redată titlurile (uneori chiar și subtitlurile) din textul slavon, precedate de traducerea în limba română (aproximative). La redarea textelor slavone au fost folosite semnele convenționale prezentate anterior, fiind introdusă punctuația actuală și majuscule la începutul frazelor și la numele proprii. La sfârșitul descrierii sunt prezentate ex libris-urile. Textul însemnărilor marginale este redat în următoarea ordine: numărul filei (sau a filelor), poziția (în partea de sus, mediană sau în partea de jos a filei), caracterul (chirilic sau latin), limba scrierii și textul însemnărilor. Nu sunt trecute încercările de condei și însemnările cu caracter liturgic sau cele total lipsite de importanță.

Partea finală a fișelor de prezentare cuprinde **descrierea bibliografică** a fiecărui manuscris. În cadrul acestei secțiuni sunt trecute cernelurile folosite (neagră, chinovar), ornamentele, frontispiciile (decorația manuscriselor), filigranele, dacă au fost scrise de unul sau de mai mulți copişti, numărul rândurilor pe pagină, formatul literei (semiuncială, cursivă), legătura, limba și proveniența manuscrisului. Întrucât cele două manuscrise slavone au fost semnate și în alte lucrări, la finalul acestei ultime părți au fost precizate referințele bibliografice pentru fiecare manuscris în parte.

1

Sec. XVII. Hârtie. 268 f. (cu numerotație veche în chirilică pe caiete cu câte 8 file; cu excepția câtorva ce prezintă 6, respectiv 3 file; 38 caiete). Format: in folio, 27,5 x 18,5 cm. Lipsește sfârșitul.

EVANGHELIIAR

Conținut:

F. 1r. Ев(г)лїе а прако(с) еже есть вседневное; въс<в>тоую ѥ велїкою не(д)елю пасхы. На лїтяргїй, Ев(г)лїе о(т) Іоанна (*Evanghelie la praznice și la*

⁶ La baza structurii de prezentare a manuscriselor se află cataloagele regretatului profesor P. P. Panaitescu (*Manuscrisele slave din Biblioteca Academiei RPR*, vol. I, București, 1959; *Catalogul manuscriselor slavo-române și slave din Biblioteca Academiei Române*, vol. II - ediție îngrijită de Dalila-Lucia Aramă și revizuită de G. Mihăilă), București, 2003. Au mai fost consultate cataloagele de specialitate publicate de dr. Elena Lința (*Catalogul manuscriselor slavo-române din Cluj Napoca*, București, 1980; *Catalogul manuscriselor slavo-române din Iași*, București, 1980; *Catalogul manuscriselor slavo-române din București*, București, 1981 – ultimul în colaborare cu Lucia Djano-Diconiță și dr. Olga Stoicovici).
<http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

toate zilele de peste an. În Sfânta și Marea Săptămână a Paștilor. La liturghie *Evangelhia de la Ioan*).

F. 1r-42r. – Textele scripturistice ce se citesc în perioada Penticostarului⁷, adică în zilele săptămânii, ale duminicilor și sărbătorilor mobile aflate în legătură directă cu Sfintele Paști.

F. 42r-167r. **Н(д)еля ѿ по п(т)ядесяти. В(г) М(д)** (*Săptămâna a doua a Cincizecimii. Evangelhia de la Matei*). Urmează pericopele evanghelice din perioada Octoihului, de la a doua săptămână după Rusalii până la Duminica Vameșului și a Fariseului.

F. 167r-242r. **Н(д)л зї. Н(д)л о мытар и фарисе(и). В(г) Лу(к)**. (*Săptămâna a 17-a. Săptămâna Vameșului și a Fariseului*). Urmează textele din Evangheliile ce se citesc în perioada Triodului, cuprinsă de la Duminica Vameșului și a Fariseului până la Duminica Sfintelor Paști.

F. 242r-v. Evangheliile de la Utrenie și Sfânta Liturghie din ziua Nașterii Mântuitorului Isus Hristos (la Utrenie: *Evangelhia de la Matei* capitolul 1, versetele 18-25 iar la Liturghie: *Evangelhia de la Matei* capitolul 2, versetele 1-12). Fragmentul este scris în limba română cu caractere chirilice. Pe baza cernelei folosite și a tipului de grafie, credem că aceste două pagini au fost scrise de **popa Dan** (aceiași cerneală a fost utilizată și la însemnările păstrate pe filele 59v-67r).

F. 243r-268v. **Съборнї(к) ві м(с)це(м). Сказоуя гля коемоуж(д)о е(г)лїе ѡб<р>аны(м) с(в)ты(х) праз(д)нїко(м) <г>оспо(д)скы(м). М(с)ць се(м)теврїй има(т) днї л днї има(с)ть часо(в) ві а вно(ч). ві на чато(к) новому лятоу** (*Sbornic pe 12 luni. Cu spunere pentru fiecare evanghelie aleasă la sfintele sărbători împărătești. Luna septembrie are 30 de zile, ziua are 12 ceasuri și noaptea 12. Începutul anului nou*).

Însemnări:

F. 59v-67r, în partea de jos a filelor, caractere chirilice, limba română: „Vleat 1707. Scris-am eu **popa Dan** din Coriian pe acest tretii evanghelu al meu iară cine o va fura de undeva să fie procleat și blăstămat de Tatăl și de Fiul și de Duhul Sfântu și de 318 de oteți sfinți ami(n). Cartea iaste a lui **popa Dan Coriian** și preotul din Cori [...]”.

F. 236v-245r, în partea mediană a paginilor, caractere chirilice, limba română: „Această carte iaste alui **popa Dan** dila **Coruiani** anu(me) tretii <e>vangher”.

Coperta 2, caractere chirilice, limba română: „Această carte anume evanghelii au legatu diacul **Vasilie** șu **pop** [...] pomenește Doamne întru împărăție ceriului. Ani de la **H<risto>S 1692**. Această carte iaste tretirii <e>vanghiel a lui **popa Ion** din **Coruiani** ținere lui **popa Danu** voitoriu bunu tuturor fraților”.

Titlurile evangheliilor, a capitolelor și inițialele de început a evangheliilor sunt scrise cu chinovar. Scris de o singură mână. Text pe o singură coloană cu 20 rânduri

⁷ Anul bisericesc cuprinde trei mari perioade liturgice. Acestea sunt perioada Penticostarului, a Octoihului și cea a Triodului. Perioada Penticostarului sau a Cincizecimii este considerată perioada pascală a anului bisericesc. Aceasta durează opt săptămâni, fiind cuprinsă între slujba Învierii Domnului (Utrenia) din noaptea Sfintelor Paști și Duminica Tuturor Sfinților (întâia după Rusalii).

pe pagină, scriere semiuncială, cerneală de culoare neagră-maronie. Copist necunoscut. Locul scrierii este necunoscut, probabil Țara Românească. Localizarea scrierii se poate realiza pe baza a două indicii: 1. hârtiei de proveniență italiană cu marca de apă **vas cu toartă**⁸, hârtie folosită îndeosebi în Țara Românească; 2. frontispiciul de la f.l.r. prezintă elemente de factură orientală. Limba scrierii este slavona bisericească.

Ornamentația constă dintr-un frontispiciu policrom la f. 1 (predomină roșu, cărămiziu și albastru), cu elemente decorative geometrice și florale și câteva inițiale ornate. Frontispiciul plasat anterior textului Evangheliei din Duminica Învierii⁹ are forma arhitecturală a unui portal cu postament ornate cu elemente florale (semipalmete) de factură orientală. Textul primei file începe cu o inițială policromă ornată („B”, chirilic), la bază cu un motiv floral (floare de lealea) pe o întindere de 5 rânduri. La celelalte evanghelii, inițialele sunt simple ca și formă de execuție, scrise cu chinovar, pe o întindere de 3 - 4 rânduri. Filigranul este de forma unui vas cu toartă și talpă subțire (vizibil la f. 61, 64, 100 și următoarele); presupunem de proveniență italiană.

Legătura manuscrisului este realizată în anul 1692 de către diacul Vasilie (potrivit însemnării în chirilică păstrate pe coperta 2), din tăblii de lemn îmbrăcate în piele, cu două fixatoare metalice. Cotorul pe trei nervuri profilate. Din colecția dr. Aurel Socolan, provine din satul Coroieni.

Referințe bibliografice:

A. Socolan, *Circulația cărții românești până la 1850 în județul Maramureș*, Baia Mare, 2005, p. 44-45

2

Triod, sec. XVI, 1699 (f. 391r); Penticostar, sec. XVI. Hârtie, 422 f. Format: in folio, 31 x 19 cm. Lipsește începutul, câte o filă între f. 77-78, f. 90-91, f. 203-204 și sfârșitul.

TRIOD - PENTICOSTAR

Conținut:

F. 1r Începutul **Triodului**¹⁰ lipsește. Incipit: [во](з)ложй дрьзо(ст)<ь> въоряжаящй(х) бе(з)бо(ж)ное всеч(с)таа на раби твоа (*pune dârzenie împotriva*

⁸ Al. Mareș în lucrarea *Filigramele hârtiei întrebuințate în Țările Române în secolul al XVI-lea*, București, 1987, XXXII, arată că filigramele ce au forma unui vas cu toartă ar fi de proveniență franceză sau italiană (apud Ch. M. Brique, *Les filigranes*, nr. 12845-12848). Filigranul din Evangheliar este asemănător cu filigranul cu nr. 1574, filigran de proveniență italiană (Al. Mareș, p. 331).

⁹ Plasarea frontispiciului în manuscris, anterior Evangheliei din Duminica Învierii, sugerează importanța acestui eveniment în istoria omenirii și implicit în conștiința autorului manuscrisului.

¹⁰ Triodul este atât o carte de cult, cât și o perioadă liturgică a anului bisericesc. Perioada Triodului începe cu Duminica Vameșului și a Fariseului și se încheie cu Sămbăta Mare, cuprinzând zece săptămâni, dintre care primele trei sunt pregătitoare Postului Sfințelor Paști, iar următoarele șapte sunt ale Postului însuși. Duminicile Triodului sunt: Duminica Vameșului și a Fariseului, Duminica (întoarcerii) Fiului Risipitor, Duminica lăsatului sec de carne sau a Înfricoșătoarei Judecăți, Duminica lăsatului sec de brânză sau a

celor care se înarmează cu nedumnezeire, Preacurată, asupra robilor tăi.) Urmează partea finală a cântărilor Utreniei din Duminica Vameșului și a Fariseului (prima duminică din perioada Triodului), mai exact de la Cântarea a 4-a, Irmos (Hristos este puterea mea...).

F. 2v. **Не(д) Бля(д)наго С̄на на г̄ възва(х)** (*Săptămâna Fiului Rătăcitor, la Doamne strigat-am*). Pe f. 3v. textul este scris până la jumătatea paginii prezentând discontinuitate. Continuarea se face de la f. 4r. cu Cântarea a 4-a, Irmos (Nașterea Ta cea din Fecioară...). Urmează cântările din ultimele două săptămâni premergătoare Postului Mare: cea a Înfricoșătoarei Judecăți și a Izgonirii lui Adam din Rai.

F. 73r. **Вътуюжде не(д)лю а̄ поста. Вечеръ несті(х)лш(г)о** (*Săptămâna întâia din Postul Mare. Seara, la Vecernie*). Urmează rânduielele din toate zilele Postului Mare, cu cântările și rugăciunile pentru toate cele șapte laude bisericești (Miezooptica, Utrenia și Ceasul întâi, Ceasul al treilea, Ceasul a șaselea, Ceasul al nouălea, Vecernia și Pavecernița).

F. 204r. **Въ п̄я<т>(к) с̄ не(д) по(с)<т> праве(д)наго Лазара** (*Vinerea în a șasea săptămână a Postului, dreptul Lazăr*). Urmează rânduielele din Sâmbăta Floriilor denumită și Sâmbăta lui Lazăr¹¹ (cele de la Miezooptică, Utrenie, Liturghie, Vecernia Mică, Vecernia Mare și Liturghie), iar de la f. 221r. rânduielele ce se oficiază în Săptămâna Mare (text nefinalizat, întrerupt la f. 254v.).

F. 240r. **Въ ст̄яю велик̄я<ю>не(д) пасхи въныде ере(н)** (*În Sfânta și marea săptămână a Paștilor, întră preotul*). După titlul în slavonă, copistul a scris cu chinovar însemnarea tipiconală în limba română: „și cădește to(a)tă besearic(a) și mea(r)țe la dvera cădin(d) și ziç(e)”

F. 255r, subtitlu: **Въ вто(к) ве(че)рь ст(х)ры гла(с) а̄ по(д) прехва(л)ін** (*Marți seara, stihirile glasului întâi, podobia Preamăriților Mucenici*).

Urmează textul **Penticostarului**¹². Începutul lipsește, din punct de vedere liturgic se păstrează de la Săptămâna a 2-a după Paști (a Tomii) până la Odovania Sfintelor Paști (rânduiala zilei de miercuri din săptămâna a 6-a după Paști). În manuscris, textul Penticostarul se găsește de la f. 255 până la f. 381.

F. 256r, subtitlu: **Въ с̄рея(д) в̄ н̄ не(д)ля н<а> оу(т)р̄ин на а̄ ст(х)ло(г) ня(д) гла(с) а̄** (*Miercurea, în a opta săptămână la utrenie, la prima stihoavnă? a săptămânii glasul I*)

F. 268r. **Не(д) г̄ мироносица̄мь** (*Săptămâna a treia, a Mironosițelor*)

F. 301r. **Не(д)ля д̄ раслабленнаго** (*Săptămâna a patra, a Slăbănogului*)

F. 316v. **Въ с̄рея(д) преполовlenia п̄я(т)деся(т)ници** (*Miercurea, la înjumătățirea Cincizecimii*)

Izgonirii lui Adam din Rai. Duminica întâia a Postului Mare (a Ortodoxiei), Duminica a doua (a Sfântului Grigorie Palama), Duminica a treia (a Sfintei Cruci), Duminica a patra (a Sfântului Ioan Scărarul), Duminica a cincea (a Cuvioasei Maria Egipteanca) și Duminica a șasea din Post (Duminica Floriilor sau a Intrării Domnului în Ierusalim).

¹¹ Cu Sâmbăta lui Lazăr se încheie Postul Patruzecimii, care este prima parte a Postului Mare și începe o altă etapă, Postul Sfintelor Patimilor (poartă denumirea și de Săptămâna Mare).

¹² Asemeni Triodului, Penticostarul este atât o carte de cult cât și o perioadă liturgică a anului bisericesc. Perioada Penticostarului începe cu slujba Învierii Domnului (Utrenia) din noaptea Sfintelor Paști și se termină la Duminica Toțuror Sfintilor (prima după Cincizecime), durând în total opt săptămâni.

F. 337r. **He(д) ẽ o c(a)m(a)рянны на м(а)ля в(е)ч<е>рни** (*Săptămâna a cincea a Samaritencii, la mica vecernie*)

F. 362v. **He(д) s̄ o рож(д)енням(ь) сляпя. Въ ся(б) ве(ч)** (*Săptămâna a șaptea a Orbului din naștere. Sâmbătă seara*). Urmează rânduielile ce se oficiază sâmbătă seara la Vecernie și duminică dimineața la Utrenie și Liturghie, inclusiv cele din zilele de luni și marți. Pe verso filei 381 se păstrează doar începutul rânduielii din ziua de miercuri a săptămânii a 6-a după Paști (denumită și Odovania praznicului Sfințelor Paști), după care textul este întrerupt.

F. 382 Urmează continuarea **Triodului** (a textului liturgic întrerupt la f. 254v.): **На възне(с)<е>ніе г(д)не въ сря(д) ве(ч) на г̄и въ(з)ва(х)** (*...la înălțarea domnului, miercuri seara, la doamne strigat-am*). În partea finală a manuscrisului filele sunt rupte și franjurate (f. 411-422). Lipsește sfârșitul Triodului¹³

Însemnări:

F. 54, în partea de jos a filei, caractere latine, limba maghiară: „**Johan Friderics Rolland. Capitan Taridnand**”

F. 382-393, în partea de jos a filelor, caractere chirilice, limba română: „**Această carte anume Triod, a înnoit Farcaș și cu frații lui, anume Iană și Lupșe, Vasalie și cu soțu său Axenie și maica lor Irinca și a tătu seamînție lor să le fie pomană până a șapte seamînție și a toot roodul loor, să le fie pomană, dându-o la sf(ân)ta besearcă în Ferești, hramu lui S(făn)tu Nicoolae; într-o mie 699 de an s-a înnoitu; iar cine o ar fura dela sf(ân)ta beasearcă, să le fie procleat și anatema de 318 (de) oțeți, amin**”¹⁴

Titlurile, inițialele și însemnările tipiconale sunt scrise cu chinovar. Scris de două mâini (**prima mână** - f. 4-63, f. 107-108, f. 115-124, f. 131-203, f. 255-381; **a doua mână** - f. 1-3, f. 64-106, f. 109-114, f. 125-130, f. 204-254, 382-422). Textul pe o singură coloană cu 28 (copist 1), respectiv 33 rânduri pe pagină (copist 2), scriere semiuncială, cerneală de culoare neagră-maronie. Ornamentica este formată din inițiale simple și două frontispicii (f. 204, 240) realizate sub forma unor împletituri cu romburi perpendiculare (în culorile roșu și negru). Copiști necunoscuți. Limba scrierii este slavona bisericească. Legătură veche în piele și lemn, cu ornamente geometrice, cotorul pe trei nervuri profilate. Din colecția dr. Aurel Socolan, provine din satul Ferești.

Referințe bibliografice:

I. Bârlea, *Însemnări din bisericile Maramureșului*, București, 1909, p. 105;

A. Socolan, *Circulația cărții românești până la 1850 în județul Maramureș*, Baia Mare, 2005, p. 44.

¹³ După compactare rânduielile Triodului nu se mai păstrează în ordinea firească. Prin operațiunea de completare și compactare manuscrisul inițial a avut de suferit, rânduieli din Penticostar fiind intercalate în corpusul Triodului.

¹⁴ Transliterarea însemnării este publicată și în I. Bîrlea, op. cit., p. 105, dar fără fragmentul de la f. 386 (*...Irinca și a tătu seamînție lor...*)

Observații:

Datorită particularităților pe care le prezintă acest exemplar manuscris facem următoarele precizări:

Copiștii. Manuscrisul a fost scris în două etape, de către doi copişti. Presupunem faptul că cel de-al doilea copist a completat părțile și fragmentele lipsă (sau deteriorate) ale manuscrisului. De la primul copist se păstrează fragmente din Triod (f. 4-63, f. 107-108, f. 115-124, f. 131-203) și din Penticostar (f. 255-381). Nu prezintă ornamente și elemente decorative. Hârtia întrebuițată are culoarea crem-gălbuie, este groasă și aspră la pipăit (o parte din file au fost restaurate). Filigranele hârtiei sugerează faptul că această parte a fost copiată în secolul al XVI-lea.

Cel de-al doilea copist a completat părțile lipsă ale Triodului (f. 1-3, f. 64-106, f. 109-114, f. 125-130, f. 204-254, 382-422). Textul a fost scris la sfârșitul secolului al XVII-lea, presupunem în jurul anului 1699 atunci când s-a "înnoit" și legătura manuscrisului. În ceea ce privește grafia, scrisul este îngrijit și ordonat, autorul având o atenție îndreptată și pentru împodobirea cărții cu frontispicii (f. 204r, f. 240r) și inițiale ornate. Frontispiciile au forma unor împletituri stilizate, realizate în culorile negru și roșu. Pentru scriere s-a folosit o hârtie mai subțire, deschisă la culoare, plăcută la vedere și la pipăit (cu mai multe tipuri de filigran).

Pe baza hârtiei, filigranelor, tipului de scriere (la primul copist cu mici elemente de scriere cursivă), ornamentelor (prezente doar la ultimul copist) dar și a textului recomandării tipiconale scris în limba română (la f. 240r.) presupunem că manuscrisul a fost copiat în Moldova (în prima jumătate a secolului al XVI-lea), ulterior completat, „înnoit” în Maramureș la sfârșitul veacului al XVII-lea de către cel de-al doilea copist.

Prezentarea filigranelor

La finalul acestei prezentări voi reda filigranele identificate pe suportul de hârtie a **Triod-Penticostarului**. La scriere s-a utilizat hârtie provenită de la fabrici de hârtie din Polonia, Germania și Italia. Pentru identificarea și datarea (pe secole) au fost consultate următoarele lucrări: Alexandru Mareș, *Filigranele hârtiei întrebuițate în Țările Române în secolul al XVI-lea*, București, 1987; Anca Opaț, *Repertoriul manuscriselor slavone din Biblioteca Academiei Române din Cluj Napoca*, Cluj Napoca, 2009 și Sofia Știrban, *Din istoria hârtiei și filigranului: Tipografia românească a Bălgradului*, Alba Iulia, 1999.

Fig. 1 Blazon cu topor, surmontat cu o figură de acvilă cu capul conturnat spre dextra (f. 6, 7, 8, 12, 13, 19, 23, 25 și următoarele până la f. 63, 108). Acest tip de filigran aparține morilor de hârtie poloneze din Krzeszowice și Tenczynek, localități din apropierea Cracoviei, secolul al XVI-lea (Al. Mareș, XXXII, 331).

Fig. 2 Topor în scut. (f. 142, 162 și următoarele până la f. 203). În general filigranele cu topor în blazon sunt de origine poloneză (Ch. M. Briquet adaugă presupunerea că ar fi de origine lorenă). Conform Al. Mareș, hârtia cu acest tip de filigran este de proveniență poloneză. Apare pe manuscrisele și documentele de început de secol XVI semnalate în Moldova (Al. Mareș) și pe cele din a doua jumătate a secolului al XVI-lea din Transilvania (A. Opaț).

Fig. 3 Blazon cu potcoavă și două cruci bizantine opuse (f. 115, 116, 117, 118, 119). Acest tip de filigran este asemănător celui publicat de Al. Mareș (fig. 1457). De proveniență poloneză, de la moara de hârtie din Grenbenice (Al. Mareș, XXXI)

Fig. 4 Colac cu inițialele B („B”glagolitic), N, B, E, N și S; în centru litera B (f. 203, pe banda din stânga a filei restaurate). Inițialele sunt preluate din alfabetul chirilic sau din cel latin (înclin spre ultima ipoteză). Pentru decriptare pot fi luate în calcul mai multe variante: moara de hârtie a avut unul sau mai mulți proprietari (inițialele indică numele proprietarilor), în centru inițiala denumirii localității în care se găsea moara de hârtie iar de jur-împrejur inițialele numelor proprietarilor etc. Nu cunoaștem proveniența.

Fig. 5 Mistreț cu greabăn (f. 255, 258, 263 și următoarele până la f. 381). Hârtia cu filigranul mistreț aparține morii de hârtie din Scweidnitz (Silezia). Acest tip de filigran de producție poloneză a cunoscut o largă răspândire în Moldova și în Transilvania în secolul al XVI-lea. În deceniile 3 și 4 a secolului al XVI-lea, unele stocuri mici de hârtie sileziană au pătruns și în Transilvania (întâlnit și pe un document descoperit la Sighetu Marmăției, datat în 1531; Al. Mareș, XXXVI). În cea de-a doua jumătate a secolului al XVI-lea hârtia sileziană cu filigranul mistreț nu a circulat în Transilvania, fiind întâlnit numai în Moldova.

Fig. 6 Scut tăiat surmontat de o coroană princiară (f. 1). Nu se cunoaște proveniența

Fig. 7 Litera M având deasupra cifra 4 dublată, însoțită de o cruce mică (f. 2, 3). Filigranul este asemănător celor patru variante prezentate la S. Știrban (p. 75, p. 117) identificate la hârtia folosită la tipărirea *Sicriului de Aur*, Sebeș, 1683.

Fig. 8 Crin stilizat, în 2 variante (f. 64, 66, 67, 101, 103, 109, 110, 114, 125, 127, 129). Conform lui Ch. M. Briquet variantele de flori de crin înscrise în cerc sunt de proveniență italiană sau venețiană. Filigranul poate aparține și morii de hârtie poloneze din Balice, secolul al XVI-lea (Al. Mareș, XXXIII, 335). Ipotetic, crinul ca și simbol oficial al regilor Franței, poate indica o moară franceză de hârtie (S. Știrban). Nu cunoaștem proveniența exactă.

Fig. 9 Coroană surmontată în cerc cu cruce deasupra (f. 78, 80, 83, 84). S-ar putea să fie și o floare de crin surmontată în coroană, închisă în cerc. Acest tip de hârtie este de proveniență italiană sau venețiană.

Fig. 10 Cornul abundenței, în 2 variante (f. 65, 68, 102, 105, 106, 112, 113, 126, 130). Filigranul ar putea aparține unei mori italiene de hârtie care a activat în secolul al XVII-lea. Există ipoteza provenienței și de la o moară poloneză (S. Știrban, p. 76).

Fig. 11 Scut peste care este așezată o mitră papală (f. 98). Filigran asemănător celor nouă variante asemănătoare prezentate de S. Știrban (fig. 65–73, p. 81, p. 114–116). Provine de la o moară de hârtie italiană care a activat în secolul al XVII-lea.

Fig. 12 Inițiala W surmontată de un scut cu reprezentarea în partea superioară a astrului, sub forma unui cerc, în mijloc cu figură umană sau cu cruce răsturnată? (f. 205, 206, 208 și următoarele până la f. 254). Apare pe o parte din hârtia folosită la tipărirea *Chiriadromionului*, Bălgrad, 1699 (S. Știrban, p. 83). Referindu-ne doar la inițiala „W”, Ch. M. Briquet arată că ar fi de proveniență

germană. Al. Mareș atribuie un filigran asemănător unei mori germane de hârtie (XXX).

Bibliografie selectivă

Bârlea, Ioan, *Însemnări din bisericile Maramureșului*, București, 1909

Coravu, Damachin, *Mănăstirea din Peri și importanța sa istorică*, în Mitropolia Olteniei, Craiova, 1982

Iorga, Nicolae, *Istoria bisericii românești*, ed. a II-a, vol. I, București, 1929

Lința, Elena, *Catalogul manuscriselor slavo-române din Cluj Napoca*, București, 1980

Lința, Elena, *Catalogul manuscriselor slavo-române din Iași*, București, 1980

Lința, Elena, *Catalogul manuscriselor slavo-române din București*, București, 1981 (în colaborare cu Lucia Djano-Diconiță și dr. Olga Stoicovici)

Mareș, Alexandru, *Filigranele hârtiei întrebuințate în Țările Române în secolul al XVI-lea*, București, 1987

Mitric, Olimpia, *Din istoria cărții românești*, Suceava, 2002

Opaiț, Anca, *Repertoriul manuscriselor slavone din Biblioteca Academiei Române din Cluj Napoca*, Cluj Napoca, 2009

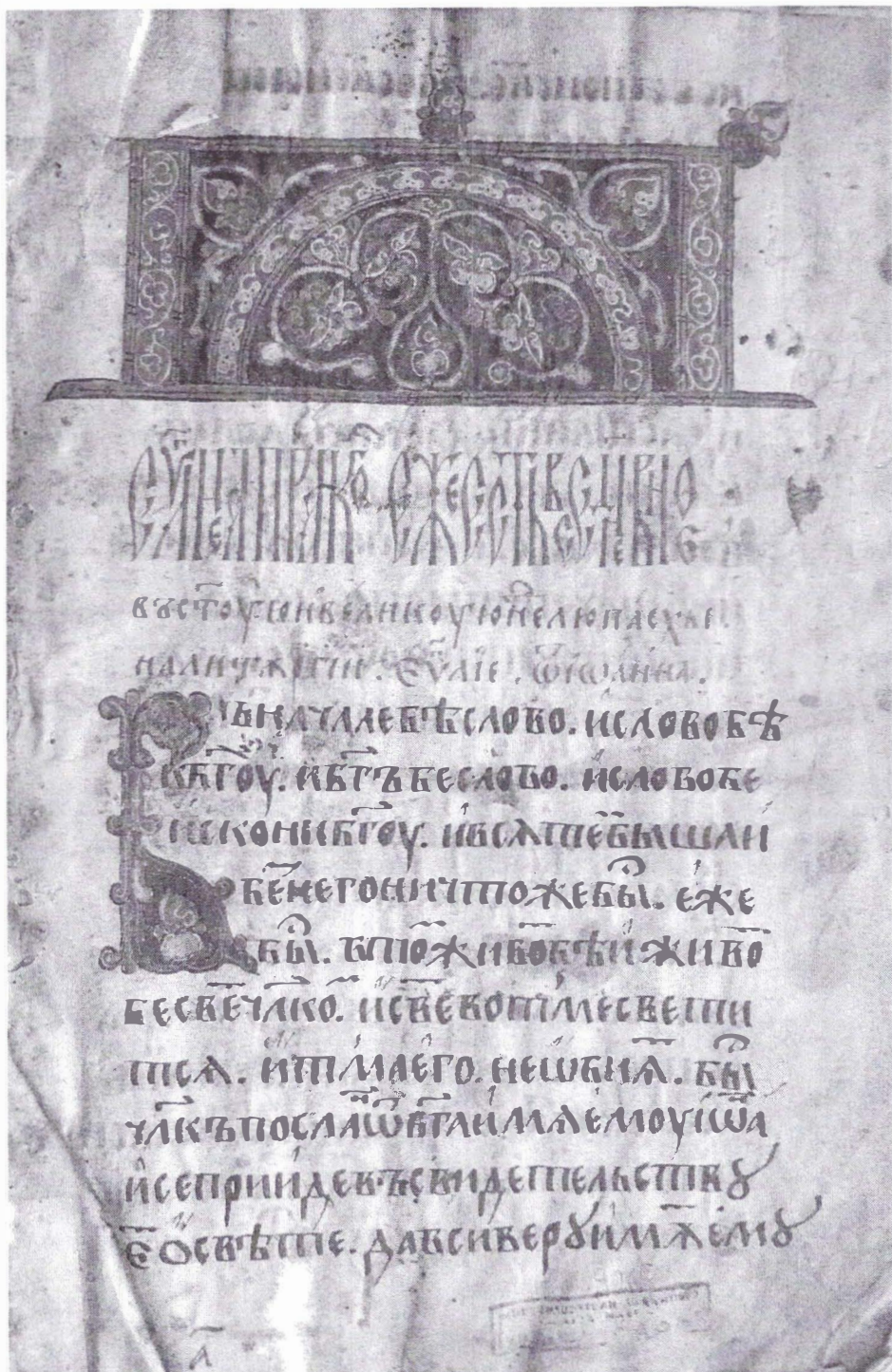
Panaiteșcu, Petre P., *Manuscrisele slave din Biblioteca Academiei RPR*, vol. I, București, 1959

Panaiteșcu, Petre P., *Catalogul manuscriselor slavo-române și slave din Biblioteca Academiei Române*, vol. II (ediție îngrijită de Dalila-Lucia Aramă și revizuită de G. Mihăilă), București, 2003

Socolan, Aurel, *Circuția cărții românești până la 1850 în Maramureș*, Baia Mare, 2005

Știrban, Sofia, *Din istoria hârtiei și filigranului: Tipografia românească a Bălgradului*, Alba Iulia, 1999.

Апехă:

Evangheliar slavon (sec. XVII), filă cu frontispiciu.

Evangheliar slavon (sec. XVII), inițială ornată

въ снѣнѣхъ съвршающій вѣно: въ сѣрѣтине: срѣ
 про гла **Г** Наведена гн наплъ павон и понахъ вѣн
 ттени твои: — с присконити хрѣ твои: **В**
 чте **В**селиса оубо вселн възем хиласпѣ: ложе
 вселнса въградѣ шкринъ въсодомѣ: вълауѣ
 ка въ истрѣшии стѣло прѣвѣтъ: речѣ же въ ав
 мѣх: повнега рахшати лотх ѡ него: възрѣ ш
 чина: и виждь ѡ мѣста: и дѣ нѣтъ тѣмъ еси къ
 верхъ нѣтъ и въсто ихъ и мору: и вса зѣло е
 тѣн зрѣши гревѣ да ю: и съ мѣни твои до
 ка: и съ творю стѣмъ твои ѡко тѣ со зѣни: и
 и зможѣ и сѣтѣ и сѣо: и нѣтъ и сѣтѣ сѣмъ
 и сѣтѣ да вса зѣло и сѣ мѣни твои до
 и рше лоралѣмъ възем хрѣ таборника възем
 нѣ: и нѣтъ сѣмъ ѡ та гѣн: — про гла **Д**ювнѣ
 враста сѣмъ на па въ сѣ селени іаковлн: **П**ри
 тѣмъ гнѣ и сѣтѣ нѣтъ жнни творн оубо
Стѣнѣ сѣтѣ сѣ мортнѣ: и сѣмъ хрѣо: въ сѣмъ
 и нѣ людн: дълго стѣрѣ нѣ мѣ многѣ въ
 мѣтѣ: и мало ршнѣи безхмѣ: кроко ршнѣи
 сѣмъ вра: и сѣмъ гѣта нѣща про гѣмъ вѣ
 по нѣмъ гнѣ, бѣгаго мнѣхѣ: въ злокѣ по гнѣ нѣ
 сѣмъ гнѣ: оубо канѣ нѣта пакнѣ: всоцн бѣ
 по нѣмъ гнѣ про гѣтѣ: въ сѣмъ гнѣ нѣ по нѣ
 гнѣ: прѣмъ оубо мѣтѣ: пламена то гѣо: и
 по гнѣ бѣмъ гнѣ: слово жѣтѣко въ дѣмъ
 гнѣ: азъ мѣмъ добра сѣмъ гнѣ: оубо мѣ
 гнѣ въ сѣмъ гнѣ зѣла: на въ сѣмъ гнѣ: ѡ
 гнѣмъ сѣмъ гнѣ: зѣла и бѣлѣга и сѣмъ гнѣ
 ка древо жнни: сѣмъ гнѣмъ гнѣ сѣмъ гнѣ
 и нѣмъ гнѣ: сѣмъ гнѣмъ гнѣ: **Б**БѣТО Е Нѣ
 и нѣмъ гнѣ: по сѣмъ гнѣ: **Б**БѣТО Е Нѣ
 гнѣмъ гнѣ: по сѣмъ гнѣ: въ сѣмъ гнѣ

Triod-Penticostar slavon (sec. XVI), filă ornată.

Fig. 1

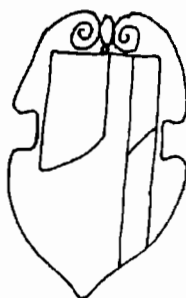

Fig. 2

Fig. 3

Fig. 4

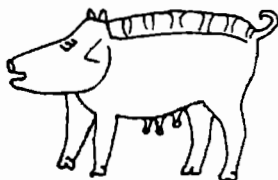

Fig. 5

Fig. 6

Fig. 7

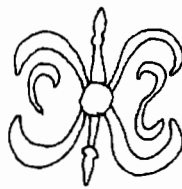

Fig. 8

Fig. 9

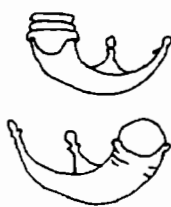

Fig. 10

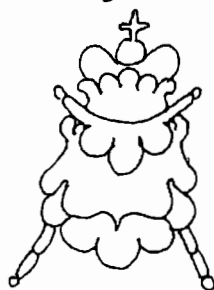

Fig. 11

Fig. 12

Filigranele identificate pe suportul de hârtie a Triod-Penticostarului slavon (sec. XVI).

ȚUȚORA – O VECHE AȘEZARE ROMÂNEASCĂ Până la începutul sec. al XVI-lea

Nicolae Ciudin

Cuvinte cheie: Țuțora, așezare, Câmpia Moldovei

Key words: Țuțora, settlement, Moldavian Plain

Abstract:

By the early century. XVI village "guardian has evolved from being a village to start a fair one, but not about a full-fledged market can not speak. Existence of royal customs in the village did is nothing but village. Its economic and administrative functionality was closer to that of trade, while its level of development was rather of a village.

Satul Țuțora, situat în sud-estul Câmpiei Moldovei, în pitoreasca luncă a Prutului, pe malul său drept, șesul dintre acesta și afluentul său Jijia, este flancat la nord de Coasta Iașilor, pe linia dealurilor Osoiului-Chipereștilor-Dealului Doamnei-Tomești-Ciurea etc., găsindu-se la mai puțin de 20 de km de Iași.

Relieful zonei din care face parte și comuna Țuțora, component al peisajului geografic, ce constituie tranziția dintre Câmpia Moldovei și Podișul Central Moldovenesc, a oferit din timpuri străvechi, chiar din epoca neolitică, condiții prielnice de locuire. Este un relief tipic de șes, dat fiind faptul că teritoriul comunei se află situat în cea mai mare parte, în șesul Prutului și al Jijiei. Valorile cele mai coborâte ale sale se întâlnesc în lungul șesului: 32 metri la confluența Bahluiului cu Jijia.

Din punct de vedere climatic, zona noastră se încadrează în tipul de climat temperat-continental, cu ierni lungi și geroase și veri călduroase, anotimpurile de tranziție – primăvara și toamna – fiind singurele mai bogate în precipitații. Uneori precipitațiile nu lipsesc nici din celelalte anotimpuri. Inversiunile termice datorate maselor de aer ce se pendulează pe văile Prutului și Jijiei constituie o particularitate a zonei. Nu întâmplător șoselei ce traversează valea Jijiei între localitățile Țuțora și Chiperești i s-a zis de către localnici „Șoseaua Recea”. Poziția geografică influențează și regimul hidrografic al râurilor. Variațiile de nivel și debit dau naștere uneori la viituri și inundații cu efecte negative asupra economiei, producându-se și o eroziune puternică. Indicele pluvio-nival este în jur de 43% pentru Jijia la Chiperești¹

Principala arteră hidrografică, ce udă teritoriul comunei Țuțora, este Prutul cu afluentul său Jijia, care curg printr-o vale îngustă cu meandre încâtușate. Cele două râuri formează în zona noastră o vale comună, în cuprinsul căreia apar grinduri longitudinale, ce împiedică confluența în această parte. Înseși localitățile Țuțora, Oprișeni, Moreni, Prisacani sunt situate pe astfel de grinduri. Valea Jijiei este

¹ I. Șandru, V. Băcăuanu, Al. Ungureanu, *Județul Iași, București, 1922*, p. 11, 15-16, 42-43.

presărată cu meandre și bălți, gârle, cum ar fi Gârla Boilor de la Chiperești sau Balta Vladnicului de la nord de Țuțora, Balta Coccoarelor. Pentru a se diminua efectele dezaastroase ale viiturilor și inundațiilor în urma ploilor torențiale, în anii 1980-1981 s-a construit un canal de deviere a apelor Jijiei, confluența cu Prutul având loc între Oprișeni și Moreni. Acest canalul a fost dat în folosință la 6 mai 1981, confluența cu Prutul mutându-se de la Gorban la Oprișeni²

Cadrul fizico-geografic a fost așadar propice dezvoltării așezărilor omenești încă din neolitic și până astăzi. Localnicii au conviețuit în acest areal de-a lungul timpului, făurindu-și istoria, tradiția și obiceiurile.

Țuțora a luat naștere la unul din vechile vaduri ale Prutului, acolo unde acest râu era traversat de drumul care lega Iașii prin Lăpușna, cu Chilia sau Cetatea Albă. Drumul moldovenesc cunoscut sub această denumire din Evul Mediu trecea și prin localitatea noastră.

Pentru a cunoaște locuirile umane din zona Țuțorii trebuie să facem apel tot la arheologie. Cercetările de acest fel ne indică o locuire umană încă din secolul al VIII-lea, cu un secol mai devreme nefiind exclusă. Cercetările arheologice în locurile de trecere cele mai ferite au dus la descoperiri ce indica o locuire umană și prin secolele al VI-lea și al VII-lea. Nu e exclus deci un deplasament temporar a locuirilor, iar după trecerea vijeliei să fi revenit la vechile lor vetre. Atât în Cotul lui Bogdan (sec. XV-XVIII), cât și La Țăruș (sec. XVII) s-a descoperit și ceramică de tip Dridu din secolele VIII-X, iar de la confluența Jijiei cu Bahluiul și din secolele VII-XVII. Ceramică medievală s-a descoperit și în Cotul lui Bontaș-Oprișeni (sec. XVII). La Oprișeni, în cimitirul satului se află mai multe pietre funerare, cu inscripții în slavo-română (cu caractere chirlice), dintre care unele datează de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul celui următor³. Pe baza urmelor arheologice s-a putut identifica vechea vatră a satului Țuțora, care se află cu vreo 5 km în amonte față de actuala vatră⁴.

Dintre ocupațiile locuitorilor ele par a fi cele tradiționale: agricultura, păstoritul, meșteșugurile, mai ales olăritul, pescuitul etc. Pe baza descoperirilor unor elemente de cultură materială din sec. VII-XIV, se poate admite că atunci când, pe la jumătatea sec. XIV, circulația pe drumurile care legau nordul Moldovei cu orașele de la Dunăre și Marea Neagră a devenit mai intensă, fapt dovedit de înmulțirea locuirilor.

Primele mențiuni documentare referitoare la existența localității Țuțora datează încă de la 5 aprilie 1448. Petru II (1447-1449), domnul Moldovei (urmas al lui Alexandru cel Bun) scutește Mănăstirea Pobrata împreună cu satele sale de orice fel de dare (vamă) față de domnie atunci „când va veni miera și grâul mănăstirii noastre de la Pobrata, la vadul de la Țuțora, căraușii lor să le transporte fără nici un amestec și nici vamă de la ei să nu ia”⁵

² M. Pantazică, *Hidrografia Câmpiei Moldovei*, Iași, 1974, p. 107-108; Andrei Bratu, în „Flacăra Iașului”, 7 mai 1981, p. 2.

³ V. Chirica, M. Tanasachi, *Repertoriul arheologic al județului Iași*. vol. II, Iași, 1985, p. 437-439. Cercetare arheologică locală.

⁴ *Istoria orașului Iași*, vol. I, Editura Junimea, Iași, 1980, p. 44.

⁵ *Documenta Romaniæ in Moldavia*, http://www.puc.edu/stu/276, p. 394.

Șase ani mai târziu, la 25 august 1454, Petru Aron (1451-1452, 1454-1455, 1455-1457), un înaintaș al lui Ștefan cel Mare, a emis de la Cotnari un act prin care se face cunoscută din nou scutirea de vamă a călugărilor de la Mănăstirea Moldovița, ca un privilegiu acordat acestora și de înaintașii săi. Ei „să nu plătească vamă nicăieri... nici la Târgu Frumos, nici la Târgul Ieșilor... nici la vadul Țuțorii”⁶.

De la Ștefan cel Mare ne-au rămas alte două documente, unde este amintită localitatea Țuțora. Primul act emis de la Suceava la 1 aprilie 1470, scutea de vamă Mănăstirea de la Neamț „la ducere și la întoarcere și prin târguri și prin sate”, când vor trece pe „la Chilia sau la Dunăre sau la Bălți sau la Cetatea Albă sau la Nistru sau la Lăpușna sau la Țuțora sau la Iași...”, ele nu vor plăti nimica nici la intrarea în cetăți”⁷. Tot de la Marele Domn datează și actul emis la Mănăstirea Putna din 15 august 1471, care scutește de vamă Mănăstirea de la Pobrata la trecerea prin vadul de la Țuțora. Întrucât actul face mențiunea „târguri și sate”, care ar putea fi interpretat în sensul existenței Țuțorii ca sat⁸.

În secolul al XVI-lea, Țuțora constituia una din marile artere de circulație comercială ce pleca dinspre Iași spre Lăpușna. Călătorii străini în trecere prin Moldova nu au evitat Țuțora. La începutul celei de-a doua jumătate a secolului al XVI-lea, la podul de la Țuțora și-a găsit sfârșitul Ștefan Rareș (1551-1552) la 1 septembrie 1552⁹. Cinci ani mai târziu, după moartea lui Rareș cel Tânăr la Țuțora, un călător polon, Erasm Otowinowski, era în trecere prin Moldova, la 23 iulie 1557: „În ziua de Sf. Maria Magdalena am ieșit din Iași, trecem Prutul, dormim în câmp. Acolo era satul Țuțora (Thetra), unde nu de mult a fost ucis domnul lor, Ștefan”¹⁰.

Un sfert de secol mai târziu, satul Țuțora este menționat din nou de către negustorul John Newberie din Londra, care face o serie de însemnări referitoare la Moldova. În 1582, venind dinspre Constantinopol se îndreaptă spre Iași. Pe la 1 mai pleacă din Tomorova (Reni), la 6 mai din Fălciu, iar la 8 mai ajunge la Huși. La 9 mai ajunge la un târg numit Podoleni. „În zua a zecea (10 mai 1582) am ajuns la un sat numit Țuțora (Sutsourre) unde am trecut iar peste Prut. În ziua a 11-a, dimineața, am ajuns la Iași”¹¹. Și François de Pavie, baron de Fourquevaux, de lângă Toulouse, fiu al ambasadorului Franței în Spania, Raimond Beccarie, și care a îndeplinit funcții la curtea regelui Henric al Franței, la 15 iunie 1585, pleacă din Franța, iar în noiembrie ajunge la Constantinopol. După 6 săptămâni pleacă spre Lituania. În drum trece prin Moldova: a trecut prin Akerman de unde s-a îndreptat spre Iași. În drum „am trecut Prutul la Țuțora, am ajuns la Iași”¹².

Joris van der Does (Georgius Dousa), fiul lui Ioan van der Does, custode al arhivelor din acel oraș și fratele gen. și istoricului Dousa, ne-a lăsat unele informații

⁶ *Documente privind istoria României. A. Moldova. veacul XIV. XV*, vol. I, E.A., 1954, p. 270-271.

⁷ Ion Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, vol. I (1457-1492), Buc., 1913, p. 143-144.

⁸ *Ibidem*, p. 158-159.

⁹ Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, ESPLA, Buc., 1955, p. 158; N. Costin, *Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii până la 1601 și de la 1709-1711*, vol. I, Editura Junimea, Iași, 1974, p. 191.

¹⁰ *Călători străini despre Țările Române*, vol. II, Editura Științifică, București, 1970, p. 119.

¹¹ *Ibidem*, p. 511-517.

¹² *Ibidem*, vol. III, 1971, p. 175-185.

despre călătoriile sale. De la Cracovia, cu niște poloni și armeni, pleacă spre Gurile Dunării la Ismail. Trecând prin Camenița, Hotin, ajunge – unde stă câteva zile – la Iași. „August 1597... din vama mărfurilor care trec pe aici, atât spre Polonia cât și spre Turcia, rezultă cel mai mare venit pentru principe. La o depărtare nu prea mare de Iași, în satul Tuțora am văzut șanțurile pe care le-a ridicat acolo polonii când cu 5 ani mai înainte”¹³

Din relatările călătorilor străini reiese că localitatea era o așezare de tip rural, adică sat.

Probabil că în timpul domniei lui Ștefan cel Mare, sau cel mai târziu a lui Petru Rareș, în Tuțora, să se fi construit o curte domnească, evident de proporții reduse, în care se opreau uneori domnii Moldovei. Curtea Domnească este menționată în „Jurnalul campaniei lui Zamozski în Moldova” (1595). Pe la 7 septembrie 1595, polonii au ajuns și „s-au oprit la Tuțora pe Prut, unde erau curți domnești clădite frumos și grădini, vii”¹⁴. Mulți dintre domnii Moldovei au stat, evident temporar, aici, unde au și făcut acte de administrație publică. Printre aceștia trebuie să menționăm pe Ștefan Rareș, Petru Șchiopul, Iliăș Alexandru, Constantin Cantemir, Grigore Ghica și alții¹⁵ Secretarul unei școli polone, trimis la Poartă în anul 1766, a consemnat în jurnalul său, că solul s-a îmbolnăvit în apropiere de Tuțora. Medicul cerut și trimis în grabă de domnul Moldovei, l-a tratat pe sol și l-a sfătuit să se oprească până la vindecare, la Tuțora, unde era un „paharnic”¹⁶

Abia în secolul al XVII-lea dintr-un act al lui Constantin Movilă (Moghilă), din 30 august 1611, aflăm că Tuțora era târg. Domnul dăruiește lui Toader Stolnic, care „a slujit drept și credincios” pe tatăl și părintele domnului Moldovei, pentru care „i-am dat și l-am miluit cu un sat numit Dănășenii, ce a fost ascultător de ocolul târgului Tuțora, ca să fie neclintit niciodată” Actul a fost emis din Iași¹⁷ în 1632, Paolo Bonnicio (Bonici) din Malta, călugăr din Malta în trecere pe aici arată că „de la Huși drumul duce la Tuțora (Zozora)... pe apa Prutului; se spune că acest oraș poartă numele de la Cicero Romanul”¹⁸

Geneza târgului Tuțora

Începuturile târgului Tuțora, ca de altfel și ale celorlalte așezări, trebuie pusă în legătură cu poziția sa geografică, ce i-a favorizat în mod deosebit dezvoltarea economică. Localitatea era așezată pe una din marile căi comerciale de tranzit medievale, pe unul din principalele râuri ale țării – Prutul. Intensitatea relațiilor comerciale dă un impuls deosebit dezvoltării sau decăderii anumitor centre

¹³ *Ibidem*, IV, 1972, p. 84-85.

¹⁴ *Ibidem*, III, 1971, p. 645.

¹⁵ N. Grigoraș, *Tuțora*, în „Flacăra Iașului”, XXVI, nr. 7278, 8 februarie 1970, p. 2.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ *Documente privind istoria României, A. Moldova, veacul XVII (1611-1615)*. vol. III, E.A., 1954, nr. 49, p. 31-32.

¹⁸ *Călători străini despre Țările Române*, vol. V, 1973, p. 21.

economice. Și dezvoltarea forțelor locale, diferențierea meseriilor de economie sătească, au jucat un rol însemnat în evoluția acestora¹⁹

Încă de la început, localitatea Țuțora a avut un statut aparte, servind ca vad de trecere peste unul din cele mai însemnate râuri ale țării, aici s-a putut amplasa o vamă, care să asigure domniei un venit deosebit. Pe de altă parte, așezarea era amplasată într-o zonă de braniște și oferea largi perspective. Domnia își consolidează baza economică prin crearea braniștilor, care cuprindeau târgurile, cu vatra și hotarul înconjurător și ocoalele acestora. În cadrul acestor unități teritoriale, hotarul târgului avea o deosebită importanță, atât pentru domnie cât și pentru târgoveți. Moșia târgurilor cuprindea teritoriile din jurul acestora, numite în documente cu termenul de „hotar”, fiind alcătuite din locuri de arătură, fânețe, pășuni, vii, prisăci și heleșteie²⁰. Statul era acela care asigura și consolida centrele de târguri prin fixarea relațiilor comerciale externe și protejarea traficului în cadrul actelor vamale sau prin determinarea condiției juridice a populației în privilegiile acordate cu diferite ocazii. Apariția târgurilor, în general, și a târgului Țuțora, în special, se datorește noii funcții economice a localității și a zonei geografice respective²¹. Ca urmare a faptului că târgul românesc era înconjurat de un ocol agricol – subliniază Alexandru I. Gonța –, acesta „nu era totuși decât un „*sat mare de plugari*”, iar comerțul din veacul al XV-lea, nu era decât consecința teritoriului rural și a tranzitului, și pentru mărfurile tranzitate se plătea o anumită taxă sau vamă²²

Datorită dezvoltării insuficiente a forțelor de producție, populația târgului nu-și putea asigura existența numai prin practicarea meșteșugurilor și negoțului, fapt pentru care terenul agricol din jurul așezării acestuia prezenta o importanță vitală. De altfel și domnia, interesată în dezvoltarea acestor tipuri de așezări, le susținea interesele, în urma cărui fapt își asigura venituri substanțiale. Ca și vatra târgurilor, și hotarul era proprietate domnească, locuitorii având numai dreptul de folosință asupra terenurilor agricole, a fânețelor și pășunilor, și dreptul de proprietate asupra instalațiilor făcute de ei, pe care le putea înstrăina prin vânzare sau cumpărare²³

Domnia, în calitate de proprietară a târgului era interesată în dezvoltarea economică a acestuia. Populația de bază a așezării, alcătuită în principal din meșteșugari și negustori era completată și de o altă de agricultori și crescători de vite. În ceea ce privește privilegiile la care se referă actele oficiale emise de cancelaria domnească, se rezumă doar la unele scutiri, parțiale sau integrale, de vamă, de anumite impozite, prestații etc. Nivelul obligațiilor percepute de domnie, *dări, prestări de muncă, vămi* ș.a. se făceau după „*obiceiul pământului*”²⁴

Începuturile târgului Țuțora sunt greu de stabilit deoarece nici informațiile documentare și nici datele arheologice nu ne dau suficiente relații în această direcție.

¹⁹ D. Ciurea, *Organizarea administrativă...*, p. 178.

²⁰ Nistor Ciocan, *Procesul de înstrăinare a târgurilor din Moldova*, în vol. *Omagiu dedicat «Prof. C. Cihodaru la a-75-a aniversare»*, Iași, 1983, p. 61.

²¹ D. Ciurea, *Organizarea administrativă...*, p. 23.

²² Al. I. Gonța, *Despre orașul moldovenesc în veacul al V-lea*, p. 23.

²³ N. Ciocan, în „*Omagiu...prof. C. Cihodaru*”, p. 61.

²⁴ Al. I. Gonța, *Despre orașul moldovenesc în veacul al V-lea*, p. 30.

Odată cu renașterea economiei de schimb prin intermediul monedei s-au născut și embrionii viitoarelor târguri, pe văile anumitor râuri, la confluente etc. Încă de la sfârșitul secolului al XII-lea, curțile aflate pe drumurile și văile râurilor deveniseră cu timpul centre ale aglomerației de meseriași și negustori. Așa se explică, de ce, în secolele XIII - XIV, vor exista târguri deja formate, care „apar dintr-o dată” ca puncte de vamă pe drumurile țării²⁵. Acest fapt a făcut pe Constantin C. Giurescu să remarce că „toate centrele de vamă indicate în privilegiul din 6 octombrie 1408, dat de Alexandru cel Bun (1400-1432), negustorilor din Liov, sunt târguri și nici unul nu este vreun sat sau pe cuprinsul vreunui domeniu feudal. S-ar putea crede că Moldovița constituie o excepție; în realitate și aici se formase un târg, în legătură cu importantul trafic spre și dinspre Transilvania, pe locul unde se află astăzi comuna Vama, la confluența Moldoviței cu Moldova; el va fi înlocuit cu târgul Câmpulung Moldovenesc, așezat ceva mai spre apus²⁶. Ideea e susținută și de Dumitru Ciurea, care arată că în privilegiul din 1408 și în cele anterioare, toate orașele Moldovei sunt calificate drept târguri²⁷”

Aspecte ale vieții economice

a. Căile de comunicație. Anumite aspecte ale legăturilor comerciale ale comunităților locale ne sunt dezvăluite de cercetările arheologice și îndeosebi de descoperirile numismatice. Mărfurile, ce reprezentau obiectul schimburilor comerciale, constau din produsele muncii păstorilor, a agricultorilor și meșteșugarilor. Dintre acestea nu lipseau desigur, peștele, vânatul și ceramica, care aveau condiții prielnice de dezvoltare.

Descoperite arheologice și cercetarea numismatică dovedesc că populația care locuia aici se ocupa mai ales cu agricultura și avea relații de schimb cu alte zone geografice. Aceasta va fi fost situația încă de prin secolele X-XII, dacă ținem seama că prin Moldova trecea și „drumul de la varegi la greci”, pe care circulau negustorii cu mărfurile lor²⁸. Era principalul drum comercial ce lega centrul Europei cu Kievul²⁹. Acesta era urmat și de berladnici. Trebuie să menționăm că locuitorii, în perioada marilor migrații, părăseau în mod temporar așezările și se adăposteau în locuri ferite, în păduri, lunci, smârcuri ș. a. departe de marile artere de circulație, zone ce erau greu accesibile și pline de pericole pentru invadatori. Căile pe care circulau se numeau metaforic *drumuri ale bejeniei*. Grijă cea mai mare a locuitorilor era pierderea oricărei urme care ar fi dat de bănuț invadatorilor că există prin apropiere oameni. Retragerea tainică a populației autohtone din calea năvălitorilor a fost cea mai nimerită soluție de supraviețuire etnică. Zonele de refugiu ofereau omului adăpost natural și mijloace de existență în perioade de restriște. Refugiații nu erau scutiți nici de sacrificii. Scheletele

²⁵ Idem, *Satul în Moldova medievală*, București, 1986, p. 172.

²⁶ C. C. Giurescu, *Contribuții la studiul originilor și dezvoltării burgheziei române până la 1848*, București, 1972, p. 18-19.

²⁷ D. Ciurea, *Organizarea administrativă a satului feudal Moldova*, în „AIIAI”, tom II, 1965, p. 159.

²⁸ *Istoria României*, vol. II, București, 1962, p. 98.

²⁹ *Ibidem*, p. 100. <http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

descoperite prezintă semne de rahitism din pricina subalimentației, iar dantura este abrazivă, adaptată, firește, la un sistem de alimentație din care nu lipseau rădăcinile și scoarța copacilor³⁰

Alimentația tradițională indică rolul pădurii, care putea hrăni în perioadele de restrînte populația bejenită. Fructele de pădure, ciupercile, urzicile, ștevia, vânatul, pescuitul, mierea albinelor sălbatice și semisălbatice, uleiul de jâr, mămăliga făcută din mălai de mei sau din acesta amestecat cu coajă de fag măcinată la râșnița de mână, fiertura din coaja diferitelor esențe lemnoase amestecate cu urzici uscate la soare etc., reprezenta o hrană modestă, dar suficientă pentru a depăși momentele de grea cumpănă. Meiul este o plantă rezistentă la condițiile climatice nefavorabile și puțin pretențioasă față de sol și se cultiva mai ales în poienile răzlețe ale munților împăduriți³¹

Încă din a doua jumătate a secolului al XII-lea, un drum comercial lega, prin Moldova, gurile Dunării de orașele haliciene de pe cursul superior al Nistrului³² Cu începere din a doua jumătate a secolului al XIII-lea, trecea unul din cele mai mari drumuri comerciale din Europa Orientală, care pleca de la Cetatea Albă (Maurocastron) și se îndrepta spre nord, realizând, prin Suceava sau prin Hotin, legătura cu orașele galițiene. Drumul, de mare importanță pentru traficul comercial din această parte a lumii, se unea cu un altul care, spre sfârșitul secolului, după căderea Vicinei era frecventat de negustorii din Chilia sau de cei care aveau legături cu acest oraș. Prin această ramificație rutieră, mai apropiată de Prut, se putea face legătura și cu vadul de Oblicița³³

Legătura cu orașele din nordul țării și cu cele galițiene se realiza pe mai multe căi. Una din acestea mergea pe malul apusean al Prutului, de la Țuțora până la Ștefănești și de acolo, trecând peste râu, ajungea la Hotin. A doua străbătea regiunea de coline și, prin Hârlău, Botoșani și Darabani, se îndrepta spre vadul de la Rădăuți pe Prut și de aici tot la Hotin. Din Botoșani se putea merge spre curmătura de la Bucecea, la Suceava³⁴ Un alt drum, tot atât de frecventat, lega Iașul (desigur și Țuțora), de Suceava prin Târgul Frumos, Strunga, Șcheia și valea Moldovei, prin vechea capitală Baia. De la Suceava se putea continua spre Sniatin, în Galiția sau spre Bistrița, în Transilvania. De la târgul Șcheia de pe Siret, călătorul se putea deplasa la Roman, iar de aici la Piatra sau Bacău și mai departe spre orașele transilvănene, Brașov sau Bistrița³⁵

Un drum tot atât de important ca și cele menționate mai sus, lega Iașii și Țuțora de Muntenia sau Brașov, mergând spre sud, pe valea Bârladului. De mai mică importanță era drumul ce ducea spre Vaslui și Huși, pe valea Vasluietului spre cel din

³⁰ I. Ghinoiu, *Popasuri etnografice românești*, București, 1981, p. 31-34.

³¹ *Ibidem*, p. 35.

³² *Istoria României*, vol. II, p. 102.

³³ *Istoria orașului Iași*, vol. I, Iași, 1980, p. 44.

³⁴ *Ibidem*, p. 44.

³⁵ *Ibidem*.

urmă oraș, către lunca Prutului³⁶ Toate acestea ar fi putut trece, fie prin Țuțora, fie prin apropiere.

Examinând harta drumurilor comerciale care treceau prin zona Iași-Țuțora în raport cu restul țării constatăm că localitatea Țuțora avea una din cele mai ferite poziții. *Drumul românesc* străbătea țara de la nord la sud și era legat de Transilvania, fie prin nord, pe la Suceava, spre Bistrița, fie prin sud, prin Brețcu, spre Brașov³⁷ Toate localitățile așezate pe astfel de artere de circulație se vor fi dezvoltat din punct de vedere meșteșugăresc și comercial. Cei ce treceau prin astfel de locuri trebuiau să plătească „vama târgului”³⁸ Drumul principal era cel care lega Cracovia și Liovul de Cetatea Albă și Chilia, trecând prin Cernăuți, Siret, Suceava, Iași. O ramură a acestui drum se îndrepta, prin Țuțora și Lăpușna spre Tighina, de unde continua pe uscat, ca și un alt drum care pleca de la Cetatea Albă, spre Crimeea, pe coasta mării. O a doua cale de legătură cu Polonia venea prin Camenița, Hotin, Dorohoi, Iași. De al Iași, un drum important cobora spre Dunăre, prin Vaslui, Bârlad, Tecuci. Pentru viața economică a Moldovei, o mare însemnătate avea drumul de pe malul drept al Siretului, care cobora de la Suceava³⁹, dar acesta nu intră în sfera noastră de preocupări. Acesta făcea, de altfel, și principala legătură cu Muntenia. Pe la Baia și Moldovița, se treceau munții spre Bistrița, în Transilvania, iar pe la Trotuș și Brețcu se mergea către Brașov⁴⁰, așa cum am subliniat mai sus.

Zona Țuțorii, ca și a Iașului se afla la întretăierea unor mari căi de comunicație. Mai însemnat era cel ce șerpuia în jos pe valea Bârladului, pe la poalele dealului Cetățuia, lângă Iași, prin Scânteia și Vaslui, la Bârlad – Tecuci, Galați. Acesta mergea spre nord peste Prut la satul Tabăra. Cel ce venea din Transilvania, peste munți se prelungea dincolo de Iași apucând spre sud-est la Țuțora și, de acolo, în Tartaria, adică Crimeea. Existența acestor drumuri se datorește în mare parte dezvoltării comerțului de tranzit prin Moldova, care a înflorit înainte de secolul al XV-lea⁴¹

Drumurile comerciale se deosebeau de cele de astăzi, atât ca amploare, cât și în privința condițiilor de amenajare. Nu existau șosele pietruite, cu șanțuri, ci doar simple șleauri. Când începeau ploile, cu foarte mare greutate se puteau străbate; vara se stârneau nori de praf. Noroc că pădurile erau mai dese și drumul se făcea în multe locuri la umbra copacilor. Din cauza nesiguranței – în aceleași păduri se adăposteau cete de tâlhari-negustorii plecau întotdeauna întovărășiți cât mai mulți la drum și înarmați. În Moldova, între Prut și Nistru, se pare că erau străji domnești care însoțeau convoaiele, primind în schimb de fiecare car o anumită sumă de bani⁴²

Pe vremea lui Alexandru cel Bun și Ștefan cel Mare, se găseau cam aceleași drumuri din perioadele anterioare: *drumul cel mare al Liovului* care, trecând prin

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ *Istoria României*, vol. II, p. 235-236.

³⁸ Cf. *Ibidem*, p. 296.

³⁹ *Ibidem*, p. 298.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 300.

⁴¹ Dan Bădărău, I. Caproșu, *Iașii vechilor zidiri*, Iași, 1974, p. 32.

⁴² C. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, vol. II, 2, București, 1943, p. 551.

Cernăuți și Siret, ajungea la Suceava de unde cobora spre Pașcani, unde se bifurca: o ramură apuca spre Roman, Bacău etc. trecând în Muntenia, iar cealaltă se îndrepta spre ținutul tătarăsc, prin Iași, Țuțora, Lăpușna, către sud, răspunzând la Chilia și Cetatea Albă. Cealaltă mare cale de comerț moldoveană era cea a Cămenitei care intra în țară la Hotin, mergea apoi la Dorohoi și cobora la Iași, unde urmau mai multe ramificații, spre vest, sud, sud-est prin Țuțora⁴³, ultimul întâlnindu-se cu ramificația primului.

b. Vadul de la Țuțora. Cel mai vechi procedeu de traversare a râurilor a fost folosirea directă a vadurilor. Prin vad se înțelege acea porțiune a râului unde panta de scurgere a lui se micșorează, valea se lărgeste, apele se lătesc devenind mai puțin adânci, dar și mai intensă putând fi trecute cu piciorul, călare sau cu carul, de la un mal la altul. Vadurile se situau fie pe marile artere de circulație, fie în apropiere, acolo unde trecea multă lume, care să asigure negustorilor o clientelă numeroasă și un câștig bun. Indiferent în ce direcție se orientau căile comerciale, acestea se strângeau mănunchi la vadurile bune ale râurilor⁴⁴

Vadul de la Țuțora începe să fie menționat încă din a doua jumătate a secolului al XIII-lea, fiind așezat pe una din marile artere de circulație a Europei Orientale, care făcea legătura între orașele de la Dunăre și Marea Neagră cu cele din Galiția⁴⁵. Trecerea peste Prut se va fi făcut până în secolul al XV-lea numai prin vad. Cel de la Țuțora nu era singurul peste Prut. La 1447, este menționat ca vad de trecere peste acest râu și „*Vadul Călugăresc*” sau „*Vadul Călugărilor*”, consemnat și la 1454. Într-un act dat de Petru Aron⁴⁶. Un alt vad se găsea la Cernăuți, menționat în 1460. Trecerea și peste alte râuri, ca: Siretul, Moldova etc., se făcea tot prin vad. Lipsa podurilor se datora mai mult unor motive strategice. În tot cazul, vadurile de trecere peste râuri au jucat un rol însemnat în viața economică⁴⁷

Vadul de la Țuțora pe Prut se găsea, așadar, pe drumul comercial care lega Iașii prin Lăpușna cu Chilia⁴⁸. În dezvoltarea drumurilor comerciale valea Bârladului a fost luată în vechime ca punct de orientare a caravelor. Comerțul Bârladului a înlesnit suirea văii spre Vaslui și de acolo peste Bordea de Iași, unde era o veche curte domnească în pragul secolului al XV-lea. De aici drumul putea apuca spre sud-est la Țuțora, de unde se putea îndrepta spre Tartaria. Această arteră de circulație era cunoscută și sub numele de vechiul drum al *măjilor*, adică al *pescarilor*⁴⁹

⁴³ *Ibidem*, p. 552.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 61.

⁴⁵ *Istoria orașului Iași*, vol. I, Iași, 1980, p. 44.

⁴⁶ C. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, vol. II, 1, București, 1937, p. 94; *Idem*, vol. II, 2, București, 1943, p. 551; M. Costăchescu, *Documente moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, vol. II, Iași, 1932, p. 508-509.

⁴⁷ C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 551.

⁴⁸ *Idem*, *Târguri sau orașe...*, p. 313.

⁴⁹ G. Ghibănescu, *Ispitașe și zapise*, vol. V, J, 1921, p. 180-181.

Frecvența cu care apare menționat în documentele secolului al XV-lea vadul de la Țuțora, dovedește importanța sa deosebită. La 1448, 1454 și 1471 se găsea la vadul de la Țuțora și o vamă⁵⁰

c. Vama de la Țuțora. Țuțora, așezată pe una din marile artere de circulație a Evului Mediu, avea o mare însemnătate economică și prin vama ce se găsea amplasată aici. Documentele istorice îi subliniază rolul, mai ales în secolul al XV-lea. Vămile constituiau un important venit al visteriei. Cu siguranță că ele vor fi existat cu mult înainte de întemeiere, fiind încasate de cneji și voievozi locali. Așa se explică veniturile lui Bărbat căzut prizonier în mâinile maghiarilor, dar care se răscumpără cu o sumă însemnată de bani. Cel dintâi document care ni s-a păstrat este tocmai un privilegiu vamal acordat de Vlaicu vodă brașovenilor la 20 ianuarie 1386, întărindu-le „libertățile” lor de comerț pe care le avea „din vechime”⁵¹

Comerțul (intern, extern și de tranzit) era supus unor numeroase taxe vamale care-i îngreunau desfășurarea, dar aducea și importante venituri domniei și unora dintre feudali. Punctele de vamă și taxele încasate sunt specifice în privilegiile acordate negustorilor de domnii țării. Domnia era aceea care stabilea regimul vamal. Pentru comerțul de tranzit era un anumit regim vamal, iar pentru mărfurile destinate comerțului intern un altul. Pentru aceasta din urmă se plătea o singură vamă, la Câmpulung sau în apropierea lui, fiind scutite de cealaltă de la Slatina. Mărfurile de tranzit plăteau la Câmpulung și la Dunăre, cu excepția celor exportate prin Brăila, care nu vor plăti nimic, domnul voind să favorizeze dezvoltarea portului dunărean⁵²

Din cele arătate reiese existența unor puncte vamale de margine, amplasate la hotare sau în apropierea lor, în locurile unde intrau mărfurile în țară. Pentru Moldova, vămile de margine se găseau la Tecuci, și Putna, pentru mărfurile ce se îndreptau spre Dunăre și Muntenia, la Troțuș și Moldovița, pentru Transilvania, la Cernăuți și Hotin pentru comerțul cu Polonia, la Tighina și Cetatea Albă, pentru cel cu tătarii din răsărit. Toate acestea sunt menționate și în privilegiul comercial acordat de Ștefan cel Mare liovenilor la 3 iulie 1460. După cucerirea Chilei, în 1465, și acest oraș și port devine punct de vamă pentru mărfurile care merg sau vin de peste Marea Mediterană, Marea Neagră și din Imperiul Otoman⁵³

În interiorul țării se plătea vamă la Suceava, unde era vama principală, la Siret, la Dorohoi, la Iași, la Lăpușna, la Vaslui, la Bârlad, la Adjud, la Bacău, la Roman și la Baia⁵⁴. În privilegiul lui Petru Aron din 25 august 1454 dat călugărilor de la Moldovița mai sunt menționate și alte puncte de vamă situate la Mogoșești, Târgul

⁵⁰ DRH, A, vol. I, București, 1975, nr. 278, p. 394; DIR, veacul XIV-XV, A, vol. I, București, 1954, p. 270, 380.

⁵¹ C. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, vol. II, partea a II-a, București, 1943, p. 571; Const. C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria Românilor*, vol. II, București, 1976, p. 312.

⁵² *Istoria României*, vol. II, p. 300; C. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, vol. II, partea a II-a, 1943, p. 571-572.

⁵³ *Ibidem*, p. 300; *Ibidem*, p. 573.

⁵⁴ C. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, vol. II, partea a II-a, p. 573

Frumos, vadul Călugărilor și vadul Țuțorii⁵⁵ Pentru desfacerea postavurilor se constituie dreptul de depozit în favoarea Sucevei, negustorii având îngăduința de a desfăce mărfurile lor și în alte orașe sau târguri⁵⁶

Vama era o instituție comercială medievală deosebit de importantă, care își exercita controlul asupra intrării și ieșirii mărfurilor percepând o taxă sau un impozit, pentru importul, exportul sau tranzitul unei mărfi. Barierele vamale împiedicau în mare măsură dezvoltarea comerțului și deci, erau plasate nu numai la intrarea sau ieșirea din țară a mărfii, ci și la trecerea acesteia prin diferite puncte vamale amplasate pe anumite domenii feudale sau ale mănăstirilor, în special la traversarea râurilor, apelor, peste poduri, la intrarea în cetăți, orașe sau târguri⁵⁷ Începând cu secolul al XV-lea se constată că un număr de impozite precum și vămile fixate de domni se extinseseră asupra întregii țări⁵⁸

Ca punct vamal al secolului al XV-lea se află și Țuțora, unde se găsea și un vad de trecere peste Prut. Acesta era amplasat pe una din marile artere de circulație care leagă Iași de Lăpușna⁵⁹ Confirmarea ne este făcută de documentele istorice, privilegiile acordate de Petru al II-lea, Petru Aron și de Ștefan cel Mare fiind cât se poate de concludente⁶⁰ De încasarea vămilor răspundeau: ureadnicul, împreună cu șoltuzul și pârgarii. Perceperea taxelor vamale, în natură sau în bani, se făcea de către vameși. În toate punctele vamale, de la hotar sau din interior se găseau acești funcționari domnești, care percepeau taxe pentru diferite mărfuri, Trebuie să menționăm că punctele vamale din Moldova erau destul de numeroase, fiind amplasate în locurile mai sus menționate⁶¹

Brodina era o taxă de trecere a râurilor prin vad. *Brod* în limba slavă înseamnă *vad*. Cu timpul termenul și-a schimbat sensul. Brodina a devenit o taxă de trecere a apei pe un pod plutitor sau bac, brod însemnând și bac.

La trecerea peste râuri se plătea taxă numită *brodină*, adică aceea de trecere peste râu prin vad⁶² La trecerea prin vadul de la Țuțora pe Prut se percepea o astfel de vamă sau taxă vamală, după cum ne-o indică documentele. Brodina se plătea și la Vadul Călugărilor.

Privitor la coeficientul plății vămii, aceasta reiese atât din izvoarele documentare, cât și din alte surse. Privilegiul acordat brașovenilor în 1388 prevedea „tricesima”, adică a 30-a parte din valoarea mărfii, deci 3,33%. Cel din 1413 dat de Mircea cel Bătrân, fixează pentru mărfurile ce „se aduc de peste mare” o vamă de 3%. Mărfurile brașovenilor se încadrau în acest tarif. Vama de 1 fertum pentru mărfuri se

⁵⁵ DIR, A, veacul XIV-XV, vol. I, 1954, p. 270; M. Costăchescu, *Documente moldovenești*, vol. II, Iași, 1932, p. 508-509.

⁵⁶ *Istoria României*, vol. II, p. 300.

⁵⁷ C. C. Giurescu, *Contribuțiuni la studiul originilor și dezvoltării burgheziei române până la 1848*, Editura Științifică, București, 1972, p. 16-18; *Istoria României*, vol. II, p. 301, 302.

⁵⁸ N. Grigoraș, *Instituții feudale din Moldova*, București, 1971, p. 22.

⁵⁹ *Istoria României*, vol. II, p. 298; N. Iorga, *Opere economice*, București, 1982, p. 73.

⁶⁰ DRH. A. vol. I, București, 1975, p. 394; DIR, A, veac XIV-XV, vol. I, 1954, p. 270; I. Bogdan,

Documentele lui Ștefan cel Mare, vol. I, București, 1913, p. 143-144, 158-159.

⁶¹ N. Grigoraș, *Instituțiile feudale*, p. 343, 383-384.

⁶² I. Ghinoiu, *op. cit.*, p. 67, <http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

percepea pentru un vig de postav de Ypres, de 1 perperă, pentru cel de Louvain și 12, respectiv 6 ducați, pentru cel de Colonia și din Cehia, ceea ce reprezenta tot un procent de 3% din valoare⁶³

Procentul reiese clar și din acordul din 27 august 1588 de la Țuțora încheiat între Moldova și Anglia⁶⁴

Emiterea a patru documente în numai 23 de ani, de la 1448 la 1471, subliniază importanța vadului și vămii de la Țuțora, în trecere spre sau dinspre Iași. Chiar dacă în secolul al XV-lea nu s-a mai emis nici un document, importanța localității nu trebuie neglijată. De la 1471 până la 1552, adică timp de 81 de ani nu mai deținem nici o informație directă privitoare la localitatea Țuțora sau la viața ei economică. Pentru perioada aceasta nu deținem decât informații indirecte. Călătorii străini ce trecuseră prin Moldova la sfârșitul sec. al XV-lea sau la începutul celui următor, se pare că urmaseră o altă rută decât cea care trecea prin localitatea Țuțora. În caz contrar cum trebuie interpretată lipsa relatărilor călătorilor străini despre aceste locuri?

Până la începutul sec. al XVI-lea localitatea „Țuțora a evoluat de la stadiul de sat la acela de început de târg, însă nici despre un târg în toată puterea cuvântului nu poate fi vorba. Existența unei vămi domnești în localitate a făcut-o să fie altceva decât sat. Funcționalitatea ei economică și administrativă era mai apropiată de aceea de târg, în timp ce nivelul său de dezvoltare era mai curând al unui sat. Nu este exclusă posibilitatea ca vămile să fi fost amplasate și în anumite sate. Într-un document din 1447 era menționat „satul de vamă unde a fost jude Cristea”, de la gura Moldoviței⁶⁵, iar într-un alt document din 29 nov. 1443, apărea mențiunea „vama de la Moldovița cu satul”⁶⁶. Acesta nu poate fi un indiciu pentru o situație similară a Țuțorii, mai ales că se afla și în imediata apropiere a orașului Iași, care ar fi putut să, și, fi impulsionat dezvoltarea economică.

⁶³ *Ibidem*.

⁶⁴ Ludovic Demény, Paul Cernovodeanu, *Relațiile politice ale Angliei cu Moldova, Țara Românească și Transilvania în secolele XVI-XVIII*, București, 1974, p. 21.

⁶⁵ D. Ciurea, *Evoluția așezărilor și a populației rurale din Moldova în secolele XII-XVIII*, în „AIIAI”, tom. XIV, Iași, 1977, p. 127.

⁶⁶ *Ibidem*.

LEGENDĂ ȘI ADEVĂR LA BODEȘTI VÂLCII. BISERICA DE LA SCHIT

Constantin Mănescu*

Cuvinte cheie: Vâlcea, județ, sat, Bodești, haiduci, biserică, schit, legendă, istorie

Key words: Vâlcea, county, village, Bodești, outlaws, church, hermitage, legend, history

Abstract:

In the county Vâlcea, there are places of legend, where history is uncertain. Near the village of Bârzești, further up the Otăsău valley, close to the mountain Buila Vânturarița's peak Piatra, beyond the landscape, events happened that are shrouded in mystery. Here, sons of Vrâncioaia founded villages, one of them being Bodești, from the name of the founder Bodea.

In this village lived free men, among them lived outlaws who fought the Turkish, entering the land of legend. Nicolae Grozea was a native, becoming an icon for his good deeds. In this geographical and historical context, in the XVIII-th century, a hermitage was raised here, having the patron The Holy Trinity. Documents of its date of built and history exist, but they are incomplete, facts being known through oral passing on. The church' architecture suggests that it served as a tower of defense. It's painting is rustic. Near the church were built a hospital and a school.

The hermitage has received a lot of donations throughout the years, has had restorations, but today is deserted. The church of Bodești has been taken into the Bodești II parish. Stories of the bell that beats since 1732 still circulate, of how it was hidden beneath the bed of the river Otăsău.

Călătorul aflat în trecere de la Râmnicu Vâlcii spre Hurezi sau spre județul vecin Gorj, va fi încântat la fiecare pas și în fiecare anotimp de frumusețea locurilor prin care trece și a priveliștilor care-l cheamă spre depărtări. Și dacă ajunge la Bârzești, el se va lăsa chemat și convins să urce pe valea Otăsăului, râu năvalnic și nestăpânit, asemenea locuitorilor care și-au găsit aici sălaș și loc prielnic pentru cele necesare traiului, încă din cele mai vechi timpuri. Acesta îl va însoți pe călător, până la izvoarele lui, aflate la poalele masivului Buila-Vânturarița, mai precis la baza vârfului Piatra (1532 m), prin locuri care aproape la fiecare pas doresc să-ți spună ceva. Pentru că, dincolo de peisajele care încântă privirea, locurile acestea ascund multă istorie împletită cu legenda. Ele adăpostesc comori luate de haiduci de la cei bogați, dar și comori spirituale, care sunt mănăstirile, schiturile sau bisericuțele de sat ridicate

departe de lumea dezlănțuită a marilor orașe, a intrigilor și a trădărilor țesute la curțile boierești.

Și astfel, încetul cu încetul, cu ajutorul toponimelor sau al bisericuțelor și schiturilor cu atestare documentară de sute de ani, descoperim oameni și fapte, de care ne simțim legați într-un fel sau altul, prin originea noastră, prin strămoșii noștri intrați în legendă. Descoperim, de pildă, o legendă care ni-i aduce în minte pe feciorii Vrâncioaiei. În ea, în legendă, „*fînța Bărbăteștilor, Dobricenilor și Costeștilor, sate aflate hotar în hotar, se trage din numele fraților Bărbat, Dobre și Costea, așezați aici, pe bogate pământuri de sub streășina muntelui, cu bunul gând să ridice vetre noi pentru culegătorii holdelor*”¹

Acestora li s-a adăugat Bodea, care s-a așezat mai jos, pe valea Otăsăului, întemeind satul Bodești, atestat documentar la 23 iunie 1536, într-un hrisov emis de Radu Paisie, domn al Țării Românești²

Tot legenda spune că la 24 august 1688, un general austriac, generalul Heissler, a venit cu oaste din Banat, prin Oltenia, îndreptându-se spre Câmpulung Muscel. Populația din ținutul Vâlcii s-a retras spre munte, la poalele vârfului Albu (1809 m altitudine), la o depărtare de aproximativ 12 km de Bârzești. Printre fugari era și o femeie din Pietrari, Paraschiva Modoran, pe care „au pătruns-o” acolo durerile facerii. Ea a născut un băiat, care a primit numele de Constantin. Acesta, rămânând orfan de părinții amândoi, se va călugări la Mănăstirea Bistrița și va ajunge la 29 iunie 1735, episcopul Climent al Râmnicului³. În 1740 el zidește în munți schitul Pătrunsa chiar pe locul unde-l născuse mama sa, pe care-l înzestreață cu chilii și moșii. Caracterizat de Meletie Răuțu, fost protoiereu al județului Vâlcea, drept „cel mai legendar episcop din câți a avut Eparhia Râmnicului după vremei”⁴, Climent va lăsa peste veacuri mărturie ale trecerii sale prin timp. Împreună cu frații săi, Simion Vătășelul și Mihai preotul – călugărit ca Macarie ieromonah – va face în 1742 schitul din localitatea sa de baștină Pietrari⁵, iar de Bodești își va lega numele prin ctitorirea bisericii din cătunul Drăgănești, la anul 1739, împreună cu nepoții săi, arhimandritul Antonie, egumenul Bistriței, Ilarion, proegumen tot aici, popii Mihu, Nicolae și Grigore⁶

Locuitorii satului Bodești, fiind oameni liberi (moșneni), s-au ocupat întotdeauna cu treburile gospodărești, cu creșterea vitelor și cultivarea pământului, pentru a avea din plin cele necesare traiului. Dar unii dintre ei au intrat în legendă, în momentul în care invaziile turcești sau birurile din epoca fanariotă îi determinau să ia calea codrului și să-și facă dreptate singuri. După cum se știe, haiducia a reprezentat în istoria poporului român o formă de protest social, sprijinită de mase de oameni,

¹ Nicolae Docsănescu, *Valea Voevozilor*, Editura Albatros, București, 1981, p. 87.

² *Documenta Romaniae Historica. B. ara Românească*, volumul IV (1536-1550), volum întocmit de Damaschin Mioc, Editura Academiei Române, București, 1981, documentul 18, p. 22-24.

³ Pr. Nicolae Șerbănescu, „*Episcopii Râmnicului*”, în „Mitropolia Olteniei”, XVI (1964), Nr. 3-4, p. 193.

⁴ Meletie Răuțu, *Monografia ecleziastică a județului Vâlcea*, Râmnicu Vâlcea, 1908, p. 103.

⁵ Răzvan Theodorescu, *Episcopi și ctitori în Vâlcea secolului al XVIII-lea*, Editura Patrimoniul, Râmnicu Vâlcea, 2009, p. 14.

⁶ Pr. Constantin Mănescu – Hurezi, *Episcopul Climent, ctitor al bisericii Drăgănești din satul Bodești, județul Vâlcea*, în „Lumina Lumii”, publicație a Fundației Culturale „Sf. Antim Ivireanul”, Anul XV-XVI, Rm. Vâlcea, 2007, Nr. 15-16, p. 91-102.

haiducii devenind exponenți și apărători ai celor asupriți, exploatați și nedreptățiți. Meleagurile Bodeștilor au fost, în secolul al XVIII-lea și chiar la începutul secolului al XIX-lea, locuri de refugiu și de adăpost pentru haiduci, cum rezultă din multe toponimice locale. Printre haiducii vestiți se numără și Nicolae Grozea, originar din satul Bodești, care s-a alăturat pandurilor lui Tudor Vladimirescu la 1821⁷ Mai ales după această dată, el va desfășura o viață haiducească intensă care a impresionat pe contemporani prin faptele sale, intrând în legendă și inspirând creații literare. Potrivit cercetărilor profesorului Vasile Georgescu, primul care a scris despre haiducul Grozea a fost Vasile Alecsandri, care i-a inspirat poezia „Groaza”, iar Mihail Kogălniceanu a publicat această baladă în „Calendarul pentru poporul român” la Iași, în 1844, ulterior ea fiind tradusă în mai multe limbi. De asemenea, Panait Istrati a așezat pe Grozea printre figurile centrale ale povestirii sale „Haiducii”, publicată în 1925 la Paris în limba franceză și tradusă în românește în trei ediții (1930, 1943 și 1967). Urmărind să dea o imagine haiduciei în general, Panait Istrati îl situează pe Grozea laolaltă cu Iancu Jianu, Ștefan Bujor și alți haiduci care au trăit înainte⁸

În acest cadru geografic și istoric al Bodeștilor apare la începutul secolului al XVIII-lea o biserică, așezată în centrul satului pe o ridicătură de teren de unde poți vedea Valea Otăsăului. Începuturile acestei biserici sunt învăluite de mister și de legendă, datorită lipsei de documente referitoare la trecutul ei. Este vorba despre biserica cu hramul Sfânta Treime, construită în 1732, astăzi fiind cunoscută sub denumirea de Biserica de la Schit sau Schitul Bodești, pentru faptul că la început a servit ca schit pentru călugări.

Din păcate, la ora actuală nu mai există în sfânta biserică nici pisania de la începuturile ei, care să certifice această datare. Se pare că pisania a fost distrusă odată cu spălarea picturii și reparațiile capitale din 1925, dar textul ei a fost reconstituit pe baza unor transcrieri ulterioare zidirii bisericii. Astfel, „Dicționarul geografic al județului Vâlcea” din 1893⁹, „Marele dicționar geografic al României” din 1898¹⁰, precum și alte surse documentare ne amintesc că: „*Această Sfântă și Dumnezeiască biserică cu hramul Sfânta Treime este zidită din temelie și cu zugrăveală împodobită și alte multe, cu cheltuiala cuviosului eromonah kir. Partenie, Egumemul Sfintei Monastiri Strehaia, Pareonoh de onor. Monastire Fedeleșoiul, în care și Egumen a fost. Și s-au sfințit de iubitorul de Dumnezeu kir. Inochentie, Episcopul Râmnicului, și case împrejur zidite și date zestre și slobode să fie și nesupuse la nici un om din neamul meu sau din neamul Popii lui Ioan, care a fost ispravnic. Iar cei ce urnând, oricine și oricuce or supune-o, toți aceia să fie afurisiți de 318 Sfinți Părinți și să fie*

⁷ Maria Bobocă-Mecu, *Bărbătești, cuibul șoimilor*, Editura Curtea Veche, București, 2001, p. 15.

⁸ Prof. Vasile Georgescu, *Comuna Bărbătești – Vâlcea. Studiu monografic*, Bodești, 1998, p. 48.

⁹ C.A. Alessandrescu, *Dicționar geografic al județului Vâlcea*, Tip. și fonderia de litere Thoma Basilescu, București, 1893, p. 44.

¹⁰ George Ioan Lahovari, C.I. Brătianu, Grigore G. Tocilescu, *Marele dicționar geografic al României*, volumul I, București, 1898, p. 489

la un loc cu Iuda vânzătorul, cei ce o vor închina și nu vor ține legătura. Zugrav fiind Popa Ștefan, și s-au săvârșit la anul de la Adam 7240, iar de la Hristos 1732¹¹

Fiind menționat doar anul 1732, datarea bisericii se poate face între 1 septembrie 1731 și 31 august 1732, bine știind că anul bisericesc are aceste date ca limite. Pe de altă parte, „Catagrafia Nr. 28, anul 1830, Martie”, descoperită de Pr. I. Popescu-Cilieni în vechea arhivă a Sfintei Episcopii de la Râmnicu Vâlcea, „satul Bodești, mahalaua Schitu” figura ca moșie moștenească, „cu o biserică de zid cu hramul Sfânta Troiță, făcută de popa Pătru, popa Gligore brat și popa Ion, în anul 1732 Octomvrie 14”¹²

La aceste surse documentare se mai adaugă încă două, care ne completează anumite informații cu privire la biserica de la Schit. Prima sursă este „Chestionarul arheologic” alcătuit la data de 19 mai 1871 de Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, cerut de Al. Odobescu și Geanoglu-Lesvioldax, cu „Mitropoliții Ungrovlahiei”, 1840, cu scopul inventarierii așezămintelor vechi din cuprinsul comunei Bodești. În acest chestionar se menționează că „Biserica cea veche supranumită Schitu a fost locuința de monahi pe la anul 1589 după Hristos și acum permutată și situată într-o poziție foarte frumoasă, și de unde se cunosc și se văd ruinele zidurilor sub terenu în nalțime de 3 metri, lungitudinea apartamentelor de la Est la Vest 50 metri, zidăria făcută de piatră necioplită, var și sygă” În același chestionar se menționa că schitul Bodești este „biserică pendinte de Monasteriu Bistrița”

Al doilea document este consemnat de Nicolae Iorga în „Hârtii din arhiva mănăstirii Hurezului”, în care se arată despre schitul Bodești-Vâlcea, „unde să prăznuiește hramul prea sfintei și nedespărțitei șă de viață făcătoarei Troițe”, a fost ridicat de vel Stolnicul Constantin Obedeau, „împreună cu alți boeri...”, „pe vremea ce era acea parte de țară supt stăpânirea Nemților”, înzestrând-o cu moșia Foleștii de Sus cumpărată de la Radu Bujoreanu, dând-o „schitului pentru pomană, ca să fie de chiverniseală părinților ce vor locui acolo”¹³

La prima vedere, se pune o firească întrebare: de ce venea egumenul Partenie tocmai de la Strehaia să ridice un schit la Bodești. Un posibil răspuns ar fi acesta: monahi ai mănăstirii Strehaia se retrăgeau în ținuturile îndepărtate, de la poalele munților, în căutarea unui loc liniștit pentru rugăciune. La Bodești existând deja un schit al Mănăstirii Bistrița, probabil ruinat, egumenul Partenie a ridicat actuala biserică. Dar și de această dată intervin legendele, pe care le-am cules de la bătrânii satului și de la cântărețul bisericii de la Schit, Tomică Georgescu, care spun că atunci când năvăleau la câmp turcii sau tătarii, odoarele (obiectele de aur, argint, sfintele vase) sau icoanele Mănăstirii Strehaia erau aduse de călugări la poalele muntelui Buila

¹¹ Cf. Constantin Bălan. *Inscripții medievale din epoca modernă a României. Județul istoric Vâlcea (sec. XIV – 1848)*, Editura Academiei Române, București, 2005, p. 249.

¹² Preotul I. Popescu-Cilieni, *Biserici, târguri și sate din județul Vâlcea*, Editura Ramuri, Craiova, 1941, p. 34.

¹³ Nicolae Iorga. *Hârtii din arhiva mănăstirii Hurezului*, București, 1907, p. 192-193. 273, 303-304. Cf. Dr. C.S. Nicolăescu-Ploșor, *Schitul Bodești-Vâlcea*, în revista „Oltenia” (Documente, cercetări, culegeri), Cartea I, Nr. 1, Craiova, 1940, p. 176.

spre a fi păstrate. În timpul acestor acțiuni de retragere, călugări sub conducerea lui Partenie vor fi ridicat această biserică, concepută ca loc de rugăciune, dar și ca fortăreață. În sprijinul acestei afirmații vine chiar modul în care este zidită biserica. În arhitectura, în planul și realizarea bisericii sunt încă enigme nedezlegate. Cum intri în pronaos, în stânga, ca și la alte biserici construite în această perioadă, o ușiță se deschide spre o scară realizată din trepte mici în zidul de pe latura de nord, gros de aproximativ 1,20 m. Scara, largă de 50 cm, era concepută la prima vedere pentru a duce la clopotniță. Dar urcând pe ea, se pot observa în zid, spre exterior, două creneluri, înguste la exterior și largi spre interior, ceea ce presupune că aveau rol de apărare, fie ca puncte de observație, fie pentru a se trage cu arme. După ce traversa tot podul bisericii, scara făcea legătura cu alta care cobora pe partea de sud, tot prin zidul bisericii și ducea în beciurile subterane aflate chiar sub biserică, unde se crede că erau ascunse comorile. În cazul pericolului iscat de năvălitori, urcarea se făcea pe partea de nord și coborârea pe partea de sud, de unde plecau tuneluri subterane de refugiu. Ca o confirmare a celor relatate, stă faptul că, în 1997, când s-a făcut consolidarea bisericii, o grindă de beton armat executată deasupra catapetesmei a căzut exact deasupra intrării pe gura de acces a treptelor, vizibile chiar, care coborau prin zidul bisericii în partea de sud.

Punctul de refugiu trecea pe sub mormintele și pe sub chiliile călugărilor, aflate pe partea de sud a bisericii, unde, așa cum menționează pisanția de la 1732, fiecare avea câte o curte mică, precum și câte un loc de veci, pe partea de nord. În sprijinul acestor afirmații, stau mărturiile oamenilor bătrâni din sat, care spun că la începutul secolului trecut, într-o fântână săpată cam la o sută metri la sud de biserică, a apărut o coadă de pâr de călugăr, dovadă că acea fântână a dat în tunelurile subterane care treceau și pe sub mormintele călugărilor. Pe de altă parte, în partea de sud există cruci vechi, executate din piatră de râpă (nisipoasă), în care se putea sculpta ușor. Tunelurile există pe sub biserică și împrejurul ei, deoarece la ora actuală, când s-a săpat pentru un mormânt, s-a găsit o boltă subterană care părea a fi etanșă, dar nimeni n-a avut curajul să o exploreze. S-au găsit însă, întâmplător, lângă cadavre dezgropate, cruciulițe sau obiecte care au aparținut călugărilor, care confirmă existența cimitirului lor acolo.

Tot în podul bisericii se pot observa cele două bolți zidite, care constituie bolta naosului și a pronaosului, ceea ce arată că turlele inițiale ale bisericii au fost din lemn. La ora actuală, există o singură turlă, din lemn., deasupra pridvorului adăugat în 1925-1926, cu rol inițial de clopotniță.

Aceasta este legenda, care poate avea un sâmbure de adevăr. Datele sigure, care țin de adevărul istoric, ne sunt oferite de pictura bisericii, care are valoare de document peste veacuri. Înainte de a pătrunde în pronaos prin ușile originale ale bisericii, pătrundem într-un pridvor, adăugat ulterior bisericii, cu rol de protecție a fațadei de vest, dar care se deosebește prin structură și arhitectură de restul bisericii. În anul 1925, când biserica era în pericol de a se prăbuși, s-a executat acest pridvor și s-a închis cu zidărie, peștii exteriori au fost consolidați cu două centuri din oțel distanțate la un metru în zona mediană și s-au montat tiranți de oțel la arcele interioare.

Pictura în pridvor a fost făcută după anul 1985 de către pictorul Pop Nicolae din Negrești-Oaș, neautorizat pentru astfel de lucrări, pictura lui fiind de foarte slabă

calitate, atât din punct de vedere tehnic, cât și artistic, mai ales în comparație cu pictura veche ce se apreciază ca o mare valoare prin calitatea și vechimea ei.

Aici te întâmpină, pe peretele de sud-vest chipul lui Nicolae Preda Buzoi, care „au dat pentru reparația acestei sfinte biserici 25000 lei – 1926”, iar pe peretele de nord-vest este „Ana, soția lui nicolae Preda” De asemenea, sunt zugrăvite chipuri de preoți care au slujit aici după 1925-1926, precum și scene legate de facerea lumii: Zidirea lui Adam, facerea Evei, greșeala lui Adam, Izgonirea lui Adam, Eva torcând, Adam tăind lemne, Căderea lui Lucifer. În dreapta ușii de la intrare, pe peretele de nord-vest, imaginea raiului, cu chemarea lui Iisus: „Veniți, blagosloviții Părintelui Meu, de moșteniți împărăția cerurilor, care este gătită vouă mai înainte de întemeierea lumii” Pe fațada de sud-vest se află iadul, cu alungarea de la fața lui Dumnezeu a păcătoșilor: „Duceți-vă de la Mine, blestemaților, în focul cel veșnic, care este gătit diavolului și slugilor lui”. În iad se află proorocul Moise, care arată cu degetul spre rai, „Ovrii”, „țar Cirus, țar Avgust, țar Nabucodonosor și țar Alexandru”, toți cu sabia în mână, iar mai jos îngerul lui Dumnezeu ține cu un deget cumpăna dreptății, care are sub ea un bărbat dezbrăcat. Pe un taler al balanței se află hainele lui, adică faptele bune, care, evident, cântăresc ușor, iar pe celălalt păcatele, taler de care trage în jos diavolul. Desigur, este prezentă gura balaurului, care înghețe în văpaia de foc toate categoriile de păcătoși.

Odată cu intrarea în sfântul lăcaș, adică în pronaos, coborâm în istorie. Pe peretele de vest, unde sunt reprezentați de obicei pictorii, ne întâmpină chipul lui „Partenie eromonah ctitor” și „Popa Grigorie sin ego” (fiul lui), de o parte a ușilor, iar de cealaltă: „Popa Ioan, acesta au fost ispravnic¹⁴ din început”, și „Popa Grigorie, sin ego, până în sfârșit”. Deasupra ușilor se află pisania deteriorată.

Pe peretele de nord, deasupra ușii de acces spre scara de la clopotniță, avem chipul Sfântului Sisoe, care privește scheletul unui mort și se întrebă: „*Miru-mă și mă minunez cine oi fi: împărat ești, au domn ești, au roabă, au rob, au slobod ești? Că nu te cunosc cine ai fost. O, minune mare, împărate al zilei acesteia, unde-ți iaste împărăția și puterea, unde-ți iaste vitejia de care să tem toți craii și împărații de la toate marginile pământului?*” Mesajul scenei este clar: după moarte, în fața căreia suntem egali toți, dispar măreția și bogățiile și rămân doar faptele bune și amintirea plăcută în conștiința posterității.

Pe peretele de nord al pronaosului facem cunoștință în continuare cu „Jupan Constantin Obedianu”, „Jupanița Stanca ego” (a lui), în dreptul ei fiind reprezentat un copil al cărui nume nu se mai păstrează, precum și cu chipul domnitorului „Io Constandinu Voevod Brâncoveanu” Este vorba despre marea familie de boieri „Obedeanu” din Craiova, a cărei origine pare a fi italiană. Octav George-Lecca ne spune că „în cartea de aur a cavalerilor de Malta, se găsesc înscriși cavalerii Obedino, cruciați, prin secolul al XIII-lea”¹⁵ Între toți, se remarcă „vel paharnic Constantin Obedeanu”, ajuns chiar consilier imperial al lui Carol al VI-lea al Austriei, în timpul ocupației austriece în Oltenia (1716-1739). Căsătorit cu Stanca Brăiloiu, el va lăsa în

¹⁴ Ispravnic = administrator, epitrop.

¹⁵ Octav-George Lecca, *Familiiile Boeresti Române, Ictonic și genealogie*, București, 1899, p. 366.

urnă, în secolul al XVIII-lea, fapte demne de laudă, care vorbesc despre el peste veacuri. În 1732 îl întâlnim ctitor la schitul Bodești, în 1733 zidește Mănăstirea Stănești din Gorj, unde se vede zugrăvit el, cu soția și copiii, împreună cu unchiul lor Constantin Brâncoveanu¹⁶, iar în 1748 ridică în Craiova, lângă casa sa, o biserică ce se va numi „Obedeau”, pe care o înzestreață cu multe averi. Această biserică va întreține pe lângă ea și un spital pentru bolnavi. Tot aici, după voința testamentară a ctitorului, la 1774, luminatul domn Alexandru Ipsilanti va deschide „Școala Obedeau”, prima școală românească din Oltenia, „cu un dascăl grecesc și unul slovenesc”¹⁷. Ioniță Obedeau, fiul și moștenitorul ctitorului, va închina biserica Obedeau ca metoh al Sfintei Episcopii de la Râmnic, în august 1759, întărind acest act de închinare la 12 septembrie 1767, în timpul episcopului Grigorie Socoteanu¹⁸.

Tabloul general al ctitorilor este completat prin peretele de sud al pronaosului, unde sunt pictați „Gheorghe vodă Cantacuzino” (1673-1678), „Inochentie, episcopul Râmnicului” și „Io Șarban Cantacuzino voevod” (1678-1688). Inochentie a fost întâi egumen la Brâncoveni. Se călugărise la Tismana în 1702 și fusese apoi egumen la Mănăstirea Motru¹⁹. În septembrie 1727 s-a ținut acea tradițională adunare a clericilor și boierilor olteni pentru alegerea unui nou episcop și majoritatea voturilor s-a oprit asupra a trei candidați: Inochentie, egumenul de la Brâncoveni, Dositei, eclesiarhul Episcopiei, și Nicodim, egumenul de la Tismana. Tige, administratorul Oteniei de sub stăpânirea austriacă, a raportat aceasta Consiliului aulic de război, recomandând ca episcop pe egumenul Inochentie de la Brâncoveni²⁰. Caracterizat de Nicolae Iorga (în „Istoria Literaturii Române”, p. 435), ca un „prelat harnic și cult”, Inochentie a fost episcop al Râmnicului din septembrie 1727 până la 1 februarie 1735.

De pe bolta pronaosului ne ocrotește Maica Domnului, așa după cum pe bolta naosului se află Fiul ei în calitate de Pantocrator, adică de Atotputernic. În naos întâlnim o icoană pe lemn, care reprezintă „Sfânta Treime la Stejarul Mamvri”, scenă cunoscută în iconografie cu numele de „Teofanie”, sau arătarea lui Dumnezeu sub chipul a trei tineri, patriarhului Avraam și soției lui, Sara. Pe spatele icoanei se poate citi următoarea inscripție: „*Această sfântă icoană s-au făcut cu toată cheltuiala și osârdia Dumnealor Costandin Sin Nicolae Covrea împreună cu soția dumnealui Rada, în zilele înălțatului nostru împărat Nicolae Pavlovici, și s-au dat la sfânta biserică. Întru a dumnealor vecinică pomenire. la anu 1835, aprilie 25, de Ilie Zugravu ot Perî*”. O altă icoană, reprezentând pe Sfântul Ioan Botezătorul, lângă catapeteasmă, în partea stângă, este datată la 1780 și semnată de „popa Ion Zugraf”²¹.

¹⁶ *Ibidem*, p. 368.

¹⁷ Athanasie Mironescu, *Sfânta Episcopie a Eparhiei Râmnicului Noul Severin în trecut și acum*, Tipografia „Gutenberg”, București, 1906, p. 411.

¹⁸ Prof. T.G. Bulat, *Metocuri mănăstirești în Craiova și importanța lor bisericească și socială*, în volumul „Din istoria Arhiepiscopiei Craiovei și a Municipiului Craiova”, Editura Mitropoliei Olteniei, Craiova, 1975, p. 49.

¹⁹ Pr. Nicolae Șerbănescu, *Episcopii Râmnicului*, în „Mitropolia Olteniei”. XVI (1964), Nr. 3-4, p. 192.

²⁰ Nicolae Dobrescu, *Istoria Bisericii Române din Oltenia în timpul ocupațiunii austriace (1716-1739)*, Editura Academiei Române, București, 1906, p. 70.

²¹ Constantin Bălan, *op.cit.*, p. 251.

Programul iconografic este completat în naos cu scena Adormirii Maicii Domnului, numită Uspenia, cu Sfinții Împărați Constantin și Elena, Sfântul Eustatie, Sfânta Theopisti, Sfinții Doctori fără de arginți Cosma și Damian.

Sfântul Altar, partea cea mai sfântă a bisericii, unde se aduce jertfa cea fără de sânge la fiecare Sfântă Liturghie, are reprezentări în pictură pe Sfântul Arhidiacon Ștefan, Sfântul Evanghelist Matei, Sfântul Evplu Arhidiaconul, Sfântul Roman Arhidiaconul. O scenă din istoria Vechiului Testament ni-l aduce în imagine pe patriarhul Avraam biruitor în luptă, apoi sacrificându-l pe Isaac. Și aici Maica Domnului îl ocrotește pe preot prin chipul ei de pe bolta altarului, iar la Proscomidiar avem scena cu Iona în pântecele chitului, simbolizând, desigur, moartea, îngroparea și învierea Mântuitorului.

De-a lungul timpului, „schitul oltean Bodești” s-a bucurat de anumite danii și privilegii din partea oamenilor înstăriți, mai ales a boierilor. Astfel, la 1748-1749, jupâneasa Maria Brătășanca, înzestrează schitul cu „parte de moșie și răzoare de vie în Sutești-Vâlcea”²² Un zapis de la 26 aprilie 1793 arată că schitul avea trei locuri de prăvălii în Craiova, de la Cârstea Curărariul, primind o sumă anuală de bani pentru închirierea lor²³

Schitul mai apare menționat pe la mijlocul secolului al XVIII-lea într-o „Istorie a Țării Românești” alcătuită de marele ban Mihai Cantacuzino în 1823 și editată de frații Tunusli, unde schitul este menționat între „metoașe”, cu numele de „Bonțescii”²⁴

În 1863, odată cu secularizarea averilor mănăstirești, schitul a fost părăsit, iar cu timpul chiliile călugărilor, neîntreținute, s-au degradat, prăbușindu-se. Din fericire, biserica a fost luată de parohia Bodești II, scăpând pericolului de a se ruina.

Dumnezeu a rânduit ca din satul Bodești să se ridice oameni cu credință în Dumnezeu și cu suflet iubitor de lăcașul sfânt. Unul dintre aceștia, inginerul constructor Mitroi Constantin, ajuns patron al firmei „S.C. Vâlceana S.A.” din Galați, a continuat și materializat intențiile tatălui său de a restaura acest frumos monument istoric, exprimate în 1986. Abia în 1996 el întocmește expertiza tehnică privind starea de avariere a bisericii de la Schit, care era destul de avansată. Astfel, din 1996 și până la ora actuală, biserica a fost consolidată, i s-au refăcut învelitoarea, tencuielile exterioare, tâmplăria din lemn. În prezent s-au încheiat lucrările de restaurare a picturii interioare, biserica fiind resfințită la data de 3 octombrie 2010, de P.S. Emilian Lovișteanu, arhiepiscopul vicar al Arhiepiscopiei Râmnicului, paroh fiind preotul Manu Gheorghe-Septimiu.

Din păcate, nu a mai putut fi salvată pictura exterioară, din cauza gradului avansat de degradare și fisurare a zidurilor bisericii. Știm doar din imagini mai vechi că deasupra ușii de la intrarea în pridvor era pictată icoana hramului, Sfânta Treime,

²² Dr. C.S. Nicolăescu-Plopșor, *op.cit.*, p. 176.

²³ N. Iorga, „Un document despre schitul oltean Bodești”, în „Revista Istorică”, II (1916), Nr. 1. București, 1916, p. 18.

²⁴ Frații Tunusli, *Istoria politică și geografică a Țării Românești de la cea mai veche a sa întemeiere până la anul 1774*, trad. de George Sion, București, 1863, p. 175.

având în partea dreaptă icoana Sfântului Mucenic Dimitrie, iar în partea stângă, pe Sfântul Mucenic Gheorghe.

Și, ca să încheiem acest scurt istoric tot cu o legendă, se cuvine să amintim că la biserica de la schitul Bodești putem auzi și astăzi dangătul lin al clopotului acestei biserici, care a bătut neîncetat de la 1732 și până astăzi. Are o înălțime de 49 cm și un diametru de 51 cm și pe el se poate citi următoarea inscripție: „Acest clopot l-au cumpărat Parthenie egumenul, la biserica de piatră ot Bodești, întru cinstea și lauda Hramului Sfintei Troiții, la anul 7240 avgust 8. Opus Ioannes Andreus de Castellis”, adică „Lucrarea lui Ioan Andreus de Castellis”

Se pune întrebarea: cum a rezistat acest clopot de-a lungul veacurilor? Legenda ne dă un răspuns, care poate fi adevărat. Datorită faptului că albia râului Otăsău este la aproape o sută de metri de biserică. Râul are un debit constant, nu seacă niciodată. În vremuri de restriște, de năvăliri barbare, era deviată albia râului. Oamenii săpau o groapă, coborau clopotul și-l îngropau, apoi dădeau râului cursul obișnuit. Nimeni nu bănuia că sub apele unui râu se ascund comori. O tehnică cunoscută a poporului român în vremurile grele ale istoriei sale. Și dacă apa trece și pietrele rămân, tocmai încărcătura istorică a acestor pietre ne obligă la descifrarea lor, pentru a ne regăsi încă o dată identitatea istorică.

Bibliografie

- 1) Alessandrescu, C.A., *Dicționar geografic al județului Vâlcea*, Tip. și fonderia de litere Thoma Basilescu, București, 1893.
- 2) Bălan, Constantin, *Inscripții medievale din epoca modernă a României. Județul istoric Vâlcea (sec. XIV-1848)*, Editura Academiei Române, București, 2005.
- 3) Bobocă-Mecu, Maria, *Bărbățești, cuibul șoimilor*, Editura Curtea Veche, București, 2001.
- 4) Bulat, Prof. T. G., *Metocuri mănăstirești în Craiova și importanța lor bisericească și socială*, în volumul „Din istoria Arhiepiscopiei Craiovei și a Municipiului Craiova”, Editura Mitropoliei Olteniei, Craiova, 1975.
- 5) Dobrescu, Nicolae, *Istoria Bisericii Române din Oltenia în timpul ocupațiunii austriace (1716-1739)*, Editura Academiei Române, București, 1906.
- 6) Docsănescu, Nicolae, *Valea Voevozilor*, Editura Albatros, București, 1981.
- 7) *Documenta Romaniae Historica. B. Țara Românească*, volumul IV (1536-1550), volum întocmit de Damaschin Mioc, Editura Academiei Române, București, 1981, documentul 18, p. 22-24.
- 8) Georgescu, Prof. Vasile, *Comuna Bărbățești – Vâlcea. Studiu monografic*, Bodești, 1998.
- 9) Iorga, Nicolae, *Hârtii din arhiva mănăstirii Hurezului*, București, 1907.
- 10) Idem, „Un document despre schitul oltean Bodești”, în „Revista Istorică”, II (1916), Nr. 1, București, 1916.
- 11) Lecca, Octav-George, *Familiile Boerești Române. Istorie și genealogie*, București, 1899.
- 12) *Marele dicționar geografic al României*, coordonatori: George Ioan Lahovari, C.I. Brătianu, G. Tocilescu, Volumul I, București, 1898.

13) Mănescu – Hurezi, Pr. Constantin, *Episcopul Climent, ctitor al bisericii Drăgănești din satul Bodești, județul Vâlcea*, în „Lumina Lumii”, publicație a Fundației Culturale „Sf. Antim Ivireanul”, Anul XV-XVI, Rm. Vâlcea, 2007, Nr. 15-16, p. 91-102.

14) Mironescu, Athanasie, *Sfânta Episcopie a Eparhiei Râmnicului Noul Severin în trecut și acum*, Tipografia „Gutenberg”, București, 1906.

15) Nicolăescu – Plopșor, Dr. C.S., *Schitul Bodești – Vâlcea*, în revista „Oltenia” (Documente, cercetări, culegeri), Cartea I, Nr. 11, Craiova, 1940.

16) Popescu-Cilieni, Preotul I., *Biserici, târguri și sate din județul Vâlcea*, Editura Ramuri, Craiova, 1941.

17) Răuțu, Meletie, *Monografia eclesiastică a județului Vâlcea*, Râmnicu Vâlcea, 1908.

18) Șerbănescu, Pr. Nicolae, „*Episcopii Râmnicului*”, în „Mitropolia Olteniei”, XVI (1964), nr. 3-4, p. 193-194.

19) Theodorescu, Răzvan, *Episcopi și ctitori în Vâlcea secolului al XVIII-lea*, Editura Patrimoniul, Râmnicu Vâlcea, 2009.

20) Tunusli, Frații, *Istoria politică și geografică a Terei Românesce de la cea mai veche a sa întemeiere până la anul 1774*, trad. De George Sion, București, 1863.

REABILITARE ȘI DEZVOLTARE TURISTICĂ A ANSAMBLULUI MONUMENT ISTORIC – MĂNĂSTIREA GOLIA (ETAPA I-A)

Adrian Puîșoru*

Cuvinte cheie: monument istoric, reabilitare, dezvoltare turistică, mănăstirea

Golia, domnitorul Vasile Lupu.

Key words: historical monument, rehabilitation, tourism development, Golia Monastery, Prince Vasile Lupu .

Abstract: *Rehabilitation and development of all Historical Monument Tourism Golia Monastery (Stage I)*

Golia Monastery works as a monastic settlement, with a permanent place of worship, opened for believers and visitors, serving at the same time for religious ceremonies.

Monastery church was built by Prince Vasile Lupu in 1650 - 1652, in the place of an old Religious building belonging to a chancellor named John Gola. A review of the whole situation and rehabilitation was required, as 60 years have elapsed since the last building-restoration intervention. The following rehabilitation activities were executed:

HISTORICAL MONUMENT ASSEMBLY Golia Monastery

The Church, The Entrance Tower - Golia Tower, The Enclosure Wall and The Corner Towers Ion Creanga House, The Fountain, The Enclosure

Access Substructure:

The Access Path, Cuza Voda street, sidewalks, alleys, parking lots, green areas

TOURISM INFRASTRUCTURE:

- Rehabilitation of existing tourism structure, development of tourism infrastructure.

Mănăstirea Golia funcționează ca un așezământ monahal, cu regim permanent de lăcaș de cult deschis credincioșilor, vizitatorilor precum și pentru oficiali religioși. Ansamblul este plasat în centrul istoric al Iașilor. Proiectul s-a realizat în cadrul programului PHARE, beneficiar fiind Consiliul Județean Iași, proiectant general fiind Institutul Național al Monumentelor Istorice, proiectanți de specialitate fiind S.C. EXproCONS GOSAV & Co S.R.L., S.C. REXPOD S.R.L. și S.C.ELGOR S.R.L., iar executant S.C.Construcții 1 Iași.

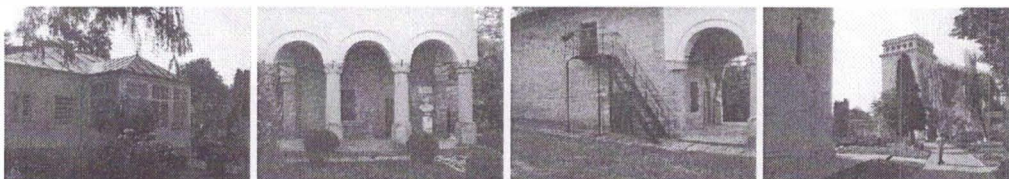
Iașiul, vechea capitală a Moldovei, bogat în valori culturale, monumente istorice și de arhitectură, muzee și colecții de artă, situri arheologice, este centru universitar și științific, economic și de afaceri.

Municipiul Iași are o poziție de prim interes în zona Moldovei și a Regiunii de Dezvoltare Nord-Est. Resursele turistice ale orașului, puse în valoare, au un impact semnificativ asupra întregii regiuni. Municipiul Iași dispune de un aeroport internațional, cale ferată care leagă România de Republica Moldova și mai departe de Kiev și Moscova. Este situat pe drumul european E 583. Monumentul istoric Ansamblul Mănăstirea Golia este situat în centrul istoric al orașului.

Prima biserică de pe locul ocupat actualmente de mănăstirea cunoscută sub numele de Golia a fost ridicată de un boier pe nume Ioan Golăe (Golâi sau Golia), mare logofăt între anii 1572 – 1578 și 1850. În anul 1582 a fost ucis de către domnitorul Iancu Sasul. De la acesta, așezământul și-a luat numele sub care este cunoscut încă de la începutul secolului al XVII-lea.

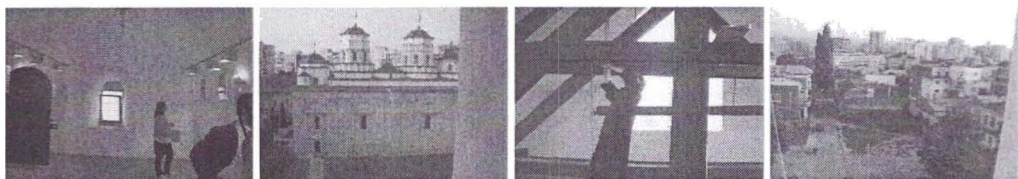
Biserica mănăstirii a fost construită de domnitorul Vasile Lupu în anii 1650 – 1652, pe locul unei mai vechi ctitorii a logofătului Ioan Golăe. Ultimele lucrări au fost realizate de către fiul domnitorului, Ștefăniță, în 1660. Biserica Mănăstirii este una dintre cele mai mari biserici din Iași, unică prin aspectul arhitecturii sale, păstrând, chiar dacă în parte modificat, cel mai vechi ansamblu de picturi murale din oraș (parțial pictat în 1838).

Statutul de mănăstire închinată la Athos, moștenită și de noua ctitorie a lui Vasile Lupu, se va perpetua până în 1864. Nu se știe care a fost contribuția efectivă a lui Ieremia Movilă, care apare atât în Pomelnicul mănăstirii cât și în Tabloul votiv al noii biserici ridicate de Vasile Lupu, pictat pe peretele de vest al pronaosului, alături de familia lui Golia, în pandant cu membrii familiei primului. Este posibil ca el să fie numai cel care a redat familiei bunurile care i-au fost confiscate de Iancu Sasul și a facilitat astfel „refacerea” bisericii, menționată în actul de confirmare a închinării la Athos sau, după altă opinie, să fi fost fondatorul turnului clopotniță, deși imaginea în cauză nu reprezintă această construcție. Pornind de la această imagine, s-ar putea presupune că inițiativa domnitorului a constat în ridicarea unui exonartex pe latura de vest a bisericii, așa explicându-se și fazele succesive presupuse de arheologi.

O problemă esențială - cauza reconstruirii bisericii de către Vasile Lupu - a rămas până astăzi fără răspuns. O serie de sondaje arheologice întreprinse în anii 1997 și 1998, cu ocazia demarării procesului de restaurare, din nefericire nici măcar început la nivelul cerințelor, cu rezultate încă nepublicate, a scos la iveală, în zona vestică a bisericii actuale, la exterior, vestigiile a două construcții anterioare suprapuse, dar despre a căror planimetrie, formă și funcționalitate este imposibil să ne pronunțăm în lipsa finalizării cercetării și a concluziilor arheologului.

În urma celor 6 sondaje (casete) realizate pe laturile de sud, est, nord și vest ale bisericii a apărut o serie de vestigii, la nivel de fundații, în realitate destul de puține și insuficiente pentru a susține o succesiune clară a existenței a uneia sau a două biserici anterioare ctitoriei lui Vasile Lupu. Restaurările din anii 1947-1957 au distrus în parte stratigrafia prin amenajarea unor trotuare cu fundații de ciment dur și a înlocuirii unor blocuri de piatră de la baza elevației. În plus, nimic din aceste sondaje nu indică re folosirea în ctitoria lui Vasile Lupu a unei părți din elevația bisericii anterioare. Câteva desene din 1948 ale arhitectului Ștefan Balș realizate în vederea consolidării zidului nordic al bisericii, au indicat, la cca 0,6 mm de acesta și paralel cu el, prezența unui „alt zid neregulat” Alte două ziduri suprapuse au apărut într-o secțiune similară la vestul bisericii.

În acest fel, deși totii cercetătorii înclină spre ipoteza re folosirii unei părți din biserica lui Golia în cea a lui Vasile Lupu, aceasta nu și-a primit confirmarea încă.

Un aspect special ar putea fi luat în considerație cel pe care îl are macheta bisericii ținută în mână la Ioan Golia în Tabloul votiv din biserica lui Vasile Lupu. Imaginea prezintă o biserică dreptunghiulară încununată cu trei turlle sau cu două turlle și un turn vestic. Ea se apropie în acest fel destul de mult de vechea biserică Adormirea Maicii Domnului a Frăției ortodoxe din Lwow, construită cu ajutorul lui Alexandru Lapușneanu exact în perioada în care Ioan Golia, un apropiat - prin familia soției - al aceluiași Domn, își ridica biserica din Iași. Imaginea ctitoriei lui Lapușneanu se păstrează pe vechiul sigiliu al Frăției ortodoxe din Lwow¹⁷.

Asemănătoare ca structură este Capela Sfinții Trei Ierarhi construită între biserică și turnul Korniact, posibil de către Vasile Lupu, de asemenea încununată cu trei cupole.

Mănăstirea Golia se prezintă ca cel mai complet ansamblu monastic conservat din Centrul Istoric al municipiului Iași, ea păstrându-și nu numai Biserica mare, ci și emblematicul „Turn al Goliei” - cu funcție de turn-clopotniță și turn de poartă, “Zidul de incintă” cu cele patru turnuri de colț, una dintre cele mai vechi case din Iași - așa-numita Casă Ion Creangă, ca și fântâna exterioară, din stânga intrării în incintă Cișmeaua, edificiu funcțional de tip oriental dar realizată într-o manieră barocă.

Caracterul de unicat al bisericii rezultă din:

<http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

- modelul planimetric și structural cu trei turlle și un turn vestic în care la origine se afla un orologiu; în epocă, modelul folosit reprezenta o premieră pentru o biserică din Moldova;
- o decorație de factură occidentală.

În timp, ansamblul Mănăstirii Golia nu a suferit transformări semnificative, această integritate și autenticitate sporindu-i în mod clar valoarea.

Cu toate acestea, trecerea timpului, calamitățile, în special cutremurele, iar în ultimul timp condițiile climatice în schimbare (precipitațiile), poluarea și condițiile de exploatare a zonei înconjurătoare au adus o serie de prejudicii ansamblului.

Reexaminarea situației și reabilitarea ansamblului a fost impusă și de trecerea a 60 de ani de la ultima intervenție de consolidare-restaurare.

Componentele principale ale ansamblului Mănăstirii Golia se aflau într-o fază avansată de degradare:

- biserica prezenta o serie de fracturi și fisuri în structura de zidărie masivă, la nivelul bolților și în paramentul de piatră fățuită, fapt ce pune în pericol însăși integritatea sa în caz de seism major;
- Turnul Goliei, Zidul de incintă și cele patru Turnuri de colț prezentau și ele o serie de degradări structurale la care se adăugau degradări datorate umezelii.

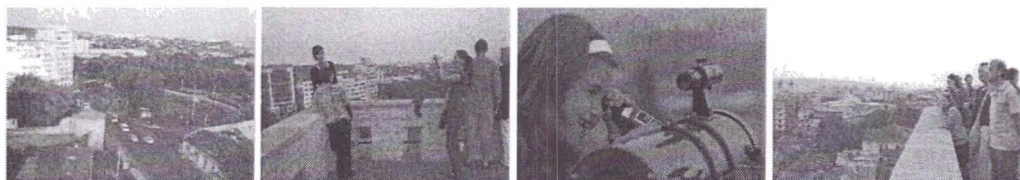
Un factor suplimentar în înrăutățirea stării de conservare a monumentului îl constituia prezența terasamentului învechit al căii de rulare a tramvaiului care afecta ansamblul prin regimul și intensitatea vibrațiilor continue produse prin circulația vagoanelor.

Proiectul a realizat următoarele obiective:

- reabilitarea infrastructurii de turism cultural-istorice în vederea sprijinirii dezvoltării economice integrate a sectorului turistic și a celor conexe în Regiunea de Dezvoltare Nord-Est;
- reabilitarea ansamblului arhitectonic monument istoric și a infrastructurii de acces aferente s-a constituit ca o condiție de integrare a zonei istorice într-un proiect modern de dezvoltare cultural-turistică prin care s-au favorizat și dezvoltat activitățile economice de prestări servicii de interes local, regional și național.

Asemenea proiecte de revitalizare care au ca scop atât protecția patrimoniului cultural al unei țări cât și integrarea acestuia în proiecte de dezvoltare urbană și turistică se bucură de mare succes în țările Europei, atât cele care fac parte de mult din Uniunea Europeană, cât și cele de-abia intrate în acest prestigios organism. Sunt elocvente în acest sens exemplele recente din Ungaria, Republica Cehă, Slovacia, în

care turismul cultural, pornind de la revitalizarea monumentelor istorice, a devenit o componentă semnificativă a dezvoltării durabile.

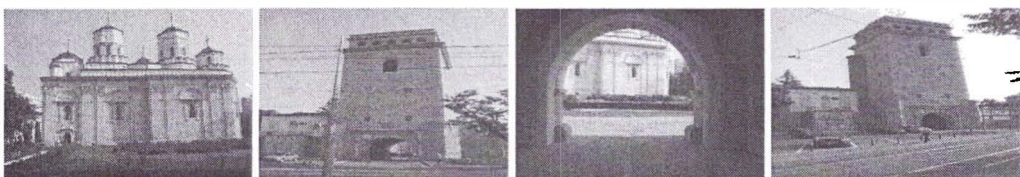
Proiectul a fost cuprins în Planul de Dezvoltare Regională – Strategia Regională NE – 2004 – 2006, Restaurarea centrelor istorice și culturale din zonele urbane. Ansamblul Mănăstirii Golia din Iași, unul dintre cele mai importante monumente istorice din România, clasat în Lista Monumentelor Istorice sub codul IS-II-a-A-03852 este situat în Centrul istoric al municipiului Iași.

Principalul obiectiv specific a fost reabilitarea ansamblului monument istoric. Mănăstirea Golia a avut în vedere reintroducerea în circuitul turistic cultural și al valorificării potențialului turistic al județului Iași. Importanța excepțională a ansamblului organizat în jurul unei biserici unicat, l-a recomandat cu prisosință pentru a fi supus unui proces de reabilitare, care are ca prim scop scoaterea din pericol a monumentului, prin consolidarea zonelor degradate la nivelul structurii și al paramentului de piatră. În lipsa unei acțiuni concertate de reabilitare, monumentul istoric risca să își piardă substanța care îi dă valoare, degradările aflându-se într-un proces continuu de evoluție. Modernizarea infrastructurii de acces - calea de rulare și structura rutieră - au eliminat cauzele unor degradări la nivelul monumentului istoric. În plus, rezolvarea acestui tronson rutier a oferit un model valabil și pentru extinderea căii de rulare pe restul străzii Cuza Vodă până la Piața Unirii, proiect ce urmează să se elaboreze în viitor.

În baza recomandărilor Uniunii Europene privind protejarea patrimoniului cultural, România și-a definit propria strategie culturală caracterizată în primul rând de necesitatea conservării și valorificării acestui patrimoniu și de integrare a acestuia în patrimoniul european și mondial.

Reabilitarea Ansamblului Mănăstirii Golia, cu cele trei componente ale sale – ansamblul monument istoric, infrastructura de acces și infrastructura turistică au creat premisele pentru punerea lui în valoare, implicit prin programe de dezvoltare turistică, gândite ca importante componente ale dezvoltării durabile.

Cele trei componente ale investiției sunt detaliate pe obiecte și subiecte aferente, astfel:

Obiect I

ANSAMBLUL MONUMENT ISTORIC MĂNĂSTIREA GOLIA

Biserica, Turnul de intrare – Turnul Golia, Zidul de incintă și Turnurile de colț,
Casa Ion Creangă, Cișmeaua, Incinta

INFRASTRUCTURA DE ACCES

- Calea de rulare, Strada Cuza Vodă, Trotuare, alei pietonale, parcaje, spații verzi

INFRASTRUCTURA TURISTICĂ

- Reabilitarea structurii de turism existente, Dezvoltarea infrastructurii de turism

Lucrările de consolidare a Bisericii s-au executat în următoarele etape:

1. Consolidarea turelor (această lucrare s-a efectuat în primă fază pentru a fi utilizate schelele existente)
2. Execuția centurilor pe acoperiș
3. Execuția forajelor verticale și poziționarea tiranților
4. Execuția forajelor orizontale și poziționarea tiranților
5. Refacerea acoperișului
6. Execuția lucrărilor de consolidare la fundații
7. Execuția canalului perimetral de aerisire

Lucrările de consolidare a Turnului Golia s-au executat în următoarele etape:

1. Execuția centurilor peste primul nivel; centura exterioară s-a executat pe rând, pe fiecare latură a turnului
2. Execuția centurilor peste al doilea nivel; centura exterioară s-a executat pe rând, pe fiecare latură a turnului
3. Execuția centurilor peste al treilea nivel; centura exterioară s-a executat pe rând, pe fiecare latură a turnului
4. Execuția centurii la cornișa intermediară; centura s-a executat pe rând, pe fiecare latură a turnului
5. Execuția stâlpișorilor, pe fiecare nivel
6. Execuția centurii de fundare în care se ancorează stâlpișorii

Lucrările de consolidare la Turnurile de colț s-au putut executa într-o singură etapă, după desfacerea acoperișului.

Bibliografie

Volum coordonat de Sorin Iftimi - *Mănăstirea Golia 350 de ani de la sfințirea ctitoriei lui Vasiliu Lupu*, Doxologia, Iași, 2010

Constantin Ostap, Ion Mitican - *Iașul între legendă și adevăr*, Editura Tehnopress, Iași, 2000

- Constantin Ostap - *Parfum de Iași*, Editura Tehnopress, Iași, 2002

- Aurora Fechei - *Iașii – Arhitectură și legendă*, Editura Sedcom Libris, Iași, 2003

- Constantin Ostap - *Despre Iași – numai cu dragoste*, Editura Vasiliana, Iași, 2005

- Constantin Ostap, Ion Mitican - *Cu Iașii mână-n mână*, Editura Dosoftei, Iași, 2007

- Ion Mitican - *Vechi locuri și zidiri ieșene*, Editura Tehnopress, Iași, 2007

ÎNTRU CINSTIREA LUI DIMITRIE C. CANTEMIR

Virgiliu Z. Teodorescu*

Cuvinte cheie: Principele Dimitrie Cantemir, monument istoric, cinstire

Key words: Prince Dimitrie Cantemir, monument, honoring

Abstract:

Diplomatic efforts interwar decades of the twentieth century have led, among other things, the return of the USSR the remains of the deceased Dimitrie Cantemir. Found in the grounds of a monastery in Moscow being demolished to facilitate the Moscow subway route were "offered" compensation Romania. Transported by rail to Odessa where they were taken in a ceremony on board the ship and Romanian "Princess Maria" along with other priceless values that were brought in. So in this port town and railway route to Iasi several ceremonies held attended by many Romanian. Was very complex solemnities of Science program in special train alight until the temporary lodging inside the Three Hierarchs Church where he had gone to arrange special crypt and, subsequently acquired the place of eternal rest.

Onorată Adunare,

Supun atenției Dumneavoastră un subiect care ar trebui să ne fie de călăuză ca prin muncă să înlăturăm tarele care au ajuns dominante cu urmări malefice la adresa zilei de mâine pentru neamul românesc. Atât în anul 2010 cât și în 2011 o nejustificată tăcere a trecut (împusă ?) peste două evenimente pe care toate mijloacele media aveau obligația morală să le abordeze. În 2010 s-au împlinit 75 de ani de la aducerea în România a osemintelor lui Dimitrie Cantemir, iar în 2011 s-au împlinit 300 de ani de la părăsirea tronului în urma nefastei bătălii de la Stănilești din 7/18–11/22 iulie, impunând exilul în Rusia după încheierea păcii de la Vadul Hușilor din 12/23 iulie 1711.

Ca atare, la evocarea organizată cu generozitate de Universitatea „Valahia” din Târgoviște doresc să aduc în fața publicului participant o evocare a celor mai sus amintite, episoade care au condus la înscrierea în memoria înaintașilor a personalități sale. Sunt tocmai cei din generațiile care au realizat și adus în forul public o serie de semnificative simboluri. Proiecția imaginilor și comentarea lor sper că va sugera și ce obligații avem față de memoria acestui ilustru înaintaș, având în vedere că o succesiune de momente din anii viitori obligă. Mă refer la anul 2014 când se vor împlini 300 de ani de la primirea Sa în Societatea academică de la Berlin, încununându-i astfel laborioasa activitate de multilateral om de știință. Anul 2018, anul centenarului Marii Uniri, el fiind unul din cei care, prin cele studiate și afirmate în opera sa, a contribuit la clarificarea problemelor obârșiei poporului român, a

* Profesor, Dr., București

perenității sale pe această vatră de continuitate multimilenară. Urmează anul 2023 când se vor împlini 300 de ani de la încetarea sa din viață. Toate sunt prilejuri de readucere în atenție vastă și diversificată a operii științifice, fiind totodată un bun exemplu demn de urmat pentru generațiile în formare.

În cadrul expunerii vor fi tratate problemele:

1) Cinstirea lui Dimitrie Cantemir în anul 1935, un pilduitor exemplu de demnitate națională călăuzitor și pentru generațiile veacului XXI.

Demersurile diplomatice ale deceniilor din perioada interbelică a veacului XX au generat, printre altele, și restituirea de către U.R.S.S. a rămășițelor pământești ale defunctului Dimitrie Cantemir. Depistate la Moscova în cimitirul unei mănăstirii în curs de demolare pentru a facilita realizarea traseului metroului moscovit au fost „oferite” compensator României. Transportate pe calea ferată până la Odessa unde au fost preluate în cadrul unei ceremonii și îmbarcate pe vasul românesc „Principesa Maria”, împreună cu alte inestimabile valori care au fost aduse la Constanța. Atât în acest oraș portuar, cât și pe traseul feroviar până la Iași au avut loc o serie de ceremoniale la care au participat numeroși români. De o complexitate deosebită a fost programul solemnităților de la Iași de la debarcarea din trenul special și până la depunerea provizorie în incinta Bisericii Trei Ierarhi unde se trecuse la amenajarea criptei speciale și unde ulterior a dobândit loc de veșnică odihnă.

2) Simboluri de for public dedicate cinstirii lui Dimitrie Cantemir.

De la acțiunea declanșată spre finalul veacului al XIX-lea de către istoricul Grigore Tocilescu pentru depistarea manuscriselor operei lui Dimitrie Cantemir o serie de artiști plastici, pictori și sculptori, au realizat o serie de valoroase lucrări în decursul veacului XX, care, prin mesajul conferit, au contribuit la captarea atenției contemporanilor săi spre cunoașterea celor întreprinse de apreciatul om de știință. De la lucrări miniaturale, inclusiv medalistică, monezi jubiliare și bancnote, brelocuri, insigne, piese filatelice, la lucrări de artă monumentală care au fost concepute și amplasate în forul public, predecesorii actualei generații au exprimat grija de a conferi în galeria personalităților neamului românesc un binemeritat loc lui Dimitrie Cantemir. Asemenea lucrări de anvergură au dobândit consacrarea prin fericite amplasamente, atât pe teritoriul României, cât și dincolo de granițele țării. A le cunoaște este o necesitate și pentru a ști cum se pregătesc momentele anilor 2014, 2018 și mai ales 2023, an al comemorării a 300 de ani de la încetarea sa din viață.

*„Sufletul odihnă nu poate afla până nu găsește adevărul,
cari-le îl cearcă oricât de cu trudă i-a fi a-l nimeri”*

Dimitrie Cantemir

Perioada interbelică a secolului XX a revigorat preocupările pentru cunoașterea și cinstirea lui Dimitrie Cantemir¹

¹ **Dimitrie CANTEMIR** (26 octombrie 1673, Silișteni, Fălciu, azi Dimitrie Cantemir, jud. Vaslui – 21 august 1723, Dimitrovka - Rusia, reînhumat în România la biserica Trei Ierarhi în anul 1935). Copilăria în ambianța Iașului unde a primit și primele noțiuni de la Cacavelos, manifestând un interes deosebit pentru toate domeniile. Tineretea și a petrecut-o la Istanbul, în calitate de ostație garant pentru tatăl său

O anterioară preocupare a fost manifestată în partea a doua a secolului XIX când, pentru a da răspunsuri concludente despre trecutul neamului românesc, s-au întreprins cercetări menite a identifica relicvele doveditoare ale neostoitei munci ale predecesorilor. Dacă Nicolae Bălcescu² a manifestat o constantă preocupare pentru tot ceea ce era izvor de cunoaștere a omului Mihai Viteazul³ și faptele sale pentru Grigore

Constantin Cantemir, domnul Moldovei. Acolo a avut posibilitatea să-i frecventeze la Academia grecească a Patriarhiei, pe cei mai iluștri învățați ai timpului formându-și o cultură enciclopedică. Poliglot a putut citi lucrările diversilor învățați la timpul respectiv în atenția lumii științifice. A revenit la Iași la 29 martie 1693, preluând domnia după moartea tatălui său însă pentru scurt timp, fiind înlăturat de intrigile care l-au promovat pe Constantin Duca, la 18 aprilie 1693, înlăturat la rândul-i de cei care l-au susținut pe Antioh Cantemir. Revenind la Istanbul, a fost un nou prilej de a fi în imediata apropiere a celor care se ocupau cu studierea diverselor științe, capacitatea sa definindu-l ca valoros cărturar umanist, ce s-a impus în rândurile somităților timpului ca bun orientalist, literat, filozof, istoric, geograf, etnolog, poliglot, compozitor, interpret și teoretician, inventator al unui sistem de notare pentru muzica orientală și cea otomană. A întreprins cercetări etnografice și de folclor la români, otomani și arabi. Numit la 23 noiembrie 1710 a fost readus la tronul Moldovei la 10 decembrie 1710, manifestând preocuparea pentru întărirea prestigiului domniei și afirmarea poziției internaționale a Moldovei, situația țării impunându-i să se alătore Rusiei, lui Petru cel Mare cu care a încheiat tratatul de la Luțk, la 13 aprilie 1711. Conflictul militar ruso-otoman s-a finalizat la Stănilești, Rusia fiind înfrântă de oștirile Porții, domnul părăsește Moldova la 16 iulie 1711, refugiindu-se în Rusia unde a fost primit cu onoruri de către țar, care i-a acordat titluri princiare, funcții și înalte misiuni cum au fost și cele care s-au concretizat ca expedițiile militare și științifice în Persia. Atât în perioada prezenței la Istanbul, cât și pe teritoriul Rusiei a manifestat o preocupare constantă pentru studiile enciclopedice, fiind bun cunoscător al filozofiei, istoriei, geografiei, etnologiei, evoluției societății umane. În Rusia. A continuat munca de elaborare a unor valoroase cărți. Aprecierile contemporanilor europeni s-au concretizat și prin desemnarea sa în 1714 ca membru al Societății Academice din Berlin. În decursul vieții s-a preocupat și de istoria românilor în contextul evenimentelor din teritoriile limitrofe. În acest sens a realizat și i-a fost publicată *Istoria creșterii și descreșterii Imperiului Otoman*, lucrare apărută în mai multe ediții la Londra (1734, 1756), beneficiind de valoroase traduceri care i-au asigurat o largă circulație la timpul respectiv. Astfel la Paris i-a fost publicată în 1743, iar în limba germană i-a fost publicată la Hamburg, 1745. Acestei monumentale opere i se alătură și cele referitoare la plaiurile românești cum ar fi *Descrierea Moldovei* elaborată în și publicată în 1716. Între anii 1717-1723: a lucrat la *Hronicul vechimii Romano Moldo Vlahilor*, *Divanul*, *Istoria ieroglifică*, *Viața lui Constantin Cantemir*. Tot el a realizat *Tabula geographica Moldaviae* cuprinzând harta Moldovei.

Rezachevici, Constantin, *Primul portret al lui Dimitrie Cantemir după bătălia de la Stănilești*, în:

„Magazin istoric”, București, 1981, nr. 8 (173), p. 31-37.

² **Nicolae B. BĂLCESCU** (29 iunie 1819, București, mahalaua Boteanului, nr. 686 – 16/29 noiembrie 1852, Palermo, Italia). Casa părintească [Mache Faça] se afla pe locul unde astăzi este Biserica Italiană. Studii la București, Paris, istoric, economist, gazetar, ideolog, revoluționar, organizator al activităților menite a reforma societatea românească, realizatorul legăturii cu revoluționarii din toate teritoriile românești. Membru fondator la 27 noiembrie 1847 al asociației **Insocierea Lazariană**. Analist al cauzelor, organizării, desfășurării și urmărilor revoluției de la 1848-1849 a trasat obiectivele care să conducă în continuare la realizarea idealurilor românești: unitatea și independența statală.

³ **Mihai VITEAZUL** (1548, Târgu de Floci, jud. Ialomița – 9/19 august 1601, Câmpia Turzii, azi jud. Cluj, capul depus la Mănăstirea Dealu, jud. Dâmbovița), activitate în administrarea Țării Românești, ban al Craiovei.

Bun cunoscător al vieții popoarelor peninsulei balcanice în urma călătoriilor întreprinse din tinerețe în lumea diversă ca etnii, religii, prilej de cunoaștere a situației și a atitudinii celor oprimați din Imperiul Otoman, inclusiv a capacității armatei otomane la toate eșaloanele de la cele din capitala imperiului și cele dislocate în diversele provincii. A fost pentru el un bun prilej de a remarca slăbiciunile atât organizatorice, cât și comportamentale. În țară a îndeplinit o serie de funcții, prilej de cunoaștere a eșafodajului ierarhiei cu toate tarele de comportament. Prin căsătoria cu Doamna Stanca a devenit unul

Tocilescu⁴ chemarea a constituit-o depistarea înscrisurilor realizate de Dimitrie Cantemir în anii prezenței sale în Rusia. Acesta din însărcinarea Academiei Române a

dintre cei mai mari latifundiaari ai timpului, pământul și mai ales forța de muncă conferindu-i un statut special dar și inamicității. Apropierea de boierii cantacuzini, craiovești l-au implicat în viața politică, în intrigile vizând stabilitatea domniei Țării Românești fapt pentru care a fost acuzat de hiclenie. A obținut domnia cu sprijinul boierilor cantacuzini și craiovești, vine la tronul Țării Românești în septembrie 1593, realizând, ca bun gospodar, într-o primă etapă, reorganizarea administrativă și financiară care i-a permis să treacă la constituirea unei armate de legegii cu care a declanșat, la finalul anului 1594, lupta antiotomană după ce realizase contactele diplomatice care să-i asigure sprijinul din partea Transilvaniei, Moldovei și al lumii balcanice. Trecând la acțiune a înlăturat prioritar prezența garnizoanei otomane și a creditorilor ca apoi să realizeze atacul cetăților otomane situate de-a lungul Dunării. Răsunetul a fost de mare amploare, atât în rândurile oprimaților, cât și a structurilor otomane care nu puteau tolera o asemenea îndrăzneală care ar fi putut ridica și alte zone la acțiune. Drept represalii, în vara anului 1595, Imperiul Otoman a organizat o amplă expediție de pedepsire, soldată însă printr-o biruință al lui Mihai Viteazul la Călugăreni (13/23 august 1595). Realul raport de forțe, respectiv circa 16.000 de oșteni ai lui Mihai trebuind să dea piept cu circa 180.000 de otomani (1/11) întârzierea prezentării ajutoarelor promise de terți vecini l-au determinat pe biruitor să realizeze o temporară retragere spre zona precarpatică și la momentul propice să treacă la alungarea otomanilor în octombrie 1595. Situațiile geopolitice, vizând pe de o parte interesele în raport cu lumea otomană a statelor europene și pe de altă parte cele de dominare a teritoriului românesc, i-au impus, în continuare, acțiuni de natură diplomatică conjugate cu cele militare. Defecțiuni intervenite în relațiile cu Transilvania și Moldova au determinat trecerea, în 1599-1600 la cucerirea lor, inițiativă ce a lezat interesele multora din cei avizi de a stăpâni aceste țări. După 18/28 octombrie 1599 în urma luptelor din zona Valea Săpunului-Șelimbăr biruitorul Mihai pornește spre Alba Iulia. Primirea triumfală de la 21 octombrie/1 noiembrie 1599 releva în mare măsură că fapta sa era în concordanță cu cerințele de prezent și viitor a teritoriilor intra și extra carpatice. Etapa următoare din mai 1600 prin îndepărtarea lui Ieremia Movilă de la tronul Moldovei a finalizat acest proces. Răsunetul a fost la timpul respectiv receptat în moduri diferite provocând reacții pro și contra. Nemulțumiții au acționat perfid afișând o totală adeviere dar prin cele întreprinse au dovedit reala atitudine. Concret, la 9/19 august 1601, din ordinul superiorilor generalul Basta, comandantul armatelor austriece, a organizat simulacrul prin care Mihai Viteazul a fost răpus.

⁴ **Grigore G. TOCILESCU** (26/27 octombrie 1850 Fefeleei, localitate azi componentă a orașului Mizil, jud. Prahova – 17/18 septembrie 1909, București, cimitirul Bellu). Studii la Ploiești, București la colegiul „Sf. Sava”, Facultatea de Drept din București 1868-1874, la Praga specializare în limbile slave și doctoratul în epigrafie și arheologie, la Viena 1875-1877, călătorii de studii în Europa (Bulgaria, Franța, Rusia depistarea de mărturii referitoare la români); între 1879-1887 Gr. G. T. a ținut locul lui Alexandru Odobescu la Facultatea de Litere, prezentând un curs tratând istorie Greciei și a Romei antice. Din 16 octombrie 1881 profesor universitar la București pentru istoria antică și epigrafie, director al Muzeului Național de Antichități, secretar general al Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice, inspector general al învățământului, vicepreședinte al Societății Ateneul Român, co-redactor al *Marelui Dicționar Geografic al României*, membru corespondent 13/25 septembrie 1877 și titular, 22 martie/2 aprilie 1890 al Academiei Române, membru al societăților arheologice din Paris, Orléans, Bruxelles, Roma, Atena, Odessa și Moscova; premiant al Academiei Române la 1877, 1882, 1885, pasionat cercetător al trecutului, organizator al săpăturilor arheologice, a acordat o atenție deosebită săpăturilor de la Adamclisi. A fost preocupat ca studenții să facă practică pe șantierul arheologic, iar pentru cunoașterea relicvelor în varietatea lor a organizat în țară și chiar peste hotare excursii cu caracter științific. Concomitent a acordat atenție monumentelor de for public, inițiind și sprijinind ridicarea de noi simboluri ale cinstirii înaintașilor. Un exemplu îl constituie cele întreprinse pentru monumentul **Tudor Vladimirescu** de la Târgu Jiu. A desfășurat o bogată activitate de conferențiar și publicist, inițiind și conducând numeroase reviste de specialitate. Pentru aflarea de informații salvatoare ale relicvelor a antrenat la cercetare intelectualii satelor cărora, prin chestionarele trimise, le-a trezit multora apetitul pentru o asemenea preocupare. A căutat ca în procesul marilor metamorfoze ale societății românești să nu fie uitate faptele înaintașilor, a celor care... au binemeritat de la Patrie”.

întreprins pe parcursul a mai multor luni de zile munca de depistare⁵ și copiere la Moscova a manuscriselor cantemirene. Munca a avut finalitate prin publicarea mărturiilor depistate⁶

După Primul Război Mondial au fost anii când personalitatea lui Dimitrie Cantemir a fost evocată⁷ cu înaltă cinstire dar și implicată nemijlocit în tentativele⁸ de

Virgiliu Z. Teodorescu, **Biografii de excepție – Un ilustru înaintaș: Grigore G. Tocilescu**, în: „Națiunea”, București, anul XIV, nr. 193 (659), 2-8 aprilie 2003, p. 7 (evocare a istoricului-arheolog a cărui pasiune de cercetător a transmis-o și către cei ce i-au fost în preajmă).

⁵ „Monitorul Oficial”, București, nr. 193, 1/13 septembrie 1878, p. 5.040-5.046 Raportul lui Grigore Tocilescu referitor la depistările de documente din Rusia, predilect cele referitoare la Dimitrie Cantemir.

Gh. C., **Dimitrie Cantemir după 212 ani, din nou în Iașul Moldovei sale**, în: „Almanahul ziarelor Adevărul și Dimineața, 1936”, București, p. 43-47 La p. 47 foto redând Serviciul religios din portul Constanța în apropierea vasului „Principesa Maria” cu care i-au fost aduse în țară rămășițele pământestii din Rusia.

Sunt pomenite cercetările întreprinse de Grigore Tocilescu, în Rusia la 1877 din însărcinarea Academiei Române, timp de 4 luni de zile pentru identificarea și copierea manuscriselor Dimitrie Cantemir.

⁶ „Monitorul Oficial”, București, nr. 202, 13/25 septembrie 1878, p. 5.205 Operele principelui D. Cantemir tipărite de Societatea Academică Română, tomul V. partea I-a Evenimentele Cantacuzinilor și Brâncovenilor; p. II-a Divanul, publicate și însoțite de o prefață și un glosar întocmit de G. Sion. Se afla de vânzare la toate librăriile cu 3 lei.

„Monitorul Oficial”, București, nr. 203, 16/28 septembrie 1878, p. 5240: La 13 septembrie 1878 a fost difuzat membrilor Academiei.

⁷ Ion Nistor, **Pomenirea lui Dimitrie Cantemir Voievod**, Academia Română, București 1924.

I. Petrovici, **Momente solemne**. ediție întregită, Casa Școalelor, 1943, 179 p. p. 44-46 **Dimitrie Cantemir**, discurs rostit în aula Universității din Iași la comemorarea a 250 de ani de la nașterea marelui învățat.[1923].

⁸ Ion Calafeteanu, coordonator al colectivului de elaborare a volumului **Istoria politicii externe**, publicat prin preocuparea Fundației Europene Titulescu, Editura Enciclopedică, București, 2003, 876 p.

p. 258: La 9 februarie 1929 România la Moscova semna pactul pentru renunțarea la război în cazul unor litigii interstatale. Dialog cu Maxim Litvinov.

p. 270: Între 6-10 ianuarie 1932 la Riga contactele între Mihail Sturdza – Boris Sergheevici Stomoniakov în problema tratatului de neagresiune. U.R.S.S. consemna problemele teritoriale în suspensie.

p. 274: 22 septembrie-5 octombrie 1932 la Geneva negocierii între Victor Cădere - Maxim Litvinov în privința tratatului de neagresiune.

p. 274: La 23 noiembrie 1932 Parlamentul României declară ca inacceptabil proiectul de tratat privind neagresiunea elaborat de diplomații sovietici.

p. 275: La 6 februarie 1933 Maxim Litvinov propune textul unui proiect de definire a agresiunii, fiind susținut de N. Titulescu.

p. 281: Mai 1934, Menton, Coasta de Azur, convorbiri între N. Titulescu – Maxim Litvinov pentru restabilirea relațiilor diplomatice.

p. 282: La 7 iunie 1934 regele Carol al II-lea și Guvernul României autorizau pe N. Titulescu să acționeze pentru restabilirea relațiilor diplomatice cu U.R.S.S.

p. 282: La 8 iunie 1934 tentative N. Titulescu- Maxim Litvinov pentru reluarea relațiilor diplomatice.

p. 282: La 9 iunie 1934 schimb de scrisori între N. Titulescu – Maxim Litvinov.

p.283: La 15 septembrie 1934 30 de state, inclusiv România adresau invitația către U.R.S.S. pentru a deveni membru al Societății Națiunilor.

p. 286: La 8 februarie 1935 la Moscova este încheiată convenția pentru traficul feroviar prin punctele Tiraspol, Tighina.

p. 288: În septembrie 1935 la Geneva tratativele între N. Titulescu – Maxim Litvinov pentru un Pact de asistență mutuală.

p. 291: La 15 februarie 1936 sunt dezbătute problemele unui Acord de plăți între România și U.R.S.S. care să genereze un Acord Comercial.

restabilire a relațiilor româno-sovietice. Acestea s-au amplificat după cele întreprinse de primul ministru Gheorghe Mironescu⁹ la cumpăna deceniilor trei-patru. Este un fapt notoriu că relațiile României cu Uniunea Sovietică au fost întrerupte din inițiativa guvernului sovietic la 13 ianuarie 1918 prin arestarea ministrului român la Petrograd¹⁰, Constantin Diamandy¹¹, de către Consiliul Comisarilor Poporului¹², prezidat de V.I.

p. 295: La 21 iulie 1936 la Montreux negocieri N. Titulescu – Maxim Litvinov pentru parafarea Protocolului tratatului de asistență România – U.R.S.S.

p. 296: În septembrie 1936 Maxim Litvinov notifica lui N. Titulescu că nu mai considera valabil textul tratatului de asistență mutuală preconizat între U.R.S.S. – România.

p. 296: La 19 septembrie 1936 convorbirea între Maxim Litvinov – Victor Antonescu pentru clarificarea pozițiilor.

p. 297: la 2 noiembrie 1936 declarația lui Edmund Ciuntu, reprezentatul României în U.R.S.S.

p. 296 La 13 decembrie 1936 N. Titulescu răspundea la interpelarea formulată de Gheorghe Brătianu referitor la un pact de asistență cu U.R.S.S.

⁹ **Gheorghe Gh. MIRONESCU** (28/29 ianuarie 1874, Vaslui – 8 octombrie 1949, București). Studii liceale la Iași, universitare la București, licența în litere și filozofie, licența și doctorat în drept la Paris, carieră juridică și didactică universitară. Om politic Partidul Conservator-Democrat. În anii 1917-1918, la Paris a acționat pentru recunoașterea drepturilor României, realizând multiple contacte cu reprezentanții politici ai Antantei, precum și prin editarea revistei „La Roumanie”, concomitent publicând și în presa franceză. Activitatea desfășurată a condus la integrarea ca membru în Consiliul Național pentru Unitatea Românilor la 20 septembrie / 3 octombrie 1918. După război ministru, vicepreședinte și președinte de Consiliu de Miniștri, ministru secretar de stat, reprezentant al României la Liga Națiunilor, consilier regal, senator, din însărcinarea lui Iuliu Maniu și cu încuviințarea lui Ion Antonescu a purtat convorbiri secrete la București cu Bánffy Miklós pentru soluționarea divergențelor dintre România și Ungaria, tratativele fiind fără rezultate. După cel de al Doilea Război Mondial, în calitate de președinte al Consiliului de administrație al fabricii „Bragadiru”, este acuzat de evaziune fiscală și sabotaj fiind condamnat inițial, la 2 decembrie 1949, la 12 ani închisoare corecțională, sentință care n-a mai putut fi aplicată fiind găsit mort pe o bancă din parcul Ioanid; publicist, membru de onoare al Academiei Române 31 mai 1939, reconfirmat 3 iulie 1990.

Lucian Predescu, *Enciclopedia Cugetarea – Material românesc – Oameni și înfăptuiri*, Editura Cugetarea – Georgescu Delafras București, 1940, p. 557.

Dorina N. Rusu, *Istoria Academiei Române – repere cronologice*, Editura Academiei Române, București, 1992, p. 207, 295 menționând ca an al nașterii 1883.

Ion Mamina, Ioan Scurtu, *Guverne și guvernanți 1916-1938*, Editura Silex, București, 1996, p. 209-210.

¹⁰ **Petrograd** oraș creat prin voința țarului Petru cel Mare la începutul veacului al XVIII-lea ca poartă maritimă a Rusiei către țările Europei, navele asigurând pe Marea Baltică optime legături. În decursul timpului a cunoscut denumiri care i-au marcat evoluția. Inițial a fost oficial **Sankt Petersburg**, iar în vorbirea curentă **Piter**. În perioada anilor 1914-1924 ca **Petrograd**, ca apoi după decesul lui V.I. Lenin să fie între anii 1924-1991 **Leningrad**. După descompunerea imperiului roșu a redevenit **Sankt Petersburg**. Pentru realizarea orașului în delta râului Neva s-a realizat o profundă metamorfoză a solului prin săpări de canale, mutarea a mari cantități de pământ, realizarea de profunde fundații. Prin ridicarea unor importante edificii, amenajarea de grădini și parcuri s-a creat personalitatea marelui oraș care în prezent reunește circa 5 milioane de locuitori implicați într-o diversitate de activități economice, sănătate, învățământ, cultură. Este orașul cu un amplu program anual al manifestărilor menite a-i pune în evidență valențele preocupărilor creatoare. Beneficiind și de anumite fenomene ale naturii reunește numeroase prezențe ale turiștilor cărora de la aurolele boreale la patrimoniul artistic al muzeelor toate constituie chemarea de excepție necesar a fi onorată.

¹¹ **Constantin I. DIAMANDY** (1880, Bârlad - 1933), Reprezentant al familiei boierești din Moldova al cărei nume atestă o obârșie grecească, a intrat în rândurile protipendadei odată cu cei doi frați, George și Constantin Diamandy, fii ai lui Iancu Diamandy, prefect de Bârlad, deputat și senator, și ai Cleopatrei născută Catargi.

Lenin¹³ Măsura era o concretă reacție ce demonstra că cele declarate de regimul bolșevic era un act formal de factură propagandistică atunci când, preluând cele enunțate de Lenin că popoarele au dreptul la autodeterminare pentru a constitui propriile lor state, realizau o flagrantă încălcare a normelor internaționale. Ca atare, uzitând de diverse formule de natură agresivă regimul bolșevic au generat în decursul

Constantin Diamandy. a fost cu o evoluție exemplară diplomat de carieră, îndeplinind misiunea de ministru al României la Sankt Petersburg în timpul Primului Război Mondial din 1916, unde a și fost întemnițat, în împrejurările revoluției din toamna anului 1917. După război a fost reprezentantul României la Paris. S-a remarcat ca participant la diverse manifestări internaționale ca reprezentant al României. Doctor Honoris Causa al Universităților din Toulouse și Lille.

Diplomatul Constantin Diamandy a avut din căsătorie cu Ioana Ghika trei copii: Marie-Jeanne (1894-1976), căsătorită cu Neculai Bastaki, inginer agronom cu studii în Belgia; Magda (1896-1981), căsătorită mai întâi cu Emil Sturdza (din ramura omului politic Vasile Sturdza) și a doua oară cu George G. Assan, fost ministru plenipotențiar; Ion, necăsătorit, mort la Rio de Janeiro. Magda și George G. Assan au locuit în frumoasa casă Assan din Piața Labovary, care astăzi găzduiește Casa Oamenilor de Știință.

Mihai Sorin Rădulescu, *Diplomație și scris: Familia Diamandy*, în: „ZF – Ziarul de duminică”, București, 23 februarie 2007 El consemnează: Constantin Diamandy a încetat din viață în 1932 la Idrici, în apropiere de Bârlad, unde avusese moșie și conac.

Crisanta Podăreanu, Fondul Personal Constantin Diamandi, în: „Revista Arhivelor”, București, nr. 1, 1994, p. 123-127.

L. Kalustian, *Simple note*, vol. I, Editura Eminescu, București 1980, 295 p. La p. 107-120.

¹² **Consiliul Comisarilor Poporului** formulat și Sovietul Comisarilor Poporului au fost denumirile care au consacrat denumirile conducerii guvernamentale a regimului bolșevic până în anul 1946. Formula a fost adoptată la 8 noiembrie 1917 în cadrul Congresului al doilea al Sovietelor din întreaga Rusie. Era în concordanță cu Constituția sovietică din 1918.

¹³ **Vladimir Ilici LENIN** /Ulianov/ (21 aprilie 1870, Simbirsk - Rusia – 1924, Moscova). Faptele vieții i-au fost subordonate misiunii pe care și-a asumat-o din tinerețe de a lichida regimul țarist. Convingerile nu i-au fost înlăturate nici de anii petrecuți în surghiunul siberian, iar cei petrecuți în exil, dincolo de hotarele Rusiei, l-au ajutat să cunoască o altă lume ca standard de viață și să intre în contact cu cei care acționau pentru metamorfozarea societății capitaliste. Teoretician și practicant a condus, manevrând masele de nemulțumiți ai satelor și orașelor rusești, spre o viitoare fericire a celor mulți. Obiectivul major i-a fost realizarea unei revoluții mondiale care să aducă proletariatului la conducerea lumii. Conjunctural a folosit persuasiv promisiuni pe care nu le-a onorat. Exemplificăm cu problema națională unde, preluând și atribuindu-și originalitatea ideii, enunța posibilitatea desprinderii din marile imperii a națiunilor încorporate prin acțiuni militare și diplomatice. Cele din fosta Rusie n-au cunoscut o rezolvare în acest sens. Cîtăm cazul Basarabiei situată la extremitatea imperiului care, realizând actele care au condus-o la reunirea cu țara la 27 martie/9 aprilie 1918, nu a găsit înțelegerea recunoașterii solemnei hotărâri care înlătura efectul raptului țarist din 1812, Rusia Sovietică organizând în anii următori tot felul de acțiuni de subminare și cotopire a României. După 1944, în condițiile prezenței trupelor Armatei Roșii în România, au fost folosite toate mijloacele pentru îndeplinirea obiectivului leninist de realizare a unei globalizări sovietizante. De la publicarea “Operelor”, citarea în orice împrejurare a celor enunțate de corifeul Lenin, la aducerea în localități a unor simboluri în forul public s-a făcut o risipă de propagandă desuetă, respinsă tacit de poporul român. În Capitală, în fața edificiului cu o arhitectură de inspirație sovietică, “Casa Scânteii”, realizat însă cu efortul uman și material al poporului român, cheta obligatorie pentru o cărămidă fiind de notorietate publică, a fost amplasat un monument Lenin, realizare a sculptorului Boris Caragea. Și în acest caz s-a dovedit, din primele momente, o neinspirată soluție amplasarea în fața respectivului edificiu, raportul de înălțime, de volume diminuând calitățile monumentului, “zdrobindu-l” prin masivitatea clădirii care îi era fundalul pe care se proiecta. Rezolvarea a venit după 1990 când s-a trecut la coborârea de pe pedestal și marea platformă, rămânând, din păcate, platforma și pedestalul. o prezență total neavenită zona neputând accepta un alt viitor monument. Soluția cu stegulețe este puerilă și regretabilă că este uzitată în chiar fața sediului până de curând a Ministerului Culturii și al Cultelor.

anilor relații tensionate în mod deosebit după realizarea Actului Unirii Basarabiei cu România, respectiv de nerecunoașterea de către guvernul sovietic a legitimității acestui act. Fiecare moment era prilej și de enunțare a pretențiilor sovietice asupra teritoriului dintre Prut și Nistru.

În perioada imediat următoare Marii Uniri de la 1918, societatea românească a cunoscut un proces complex și contradictoriu de autodefinire pe plan intern și extern, proces de altfel absolut firesc și chiar inevitabil în urma extinderii substanțiale a teritoriului statului român și a integrării unui plus considerabil de populație eterogenă din punct de vedere etnocultural și lingvistic. Crearea „statului unitar național” conform Constituției din 1923¹⁴, era prezentată drept idealul milenar al poporului român¹⁵

Prima „apariție” a numelui lui Dimitrie Cantemir în discursul public basarabean din perioada interbelică are loc cu ocazia publicării în 1923, în „Adevărul literar și artistic”¹⁶, a studiului *Dimitrie Cantemir*, semnat de istoricul literar Ștefan Ciobanu¹⁷, care prezintă punctual biografia domnului moldovean și scrierile sale¹⁸

¹⁴ **Constituția României din 1923** a fost adoptată după Marea Unire. A fost în vigoare până la adoptarea Constituției din 27 februarie 1938, uzuală până la 5 septembrie 1940. Constituția din 1923 a fost repusă în vigoare în 1944 până la 30 decembrie 1947, când a fost proclamată republica.

¹⁵ **Alina Tofan, Personalitatea lui Dimitrie Cantemir în discursul identitar basarabean din perioada interbelică**, în: *Revista „Limba Română”, anul XVIII, nr. 1-2, 2008.*

¹⁶ **„Adevărul literar și artistic”** periodic cu apariție săptămânală la București, editat ca supliment de ziarul „Adevărul” începând cu numărul din 28 noiembrie 1920, fiindu-i suprimată apariția la 28 mai 1939 și-a reluat apariția din 1990. Înregistrând în noiembrie 2009 apariția nr. 1.000. Coloanele sale au fost onorate în decursul anilor de apariție de prestigioase personalități ale vieții culturale și științifice.

¹⁷ **Ștefan I. CIOBANU** (11 noiembrie 1883, Talmaz, Basarabia, Imperiul Rus, ulterior jud. Tighina – 28 februarie 1950, București), istoric basarabean cu studii la Chișinău și Kiev, istoric, autor al unor lucrări importante despre literatura română veche, cultura românească în Basarabia sub ocupație rusească, demografia Basarabiei, susținător fervent al introducerii limbii române în școlile din Basarabia, relațiile culturale dintre teritoriile românești cu Rusia și Polonia, carieră universitară. Din 1919 a fost membru al Comisiunii Monumentelor Istorice, secția Basarabia, iar din 1927 președinte al acestei comisii. A fost ales la 8/21 octombrie 1918 membru al Academiei Române. A rostit discursul de recepție la 28 mai 1919 când, după protocolara evocare elogioasă a predecesorului Ioan G. Sbierea, a abordat tema: **Contribuțiuni privitoare la originea și moartea mitropolitului Moldovei Dosoftei**. Răspunsul la discurs a fost susținut de academicianul Ion Bîanu. A fost ales vicepreședinte al Academiei Române între 2 iunie 1945-1946.

A fost ministru al Cultelor și Artelor în guvernul lui Gheorghe Tătărescu (11 mai-3 iulie 1940). Ștefan Ciobanu a fost chemat să participe la cele două consilii de Coroană din 27 iunie 1940, convocate de urgență în urma notelor ultimative adresate României de U.R.S.S. prin care se cerea cedarea necondiționată a Basarabiei și Bucovinei de nord. Întrebat ce atitudine să adopte România în situația dată, Ștefan Ciobanu s-a pronunțat pentru neacceptarea ultimatumului și mobilizarea oștirii în vederea rezistenței armate în apărarea fruntariilor țării. Regele Carol al II-lea nota în memoriile sale: *„Consiliul are loc și am ieșit din el amărât și dezgustat. toți cei care făceau pe eroii la prânz s-au dezumflat. Numai 6 voturi, din cei 26 prezenți, au fost pentru rezistență. Numele lor merită să fie înscrise cu litere de aur în cartea demnității românești: Nicolae Iorga, Victor Iamandi, Silviu Dragomir, Traian Pop, Ștefan Ciobanu, Ernest Urdăreanu”*

Câteva zile mai târziu, la 2 iulie 1940, în calitate de senator din partea circumscripțiilor electorale basarabene, Ștefan Ciobanu a participat la ședința Comisiilor de Afaceri Străine ale Camerei și Senatului, unde a citit declarația solemnă de protest a parlamentarilor, foștilor parlamentari și intelectualilor din Basarabia față de notele ultimative din 26 și 27/28 iunie 1940.

Pentru a înțelege duplicitatea politică a regimului expansionist sovietic amintim cele preconizate pentru anul 1924. Bolșevicii pentru a-și realiza obiectivele expansioniste aveau programate două acțiuni de amploare: una diplomatică, cealaltă mai puțin diplomatică, un fel de export de revoluție. Astfel, la sfârșitul lunii martie a avut loc la Viena o conferință sovieto-română la care delegații Moscovei au încercat să ceară în numele a 3 milioane de basarabeni, fără a avea din partea acestora vreun mandat sau oarecare împuterniciri, organizarea unui plebiscit în teritoriul dintre Prut și Nistru. Puși de către delegația română în fața unor argumente de ordin istoric, demografic și politic, sovieticii au părăsit furioși lucrările conferinței, convocate de altfel la insistența lor.

A urmat tragica aventură din 15-21 septembrie 1924 pregătită din timp prin acțiuni propagandistice și de înarmare a elementelor care au creat răscoala de la Tatarbunar¹⁹ a unor minoritari stimulați ca fiind nemulțumiți de prezența administrației românești. Reacția promptă a condus la lichidarea acestei răzmerițe.

Un al treilea episod l-a constituit crearea Republicii Autonome Socialiste Sovietice Transnistria²⁰. Problema a iscat numeroase probleme, printre care și cea a

La 3 iulie 1940, a revenit la Catedra de istoria literaturii române vechi de la Facultatea de Litere și Filozofie a Universității din București. S-a pensionat în anul 1949, subminat de o boală neiertătoare.

Stefan Ciobanu, *Dimitrie Cantemir în Rusia*, Editura Cultura Națională, București, editor Academia Română, 1925, 168 p. cu rezumat în limba rusă.

¹⁸ Despre Dimitrie Cantemir, au fost inițial publicate în perioada interbelică articole elaborate de cunoscutul istoric literar Șt. Ciobanu și de publicistul Al. Kidel. studiului Ștefan Ciobanu, *Dimitrie Cantemir*, în: „Adevărul literar și artistic”, București. 1923 prezintă biografia domnului moldovean și scrierile sale

¹⁹ **Tatar Bunar /Tatarbunar/** jud. Ismail A G p. 54 Tatar Bunar = Fântâna Tătarilor

Acțiunea organizată în septembrie 1924 menită de bolșevicii trecuți clandestin din U.R.S.S. de a destabiliza statul român. Având un sprijin în unii alogeni din Basarabia din zona limitrofă râului Nistru care au ascuns armele trecute treptat peste graniță, au desfășurat o discretă propagandă de racolare a elementelor minoritare și au acordat adăpost primilor sosiți, până la reuniunea combatanților au acționat furibund. S-a impus o promptă reprimare a acțiunilor armate la care s-au dat aceste elemente. A fost un pretext pentru Moscova de a realiza o intensă acțiune propagandistică „demascatoare” la adresa regimului „de exploatare burghezo-moșieresc” din România.

²⁰ **Transnistria** teritoriul situat între Nistru (800 km.) Bug (600 km.) și litoralul Mării Negre (150 km.) La Congresul organizat la Tiraspol la 17 decembrie 1917 sub simbolul Tricolorului au fost adoptate hotărâri privind crearea de școli naționale cu predare în limba română a cărei folosință urma să fie introdusă în biserică, justiție. S-a preconizat alipirea Transnistriei la Basarabia. Au fost trimiși 8 reprezentanți în Rada ucraineană. A urmat teroarea bolșevică. La 3 septembrie 1923 la Balta s-au reunit reprezentanții românilor, confruntarea cu opoziția ucrainenilor care nu acceptau crearea unei republici autonome. În 12 octombrie 1924 a fost creată Republica Autonomă Socialistă Sovietică Moldovenească în cadrul Ucrainei cu capitala la Balta, iar din 1928 Tiraspolul devenind capitală pe Prut. A intervenit în 1937 înlăturarea intelectualității, iar din 1940, după raptul prin care a fost răpită Româniai Basarabia a fost creată o nouă împărțire a Moldovei. Poziția acaparatoare a Ucrainei și acțiunea de ucrainizare a numelor românești. Între 19 august 1941-29 ianuarie 1944 România a administrat Transnistria având un teritoriu de 44.000 km². cu o populațiede l. 200.000 locuitori.

I. Nistor, *Românii transnistrienii*, conferință ținută în sala Teatrului Național din Cernăuți la 14 decembrie 1924, în: „Glasul Bucovinei”, Cernăuți, anul VII, nr. 1.715, 16 decembrie 1924, p. 1. 2.

A.N.-D.A.I.C., fond Onisifor Ghibu, inv. 1636, dosar

A.N.-D.A.I.C., fond Pan Halippa, inv. 2126, dosar **497, 497/1927-1928; 344/1941; 53 b, 542/1926-1942; 953/1918-1940**

limbii. Discuțiile acestea nu aveau numai un caracter polemic, speculativ, ci unul practic. Cominternistul²¹ I. Dicescu-Dic și adepții lui pledau totuși pentru utilizarea limbii literare în școală, în presă, la tipărirea cărților și manualelor pentru ca populația R.A.S.S.M. să și-o însușească treptat.

Ca o replică pașnică a unui neam conciliant în Capitala României au fost anii când a fost edificat unul din importantele lăcașuri²² menite a conferi tinerei generații noi condiții întru a cultiva dragostea de neam și cinstirea înaintașilor. Ne referim la liceul²³, azi încununat cu formularea „Colegiul Național Cantemir Vodă” Proiectarea a fost încredințată arhitectei Virginia Andreescu-Haret²⁴ care a colaborat la edificare

A.N-D.A.I.C., fond Visarion Puiu, inv. 823, dosar 11/1941-1944 Transnistria.

Gelcu Maksutovici, recenzie la Vlad Bejan și Ioan Căpreanu autorii cărții *Români din Transnistria*, Editura Terra Nostra, Iași, 2002, în: „Națiunea”, București, anul XIV, nr. 188 (654), 26 februarie-4 martie 2003, p. 3.

Viorel Dolha, *Totul despre Transnistria*, în: „Națiunea”, București, anul XVI, nr. 301 (766), 4-10 mai 2005, p. 6. Referință la evoluția situației românilor de dincolo de Nistru.

²¹ **Comintern** a fost o organizație internațională comunistă fondată în 1919 de Lenin și de Partidul Comunist Rus (bolșevic), care avea ca scop *lupta prin toate mijloacele posibile, inclusiv lupta armată, pentru răsturnarea burgheziei mondiale și pentru formarea unei republici sovietice internaționale, ca un stadiu de tranziție către abolirea definitivă a statului. A fost cunoscută și cu formula Internaționala a III-a*. În perioada interbelică a secolului XX a cunoscut o sinuoasă evoluție manifestă inclusiv în cadrul congreselor, dominantă fiind poziția lui I.V. Stalin care, în ultimă instanță a desființat în mod oficial **Cominternul** la 15 mai 1943, interesat de a adopta o față de partener cu Puterile Aliate care să permită învingerea forțelor Axei. A fost un gest conjunctural, mâna prelungită având nevoie de informații de pe întreg globul pământesc. Ca atare, în anul 1947, a fost format Biroul Comunist de Informații – **Cominform**, un înlocuitor al **Cominternului** dar care a fost dizolvat în 1956 în condițiile noi create după decesul lui I.V. Stalin.

²² Alexandrina Popa, *Liceul „Dimitrie Cantemir” din București. 1869-1968*, București, 1968, 56 p., fig., facts.

²³ Ca și alte unități de învățământ secundar și actualul Colegiu Național a pornit la drumul formator de generații din stadiu de gimnaziu care și-a început activitatea din anul 1868. O placă de marmură a marcat în 1969 centenarul evolutiv al acestei școli. Ea este atașată peretelui fațadei cu deschidere spre Bd. Dacia.

²⁴ **Virginia Maria Andreescu HARET** (21 iunie 1894, București – 6 mai 1962) nepoata pictorului Ion Andreescu.

La 9 ani, rămasă fără mamă s-a ocupat de cei trei frați și de gospodărie. A făcut liceul în particular, luându-și bacalaureatul la liceul „Mihai Viteazul” În urma concursului de admitere, la 18 ani, a intrat prima la Școala superioară de Arhitectură, terminând-o cu foarte bine, fiind absolventa promoției 1914. Este prima femeie-arhitect din România și din lume (recunoscută la al XVI-lea Congres de istorie a științei, București, 1981).

În același timp a urmat și Școala de Belle-Arte. Nenumăratele sale acuarele fac azi parte din Colecția de stampe a Bibliotecii Academiei Române.

Din 1923 a lucrat în serviciul tehnic al Ministerului Instrucțiunii Publice, de unde s-a pensionat în 1947. A fost prima femeie care a ajuns la gradul de arhitect inspector general.

În perioada dintre cele două Războaie Mondiale, a reprezentat România la Congresele internaționale de arhitectură la Roma, Paris, Moscova, Bruxelles. I s-au acordat nenumărate premii care i-au încununat cariera. Arhitecta a fost căsătorită cu fiul lui Spiru Haret.

Tabloul arhitecților ..., 1937, p. 7 Virginia S. Haret locuia în 1937: Bd. Lascăr Catargiu nr. 14.

Prof. dr. ing. Radu Haret, *Virginia Haret-Andreescu – prima arhitectă din lume*, în: „Revista Muzeelor și Monumentelor”, seria „Monumente Istorice și de Artă”, București, nr. 2, 1982, p. 65-67. Referință la clădirile pe care le-a proiectat:

Societatea Tinerimea Română, Bd. Schitu Măgureanu, oct. 1923, sala 1200 locuri.

Bloul de la intersecția Piața Rosetti cu Bd. Hristo Botev = 8 etaje, 1926.

cu arhitectul N. Stănescu. Lucrarea a fost etapizată pe parcursul unui deceniu permițând ca primele spații funcționale să fie folosite din anul 1925.

Trecerea anilor a condus și la momentul când sovieticii s-au preocupat să modifice imaginea țării lor în ochii românilor și nu numai. Din 1933, incidentele de pe frontiera de la Nistru au încetat pentru câțiva ani, iar propaganda comunistă s-a redus mult și a adoptat un alt limbaj. Ziarele sovietice au stopat atacurile la adresa „burgheziei reacționare” române. Prin reprezentanții diplomatici, România a fost asaltată în cursul anului 1933 și la începutul anului 1934 de atenții din partea reprezentanților sovietici acreditați prin diferite capitale ale lumii. De la Tokio²⁵ până la Montevideo²⁶, diplomații români s-au trezit ținta invitațiilor legațiilor sovietice, arhiva Ministerului Afacerilor Externe fiind deținătoare a numeroase și concludente mărturii ale funcționarilor români aflați în misiune în străinătate, relevând impresia provocată de schimbarea de atitudine a colegilor lor sovietici. La sediul de la Geneva²⁷ al Ligii Națiunilor²⁸, unde Nicolae Titulescu se afla în primele rânduri ale

Cinematograful din parcul orașului Govora, construcție menită în 1929 să fie cazinoul stațiunii. Lucrarea a fost parțial dată în folosință în anul 1930. celelalte două aripi n-au mai fost edificate.

Tot în Govora a proiectat și vila care în prezent găzduiește colecția de arheologie a preotului Petre Gheorghe-Govora.

Pentru arhitectura Bucureștilor a proiectat clădiri din compunerea Aeroportului Băneasa (Pavilionul administrativ), clădirile liceelor „Dimitrie Cantemir”, „Gheorghe Șincai”

²⁵ **Tokio** capitala Japoniei. Relațiile diplomatice datează de la începutul secolului XX când în 1902 au fost lansate primele contacte care au condus în 1917 luarea hotărârii României de a crea o reprezentanță diplomatică, primul reprezentant prezentându-se la post în anul 1921. În perioada interbelică România a avut în ofițerul de carieră Gheorghe Băgulescu inițial un atașat militar și apoi ministru plenipotențiar care, prin cele întreprinse spre cunoașterea țării și oamenilor Japoniei, a oferit românilor spre cunoaștere, atât ca scriitor, cât și ca neostoit colecționar edificatoare trăsături ce-i caracterizează.

²⁶ **Montevideo** capitala Republicii Orientale a Uruguayului. Relațiile diplomatice au fost stabilite după contactele din anul 1880. Relațiile diplomatice au fost stabilite, la nivel de legăție, la 24 iulie 1935 și au fost ridicate la rang de ambasadă la 10 octombrie 1964. În 1971, au fost numiți primii ambasadori rezidenți în cele două state. La început de veac XXI s-a creat o situație când la 28 februarie 2003 Uruguayul a închis ambasada sa de la București, la 31 martie 2008 hotărând însă redeschiderea acesteia. România și-a menținut la post ambasadorul.

²⁷ **Geneva** al doilea oraș al Elveției după Zürich, având circa 200.000 de locuitori. Este situat la înălțimea medie de 375 m., încadrat de înălțimile Alpiilor, se află în extremitatea vestică a țării, capitală a cantonului cu același nume. Geneva este situată pe malul celui mai mare lac alpin din Europa, lacul Lemman (lacul Geneva). În Geneva râurile Ron și Arve se varsă în lacul Lemman. În zona de la marginea lacului s-au edificat multe bănci, mari hoteluri (palate), magazine de ceasuri și bijuterii. Geneva ocupă primul loc (la egalitate cu Zürich) în lista orașelor cu cea mai bună calitate a vieții. Prin condițiile reunite orașul și zona, în decursul ultimului secol, s-au dovedit propice activității diplomației mondiale, multe din negocierile, redactarea și adoptarea unor tratate fiind găzduite aici. În perioada interbelică aici și-a avut sediul Liga Națiunilor.

²⁸ **Liga Națiunilor / Societatea Națiunilor** a fost o organizație internațională înființată în iunie 1919 în urma încetării ostilităților Primului Război Mondial, a finalizării Tratatului de la Versailles și a tuturor învățămintelor dobândite. Sediul l-a avut la Geneva, în Elveția. În perioada de maximă dezvoltare, între 28 septembrie 1934 și 23 februarie 1935, a avut 58 membri. Scopurile Ligii erau dezarmarea, prevenirea războaielor prin intermediul asigurării securității colective, rezolvarea disputelor între națiuni prin negociere, diplomație și îmbunătățirea calității vieții. Relațiile între cele două state au fost întrerupte în 1944 și au fost reluate în 1959.

Societatea nu dispunea de forțe armate proprii, ci depindea de unitățile puse la dispoziție de Marile Puteri pentru a aplica deciziile sale sau sancțiunile impuse. Societatea s-a dovedit neputincioasă în fața

personalităților, s-a produs o apropiere și chiar o colaborare între cele două delegații. Au urmat momentele când, prin tratativele preliminare privind stabilirea legăturilor diplomatice dintre cele două țări, s-a ajuns la o relație ce sugera o substanțială modificare a opticii diplomației sovietice.

Negocierile²⁹ au demarat, la inițiativa comisarului poporului pentru Afaceri Străine Maxim Litvinov³⁰, în mai 1934, pe Coasta de Azur³¹, România fiind

agresiunii Puterilor Axei din anii 30. Declanșarea celui al Doilea Război Mondial a însemnat eșecul scopului principal al Ligii, acela de a împiedica o nouă conflagrație mondială.

Organizația Națiunilor Unite a înlocuit Societatea la sfârșitul războiului anilor 1939-1945, preluând o serie de agenții și organizații fondate de Societatea Națiunilor.

Organizația Națiunilor Unite (abreviat: ONU) este cea mai importantă organizație internațională din lume. Fondată în 1945 după Al Doilea Război Mondial, are astăzi 192 de state membre. Întemeierea ei a constat din semnarea, de către membrii ei fondatori, a Cartei Organizației Națiunilor Unite. Potrivit acestui document, ONU are misiunea de a asigura **pacea mondială, respectarea drepturilor omului, cooperarea internațională și respectarea dreptului internațional**. Sediul central al organizației este situat la New York.

La 17 septembrie 1935 România a fost admisă ca membru permanent în Consiliul Ligii Națiunilor când din 52 de votanți 50 au votat pentru.

²⁹ Alexandru-Murad Mironov. *Primele contacte între mediile politice românești și sovietice. Tentative de apropiere*, în „Revista Erasmus”, nr. 9-10/1999, p. 118-132.

³⁰ **Maxim Maximovici LITVINOV** /la naștere fiind **Meir Henoch Mojszewicz Wallach-Finkelstein**/ (simplificat **Max Vallah**) cunoscut și ca **Papașa** sau **Maximovici** (17 iulie 1896, Białystok, guvernoratul Grodno, Imperiul Rus, azi Polonia – 31 decembrie 1951, Moscova) de obârșie evreu, provenind dintr-o familie de bancheri a fost un revoluționar rus și diplomat de carieră sovietic cu spirit pragmatic, preocupat de a integra U.R.S.S. în viața politică mondială. Din 1898 a intrat în PSDMR primind misiuni de propagandist. A cunoscut ca ilegalist atmosfera închisorilor țariste, exilul în Elveția unde a devenit editor al periodicului „Iskra” (Scântea). Din 1903 s-a alăturat bolșevicilor revenind în Rusia pentru a publica „Novaia Jizn” În 1906 pentru a nu fi arestat a plecat în exil la Londra, unde a activat în Biroul Socialist Internațional. Acolo în 1916 s-a căsătorit cu englezoaica Ivy Lowe (1889 - 1978) cu care a avut ca urmaș pe Mihail. După revoluția din octombrie 1917 Lenin l-a numit reprezentantul guvernului sovietic în Regatul Unit. Arestat a fost schimbat cu un diplomat englez arestat de sovietici.

Ulterior a devenit ambasador itinerant al guvernului sovietic. A fost perioada când, prin modul cum trata cu partenerii, a reușit să determine o serie de state să înlăture blocada care izola U.R.S.S. A ajuns ca să fie semnat de către țările europene vecine cu U.R.S.S. Pactul Litvinov, menit a înlătura folosirea forței în relațiile între state.

În 1930, Iosif Vissarionovici Stalin l-a numit pe Litvinov la conducerea Ministerului afacerilor externe. Noul ministru era un sprijinitor ferm al ideii securității colective, militând pentru strângerea relațiilor cu Franța și Anglia. În 1933, el a reușit să convingă și guvernul SUA să recunoască în mod oficial guvernul sovietic. Franklin D. Roosevelt l-a trimis pe comediantul Harpo Marx în URSS ca ambasador al bunăvoienței, iar Litvinov și Marx au devenit buni prieteni. Tot lui Litvinov i se datorează acceptarea URSS-ului în Liga Națiunilor, unde, de altfel, a fost reprezentantul țării sale din 1934 până în 1938.

Intervenind evenimentele premergătoare marii conflagrații politice externe sovietică s-a schimbat, iar Litvinov a fost la rândul lui schimbat din funcția de ministru de externe în mai 1939. Această schimbare nu reprezenta numai îndepărtarea de la conducerea diplomației sovietice a celui care sprijinise politica securității colective, dar era totodată și o mișcare care să faciliteze negocierea pactului de neagresiune germano-sovietic, semnat pe 23 august în același an de succesorul lui Litvinov, Viaceslav Molotov. E de presupus că Stalin a încercat, prin îndepărtarea lui Litvinov de la conducerea ministerului de externe, să evite orice piedică în negocierile cu nașiștii, care nu ar fi vrut să discute cu un ministru evreu.

După izbucnirea celui de-al Doilea Război Mondial și declanșarea campaniei pe frontul de răsărit în iunie 1941, Stalin l-a numit pe Litvinov în funcția de Adjunct al Comisarului pentru Afaceri Externe. Din 1941

reprezentată de ministrul de externe Nicolae Titulescu³² Tratatul preliminar a fost urmat de schimburi de scrisori și de note diplomatice între cele două părți, prin care România și Uniunea Sovietică își garantau reciproc respectarea suveranității și neamestecul în treburile interne ale țării vecine. Prin acordul semnat, România se

până în 1943, Litvinov a fost și ambasador al Uniunii Sovietice în Statele Unite și a contribuit în mod hotărâtor la semnarea acordului lend lease SUA – URSS în 1942.

După moartea lui Litvinov, soția sa, care, deși își păstrase naționalitatea britanică, a fost profesoară de limba engleză la Academia Militară „M.V. Frunze”. Ea a primit permisiunea în 1972 să se reîntoarcă în Marea Britanie. Se spune că ultimele vorbe adresate soției sale de omul politic sovietic au fost: *Englishwoman, go home!* (Englezoaică, du-te acasă!).

Nepotul lui Maxim Litvinov, Pavel Litvinov, a fost un fizician și disident sovietic.

³¹ **Coasta de Azur** constituie o zonă limitrofă țărmului francez la Marea Mediterană având lungimea de 193 km. La vest de Cannes sunt plaje acoperite de nisip, iar la est sunt țărmuri stâncoase spectaculoase. În nord se profilează Alpii, iar la Nisa, poalele acestora ajung până în mare. Munții protejează coasta de vânturile reci, favorizând dezvoltarea palmierilor și a citricelor.

Prin sosirea britanicilor în anii de la cumpăna veacurilor XVIII-XIX, în respectivul teritoriu unde erau doar sate de pescari și modeste orașele viața în zonă a cunoscut un reviriment. Mai mult, toate acestea s-au schimbat odată cu realizarea căii ferate care a revigorat viața localnicilor atrăgând de la an la an tot mai mulți viligiaturisti din rândurile nobilimii dar și a celor care, prin cele întreprinse, dețineau venituri importante. Exemplul reginei Victoria, entuziasmată de riviera mediteraneană a constituit magnetul de atragere devenind o destinație preferată a nobilimii care fugea de iarna umedă din Anglia. Treptat, acest loc a atras alți regi și aristocrați din toată Europa. Așa au apărut palate elegante la Cannes și în alte locuri, iar Nisa a devenit locul preferat al nobilimii ruse exilate. Treptat s-au impus atenției ca cele mai cunoscute stațiuni: Menton, Nisa, Antibes, Cannes și Saint-Tropez. Mai mult, în acest amezător vârtej a fost integrat și **Principatul Monaco** având un statut aparte acceptat, respectat de risipitori de averi în faimoasele cazinouri. Coasta de Azur a devenit treptat și o importantă sursă de inspirație pentru mulți artiști faimoși precum Picasso. Multe dintre lucrările acestora se află expuse în muzeele și galeriile de aici. Alte multe sunt achiziționate de către iubitorii de amintiri pentru a le fi de Pro memoria peste ani sau pentru a fi oferite ca suveniruri.

³² **Nicolae I. TITULESCU** (4/16 martie 1882, Craiova, jud. Dolj – 17 martie 1941, Cannes-Franța, reînhumat în curtea bisericii din Șcheii Brașovului). Studii primare și secundare la Craiova, a urmat dreptul și a luat doctoratul la Paris 1905. Carieră didactică universitară (drept civil), jurist consult și diplomatică. Om politic, deputat reprezentând Partidul Conservator-Democrat. În anii neutralității acționează pentru alăturarea României de Antantă, ministru. În vara anului 1918 a plecat la Paris pentru a întreprinde demersurile care să explice situația României în urma prăbușirii frontului răsăritean ca urmare a revoluțiilor din Rusia, face parte din Consiliul Național pentru Unitatea Românilor 20 septembrie / 3 octombrie 1918, precum și din delegația României la conferința de Pace din Paris 1919, participând la 4 iunie 1920 la semnarea tratatului de la Trianon. A reprezentat România în calitate de trimis extraordinar și ministru plenipotențiar în Marea Britanie, la Londra, 16 decembrie 1921-iulie 1927 și iulie 1928-octombrie 1932; ministru de externe (1927-1928, 1932-1936); delegat permanent 1929-1936 al României la Liga Națiunilor al cărui președinte a fost în perioada 10 septembrie 1930 și 7 septembrie 1931, delegat permanent al României la Societatea Națiunilor 1 aprilie 1924, în 1928 susține planul Briand-Kellogg; președinte al Adunării Generale a Societății Națiunilor, numit membru al Curții permanente de arbitraj de la Haga, 16 octombrie 1930, având contribuții în problema optanților. A acordat o atenție deosebită problemei relațiilor cu U.R.S.S., în 1934 tratative care au condus la recuperarea parțială a tezaurului arhivistic. Pe plan regional a acționat pentru înțelegerea balcanică. Pactul oriental, Mica Înțelegere. În 1936 camarila a contribuit la îndepărtarea sa din Guvernul României determinându-i auto exilul. În ianuarie 1938 s-a înscris în P.N.T., orator, militant pentru apărarea securității popoarelor, a păcii, inițiator a numeroase acțiuni, publicist. Membru de onoare ales la 31 mai 1930 și titular al Academiei Române ales la 28 mai 1935.

Alexandru-Murad Mironov, *O telegramă a lui Nicolae Titulescu, conținând viziunea sa asupra politicii externe*, în: „Lumea românească acum”, anul IV (44), august 1999, p. 8; idem, 1934.

obliga să nu tolereze pe teritoriul său nici un fel de activitate ce ar fi putut aduce atingere Uniunii Sovietice. Era referință la adresa „rușilor albi”³³, care se refugiaseră și în țara noastră după izbucnirea revoluției bolșevice după 1917. Totodată România urma să restituie nou-înființatei Legații a U.R.S.S. toate fostele proprietăți ale statului rus deținute pe teritoriul românesc.

Operativ a urmat stabilirea relațiilor oficiale diplomatice³⁴ între România și Uniunea Sovietică începând de la 3 decembrie 1934, când la București a sosit Mihail Ostrovski³⁵, șeful misiunii diplomatice sovietice și reprezentantul plenipotențiar al

³³ „**Rușii albi**” denumire prin care au fost definiți cei care, prin diverse procedee politice dar și militare, au acționat în primii ani pe teritoriul fostului Imperiu Rus împotriva a ceea ce devenea statul bolșevic. Ei sunt cunoscuți ca: **Mișcarea Albă** și brațul ei înarmat — **Armata Albă** (Белая Армия) sau **Garda Albă** (Белая Гвардия, белогвардейцы), ai căror membri erau definiți ca **Albi** (Белые, Беляки), și care au luptat împotriva Armatei Roșii, (așa cum au făcut-o de altfel și naționaliștii ucrainieni din Armata Verde sau anarhiștii din Armata Neagră), pe durata războiului civil din Rusia din 1918 până în 1921. Este necesară mențiunea că numele de *Alb* avea și are două înțelesuri. Primul, era în contradicție cu *Roșii*— Armata Roșie revoluționară, care sprijinea sovietele și comunismul. Al doilea, cuvântul *Alb* avea asocieri monarhiste: de-a lungul istoriei, fiecare țară al Rusiei era denumit în mod solemn *arul alb*, iar ideea monarhistă a fost cunoscută de-a lungul războiului civil ca *ideea albă care să conducă la revitalizarea țarismului*.

Aprigul și distrugătorul război civil rus dintre Albi și Roșii s-a purtat cu furie până în 1921. Armata Albă, a fost susținută material, propagandistic intermitent de forțele intervenționiste din afara Rusiei, (Japonia, Anglia, SUA și nu numai), au avut influență în unele zone (în mod special în Siberia, Ucraina și Crimeea), pentru perioade diferite de timp și au mobilizat un număr considerabil de militari pe teatrele de luptă cu pierderi umane și materiale incomensurabile dar care au decimat și mulți civili în zonele confruntărilor. Întrucât ei n-au reușit să se unească sau să coopereze eficient între ei, ca urmare a unei idei personale ale comandanților factor care până în cele din urmă a fost benefică pentru Armata Roșie bolșevică care a reușit să iasă învingătoare prin regimul instaurat.

Ulterior prin părăsirea teritoriului luat în stăpânire de bolșevici activitatea albilor s-a concentrat în cercurile emigranților. Un număr considerabil de anti-sovietici s-au adunat în Berlin, Paris, Harbin și Șanghai, stabilind rețele „culturale” care au rezistat până la izbucnirea celui de-al Doilea Război Mondial. Din acel moment mai departe, activitatea albilor a găsit o nouă gazdă principală în Statele Unite, fiind utilizați pentru diverse misiuni pe întreg mapamondul. Astfel le-a fost valorificată rezistența fizică, inteligența, capacitatea de mobilizare dar și interesul pentru recompensările cu care erau gratulați în caz de reușită a misiunilor încredințate.

Azi diaspora rusă – respectiv acei urmași ai „rușilor albi” plecați în exil din cauza revoluției bolșevice - face obiectul unei campanii de „cucerire” de către conducerea Rusiei instaurată după înlăturarea lui Gorbaciov pentru a fi folosiți ca părtași la cele preconizate pentru prezent și viitor.

³⁴ *Deschiderea de legații la București și Moscova*, în: „Magazin istoric”, București, anul XXXIV, nr. 5 (398)/mai 2000; idem, *Începutul relațiilor româno-sovietice, 1934*, în: „Arhivele Totalitarismului”, București, nr. 26-27 (1-2/2000), p. 138-147.

³⁵ **Mihail Semionovici OSTROVSKI** (1892 – 1947). Studii economice. Absolvent al Academiei Superioare de Comerț din Kiev a desfășurat ulterior activitatea de atașat comercial al U.R.S.S. la Istanbul, Berlin și Paris. A fost diplomatul desemnat de regimul sovietic ca trimis extraordinar și ministru plenipotențiar pentru a reprezenta interesele U.R.S.S. în România în perioada anilor 1934-1938. S-a implicat în edificarea noului sediu al misiunii diplomatice, în tratarea problemelor din contenciosul existent, inclusiv a încheierii unui pact purtând discuții cu Nicolae Titulescu și după impusa demisie cu Victor Antonescu. A fost rechemat la Moscova în anii mari terori declanșate de I.V. Stalin. A fost arestat, anchetat acuzat de trădare a intereselor statului sovietic și închis într-un lagăr.

guvernului sovietic. România a răspuns cu promptitudine în zilele următoare, fiind delegat la Moscova trimisul extraordinar și ministrul plenipotențiar român Edmond Ciuntu³⁶. În lunile care au urmat cele convenite au început să devină realitate. Astfel în luna august 1935, România și Uniunea Sovietică au semnat un nou acord, prin care României, din inițiativa părții sovietice, i se restituiau arhivele evacuate la Moscova în timpul primului război mondial și osemintele lui Dimitrie Cantemir (mort în exil la 21 august 1723, la moșia sa din Dmitrovka [azi Dmitrovsk]³⁷, și înmormântat inițial la Biserica „Sfinții Constantin și Elena”, ctitoria sa de la mănăstirea grecească Sf. Nicolae din Moscova), iar partea sovietică obținea dreptul de a difuza în România periodicele „Journal de Moscou” și „Izvestia”

Repatrierea osemintelor domnului moldovean nu a constituit subiectul unor tratative prealabile, ci se pare că a fost rezultatul unor coincidențe. În 1932, la

Declarațiile lui Mihail Ostrovski, reprezentant plenipotențiar și trimis extraordinar al U.R.S.S. la București, făcute la Legația sovietică din Capitală, cu prilejul încheierii misiunii sale diplomatice în România, 3 februarie 1938

Nicolae Titulescu, *Opera politico-diplomatică 1 ianuarie 1937-31 decembrie 1937*, partea a III-a, editor Fundația Europeană Titulescu, București, 2007, p. 2354.

³⁶ **Edmond CIUNTU** (1894 – 1988). Studii de drept, licențiat al Facultății de Drept din București, promoția 1915. Din 1920 a fost angajat al Ministerului Afacerilor Externe cunoscând evolutiv structura instituției parcurgând treptele: secretar de legație clasa a III-a în 1921, clasa a II-a în 1925, clasa I-a în 1928, Consilier de legație în 1933, ministru plenipotențiar clasa a II-a în 1933. A îndeplinit misiuni la Varșovia, Geneva, Ankara, Moscova și a îndeplinit diverse funcții în cadrul centralei M.A.E.. A fost director al Secretariatului Biroului român pe lângă Societatea Națiunilor în anii 1925-1933, Moscova de la 1 noiembrie 1934 la 1 februarie 1938, fiind pus în disponibilitate de la 15 februarie 1938 până la 5 octombrie 1944. A fost membru în Comisia pentru adunarea, constituirea dosarelor necesare în timpul tratativelor din 1945 pentru încheierea păcii în urma celui de al Doilea Război Mondial. A fost membru consilier politic în cadrul Comisiei Române pentru aplicarea Armistițiului în 1944. Membru al Consiliului de coordonare, control și recomandare a personalului M.A.E. în 1945. Președinte al Comisiei de negocieri privitoare la repatrierea româno-maghiare în 1945. A fost pus în disponibilitate la 31 august 1947.

Ministerul Regal al Afacerilor Străine, *Anuar diplomatic 1942*, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, Imprimeria Națională, București, 1942, p. 104.

Mihai Sorin Rădulescu, Un diplomat de altfel: *Edmond Ciuntu*, în: „Studii și materiale de istorie contemporană”, vol. IV, 2005, p. 172-173.

Miluță Aniculaesei, *Câteva momente definitorii din viața și activitatea romașcanului Edmond Ciuntu - personalitate însemnată a diplomației românești*, comunicare prezentată în cadrul sesiunii de la Roman cu prilejul sărbătoririi a 614 ani de atestare documentară a localității Roman la 21 martie 2006.

Nicolae Titulescu, *Opera politico-diplomatică 1 ianuarie 1937-31 decembrie 1937*, partea a III-a, editor Fundația Europeană Titulescu, București, 2007, p. 2277-2278.

³⁷ **Dimitrovka** astăzi **Dmitrovsk-Orlovski**, Rusia este acum un oraș, centrul administrativ al districtului Dmitrovsky de Oryol Oblast, situat pe râul Obshcheritsa în apropierea acesteia la confluența cu Nerussa, 100 km (62 km) sud-vest de Oryol. Are circa 7000 de locuitori.

Așezarea a fost fondată în 1711 ca satul **Dmitriyevka**. Prioritar a fost construită acolo o biserică după planurile schițate de el, și obține statutul de *Selo* (sat) și este redenumit **Dmitrovka**. Acesta a evoluat și a dobândit statutul de oraș în 1782, fiind redenumit **Dmitrovsk Orlovsky** în 1929. În 2005 a primit denumirea actuală de Dmitrovsk.

Al. Kidel, *Urmașii lui Dimitrie Cantemir în Rusia*, în: „Octombrie”, Chișinău, 1945, nr. 1, p. 127-133.

Moscova a început construcția metroului, respectiv linia Sokolniceskaia³⁸ și, conform proiectului respectiv, pe teritoriul mănăstirii grecești Sf. Nicolae urma să fie amplasată o stație a metroului³⁹. La începutul anului 1935, au început lucrările de demolare a bisericii și a celorlalte construcții de pe teritoriul mănăstirii, care însă au fost sistate temporar (se pare că măsura a venit, în urma intervențiilor oficiale ale emigrantului cominternist român Ion Dicescu-Dic⁴⁰) după descoperirea lespezilor funerare ale lui Dimitrie, Casandra⁴¹ și Antioh Cantemir⁴².

³⁸ **Linia Sokolniceskaia** a fost o adevărată școală pentru constructorii viitoarei rețele subterane menită a asigura un transport prompt care să faciliteze relația între zona centrală și cartierele îndepărtate. Prima linie a fost extinsă în 1990 ajungând să aibă un traseu de 26,2 km. cu opriri în 19 stații.

³⁹ **Metroul din Moscova** este o lucrare de mare anvergură declanșată la începutul anilor 30 ai secolului XX, prima linie fiind dată în folosință la 15 mai 1935. A avut și are menirea de a asigura fluența circulației umane în marea metropolă, fiind totodată un mijloc de propagandă al regimului stalinist pentru a releva potențele economice, tehnice și artistice ale sovietelor. Acest fapt a fost relevat prin opulența stațiilor epocii respective care, prin folosirea diverselor sortimente de marmură, îmbinările compozițiilor mozaicate, constituie un concludent mesaj al anilor respectivi către cei îndemnați a se alătura la biruința socialismului și a comunismului în lumea întreagă. În anii celui de al Doilea Război Mondial a constituit totodată unul din mijloacele de adăpostire în timpul atacurilor aeriene ale inamicului în perioada când presiunea vuză pătrunderea în Capitala U.R.S.S. Ulterior lucrările de extindere a rețelei de linii a continuat, însă accentul s-a dirijat spre asigurarea funcțională cu un finisaj al stațiilor specific acestor construcții subterane. În prezent sunt construite 12 linii ce însumează peste 300 km. și cu opriri în 180 de stații. Numărul călătorilor fiind estimat la o cifră record mondial.

⁴⁰ **Ion Dicescu-Dic / zis Ivan Osipovici/ (pe numele lui adevărat Isidor Kanton)** (mai 1893, București – 4 aprilie 1938, Rusia), fiul unui zugrav, din 1909 activitate în rândurile socialiștilor români, fiind membru al Partidului Social-Democrat din România (1910-1916). În anul 1910 a absolvit o școală de comerț. A lucrat ca jurnalist în presa social-democrată din București, inclusiv la „România muncitoare” (1910-1912). Cunoștea bine limbile germană, franceză, italiană, spaniolă și rusă. În 1916 a fost mobilizat, ajungând să participe la retragerea din Moldova, unde a acționat în calitate de corespondent al periodiceului „Adevărul” până la dezertare când a trecut în Rusia, devenind din 1917 un activ militant bolșevic cu activitate în presa U.R.S.S., inclusiv ziarul „Pravda” După revoluția din octombrie 1917 a fost cooptat în Cadrul Comisariatului Poporului pentru Afacerile Externe. În anii care au urmat s-a implicat în acțiunile militare de pe diverse fronturi, predilect cele din zona României, având misiunea „recuceririi” Basarabiei. În anii următori a acționat pentru crearea Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești (înființată la 12 octombrie 1924). Au fost anii când a militat pentru coordonarea acțiunilor menite a contribui la prăbușirea României Mari. Ulterior s-a dedicat activității didactice și științifice. La Moscova: a predat în Universitatea comunistă a minorităților naționale din Occident și în Universitatea comunistă a muncitorilor Răsăritului. Prin experiența dobândită contribuia la pregătirea cadrelor serviciului sovietic de spionaj pentru țările Balcanice. Ca și mulți alți comuniști, a fost arestat la 5 aprilie 1937, anchetat în cadrul represiunilor staliniste și împușcat la 4 ianuarie 1938.

Marin C. Stănescu, *Moscova, Cominternul, Filiera Comunistă Balcanică și România (1918-1943)*, Silex, Casa de Editură, Presă și Impresariat S.R.L., București, 1994.

M. Pelin, *Un veac de spionaj, contraspionaj și poliție politică. Dicționar alfabetic*, Editura „Elion”, București, 2003, p. 98-99.

Gheorghe E. Cojocaru, *Cominternul și originile “moldovenismului”*, Studiu și documente, Editura Civitas, Chișinău. 2009, 500 p.

N.B. Fiul lui Ion Dicescu-Dic, scriitorul de limbă rusă A. Dic-Dicescu, povestește că rămășițele pământești ale lui Dimitrie Cantemir au fost găsite la locul de îngropăciune cu capul desprins, de o lovitură de sabie sau în urma unui incident, de restul corpului.

⁴¹ **Casandra** (1676, București - 1713, Moscova, înmormântată în cimitirul mănăstirii grecești de unde osemintele au fost retrodate României în anul 1935). A fost fiica lui Șerban Cantacuzino, domnul Țării Românești între 1678 și 1688. În 1699 a avut loc căsătoria cu Dimitrie Cantemir. În anii vieții au avut

În urma discuțiilor bilaterale, rămășițele pământești ale domnului moldovean, „așezate într-o raclă sigilată, împreună cu pământul din jurul lor”, și „arhiva statului român”⁴³ au fost trimise de la Moscova la Odessa, de unde au fost aduse la 14 iunie 1935, cu vaporul⁴⁴ românesc „Principesa Maria”, în portul Constanța, fiind apoi

șase copii: Maria (1700-1754) și Smaranda (1701-1720), cărora le urmează patru băieți: Matei (1703-1771), Constantin (1705-1747), Șerban sau Serghei (1706-1780) și Antioh (1708-1744).

Dimitrie Cantemir s-a recăsătorit în 1720 cu Anastasia Ivanovna Trubețkoi, cu care a avut o fiică, Smaragda Ecaterina (1720-1761), născută în același an în care murise Smaranda, cea de-a doua fiică din prima căsătorie. (Am selectat aceste date din arborele genealogic al familiei Cantemir, alcătuit de Paul Cernovodeanu și publicat în anexele volumului V din Istoria Românilor, 2003.)

Scarlat Callimachi, *Dimitrie Cantemir. Viața și opera în imagini*, București, 1963, 167 p.+ il.

⁴² **Antioh CANTEMIR Antioh Dimitrievici CANTEMIR** (10 septembrie 1708, Constantinopol, astăzi Istanbul – 11 aprilie 1744, Paris). Este fiul lui Dimitrie Cantemir și al primei sale soții Casandra. Instruirea i-a fost asigurată de eruditul său părinte apoi studiind cu eminenți profesori de casă (Anastasiie Kondoidi, J. V. Vockerodt, Ivan Iliinski, G. S. Bayer). Începând din 1718 frecventează cursurile Academiei de la Moscova, apoi de la Astrahan (1722-1723) și ale Academiei de Științe din Sankt Petersburg (1725-1730). A fost ambasador al Rusiei la Londra (1723-1738) și apoi la Paris (1738-1744). A fost prilejul să etaleze în societatea londoneză și pariziană erudiția și atașamentul față de idealurile iluministe ale progresului și culturii epocii. La Londra a determinat pe pastorul Nicholas Tindal să traducă în limba engleză *Historia incrementorum atque decrementorum Aulæ Othomanicae*, lucrare capitală a tatălui său, ulterior traducerea respectivă a fost temeiul variantelor din limbile franceză și germană. La Paris a legat prietenii cu Montesquieu (1685-1755), a tradus în limba rusă *Lettres persanes* (1721) ale acestuia, cu Fontenelle (1657-1757), Maupertuis (1698-1759) ș. a.

A decedat subit, bolnav de tuberculoză în 1744, la vârsta de aproape 35 de ani.

Geniul său s-a manifestat de timpuriu fiind un excelent traducător și talentat literat. A tradus cu multă iscusință din Anacreon, Horațiu, Fontenelle (*Entretiens sur la pluralité des mondes*), Montesquieu, Boileau (*Discours au Roi*) ș. a. A debutat cu traducerea în rusă a Cronicii lui Manasses (sec. XII). Prima lucrare originală a fost *Simfonia la Psaltire* (1726, în limba rusă, ca și toate celelalte scrieri ale sale). În domeniul satirei și al epigramelor a fost considerat un precursor în literatura rusă, întemeietorul poeziei moderne. În *Satirele* sale s-a manifestat ca un fin observator al moravurilor umane, ridiculizând cu vehemență viciile societății și indivizilor. Cele șase fabule pe care le-a compus (*Focul și statuia de ceară, Șerpele și matca de albine, Cămila și vulpea, Uliul, păunul și cioful, Șoarecul de țară și cel de oraș, Stigletul și canarul*), sunt inspirate de creațiile lui Esop (VI î.Hr) și din opera tatălui său, se remarcă prin conținutul moralizator ajustat realităților acelor timpuri. Opera sa a fost tipărită postum, întâia ediție a *Satirelor* a apărut la Londra (1749), în Rusia la 1762, iar prima variantă în română (1844) a fost realizată de Alexandru Donici și Costache Negruzzi.

⁴³ În 1916 au fost evacuate cele mai prețioase documente din patrimoniul Arhivelor statului. Era vorba de o parte din documentele Arhivelor Statului considerate a fi necesar cu prioritate de a fi salvate.

Gh. C., *Dimitrie Cantemir după 212 ani...* p. 334 la 14 iunie 1935 osemintele lui Dimitrie Cantemir au fost aduse cu vaporul „Principesa Maria” din Rusia la Constanța. Cu același vas au fost aduse și 1455 lăzi conținând arhiva din tezaurul evacuat la Moscova în 1916.

⁴⁴ Vaporul „Principesa Maria” a făcut parte dotarea flotei maritime a României. A fost achiziționat din Italia ca o navă ce a fost conceput și folosită pentru a asigura servicii în sudul peninsulei Italice. Succint „biografia” i-a fost următoarea:

La mijlocul anilor 1890 compania „Navigazione Generale Italiana” a decis construcția a patru vapoare rapide, destinate să acopere rutele dintre peninsulă cu insulele Sardinia și Sicilia. Au fost construite în total patru vapoare „surori”

- la șantierul „Odero” din Sestri Ponente, Genova: vapoarele „Cristóforo Colombo”, „Marco Polo” și „Galileo Galilei”

- la șantierul „Fratelli Orlando” din Livorno: vaporul „Ignazio Florio”. Nava aparținea societății italiene „Florio e Rubattino”.

transportate cu trenul la Iași⁴⁵. Presa românească a consemnat întreg ceremonialul preluării osemintelor lui D. Cantemir care au fost transportate pe 16 iunie la Iași, cu un tren special, care a făcut scurte staționări la Buzău, Râmnic, Focșani, Bârlad și Vaslui, fiind întâmpinat în fiecare localitate cu onoruri militare și cu slujbe religioase oficiate

„Ignazio Florio” a acoperit, pentru puțin timp, linia Nápoles la Palermo. La 3 martie 1897 a fost cumpărat de statul român cu suma de 1.526.253 lei.

Datele tehnice:

- construit: „Cantiere Navale Fratelli Orlando, Societa in nome collettivo”, Livorno
- Yard-No.: 41
- Coeficient de „blocare”: ... 0,495
- deplasament: 1605 BRT / 635 NRT / 260 tdw
- lungime: 88,09 m
- lățime: 10,52 m
- pescaj: 6,15 m
- mașini: 2 x Dreifach-Exp. Maschinen / 2 zyl. Einender-Kessel, 4000 PSi, 2 Schrauben
- viteza max: 17 noduri
- pasageri: 190

Evoluția navei:

1. Ignazio Florio: 1896, Navigazione Generale Italiana, Genua; Semnal distinctiv = HBQK
2. Ignazio Florio: 1896, deja călătorii charter pentru România
3. Principesa Maria: 1897, SMR, Constanța
4. Principesa Maria: 1907, naufragiată la Tenedos, reflatată, reparată
5. Principesa Maria: 1909, Semnal distinctiv nou (Unterscheidungssignal) = PFBJ
6. Principesa Maria: 09.1916, cedat Marinei Imperiale Ruse
7. Principesa Maria: 29.11.1916 modificat ca Netzleger și comisionat
8. Osvobosdenie: 19.02.1918 redenumit în cadrul Marinei Ruse
9. Osvobosdenie: 01.05.1918 capturat de germani la Sevastopol
10. Desrobirea: 1918, luna ?, redenumit de echipajul comunist românesc
11. Principesa Maria: 1919, SMR, Constanța
12. Principesa Maria: 1924, date tehnice noi: 1799 BRT / 625 NRT / ??? tdw
13. Principesa Maria: 1934, Semnal distinctiv nou = YPBA
14. Principesa Maria: 1935, Semnal distinctiv nou = YQSM
15. Principesa Maria: 1937, decomisionată
16. 1938: vândută și dezmembrată

⁴⁵ A.N.-D.J. Vrancea-Focșani, fond Prefectura jud. Putna, dosar 113/1935, f. 65-69 la 14 iunie 1935 Programul ceremonialului primiri, transportării și reînhumării rămășițelor pământești ale lui Dimitrie Cantemir.

A.N.-D.A.I.C., fond C. Meissner, inv. 1077, dosar V 236, f. 8 Invitație pentru participare la prohodirea rămășițelor pământești ale domnului Dimitrie Cantemir luni 16 iunie a.c., ora 10 la Catedrala Mitropolitană din Iași.

„Albina”, București, anul XXXVIII, nr. 24, 21 iunie 1935, p. 383 Aducerea din Rusia a osemintelor lui Dimitrie Cantemir. Vaporul Principesa Maria le-a adus de la Odessa la 14 iunie 1935 la Constanța de unde, cu trenul, au fost aduse la Iași unde au fost depuse solemn la 16 iunie în incinta bisericii Trei Ierarhi.

„Albina”, București, anul XXXVIII, nr. 33, 23 august 1935, p. 527 reînhumarea osemintelor voievodului Dimitrie Cantemir la 16 august, ora 10. Participarea lui N. Iorga care a conferențiat despre **Viața și opera lui Dimitrie Cantemir**.

Nicolae, Iorga, *Despre Dimitrie Cantemir cu prilejul aducerii în țară a rămășițelor lui, Vălenii-de-Munte, 1935*.

„Calendarul Universul, 1936”, București, p. 267 aducerea osemintelor lui Dimitrie Cantemir la Constanța.

în prezența administrației locale și a populației: „Trenul mortuar a sosit în Iași încă de astă noapte (16 iunie) la ora 1, însoțit de domnii generali Constantin Iliasevici⁴⁶, mareșalul palatului, dr. Constantin Angelescu⁴⁷, Ministrul Instrucțiunii, general Paul Anghelescu⁴⁸, Alexandru Lapedatu⁴⁹, Ministrul Cultelor, Ion Nistor⁵⁰, Ministrul

⁴⁶ **Constantin ILIASEVICI** (1881, Dorohoi, jud. Dorohoi, azi Botoșani – 6 octombrie 1955, București, închisoarea Malmaison) Pregătire și carieră militară.

A fost ofițer de cavalerie cu studii superioare la Școala de război, șef al Marelui Stat Major la Inspectoratul cavaleriei, în 1928 fiind numit comandant al școlilor militare de cavalerie. A fost și profesor de „Tactica cavaleriei” la Școala superioară de război.

A fost numit în funcția de mareșal al palatului de regele Carol al II-lea, imediat după preluarea puterii în 1930.

În perioada 4 septembrie – 27 decembrie 1937 a fost ministrul Apărării Naționale.

În perioada 28 octombrie 1939 - 3 iunie 1940, generalul de corp de armată, adjutant regal Constantin Iliasevici a condus Armata a IV-a.

A fost trecut în rezervă de generalul Ion Antonescu, imediat după preluarea puterii, la 6 septembrie 1940, împreună cu un număr de alte cadre considerate a nu fi corespunzătoare împrejurărilor dramatice din vara anului 1940.

A fost arestat în 1950 și dus la Închisoarea Sighet. În 1955 se afla la Închisoarea Malmaison. A murit în timpul anchetei, în 1955, cadavru fiind dus la Văcărești.

⁴⁷ **Constantin ANGELESCU** (10 iunie 1869, Craiova, jud. Dolj – 14 septembrie 1948, București, sanatoriu), studii la Craiova, Paris, doctor în medicină 1897, specializare în chirurgie, carieră medicală și didactică universitară, om al școlii, reformator, diplomat, ministru plenipotențiar al României în S.U.A. în perioada anilor primului război mondial, membru în Consiliul Național pentru Unitatea Românilor 20 septembrie / 3 octombrie 1918 Paris, om politic P.N.L., deputat, senator, ministru al⁴⁷ Instrucțiunii Publice, a modernizat învățământul în România întregită și a introdus bacalaureatul în 1925, membru al societății Ateneul Român, conferențiar, publicist, președinte al Ligii Culturale 1941-1947, membru de onoare al Academiei Române 24 mai 1934, reconfirmat 1990. **Constantin Angelescu** a reformator al școlii românești în perioada interbelică. Din 1901 până la sfârșitul perioadei interbelice, a fost deputat sau senator în toate legislaturile; din ianuarie 1914 a fost membru al guvernului în repetate rânduri; începând cu 30 decembrie 1933 și până pe 3 ianuarie 1934 ocupă poziția de președinte al Consiliului Miniștrilor României. A fost cel dintâi ministru plenipotențiar al României la Washington, începând cu ianuarie 1918.

⁴⁸ **Paul ANGHELESCU** () pregătire și carieră militară, mareșal al Palatului Regal în anii domniei regelui Ferdinand I, ministru al apărării în perioadele 4 iunie 1927-9 noiembrie 1928 și 27 aprilie 1934-8 august 1937. Participant la serbările Dobrogei în anul 1928, la solemnitatea târnosirii Catedralei Ortodoxe din orașul Bălți. În 1935. Publicist a participat la editarea primului nr. al revistei „Lumea Militară Ilustrată” apărut în deceniul al patrulea al secolului XX incluzând și articolul: *Părerii despre instituția Armatei*.

⁴⁹ **Alexandru LAPEDATU** (2/14 septembrie 1876, Cernatu-Săcele, azi jud. Brașov – 30 august 1950, penitenciarul Sighet, jud. Maramureș). Studii la Cernatu, Brașov, Iași, la București urmează un timp Facultatea de Medicină, trece la filozofie și litere, luând licența în istorie și geografie. Carieră universitară, activitate la Biblioteca Academiei Române, secția manuscrise, secretar la Comisiunea Monumentelor Istorice, membru în Comisia Istorică a României, cercetător al evului mediu românesc, istoric medievist, carieră didactică universitară. În timpul războiului este mobilizat și repartizat la Serviciul de Control al știrilor – cenzura telegrafică, iar în timpul refugiului, la Iași, primește misiunea de a asigura transportul tezaurului României la Moscova. În ianuarie 1918, la Odessa, este ales vicepreședinte în Comitetul Național al românilor refugiați din Austro-Ungaria. Face parte din delegația României la Conferința Păcii la Paris ca expert în probleme etnografice și geografice, contribuții la organizarea instituțiilor de învățământ și de cultură de la Cluj, fondator și director al Institutului de Istorie Națională din Cluj, a asigurat interimatul la conducerea Arhivelor Statului (20 martie-31 octombrie 1923). Om politic susținător al acțiunilor pentru promovarea unității naționale, membru P.N.L., deputat, senator, ministru, F.R.N., animator cultural, publicist, este ales membru corespondent la 26 mai/8 iunie 1910 și

Muncii, și Nicolae Iorga⁵¹, președintele comitetului⁵² monumentelor istorice”. La Iași⁵³, sicriul a fost depus, în urma unei ceremonii speciale, cu 101 de salve de tun și

titular la 10/23 octombrie 1918 al Academiei Române 1918. La 2 iunie 1923 a rostit discursul de recepție *Istoriografia română ardeleană în legătură cu desfășurarea vieții politice a neamului românesc de peste Carpați*. Reconfirmat la 22 ianuarie 1990. A fost arestat la 5/6 mai 1950 și internat la Sighet.

⁵⁰ **Ion I. NISTOR** (4/16 august 1876, Bivolăria, comuna Vicovu de Sus, jud. Rădăuți, azi Vicovu de Sus, jud. Suceava – 11 noiembrie 1962, București, cimitirul Bellu). Studii în Vicovu de Sus, Rădăuți, litere și filozofie la Cernăuți, specializare la București, Viena, München, Berlin, doctor docent în istorie la Viena, carieră universitară. Istoric medievalist și modernist preocupat predilect de cercetarea trecutului zonei nordice a Moldovei, relațiile cu vecinii, cu o bogată activitate de cercetare și elaborare de studii, editor de documente. Militant pentru unirea tuturor românilor, În noiembrie 1915 s-a refugiat în România acționând pentru Unirea Bucovinei cu țara. Ales în Consiliul Național Român din Cernăuți la 25 noiembrie 1918 participă la congresul general al Bucovinei 28 noiembrie 1918 unde s-a hotărât Unirea. Acționează pentru înființarea Universității românești la Cernăuți, desfășurând concomitent o laborioasă activitate de cercetare a istoriei, animator cultural, publicist. Om politic, a înființat Partidul Democrat al Unirii din Bucovina al cărui președinte devine, deputat, senator, ministru, partidul fuzionează în 1923 cu P.N.L., F.R.N., lucrează în calitate de custode al bibliotecii și colecțiilor Academiei Române 1943-1948, P.N.L.- Gh. Tătărăscu. Arestat 5/6 mai 1950 trimis în detenție la Sighet, eliberat la 8 iulie 1955. Membru corespondent 18/31 mai 1911, titular 19 mai / 1 iunie 1915 al Academiei Române, reconfirmat 2 februarie 1990. Discursul de recepție cu tema: **Un capitol din viața culturală a românilor din Bucovina**, rostit la 21 mai 1916.

⁵¹ **Nicolae IORGA** (5/17 iunie 1871, Botoșani – 27 noiembrie 1940 Strejnicu, jud. Prahova, înmormântat la București, cimitirul Bellu, figura 39, locul 30). Studii secundare la Botoșani și Iași, cele universitare la Iași și Paris, licența în litere și filozofie, diplomat al Școlii de Înalte Studii Politice din Paris, specializare la Berlin, Leipzig unde a luat doctoratul în filozofie, în 1892, cercetător al relicvelor trecutului carieră universitară. ctitor de instituții de cultură în țară și peste hotare. poliglot, autor de studii istorice, cu referire la români și vecinii lor, la istoria universală, creator al Institutului de studii sud-est europene, al Școlii române din Franța, fondator al Institutului de studii bizantine și a Institutului de istorie universală, bogată activitate de depistare, publicare și comentare a documentelor din țară și străinătate, publicist. Istoric de renume internațională, cercetător al măturii care l-au condus la elaborarea unei vaste opere istorice monumentale, scriitor, publicist, îndrumător al spiritului public. Om politic, împreună cu A.C. Cuza în aprilie 1910 a pus bazele Partidului Naționalist Democrat, deputat, senator militând pentru alăturarea României de Antantă pentru înfăptuirea idealului național. După război a constituit Partidul Naționalist al Poporului 1924 care. în 1925 s-a integrat în Partidul Național de care se desparte în 1926. A fost adeptul revenirii în țară a prințului Carol pentru a deveni regele Carol al II-lea. Formează un guvern de „tehnicieni” la 18 aprilie 1931, fiind președintele Consiliului de Miniștri până la 31 mai 1932. Consilier regal. Îndepărat de la catedră la instaurarea regimului legionar, a fost asasinat de o „echipă a morții”. Doctor honoris causa a numeroase și prestigioase instituții științifice și de învățământ din Europa și America, membru corespondent 9/21 aprilie 1897, titular 25 mai / 7 iunie 1910 al Academiei Române.

N. Iorga, *Despre Dimitrie Cantemir cu prilejul aducerii în țară a rămășițelor lui*, Așezământul tipografic „Datina românească”, Vălenii de Munte, 1935, 26 p.

N. Iorga, *Originalitatea lui Dimitrie Cantemir* conferință ținută în aula Universității din Iași, Așezământul tipografic „Datina românească”, Vălenii-de-Munte, 1935.

19 p.

⁵² **Comisiunea Monumentelor Istorice** a fost înființată la 6/18 aprilie 1874 prin Decretul domnitorului Carol I. În anul 1892 pentru a asigura îngrijirea, conservarea, restaurarea și punerea în evidență a calităților relicvelor trecutului de natură imobiliară, a fost elaborată legea monumentelor istorice. Concomitent a acționat pentru cercetarea acestor obiective. Studiile elaborate au fost publicate în „Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice”, iar rapoartele au apărut sporadic în „Anuarul Comisiunii Monumentelor Istorice” Comisiunea a avut o valoroasă arhivă, inclusiv de clișee, o bibliotecă și un muzeu. După primul război mondial au fost înființate secțiuni regionale în Ardeal, Banat, Basarabia și Bucovina. Destinele acestei Comisiuni au fost încredințate în decursul anilor unor ilustre personalități ca

un serviciu divin în catedrala mitropoliei în interiorul bisericii⁵⁴ „Trei Ierarhi”, „până la zidirea criptei în nișa din dreapta bisericii” O candelă nestinsă stă de veghe la locul de odihnă al distinsului cărturar.

Dimitre Onciul, Vasile Pârvan, Ion Kalinderu, Nicolae Iorga. Pe parcursul anilor de activitate C.M.I. s-a procedat în mai multe rânduri la modificarea legislației care îi conferea cadrul juridic prin care putea acționa pentru realizarea politicii de salvare a edificiilor care se aflau sub incidența legii. După cel de al doilea război mondial Comisiunea a fost desființată o parte din prerogative fiind încredințate unor noi instituții. Măsura a fost păgubitoare, mulți din cei care s-au format ca restauratori reprofiliându-se către alte sectoare de activitate. O soartă necorespunzătoare au avut-o și arhivele care au fost „redistribuite” la terți beneficiari, încălcându-se unul de principiile arhivisticii în privința unității indestructibile a fondurilor și colecțiilor create de o instituție.

A.N.-D.A.I.C., fond M.I.P.C.:

inv.529, dosarele: 2541, 2854, 2922/1908; 2216, 2517, 2577/1909.

Inv. 532 dosarele: 281 a, b, c/1918

Inv. 814 Dep. Artelor dosarele: 943, 945/1931

Inv. 815 dosarele : 13, 26, 834, 932, 934, 935/1931

Inv. 816, dosarele: 740, 741, 795/1932

Inv. 817, dosarele 13.26/1931.

Parlament, dosarele: 1664/1912; 2222/1928

P.C.M., dosar 17/1931.

Casa Școalelor, dosarele: 835/1915; 1604/1916.

A.N.-D.A.I.C., fond M.I.P.C., inv. 528, dosar 553/1902, f. 31 copie a raportul către regele Carol I înaintat de președintele Consiliului de Miniștri prin care amintind de hotărârea din 22 martie 1901 prin care regele oferea din fondurile Casei Civile suma de 237,037 lei pentru a fi folositori la restaurarea monumentelor naționale.

Virgiliu N. Drăghiceanu, *Comisiunea Monumentelor Istorice*, în: „Boabe de grâu”, București, anul II, nr. 12, decembrie 1931, p. 497-506 evocare a obiectivelor și realizărilor, inclusiv Muzeul Religios.

Ioan Opriș, *Comisiunea Monumentelor Istorice la sfârșitul primului război mondial*, în: „Argessis”, Pitești, vol. VII, 1999, p. 449-459.

Virgiliu Z. Teodorescu, *Documentele elaborate de Comisiunea Monumentelor Istorice, izvor de informații cu caracter național*, în: „Arhivele Prahovei”, Ploiești, nr. 3, 1998, p. 66-68.

⁵³ Gh. C., *Dimitrie Cantemir după 212 ani*,... p. 44, 46 foto Serviciul Religios din gara C.F.R. Iași; p. 47 cortegiul în Piața Unirii din Iași.

⁵⁴ **Biserica Trei Ierarhi** se află amplasată în zona centrală a orașului Iași, nu departe de ceea ce a fost curtea domnească timp de bune veacuri.

Biserica a fost ridicată prin voința Doamnei Tudosca, soția lui Vodă Vasile Lupu. Doamna a țesut și donat dăruirea. Este ctitoria domnului Vasile Lupu ridicată la 1639 constituindu-se un complex de construcții cu meniri diferențiate aflate sub oblăduirea impresionantă a mănăstirii a Trisfetitelor a cărei biserică, prin plan, materiale puse în operă, modalități de decorare a interioarelor și mai ales a exterioarelor brodate de o bogată dantelărie sculpturală, a fost dintru început o edificare de excepție.

Impresionantă este maniera de decorare a fațadelor, inclusiv a turlelor. Piatra a cunoscut, prin dăruirea conferită de experimentații pietrari ce au dat fiecărui rând, o distinctă interpretare. În decursul timpului au fost formulate numeroase aprecieri privind obârșia inspirației ce a determinat pe comandant să solicite o asemenea decorare. Sintetizând putem formula opinia că anii anteriori venirii la conducerea Moldovei, i-au oferit lui Vasile Lupu, în ambianța Istanbulului, unde se reuneau numeroase prezențe ale lumii creștine, prilejul să cunoască o diversitate de planuri, de imagini a unor asemenea realizări, inclusiv a celor din zona Caucazului. Preocupat ca prin cele înfăptuite să impresioneze, atât pe contemporani, cât și pe urmași, a considerat că momentul edificării ctitoriei de la trei Ierarhi era un bun prilej de exprimare a unor asemenea preocupări. Suntem datori de a aminti că multe din cele generalizate la Trei Ierarhi au anticipări la ctitoriile predecesorilor. Ne limităm la a aminti lăcașurile mănăstirilor Dragomirna și Solca. La interior renumiți zugravi au realizat o pictură din care, din păcate, astăzi nu mai avem decât mici eșantioane. S-au păstrat portretul ctitorului, al Doamnei Ruxandra, al fiului Ioan și al fiicei Ruxandra. O

După unele surse⁵⁵, lăzile cu arhiva conțineau „obiecte de artă, adică tablouri, manuscrise”, iar după altele – „bancnote românești tipărite în 1917 la Moscova, registrele contabile ale unor bănci, state de serviciu ale funcționarilor Ministerului Agriculturii și mai/!/ nici un document” Concomitent, au fost oferite părții române și „plăcile funerare de pe mormintele lui Dimitrie Cantemir și ale membrilor familiei

notă distinctă o au tâmpla altarului, candelabrele. Interiorul bisericii a căpătat, în timp, și menire de Gropniță domnească. Aici sunt mormintele ctitorului, Dimitrie Cantemir și Alexandru Ioan I Cuza. În anumite momente de vicisitudine respectivele oseminte au fost evacuate preventiv pentru a reveni în lăcașurile conferite ca loc de odihnă veșnică după trecerea restriștilor.

Mănăstirea Trei Ierarhi a fost desemnată de ctitor de a fi și un important centru cultural. Tipografia aflată aici la cererea mitropolitului Varlaam a tipărit la 1643 *Cartea românească de învățătură*. Aici a ființat ani buni la începuturile ei o importantă școală superioară, mutată ulterior într-un alt local. Din 1641 când și-a început cursurile școala a reunit valoroase elemente care, în anii, au devenit reprezentative personalități. Sunt citați ca oameni ce s-au afirmat prin gradul de cunoștințe dobândite mitropolitul Dosoftei, poliglotul diplomat și etnolog Nicolae Milescu. La 1851 la Trei Ierarhi s-au deschis cursurile Școlii preparandale menită de a pregăti pe viitorii învățători. Aici au predat B.P. Hasdeu, Grigore Cobălcescu, V.A. Urechia. La 1863 conducerea acestei școli a fost încredințată lui Titu Maiorescu. Aici a învățat și Ion Creangă. Școala a fost în atenția revizorului școlar Mihail Eminescu, care prin cele constatate a căutat să generalizeze bunele rezultate și în alte centre de învățământ

Ansamblul a avut adeseori confruntări cu tot felul de vicisitudini. Cele provocate de oameni fiind cele mai distructive. A fost prădată, incendiată pentru a „recupera” aurul cu care fațadele erau împodobite inițial. Asemenea fapte au fost ale tătarilor, polonezilor lui Ioan Sobieski. Cutremurele au fost și ele resimțite ca și marele incendiu din 1827 când biserica a rămas fără acoperiș până la 1837, fiind astfel afectată pictura interioară. Au existat și intervenții reparatorii, adeseori neglijându-se însă păstrarea caracteristicilor inițiale. O amplă lucrare a fost efectuată la cumpăna veacurilor XIX-XX, resfințirea având loc la 2-3 octombrie 1904 în cadrul unor ample manifestări ce au inclus și resfințirea bisericii Sf. Nicolae Domnesc. În secolul XX cercetările minuțioase urmate de o atentă restaurare au readus, atât biserica, cât și clădirea cu sala gotică, la formele inițiale. Valori patrimoniale ale românilor la timpul respectiv au captat atenția tuturor, fapt exprimat și prin modul cum au fost absorbite medalii elaborate, fiecare ieșean considerându-se dator să fie un contribuabil la finanțarea lucrărilor, dovada ce-i certifica participarea la respectiva operă, fiind purtarea la rever a miniaturalei medalii. În ultimele decenii o atentă cercetare arheologică a anticipat noile lucrări de consolidare, restaurare și atribuire de funcționalități cum a fost cazul sălii gotice devenită o gazdă ospitalieră a unei evocatoare expoziții ce, reunind variate documente de epocă, ilustrează evoluția ansamblului.

Cunoașterea acestui Sf. Lăcaș conferă posibilitatea unei mai bune înțelegeri a modului cum a evoluat arhitectura religioasă valorificând elemente tradiționale, consacrate în timp, concomitent receptând creator o serie de elemente preluate de pe alte plaiuri, cum au fost cele de factură caucaziană. „Dialogul” cu arhitectura și mai ales decorațiunile oferă posibilitatea aprofundării interferențelor ce au căpătat pe plaiurile românești o distinctă notă de originalitate ca urmare a modului cum „importurile” au fost atent analizate, la rândul-le stilizate căpătând, prin șlefuirea locală, o „împământenire” benefică.

⁵⁵ Lăzile cu „documente” au fost transportate cu trenul de la Constanța la București de unde au fost aduse la sediul Arhivelor Statului și depozitate inițial, cu titlu provizoriu, în sălile Muzeului Arhivelor Statului unde au fost triate, rămânând cele ce erau efective cu documente până în anul 1956 când s-au luat măsuri pentru eliberarea spațiilor muzeului pentru a se asigura renovarea și deschiderea Expoziției permanente de documente din patrimoniul tezaurizat de Arhivele Statului. Documentele din lăzi aparținând Arhivelor Statului au fost reintegrate la fondurile și colecțiile de unde fuseseră selectiv evacuate.

După momentele de euforie au urmat decepțiile la deschiderea lăzilor, multe fiind umplute cu o diversitate de înscrisuri, dar nu toate aveau pe cele din Patrimoniul Arhivelor Statului.

„În ce privește arhivele evacuate la Moscova [în timpul primului război mondial] – se spunea într-o telegramă expediată de Savel Rădulescu, subsecretar de stat în Ministerul Afacerilor Străine, către Legăția noastră din Moscova, la 16 februarie 1935 –, ministrul Sovietelor mi-a declarat oficial că Guvernul său ne restituie lăzile ce se găsesc azi în posesiunea lor.”

sale, morți în exil în Rusia”, adică cele două lespezi funerare de pe mormintele lui D. Cantemir și A. Cantemir. Reînhumarea osemintelor domnului moldovean a avut loc la Iași, la 16 august 1935, în interiorul Bisericii „Trei Ierarhi” în cadrul unei impresionante solemnități. Pe lespedea funerară a fost gravată inscripția formulată de Nicolae Iorga: „Aici, întors din lunga și pre greaua pribegie înfruntată pentru libertatea țării sale, odihnește Dimitrie Cantemir, Domn al Moldovei.”

Aducerea în țară a rămășițelor pământești ale lui Cantemir a fost mediatizată în epocă ca „un eveniment de importanță națională pentru statalitatea și cultura românească” și ca „un simbol al bunăvoinței și prieteniei din partea guvernului sovietic” În discursul public din Basarabia, acestui eveniment însă i s-a acordat o importanță relativ mică, ecouri directe fiind înregistrate în special în revistele liceale („Familia noastră”, „Cetatea Albă”, ambele din Bolgrad⁵⁶). Oricum, repatrierea acestor relicve este un act care, indirect, contribuie la consfințirea recunoașterii oficiale de către Rusia a apartenenței teritoriului dintre Prut și Nistru la România, întregind, poate întâmplător, dar simbolic, rolul pe care efortul de redefinire națională a intelectualității basarabene îl conferise deja marelui cărturar român.

Opera cantemireană este prezentată ca o dovadă grăitoare a vivacității și prolificității spiritului românesc, care „răzbește” și creează chiar în cele mai vitrege condiții.

Anul 1935 coincide și cu momentul când în forul public a fost integrată o amplă lucrare sculpturală. Prin înființarea la Iași a Fundației Culturale⁵⁷ „Regele Ferdinand I” din voința sa și cu fonduri care să-i susțină existența în timp după 1927 s-a trecut la proiectarea, edificarea, dotarea acestui important așezământ. Misiunea de

⁵⁶ **Bolgrad** este un oraș în regiunea Odessa (Ucraina), centru administrativ al raionului omonim. Este situat la o distanță de 176 km sud-vest de orașul Odessa și la 7 km de frontiera română, pe drumul M15 (E87), între Odessa și portul românesc Galați.

Orașul este situat la o altitudine de 66 metri, pe malul nordic al Lacului Ialpus (la vărsarea râului Ialpus în lac), în partea de vest a raionului Reni. Are circa 16.000 locuitori.

Majoritatea orașenilor cât și a celor care locuiesc în împrejurimile Bolgradului sunt etnici bulgari. Bolgradul este considerat de către localnici drept capitala neoficială a bulgarilor din Basarabia.

⁵⁷ **Fundația Regală „Ferdinand I”** inițiată la 16 februarie 1926. la Iași, care, în anii următori, a trecut la opera de construcție, dotare și dare în folosință a bibliotecii, definită astăzi Biblioteca Centrală Universitară „Mihail Eminescu” Fundația Regală Ferdinand I. este actul de recunoștință pentru modul cum, în decursul anilor, cei de pe plaiurile Moldovei l-au primit și tratat pe rege, inclusiv în clipele grele ale refugului din perioada anilor 1916-1918. Regele Ferdinand I a considerat necesar că în testamentul său să prevadă pentru ceea ce era virtuala capitală culturală a României, constituirea unei fundații reale care să-i perpetueze numele. A fost înființată la 24 februarie 1927.

A.N.-D.A.I.C., fond Casa Regală, inv. 726, dosar 1/1927, f. 227 Scrisoarea din 8 februarie 1927 a regelui Ferdinand I prin care stabilea condițiile de înființare, organizare, administrare a așezământului cultural civil și militar „Fundația regele Ferdinand I”

Ibidem, inv. 726 Fundația Regele Ferdinand I, dosarele 5/1925, 1/1927, 1/1931, 1-2/1932, 1/1933, 1/1934, 1/1936, 1/1937, 1/1938, 1/1939, 1/1940, 1/1942, 1/1943, 1/1946; inv. 727, dosar 36/1930 rola 185, cadrele 265-294.

Ibidem inv. 726, dosar 1/1932. Emil Prager.

Ibidem, inv. 728, dosar 95/1945. Lucrări de artă plastică.

Virgiliu Z. Teodorescu, *Contribuții documentare referitoare la monumentele de for public din orașul Iași*, în: „Revista Arhivelor”, București, anul LXX, vol. LVI, nr. 3, 1994, p. 257-261.

proiectare a clădirii preconizată la intersecția Bd. Carol I (Copou) și str. Păcurari a revenit arhitectului Constantin Iotzu⁵⁸ care a colaborat cu inginerul constructor Emil Prager⁵⁹ Pe lângă menirile spațiilor acesta a căutat, ca atât interioarele, cât și

⁵⁸ **Constantin IOTZU** (28 mai 1884, Crușova (Kruahova) – Macedonia, Albania – 1 august 1962, București). Aromân cu studii și practice de arhitectură în România, cu o bogată activitate de proiectare, carieră universitară, inclusiv decan al Școlii de Arhitectură din București (pe atunci inclusă în Politehnică), publicist.

Paul Constantin, *Dicționar universal al arhitecților*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986, p. 162. Concursul l-a definit ca proiectant al edificiului de la Iași pe care l-a realizat la planșetă în anii 1929-1932 și a cărui construcție a coordonat-o între anii 1932-1934 colaborând cu inginerul constructor Prager.

Primul Anuar-ghid al Municipiului Iași, Iași, 1935, p. 145.

„Boabe de grâu”, București, anul IV, nr. 9, septembrie 1933, p. 568-570 la rubrica *Cronica*, referințe la Fundația Culturală Regele Ferdinand I înființată prin Decret Regal publicat în: „Monitorul Oficial” din 16 februarie 1926. Pentru noua construcție proiectantul a preconizat și 8 statui de voievozi, grupați câte doi.

„Realitatea ilustrată”, București, anul XI, nr. 529, 10 martie 1937, p. 14 fotografia clădirii fundației având la atic statuile. Ioan V. Lupescu, *Monumentele Unirii*, Editura Sport-Turism, București, 1985, p. 150-151.

Vasile Florea, *Arta românească modernă și contemporană*, Editura Meridiane, București, 1982, p. 36, 264.

Biserica Sf. Elefterie-Nou, proiect arhitectul Constantin Iotzu Vezi: „B.C.M.I.”, repertoriu, p. 103.

„Cronica numismatică și arheologică”, București, anul XVI, nr. 121-122, ianuarie-iunie 1942, p. 22 medalia *Aniversarea construirii liniei ferate Buzău-Mărășești octombrie 1881 – 1941*, realizare a inginerilor români. Medalia a fost modelată după desenul arhitectului Constantin Iotzu.

Realizări:

Craiova, colaborând cu prof. Ion Mincu a continuat lucrările la Palatul Jean Mihail, finalizate în 1916. București, Bd. Elisabeta nr. 32 Casa Corpului Didactic, 1912.

Craiova Clădirea Editurii „Ramuri”

Craiova colaborând cu prof. Ion Mincu a continuat lucrările la Clădirea Băncii Comerțului lucrare finalizată în 1916, azi găzduind Primăria Municipiului Craiova.

Craiova, în vecinătatea Grădinii Publice Centrale Casa Albă.

Brașov, str. Mureșenilor nr. 1 Casa Armatei

Iași, Clădirea Fundației „Regele Ferdinand I”, 1933.

București Palatul Medicilor Veterinari, 1933 – Ministerul Justiției.

Ploiești, Clădirea Băncii „Prahova”

Ploiești, Casa Costel Petrescu /atribuire ???/ 1930.

București, str. Constantin Stahi nr. 5-7 Palatul Nunțiatarii Apostolice a Sf. Scaun.

București str. Sf. Elefterie nr. 1 Biserica Sf. Elefterie, colaborare cu ing. Dumitru Marcu pentru rezistență.

Pictura Vasile Rudeanu, Iosif Keber. Tâmpla sculptură în lemn de cireș Grigore Dumitrescu, Aurel Obreja, pictarea icoanelor Iosif Keber.

Căminul Corpului didactic, Eforie, 1937.

Pentru 1942 a realizat proiectul unei Catedrale Ortodoxe la Odessa, concurs care a reunit o numeroasă și valoroasă participare, proiectele exprimând o viziune anticipativă a ce urma să fie proiectarea de viitor a edificiilor religioase de factură ortodoxă. **Vezi:** Augustin Ioan, *Arhitectura Ortodoxă și tema identitară 1900-1942*.

⁵⁹ **Emil PRAGER** (19 august 1889 - februarie 1985, București, 5 februarie 1985 cimitirul Bellu). Studii politehnice, inginer specialist în domeniului construcțiilor civile și industriale, întreprinzător care și-a asumat responsabilități prin firma creată, apreciat pentru modul cum onora prin receptivitate, promptitudine contractele atât calitativ, cât și prin respectarea termenelor. A fost căsătorit cu actrița Elvira Godeanu. Ultima locuință: str. Cosmonautilor nr. 7, azi George Enescu.

exterioarele, inclusiv aticul clădirii, să fie dotate cu lucrări de artă plastică (statui, medalioane) care au fost încredințate spre realizare celor mai valoroși artiști plastici ai timpului.

Pentru atic au fost concepute⁶⁰ patru perechi de statui redând fiecare câte doi iluștri domni. Artiștii au trebuit să țină seamă de înălțimea edificiului, realizând corecția necesară proporțiilor. După modelarea în lut, avizare de către comisia de recepție, s-a procedat la turnarea în gips, ca apoi cu titlu de provizorat piesele să fie ridicate și plasate pe locurile preconizate a le fi loc de expunere. Rezultatul fiind mulțumitor s-a procedat la transpunerea lor în materialul definitiv, respectiv piatră de Vrața. Au fost o prezență la atic temporară deoarece la cutremurul din 10 noiembrie 1940 o piesă sculpturală amplasată pe clădirea Universității din Iași s-a prăbușit la sol. Experiența dobândită a determinat conducerea fundației să treacă la readucerea la sol

„Universul”, București, anul 55, nr. 299, 2 noiembrie 1938, p. 9 Noul palat al Ministerului de Interne, str. Academiei, proiectat de arhitectul Paul Smărăndescu, realizată construcția de antrepriza inginer Emil Prager.

„Gazeta municipală”, București, anul X, nr. 552, 20 decembrie 1942, p. 4 realizările firmei ing. Emil Prager:

în București: Palatul Regal, Palatul Școlii Superioare de Război, Palatul Ministerului de Interne, Pavilioanele Spitalului Elias, Casa Studențească cu finanțarea ziarului „Universul”, Blocul Mica, Blocul Carpați, canalizări U.C.B.

În provincie: la Iași Palatul Fundației „Regele Ferdinand I” (B.C.U. „Mihail Eminescu”), Catedrala ortodoxă din Hunedoara, silozurile de la Buzău, Cilibia, halele uzinelor: Metrom din Brașov, Copșa Mică, Cugir, Centrala electrică Schitu Golești [A.N. Biblioteca P III 75].

L. Kalustian, *Simple note*, vol. IV, Editura Eminescu, București 1985, 155 p. La p. 145 menționează nașterea la 19 august 1888 și citează principalele realizări.

VZT: Verticalitatea profesională și-a dovedit-o și la anii senectuții, atunci când, în urma cutremurului de la 4 martie 1977 o serie de construcții s-au prăbușit, formulându-se pripit acuzații la adresa constructorului. Modul documentat cum a revendicat o temeinică anchetă a dovedit că la respectivele construcții s-a intervenit nechibzuit pe parcursul anilor, schimbând parametrii elementelor de construcție fie prin adăugiri, dar mai ales prin suprimări de elemente din structura de rezistență. Un asemenea caz la reprezentat blocul „Willson” unde, în preajma anilor războiului, s-a realizat la ultimul nivel un buncăr, tip cazemată, pentru artileria A.A., iar la parter în deceniul opt au fost înlăturați câțiva stâlpi de rezistență pentru a conferi restaurantului o mai largă deschidere a ferestrelor. De unde se enunțase verdictul că vor înfunda pușcăriile acei constructori s-a ajuns la o tacită constatare că vina nu le aparținea și că, de fapt, poruncile ignoranților ar fi trebuit să fie aspru sancționate.

Emil Prager, *Betonul armat în România*, Editura Tehnică, București, 1979.

Castelul de apă din 1945, construit de antreprenorul Emil Prager

Nevoia de apă fiind din ce în ce mai mare, datorită dezvoltării orașului Târgu Jiu, vreme de peste trei decenii, vechiul castel de apă rămâne piesă de muzeu, odată cu ridicarea și punerea în funcțiune în 1945 a noului Castel de apă construit de inginerul Emil Prager (1888-1985), fost discipol al marelui arhitect Anghel Saligny, nume de rezonanță în istoria arhitecturală a Gorjului, după Doppelreiter.

Renumitul antreprenor Emil Prager are meritul de a fi introdus folosirea betonului armat în realizarea structurilor de rezistență ale construcțiilor sale. Este personalitate fondatoare în istoria construcțiilor civile și industriale din România, prin acest faimos procedeu. Emil Prager este autorul unor renumite clădiri din București și din țară – amintim și construcțiile și amenajările din Defileul Jiului pentru calea ferată, poduri, porturi, biserici, blocuri, arhitecturi unicate, care au rezistat cutremurelor din 1940, 1977, 1986, 1990

⁶⁰ „Boabe de grâu”, București, anul IV, nr. 9 septembrie 1933, p. 569, fotografie redând fațada clădirii Fundației „Regele Ferdinand I” din Iași, având amplasate la aticul edificiului 4 grupuri perechi de domni.

și depozitarea pieselor în curtea interioară a instituției până la adoptarea unei alte soluții.

Inițial, înainte de anul 1948 au fost realizate următoarele perechi de statui: Vasile Lupu cu Dimitrie Cantemir, Ștefan cel Mare cu Regele Carol I, Regele Ferdinand I cu Mihai Viteazul, Dragoș Vodă cu Alexandru cel Bun. Ridicate inițial la atic, machetele 1/1 și apoi lucrările definitive, au fost retrase, din precauție, după cutremurul din anul 1940 și depozitate în curtea fundației. Au cunoscut o intervenție „selectivă” după anul 1948 când s-a procedat la îndepărtarea și distrugerea statuiilor regilor Carol I și Ferdinand I. Ulterior s-a procedat la o nouă regrupare și completare. Astfel au fost reunite statuile Ștefan cel Mare cu Mihai Viteazul și au fost realizate statuile Ioan Vodă cel Viteaz și Petru Rareș. Inițial statuile au fost modelate de sculptorii Ion Iordănescu⁶¹, Ion Jalea⁶², Mihai Onofrei⁶³ și Ioan C. Dimitriu-Bârlad⁶⁴

⁶¹ **Ioan IORDĂNESCU** (18 iulie 1881, București – 26 decembrie 1950, București, cimitirul Sf. Vineri), studii de artă la București, Paris și Neapole, participări la expoziții din țară și străinătate, organizator al vieții artistice, inclusiv al învățământului artistic particular. A participat la campania militară din primul război mondial, adunând schițe a numeroase episoade ce i-au fost surse de inspirație în tratarea viitoarelor monumente dedicate cinstirii Eroilor din diverse localități. Ani de zile a condus destinele Sindicatului Artelor Frumoase în calitate de președinte.

A.N.-D.A.I.C., fond S.A.F., dosar **11 pensii Ioan Iordănescu, Memoriu de activitate.**

⁶² **Ion JALEA** (19 mai 1887, Casimcea, jud. Tulcea – 7 noiembrie 1983, București, cimitirul Bellu), Școala de Arte și Meserii 1908, studii de artă plastică – sculptura la București și Paris la Academia Julien, elev al lui Valbudea, Fr. Storck, D. Paciurea și E. Bourdelle. Participant cu lucrări în saloanele din Paris, București, s-a specializat în arta monumentală. La începerea campaniei militare europene, în anul 1914, a revenit în țară participând la luptele de la porțile Moldovei. Pe platoul de la Cozmești, în apropierea podului peste Siret unde se afla comandamentul generalului Eremia Grigorescu, a fost grav rănit pierzându-și o mână. Invaliditatea nu l-a îndepărtat de sculptură, continuându-și, după război, laborioasa activitate de artist plastic modelator a numeroase și valoroase lucrări, de la cele miniaturale la cele monumentale, dar și de exponent al intereselor sculptorilor în cadrul Ministerului Cultelor și Artelor, unde, timp de peste două decenii, a deținut funcții de conducere în Departamentul Artelor – Direcția Artelor. Concomitent a desfășurat și o bogată activitate didactică. Participant și câștigător a numeroase concursuri care s-au concretizat cu amplasarea în forul public a unor valoroase monumente, în mai multe împrejurări a colaborat cu sculptorul Corneliu Medrea. A fost ales membru corespondent, la 31 mai 1946 și la 2 noiembrie 1948, titular 21 martie 1963 al Academiei Române.

⁶³ **Mihai ONOFREI** (4/16 iulie 1896, Boțești, jud. Vaslui – 7 noiembrie 1980, București, cimitirul Sf. Vineri). Părinți Maria, născută Jecu, casnică și al lui Pavel, învățător, Mihai fiind al 8-le născut, mezinul familiei. Studii de artă plastică la Iași, Roma, Neapole, Paris, participant cu lucrări la expoziții din țară și străinătate, multe lucrări fiindu-i integrate în patrimoniul unor prestigioase instituții muzeale sau colecții particulare. În forul public are o serie de monumente inclusiv cele care cinstesc memoria Eroilor neamului românesc. Mihai Onofrei a contribuit la realizarea artistică a fațadei Arcului de Triumf, carieră universitară.

Octavian Barbosa, *Dicționarul artiștilor români contemporani*, Editura Meridiane, București, 1976, p. 370.

Virgiliu Z. Teodorescu, *Sculptorul Mihai Onofrei – mărturii monografice*, Editura Junimea, Iași 177 p.

⁶⁴ **Ioan C. DIMITRIU-Bârlad (la naștere Demetriu)** (17 mai 1890, Bârlad - 23 septembrie 1964, București). Studii de artă plastică la București, specializare la Paris, carieră didactică și artistică. Participant la războiul de întregire a neamului, a cunoscut suferințele apărătorilor gliei strămoșești, a modelat chipuri și ipostaze umane. În perioada interbelică a obținut numeroase comenzi pentru executarea de monumente ale cinstirii Eroilor. Permanent expozant, a fost în atenția criticilor dar și a comanditarilor, raporturile cu aceștia fiind caracterizate de probitatea profesională. Numeroase localități au în forul public lucrări modelate de Ioan C. Dimitriu-Bârlad.

După anul 1948 cele două noi statui au fost încredințate spre realizare sculptorilor Ifimie Bârleanu⁶⁵ și Ion Dămăceanu⁶⁶. Precizăm că artiștii care au realizat lucrările pentru atic au procedat la corecția necesară pentru a putea fi privite de jos. Expunerea lor actuală, la sol pe tăpșanul din micul scuar de lângă Casa de Cultură a Tineretului și Studenților provoacă privitorului nedumerire întrucât proporțiile nu sunt firești. Mai mult, la această justificată impresie concură și prezența celor două noi statui care au fost modelate fără a se mai ține seama de corecția necesară.

O atentă analiză va impune adoptarea măsurilor care să readucă piesele pe pozițiile preconizate de proiectantul edificiului, urmând a fi luate măsurile adecvate unei bune ancorări la atic.

Evenimentele politice ulterioare celui de al Doilea Război Mondial au generat măsura de înlăturare a simbolurilor monarhice⁶⁷ și ca atare statuile regilor Carol I și Ferdinand I au fost distruse procedându-se la data adoptării hotărârii de amplasare pe un tăpșan din apropierea Casei de Cultură a Tineretului și Studenților⁶⁸ la o

Virgiliu Z. Teodorescu, *Informații referitoare la activitatea sculptorului Ioan C. Dimitriu-Bârlad*, în: „Revista Muzeelor și Monumentelor” – seria „Monumente Istorice și de Artă”, București, anul XVIII, nr. 1, 1987, p. 52-62 (parcurea documentelor din Arhivele Statului, a celor deținute de familie și presa timpului a evidențiat prestigioasa creație a artistului plastic, azi ele onorând forul public, instituții muzeale, colecții particulare).

⁶⁵ **Ifimie (Eftimie) BÂRLEANU** (6/16 octombrie 1916, Măzănăești, jud. Suceava – 19 ianuarie 1986, Iași, cimitirul Eternitatea), sculptor, absolvent al Academiei de Arte Frumoase din Iași, promoția anul 1945, elev al lui Ion Irimescu. Ulterior a participat la expoziții colective în țară și străinătate. Pornind de la prelucrarea lemnului și a pietrei a ajuns, ca pentru lucrările monumentale, să realizeze modelaje care ulterior au fost turnate în bronz. Are lucrări în forul public la Iași, Vaslui, Botoșani, Bârlad, Pașcani, Rădăuți, Câmpulung Moldovenesc, Huși, Grigoreni, Liveni.

O Barbosa, *Dicționarul artiștilor români contemporani*, Editura Meridiane, București, 1976, p.61-62; Emil Satco, *Arta în Bucovina*, vol. I., Suceava, 1984.

Radu Negru, *Ifimie Bârleanu*, Editura Junimea, Iași, 1987.

Emil Satco, *Arta în Bucovina*, vol. II, Suceava, 1991, p. 158-159.

„Arc 2000”, vol. IV, p. 14.

⁶⁶ **Ioan S. DĂMĂCEANU** (5 septembrie 1924, Iași – 27 aprilie 2004, București, înmormântat la 1 mai 2004, în cimitirul Ghencea Militar 3, str. Cooperăției). Participant la cel de al doilea război mondial. Studii militare la Iași. O conjunctură i-a evidențiat calitățile artistice cu preocupări pentru modelare. Astfel a ajuns sculptor încadrat în colectivul Studioului Artistic al Armatei, unde a participat la realizarea unor lucrări de artă monumentală.

Virgiliu Z. Teodorescu, *Pro memoria: Ioan S. Dămăceanu*, în: „Cronica Fundațiilor”, București, anul III, nr. 19, 2004, p. 2 (Necrolog, evocare a sculptorului realizator a valoroase monumente de for public.)

⁶⁷ A.N.-D.J. Gorj, fond Pretura plasei Târgu Cărbunești, dosarele **1/1948-1949**, f. 42-43 Ordine ale prefecturii prin care se cere să fie îndepărtate însemnele monarhice de pe monumentele din localitățile urbane și rurale.

⁶⁸ **Casa de Cultură a Studenților Iași**, str. Vasile Conta, nr. 30, a fost creată pentru a asigura un cadru adecvat pentru petrecerea timpului liber de către studenții din Centrul Universitar Iași, asigurând o largă gamă de mijloace de divertisment la care producători și beneficiari sunt tocmai studenții. Înființată în anul 1957 inițial activitățile au fost găzduite provizoriu în alte spații până la construirea, dotarea și inaugurarea noului edificiu din zona centrală a Iașului. În anul 1962 a avut loc inaugurarea noului sediu proiectat pentru a asigura condiții optime pentru o variată activitate a resorturilor care în evoluția timpului au cunoscut promovări și restructurări în fireasca concordantă a cerințelor la „zi”

Exemplificăm citând câteva asemenea formații artistice cum ar fi: "Doina Carpaților", Cenaclul "Mihail Eminescu", Teatrul "Ludic", Cenaclul de literatură "SF. Quasar", formațiile de muzică "Roșu și Negru", <http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

redistribuire⁶⁹ a componentelor și comandarea a două noi lucrări, la care însă artiștii sculptori n-au mai trebuit să țină seama de corecția proporțiilor.

În același an în orașul Cozmeni⁷⁰, jud. Cernăuți, oraș înglobat prin raptul din 1940 la U.R.S.S., azi la Ucraina a fost amplasat în forul public, respectiv în ambianța liceului, un bust Dimitrie Cantemir, lucrare modelată de sculptorul prof. Pantelimon Pentilie⁷¹

Referindu-ne la orașul Iași consemnăm mai jos alte câteva prezențe la care informațiile însă sunt sumare sau lipsesc cu desăvârșire.

Anul 1957 a stimulat edilii orașului Chișinău de a trece la înzestrarea aleii centrale cu 12 busturi integrate⁷² în spațiul verde limitrof monumentului Ștefan cel Mare definit acum ca Parcul Ștefan cel Mare și Sfânt. Ca atare, la inaugurarea acestei inițiative în 1958 se afla la loc de cinste și bustul Dimitrie Cantemir, lucrare modelată de sculptorul N. Gorenășev⁷³, completând astfel suita evocatoare a ilustrelor personalități. După 1990 s-a procedat la completarea acestei semnificative prezențe ajungându-se la 26 de lucrări realizări ale sculptorilor din Republica Moldova dar și din România. Bustul este o lucrare turnată în bronz și are un reușit pedestal placat cu marmură maronie. Artistul a redat pe vizionarul om de știință figura sa exprimând încrederea în viitor.

Prin edificarea clădirii menită a găzdui patrimoniul arhivistic al județului Iași proiectarea a preconizat ca fațadele să fie purtătoare a unor basoreliefuri (reliefuluri înalte) evocând efigiile unor ample ilustre personalități. Clădirea a fost dată în folosință în anul 1977. Una din lucrări este dedicată efigiei lui Dimitrie Cantemir. După modelare lucrările au fost turnate în piatră artificială de culoare albă. Atribuirea cărui artist i-a revenit misiunea modelării este azi dificilă, lipsind din arhiva instituției gazdă actele respective. Sunt menționați ca realizatori ai tuturor efigiilor artiștii plastici: Eugen Gocan⁷⁴, Ion Mîțrea⁷⁵, N. Vasilescu, Ion Stendl⁷⁶

"Meteor", Flacăra "Folk 73", Moldavia folk, "Epsilon", Cenaclul de muzică, poezie și umor "Moldavia", "Divertis", "Satyricon", "Ethos", "Brevis", "Econthalia", Cenaclul de pictură și grafică "Voroneț", etc.

În decursul anilor această pepinieră de talente a generat o serie de competiții care au evidențiat reale capacități ce au devenit mesageri către alte centre studențești din țară și străinătate.

⁶⁹ F.T., M.C., p. 233, Iași **Panteonul voievozilor (4x2) Dragoș Vodă cu Alexandru cel Bun; Ștefan cel Mare cu Mihai Viteazul; Ioan cel Viteaz cu Petru Rareș; Vasile Lupu cu D. Cantemir.**

⁷⁰ **Cozmeni** localitate care până la raptul U.R.S.S. din 26-28 iunie 1940 a făcut parte din teritoriul României. În prezent orașul este centru raional situat la nord de municipiul Cernăuți din compunerea Ucrainei. Demografic preponderentă este populația ucraineană.

⁷¹ A.N.-D.A.I.C., fond M.C.A., D.A., inv. 819, dosar **69/1937**, f. 47:1935, orașul Cozmeni, jud. Cernăuți, azi Ucraina, bustul **D. Cantemir**, prof. Pentilie Pantelimon, 3,84 m., 10.000 lei, ridicat prin preocuparea și cheltuielile comitetului școlar al liceului.

⁷² **Monumentele Moldovei, Chișinău**, 1969, p. 10.

Monumentele de istorie și cultură din Republica Moldova, Chișinău, 1994, p. 83.

Chișinău, Enciclopedie, Chișinău, 1997, p. 34.

⁷³ **N. GORENĂȘEV** nu deținem informații despre acest artist plastic.

⁷⁴ **Eugen GOCAN** (9 noiembrie 1938, Cluj-Napoca -). Studii la I.A.P. „Ion Andreescu” Cluj, cu Kós, promoția 1966 debutează ca sculptor în 1967 la Cluj. Ulterior a fost o consecventă prezență în expozițiile din țară și străinătate. O atenție deosebită acordă figurii umane, preferând ca material de definitivare a proiectelor piatra.

Octavian Barbosa, p. 209-210.

„Arta”, București, anul XXXV, nr. 11, 1988, p. 41 **Calendar**: Eugen Gocan 9 noiembrie 1938.

Evoluția învățământului militar de grad secundar a cunoscut în secolul XX mai multe amplasamente ca până la urmă să ajungă în localitatea prahoveană Breaza⁷⁷

Arc 2000, vol. II, p. 76.

⁷⁵ **Ion MITREA / Ion Demetru/** (3 septembrie 1919, Iclod, jud. Cluj -), absolvent al Academiei de Arte Frumoase din București în 1945, elev al pictorilor Nicolae Dărăscui, Eustațiu Stoescu, Alexandru Steriadi. Debut ca pictor în 1946 la Salonul Alb-Negru semnând Ion Demetru. Participant la expoziții colective, de grup, organizând și expoziții personale. Preocupat și de arta monumentală. La Cluj are o lucrare de amplasare la Cantina Studențească, și a colaborat la realizarea marelui Sigiliu, marmură pe fațada Arhivelor Naționale, Direcția județeană Cluj, str. Mihail Kogălniceanu Cluj Napoca. Are lucrări în colecții din Canada, Finlanda, Franța, Germania.

Octavian Barbosa, p. 331-332.

F.T. M.C., p. 146 Cluj Napoca Fațada A.N.-D.J. Cluj Ion Mitrea și Aurel Terec, Sigiliul Mihai Viteazul, marmură, dezvelit la 21 ianuarie 1981.

⁷⁶ **Ion STENDL** (18 februarie 1939, Reșița -). A studiat pictura monumentală la Institutul de Artă "Nicolae Grigorescu" din București în perioada 1957 - 1963, având ca profesori pe Ion Popescu Negreni, Ștefan Constantinescu și Gheorghe Popescu.

Pentru anii 1971-1972 a obținut o bursă de studii DAAD pentru academia de artă din Düsseldorf la clasa de grafică liberă a profesorului Rolf Sackenheim.

În anul 1973 devine lector însă nefiind membru de partid avansarea îi este oprită. După schimbarea regimului politic, în 1990 a fost numit profesor titular la Catedra de Artă Monumentală

Din 1993, anual, a fost invitat ca profesor la Academia Internațională de vară la Beratzhausen- Bavaria

În anul 2002 a susținut Teza de Doctorat în Arte Vizuale la Universitatea Națională de Arte București cu tema „Estetica, materialele și suporturile desenului, o paralelă între Renaștere și secolul XX ”^[2]

Din 2005, este coordonator de doctorat la Universitatea Națională de Arte București.

Ion Stendel este un pictor și gravor român, personalitate de prim rang a artei românești. Din 1965 este membru al Uniunii Artiștilor Plastici din România.

Ion Stendl este soțul artistei decoratoare Teodora Stendl

“Arta”, București, anul XXXI, nr. 8, 1984, p. 6 *Șantiere ale artei actuale*, colectivul sculptorilor: Horia Flămând, Paul Vasilescu, Ion Stendl, arhitectul Romeo Bellea, **Monumentul Victoriei Socialismului**, p. 6 foto.

Ion Stendl, „D. Cantemir”

⁷⁷ **Breaza** jud. Prahova este un oraș situat la 95 km. distanță de București , chiar la intrarea în zona colinară care încadrează Valea Prahovei, la sud de Comarnic, cu o populație de circa 18.000 locuitori. Localitatea fost declarată stațiune balneo-climaterică în anul 1928, calitatea aerului fiind comparată cu cea din Davos. Localitatea se află în zona subcarpatică, la o altitudine de 380-450 m, pe o terasă situată la o înălțime de 50-60 m deasupra albiei râului Prahova. Clima este specifică dealurilor Subcarpatice, înregistrându-se o temperatură medie de 19,6°C și 129 de zile senine pe an. Flora și fauna sunt diverse, hidrografia compunându-se din râul Prahova și afluenții săi. Aici se află găzduit și Colegiul Național „Dimitrie Cantemir”. Instituția a fost creată în iunie 1912, la Mănăstirea Dealu, de lângă Târgoviște, fiind prima unitate de învățământ secundar militar românesc organizată pe modelul școlii active. În 1929, a devenit Liceul Militar „Nicolae Filipescu”, apoi Școala Medie Militară, în 1949, la Roman. După un an, a fost mutată la Predeal într-o fostă unitate de vânători de munte pentru ca, din octombrie 1954, să se reinstaleze și să-și făurească numele pe actualul amplasament care depășește 22 de hectare, chiar lângă bulevardul principal al orașului Breaza. Dar nici aici existența nu i-a fost tihnită la început, deoarece, în 1960, liceul a fost desființat - ca urmare a imixtiunilor URSS și a evenimentelor internaționale pe care le-a determinat - pentru ca, după doi ani să-și reia activitatea. În 1957, devenise Liceul Militar „Dimitrie Cantemir” denumire menținută până la 1 Decembrie 1999, când a dobândit actuala denumire de Colegiul Militar Liceal „Dimitrie Cantemir”

În perioada interbelică aici a fost organizate o serie de acțiuni ale organizațiilor de tineret Staja Țării înființată în Iulie 1934, activând, ca și cercetășia, în cadrul Oficiului de Educație a Tineretului Român (OETR), Jamboreea Națională a Cercetășelor din 1935. Jamboreea se desfășura sub deviza: „Gata la datorie. Credință și muncă pentru Țară și rege”

Aici beneficiind de o anterioară funcționalitate a unor terenuri și edificii care în prealabil au fost readaptate pentru viitoarele necesități instructiv educative a celor care urmau cursurile liceului militar. În acest amplu proces de dotare s-a înscris și comandarea statuii monumentale evocatoare a celui venit a patrona instituția de învățământ militar. Așa a fost modelată în anul 1952 statuia Dimitrie Cantemir de către sculptorul Marius Butunoiu⁷⁸, șeful Studioului de Arte Plastice al Armatei. Lucrarea îl redă pe Dimitrie Cantemir în jilțul domnesc în postura de cugetător cu cartea în mâna stângă iar dreapta având-o pe sceptru audiind doleanțele celor ce-i relatau problemele care-i mănaseră spre dreptatea domnească.

La Iași în Grădina limitrofă Teatrului Național „Vasile Alecsandri” în anul 1959 a fost amplasat bustul modelat de sculptorul D. Căileanu⁷⁹

Anul 1973 a fost mobilizator pentru oamenii de cultură (scriitori, cinești, artiști plastici) pentru a da momentului „300” cuvenita cinstită la împlinirea a 300 de ani de la nașterea lui Dimitrie Cantemir.

Receptând cererile în perspectivă Artiștii plastici au trecut încă din anii anteriori la modelarea unor variate lucrări, unii concepând chiar diverse compoziții. Cităm în acest sens preocuparea sculptorului Mircea Spătaru care a realizat la începutul anilor 70 un portret Dimitrie Cantemir care a fost selecționat de către cei desemnați cu organizarea participării artiștilor români la manifestări internaționale. În acest caz lucrarea lui a fost integrată între exponatele cu care arta românească a participat la o mare expoziție organizată la Moscova. Răsunetul calităților respectivei

⁷⁸ **Marius Traian BUTUNOIU** (22 octombrie 1919, Turtucaia, azi Bulgaria – 2001). Studii militare și Academia liberă de arte frumoase Guguianu. Sculptor, organizator și conducător al Studioului de artă plastică al Armatei. Debut artistic în anul 1948. Participări la expoziții colective din țară și străinătate. Realizator de artă monumentală evocatoare a trecutului poporului român este o prezență în numeroase localități ale țării. Artist plastic cu preocupări predilecte pentru arta monumentală evocatoare a istoriei naționale. Lucrări de anvergură turnate în bronz, miniaturale marmură. O prezență la expoziții din țară și străinătate.

A.N.-D.A.I.C., fond U.A.P., dosar 133/1970, f. 214-215; „Arta”, București, anul XXXVI, nr. 10, 1989, p. 40 Calendar; Adresa: str. dr. Marinescu, nr. 4) sculptor cu o bogată activitate în cadrul Studioului artistic al Ministerului Apărării Naționale. realizările fiindu-i integrate în forul public, muzee și colecții.

Lupta poporului român pentru independența patriei oglindită în artele plastice, ESPLA, București, 1952, prefață P. Constantinescu-Iași, planșa 10 **D. Cantemir**;

Adriana Topârceanu, *Dialog între istorie și artă*, Editura Militară, București, 1973.

Octavian Barbosa, op. cit., p. 88-89.

Alina Ioana Șerbu, *Marius Butunoiu*, Editura Meridiane, București, 1983, 104 p. La p. 16, 43, 48, 64 text, p. 18 foto statuia **Dimitrie Cantemir**, 1952, la liceul Militar Breaza

Alexandru Cebuc, Vasile Florea, Negoită Lăptoiu, *Enciclopedia artiștilor români contemporani*. vol. II, Editura Arc 2000, București, 1998, p. 30.

⁷⁹ **Dumitru (Doru) CĂILEANU** (10 ianuarie 1930, Stupca, jud. Suceava -), absolvent al I.A.P., „Ion Andreescu” promoția 1955, secția sculptură, elev al lui Ion Irimescu și Artur Vetro, activitate creatoare, expozant din anul 1949, cu lucrări în forul public la Iași, Suceava, Stupca, Vatra Dornei, Bârlad.

O. Barbosa, *Dicționarul artiștilor români contemporani*, Editura Meridiane, București, 1976, p. 45-46, 286, 288.

VZT 11 noiembrie 1987, Iași, grădina Teatrului Național, stânga bust bronz ? **D. Cantemir** ? s.d.j. și datat: Căileanu D., 1959, la spate: Turnătoria Comb. Fond plastic București.

lucrări a fost consemnat de criticul de artă rus Igor Svetlov⁸⁰ în articolul publicat în periodicul „Iskustvo”⁸¹ Articolul a fost tradus în limba română și integrat⁸² în buletinul U.A.P.

Lui Ifimie Bârleanu personalitatea lui Dimitrie Cantemir i-a fost preocupare în diversele momente de documentare pentru a reda epoca cu atmosfera specifică de la cumpăna veacurilor XVII-XVIII în evocarea cărturarului mitropolit Dosoftei⁸³ A primit două comenzi una pentru orașul Huși⁸⁴ și o alta pentru municipiul Iași. A hotărât că materialul care să le dea definitivare contururilor trebuie să fie piatra. Și a trecut la drum realizând un bust monumental dăltuit în piatră albă.

Mediatizarea evenimentului a vizat atât acțiunile din țară, cât și pe cele de peste hotare, un accent deosebit fiind atribuit orașului unde biografia sa, pe parcursul a 22 de ani, a cunoscut acumulări întru cunoașterea a tot ceea ce științele acumulasă reclamând totodată noi investigații care să confere noi formulări la care s-a înrolat în puținii ani ai vieții și el.

Demersurile diplomatice au facilitat ca pe zidurile fostului palat din Istanbul să fie preconizată amplasarea unui panou din marmură albă cu text bilingv (românesc și turcesc) având în partea superioară un mare medalion cu efigia lui Dimitrie Cantemir. După demersurile diplomatice cu țara gazdă factorii culturii au încredințat lucrarea spre realizare sculptorului Gheorghe Adoc⁸⁵, apreciat ca un artist care acorda

⁸⁰ **Igor SVETLOV** () activ critic de artă rus în anii 60-70 ai secolului XX, autor al unor monografii de artă cu formulări pertinente la adresa respectivelor creatori de artă plastică.

⁸¹ „Iskustvo”, Moscova, U.R.S.S., nr. 8, din 1971, text și fotografia lucrării cu entuziaste aprecieri.

⁸² A.N.-D.A.I.C., fond U.A.P., dosar **163/1971-1972** extras din „Buletinul de informare U.A.P.” nr. 1, București, 1972, preluare a articolului lui I. Svetlov, foto: portretul **Dimitrie Cantemir**, Mircea Spătaru.

⁸³ **DOSOFTEI [Dimitrie Barila]** (circa 26 octombrie 1624, Lemberg, azi Lvov, Ucraina – 13 decembrie 1693, Străi, Polonia) Părinți fiindu-i Leontari și Misira, fiul unui negustor aromân, studii la Lemberg, din 1649 viață monahală la mănăstirea Probota, episcop la Huși în 1658, apoi la Roman, mitropolit al Moldovei din 1671, an în care s-a refugiat în Polonia în timpul războiului dintre Poarta Otomană și Polonia purtat pe teritoriul Moldovei. A revenit în Moldova la 1675, închis, iertat, reînscăunat este trimis în anul 1679 să încheie un tratat de închinare a Moldovei Rusiei pentru a obține ajutor împotriva acțiunilor atât ale Porții Otomane cât și ale Poloniei. Ultimii ani ai vieții i-a trăit în mizerie în închisorile Poloniei la Străi. Poliglot, umanist, specializat în retorică, poetică, teologie, a publicat **Psaltirea lui David**, în 8634 de versuri. A tradus din slavonește, rusește și grecește cărți liturgice. Prin tot ceea ce a întreprins s-a remarcat ca o proeminentă personalitate a culturii românești.

Lucian Predescu, **Enciclopedia Cugetarea – Material românesc – Oameni și înfăptuiri**, Editura Cugetarea – Georgescu Delafras București, 1940, p. 283-284.

Ionuț Crivăț, **Sfântul Sinod al BOR a hotărât: Canonizarea mitropolitului cărturar Dosoftei**, în: „Cronica Română”, București, anul XII, nr. 3.801, V 8 iulie 2005, p. 3. Referință la mitropolitul Moldovei în perioada anilor 1671-1686 care în calitate de poet, traducător a contribuit la promovarea culturii române.

⁸⁴ Emil Satco, **Arta în Bucovina**, vol. I, Suceava, 1984., p. 19: Pentru Huși și Iași Ifimie Bârleanu a realizat busturile **D. Cantemir**, piatră albă.

F.T., M.C., p. 227 la Huși, jud. Vaslui, bustul **D. Cantemir**, piatră albă, Ifimie Bârleanu.

⁸⁵ **Gheorghe ADOC** (22 februarie 1926, Socodor, jud. Arad). Grafician, pictor, sculptor. Soțul Gabrielei Manole Adoc.

A absolvit Institutul de Arte Plastice la București, ca elev al lui Jean Alex Steriadi și M.H. Maxy. S-a impus ca un valoros grafician realizând, printre altele, remarcabile ilustrații de cărți, ca pictor și mai ales ca sculptor de artă monumentală, dar și miniaturală (medalioane, medalii).

o atenție deosebită timpurilor trecute, reținând acele elemente esențiale care să confere autenticitate prin fizionomie, vestimentație, obiecte însoțitoare. După mai multe căutări artistul s-a oprit la două variante. Una având ca fundal elemente ale hărții Moldovei pe care a realizat-o la cumpăna veacurilor XVII-XVIII și o a doua având ca fundal sugerarea fațadei principale a palatului din Istanbul ce l-a găzduit ani de zile. Ambele aveau în prim plan efigia lui Dimitrie Cantemir. Prin proporții, circa 0,70 m. și înălțimea preconizată a fi amplasamentul ofereau privitorului posibilitatea remarcării calităților lucrării. Pentru Istanbul a fost aleasă varianta cu harta Moldovei.

„PE ACESTE LOCURI S-A AFLAT PALATUL REZIDIT SI INFRUMUSETAT DE PRINCIPILE MOLDOVEAN *DIMITRIE CANTEMIR* SAVANT ENCICLOPEDIST DE RENUME EUROPEAN, AUTOR AL UNEI MONUMENTALE ISTORII A IMPERIULUI OTOMAN, CARE A TRAIT LA ISTANBUL INTRE 1688-1710”

„BU YERDE 1688-1710 TARİHLERİ ARASINDA İSTANBUL'DA YAŞAMIŞ OLAN VE GEREK GENİŞ ANŞIKLOPEDİK BİLGİSİ GEREK YAZDIĞI OSMANLI İMPARATORLUĞU ADLI TARİH ESERİ İLE AVRUPA'DA YAŞAMIŞ BULUNAN MOLDAVYA PRENSİ DİMİTRİ KANTEMİR'İN YENİDEN İNŞA ETTİRDİĞİ SARAY BULUNUYORDU”

Ani de zile panoul respectiv a evocat celor care poposeau și-i dau atenția cuvenită istoria respectivelor locuri. A intervenit furia teribiliștilor atotstăpânitori ai vestigiilor trecutului care au profanat și acest simbol, impunând ca în primul deceniu al secolului XXI să fie întreprinse măsuri de reabilitare a construcțiilor și conferire a unor funcționalități adecvate spațiilor, după cum vom consemna mai jos, după ce vom evoca alte înfăptuiri menite a-i conferi cinstirea cuvenită.

O lespede și textul ce o poartă sunt consemnate într-un număr al periodicului „*National Geographic*” (ediția turcă, martie 2004) unde este reprodușă o hartă a orașului vechi cu vestigiile bizantine și otomane marcate pe ea, iar unul din ele era marcat „Dimitri Kantemir'in Evi” (în traducere: casa lui Dimitrie Cantemir).

În interiorul palatului dinastiei Cantacuzino construit de Dimitrie Cantemir se mai află și Biserica Sf. Gheorghe (Aya Yorgi Metohion), care e și ea distrusă, a ars într-un incendiu la început de secol. De fapt după plecarea lui Cantemir din Istanbul palatul său devine mănăstire și biserica a fost construită în 1730 și refăcută în 1821. E remarcat faptul că Biserica Sf. Gheorghe din curtea palatului lui Cantemir nu se supune Patriarhiei Fenerului ci este o subdiviziune aparte a Patriarhiei Ierusalimului (Metohion), localnicii au definit-o chiar „*Biserica Ierusalimului*”. După Primul

Lucrări de for public: altoreliefurile laterale ale monumentului Independenței de la Iași, trei în stânga (Chemarea poporului la arme, Cucerirea redutei Plevna și Capitularrea armatei otomane), trei în dreapta (Proclamarea Independenței, Trecerea Dunării și Marea biruință a oștirii românești). Pe fațada principală a piedestalului este amplasat textul: „**Independența - suma vieții noastre istorice. M. Eminescu**”

În diverse amplasamente busturile lui **Onisifor Ghibu, Gheorghe Pituț**.

Busturile **Mihai Viteazul, Nicolae Bălcescu și Alecsandru Ioan Cuza**, au fost expuse în capitalele statelor Argentina, Chile, Columbia, fiind donate de statul român.

Salonul pictură, sculptură, Municipiul București, aprilie-mai 1974, sala Dalles Gh. Adoc. Dimitrie Cantemir, medalion ø 0,33 m.

Război Mondial palatul și mănăstirea sunt părăsite și unele familii sărace își găseau acolo adăpost.

Palatul lui Cantemir, și asta o cunosc foarte puțini, dar sunt surse să o demonstreze: *Mihail Cantacuzino* a înființat aici o bibliotecă vastă care mai apoi a devenit biblioteca mănăstirii de aici (Aya Yorgi Metohion), iar în 1906 în această bibliotecă este găsită unica copie din lume a „πρὸς Ἐρατοσθένην ἔφοδος” („Către Eratosfen despre metode” cunoscută acum ca „The Method of Mechanical Theorems”) scrisă de *Archimedes* și care se credea pierdută pentru totdeauna. Acest document este intitulat astăzi ca „Archimedes Palimpsest”, și în anii '20 ai secolului trecut această carte a fost vândută unui colecționar privat în Paris, iar în 1988 un anonim o cumpără la casa de licitații Christie's din New York pentru 2 ml. dolari SUA. De atunci este transferat la Walters Art Museum din Baltimore pentru cercetări și documentație. Pe 29 octombrie 2008 toată cartea și datele proiectului sunt prezentate pe Archimedes Palimpsest Project în formă digitală, dar o puteți găsi și pe Google Books ca una din cele mai vechi cărți disponibile.

Casa Dimitrie Cantemir din Istanbul a fost reabilitată prin folosirea unor fonduri europene. Există un proiect european care vizează reabilitarea mai multor zone din Istanbul, printre care și cartierul Fatih, unde se află Palatul Cantemir.

Casa memorială se află pe o străduță îngustă și aglomerată din districtul Fati al cartierului Fener din Istanbul.

În cadrul Muzeului „Dimitrie Cantemir”, a fost organizată expoziția realizată în comun de muzeele de istorie din Brăila și Galați. Directorul Muzeului Brăilei, dr. Ionel CÂNDEA⁸⁶, a spus că a fost o misiune culturală realizată la rugămintea conducătorului Institutului Cultural de la Istanbul, eminentul turcolog Mihai Maxim⁸⁷

⁸⁶ **IONEL CÂNDEA** (25 februarie 1949, Măcin, jud. Tulcea -) Studii primare și secundare la Brăila, universitare la București, Facultatea de Istorie specializare în arheologie, doctoratul la Iași cu tema *Evoluția așezării medievale Brăila și a ținutului înconjurător din sec.X până la constituirea raiei*, pe care a publicat-o sub titlul: *Brăila. Origini și evoluție până la jumătatea secolului al XVI-lea*. A obținut Premiul “DIMITRIE ONCIUL” acordat de Academia Română la 4 decembrie 1997. Prin activitatea desfășurată în decursul anilor în cadrul Muzeului Județean Brăila a realizat o coordonare a cercetărilor pentru toate perioadele istorice, care a condus la îmbogățirea patrimoniului muzeului, la elaborarea de lucrări definitorii. Dobândirea de spații a permis o expunere a tezaurului muzeului în secțiile de specialitate. Pentru asigurarea publicării lucrărilor personalului muzeului, dar și a altor cercetători a creat editura muzeului ce în decursul anilor a înregistrat o prestigioasă apreciere. Publicist.

⁸⁷ **MIHAI MAXIM** (9 noiembrie 1943, Vormiceni, jud. Dorohoi, azi Botoșani) Studii secundare și universitare la Iași, Baku și Moscova (1961-1968), specializare la Istanbul și Ankara (1969-1972). Istoric, specialist turcolog-osmanist, doctor în istorie (1976). Carieră universitară. Activ cercetător orientalist pe baza documentelor păstrate în arhive din țară și străinătate studiate analitic și critic care l-au condus la elaborarea unor apreciate lucrări, inclusiv de istoriografia turcă. În calitate de director al Centrului de Studii Turce „Dimitrie Cantemir” al Universității din București a coordonat activitatea acestui nucleu de specialiști. A preluat în 2007 misiunea de a asigura activitatea Institutului Cultural Român de la Istanbul ce a ajuns să coordoneze Muzeul Dimitrie Cantemir din fostul pala princiar. A fost pensionat în 2011 „brutal” la vârsta de 67 de ani.

E.I.R., p. 215.

Mihai Maxim, *Brâncoveanu și Cantemireștii. Documente noi din arhivele turcești*, în: *Arta istoriei*.

Istoria artei. Acad. R. Theodorescu la 65 de ani, București, 2004, p. 125-138.

În expoziție au fost expuse cele mai reprezentative lucrări despre Dimitrie Cantemir și cele care aparțin lui Dimitrie Cantemir.

Astfel, personalitatea lui Dimitrie Cantemir este arătată cât mai aproape de valoarea și importanța pe care românii i-o acordă. Este unul dintre marii gânditori și savanți ai lumii moderne, unul dintre oamenii care, chiar dacă a eșuat politic, rămâne în istoria culturii un pilon de bază în sec al XVIII-lea. Cât timp Cantemir a figurat pe fațada Academiei din Berlin și e autorul unei opere ca *Descriptio Moldaviae*, e unul dintre primii cercetători ai curenților din Bosfor și are o operă științifică ce merită să fie cunoscută, merită să se facă aceste eforturi.

La Iași în zona centrală, lângă Piața Unirii, într-un mic scuar delimitat de str. Cuza Vodă și clădirea care bune decenii a găzduit redacția organului de presă locală, „Flacăra Iașului”, azi, după lucrările de consolidare, renovare și adaptare având menirea de a fi pentru municipiul Iași „Casa Căsătoriilor”, a fost amplasat în anul 1973 bustul (hermă) Dimitrie Cantemir, lucrare modelată de sculptorul Vladimir Florea⁸⁸ și turnat în bronz. Prin proporțiile atât a pedestalului, cât și a bustului, raportul cu spațiul conferit este onorant, oferind trecătorilor prilej de „dialog” cu ilustrul înaintaș.

Ediliile Capitalei României, în contextul anului 1973, au găsit de cuviință să confere tronsonului Piața Unirii–intersecția str. Gheorghe Șincai, Calea Șerban Vodă de pe axul magistralei nord-sud denumirea: Bd. Dimitrie Cantemir iar în spațiul verde limitrof bisericii Slobozia să amplaseze un bust monumental evocându-l pe Dimitrie Cantemir. Lucrarea a fost modelată de sculptorul Ion Irimescu⁸⁹ și a fost turnată în

⁸⁸ **Vladimir FLOREA** (3 octombrie 1922, Corlata, comuna Berchișești, jud. Suceava – 30 martie 1984, Iași), studii la Suceava, absolvent al Academiei de Arte Frumoase din Iași 1946, elev al lui Ion Irimescu, carieră universitară. Debut artistic din 1949 cu prezențe la expoziții din țară și străinătate. Atenă la tratarea evocatoarelor portrete ale unor ilustre personalități artistul le-a conferit demnitatea faptelor care le-a asigurat o perpetuă prezență în patrimoniul de spiritualitate românească. Ne referim la lucrări de artă monumentală, cu prezențe în forul public la Iași, Bârlad, Câmpulung Moldovenesc, Suceava, Murgeni, Huși, Pașcani.

Emil Satco, *Arta în Bucovina*, vol. I, Suceava, 1984, p. 86-87.

VZT 6 decembrie 1987, Iași, str. Cuza Vodă în fața redacției ziarului „Flacăra Iașului” într-un mic spațiu verde bustul **Dimitrie Cantemir**, bronz, semnat dreapta jos: **Vi. Florea**.

F.T., M.C., p. 231 la Iași bustul **D. Cantemir**, bronz, eronat atribuit: **Vasile Florea**, 1973.

⁸⁹ **Ion IRIMESCU** (27 februarie 1903, Preuțești, jud. Baia, azi Suceava – 7 octombrie 2005, Fălticeni, jud. Suceava), studii la Fălticeni, Academia de Arte Frumoase București, secția sculptură, specializare la Paris, la Școala română de la Fontenay – aux Roses, Academia La Grande Chaumière, călătorii de documentare, debut artistic în anul 1928, carieră didactică la Pașcani, București, Slatina, profesor universitar la Iași, Cluj, București, participă la expoziții colective în țară și străinătate, expoziții personale și retrospective, lucrări monumentale în forul public la Craiova, Iași, Constanța, Cluj, București, Lupeni, Râmnicu Vâlcea, Blaj, Fălticeni, Suceava, Slatina, Timișoara, Târgoviște, în colecții din țară și străinătate. Dominantă în creația sa este figura umană în diverse ipostaze.

Marin Mihalache, *Ion Irimescu*, E.S.P.L.A., București, 1958.

Mircea Deac, *Ion Irimescu - Schiță de monografie*, în: „Arta plastică”, București, anul IX, nr. 6, 1962.

Eugen Schileru, *Ion Irimescu*, Album, Editura Meridiane, București, 1969/1970.

Octavian Barbosa, *Dicționarul artiștilor români contemporani*, Editura Meridiane, București, 1976, p. 256-258.

Mircea Deac, *Ion Irimescu*, Editura Junimea, Iași, 1982.

Alexandru Cebuc, *Ion Irimescu*, Editura Arc 2000, București, 1995.

bronz patinat. Amplasată pe un suplu pedestal din beton placat cu travertin a fost dezvelită cu un ceremonial deosebit în ziua de 26 octombrie 1973. În ultimii ani au fost amenajate limitrof mici bazine cu apă țâșnitoare dar și un loc de joacă dotat cu aparate viu colorate care a schimbat ambientul convenit unui asemenea simbol.

În deceniul următor la Oradea, jud. Bihor în ambianța pieții „23 August” a fost amplasată o statuie monumentală⁹⁰ modelată de sculptorul Iosif Fekete⁹¹, lucrare turnată în bronz și ridicată pe un pedestal din beton placat cu travertin.

Amplasamentul poate oferi privitorului satisfacții dar și insatisfacții în funcție de unde este privită în raport cu fundalul. Cele câteva fotografii sperăm că sunt concludente.

Anii imediat următori tricențenarului au generat acordarea de denumiri la arterele de circulație, instituții de cultură și învățământ. Unele au ajuns să integreze fie în mediul limitrof sau în interioarele clădirilor și simboluri ale cinstirii ca busturi, portrete, capete, basoreliefuli. Fără a deține informații complete consemnăm câteva asemenea exemple.

O lucrare de excepție, un portret Dimitrie Cantemir a fost dăltuit în lemn de sculptorul Constantin Niculin⁹² Piesa a intrat în patrimoniul unuia din sediile unităților județene ale Arhivelor Naționale

Alexandru Cebuc, Vasile Florea, Negoită Lăptoiu, *Enciclopedia artiștilor români*, Editura Arc 2000, București, 1996, p. 108.

Alexandru Cebuc, *Irimescu*, 100 de ani, București, 2003.

Valentin Ciucă, *Irimescu*, Iași, 2003.

A.N.-D.A.I.C., fond U.A.P., dosar 159/1971: Chestionar completat cu date biografice de către Ion Irimescu.

La Expoziția interregională 1956-1957, Catalog p. 44 **Dimitrie Cantemir**, bronz 0,34 m.

„Informația Bucureștiului”, 27 octombrie 1973: la 26 octombrie 1973 a avut loc solemnitatea dezvelirii la București, a bustului monumental **Dimitrie Cantemir**, amplasat la intersecția bulevardului Mărășești cu magistrala Nord-Sud, rebotezată pentru a deveni Bd. „**Dimitrie Cantemir**”

F.T., M.C., p. 82 București, bustul monumental **D. Cantemir**, 1973.

Octavian Barbosa, p. 256 București, bustul monumental **D. Cantemir**, 1973.

„Arta”, București, anul XX, nr. 11, 1973, p.12 București, bustul monumental **D. Cantemir**, 1973.

„Arta”, București, anul XXIII, nr. 2-3, 1976, p. 7 București, bustul monumental **Dimitrie Cantemir**, 1973.

„Contemporanul”, București, nr. 26 (1.651), 30 iunie 1978, p. 5, Ion Irimescu, bustul monumental **Dimitrie Cantemir**, foto.

Virgiliu Z. Teodorescu, **Ion Irimescu – centenar**, în: „Dimineața”, București, anul XIV, nr. 3.521, 27 februarie 2003, p. 1, 8-9 aprecieri critice formulate în decursul anilor, foto.

⁹⁰ Foto Clara Spitzer, text, Doina Ignat, *Oradea*, Editura Sport Turism, București, 1985, în Piața 23 August statuia **Dimitrie Cantemir**, pedestal placat cu travertin, statuia bronz redându-l în picioare având în mâna stângă pe lângă corp o carte, modelator al statuii sculptorul Iosif Fekete. Foto.

⁹¹ **Iozsef-Ianos Iosif FEKETE** /în deceniul 4 a adoptat ca artist formulele: I. Negrulea și Iosif F. Hunedoara/ (15 iunie 1903, Hunedoara – 12 octombrie 1979, Băile Felix, comuna Sănmartin, Oradea înmormântat în cimitirul din Oradea). Părinții: Iozsef și Iuliana. A urmat câteva clase de liceu în mai multe școli ca apoi să meargă la București pentru a urma cursurile Școlii de Belle Arte, avându-i profesori pe D. Paciurca și Oscar Ilan. Debutul l-a avut la Salonul Oficial din 1925. A fost angajat ca sculptor animalier la serviciul Zootehnic.

Mircea Țoca, *Iosif Fekete*, Editura Meridiana, București, 1977, 112 p.

Alexandru Cebuc, Vasile Florea, Negoită Lăptoiu, *Enciclopedia artiștilor români contemporani*, vol. IV, Editura Arc 2000, București, 2001, 200 p. La p. 64.

La Onești, jud. Bacău în fața Colegiului Național „Dimitrie Cantemir”, pe aleea care conduce la intrarea principală a fost amplasat bustul Dimitrie Cantemir, lucrare turnată în bronz.

Sunt numeroase alte prezențe care prin măiestria celor care le-au dat conturul definitivării și amplasării, prin prestigiul instituției care le găzduiește merită să fie repertorizate pentru a ști ce pregătim pentru a aduce în forul public în preajma anilor 2018 și 2023. Facem referință atât la centenarul Mari Uniri la care contribuția cărturarului este incontestabilă cât și la anul împlinirii a 300 de ani de la decesul său. Cuvintele referitoare la necesara repertorizare fac referință la instituții, multe prin caracterul lor putând permite extinderea noțiunii de for public dar care, prin laconismul prezentării lucrărilor, nu oferă posibilitatea integrării lor într-o asemenea evidență. A cere instituției abilitate din cadrul Ministerului Culturii și Patrimoniului Cultural Național o asemenea informație este o deșartă speranță, dincolo de cuvinte meșteșugite și amabile promisiuni. Sperăm că instituții ca Muzeul Național de Istorie, ca și cele județene de profil, Muzeul Militar Național și ale lui unități subordonate dar și unitățile muzeale din județul Vaslui, predilect Muzeul Memorial „Dimitrie Cantemir” din Huși și Expoziția Memorială „Dimitrie Cantemir” din localitatea Dimitrie Cantemir vor fi determinate să facă elementare gesturi de informare a vizitatorilor sau a celor care, într-un mod sau altul, le solicită convenite răspunsuri. Trebuie să se ajungă la realul act de evidențiere a patrimoniului deținut, atât ca exponat, cât și ca piesă de depozit.

Dăm ca exemplu o fotografie din incinta unei unități de învățământ superior din București, respectiv Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir” care oferă pe Internet imaginea unei solemnități. Sunt date explicații despre persoana care se află la o anumită dată lângă portretul Dimitrie Cantemir, dar despre această lucrare a „patronului” unității nici un cuvânt. Logic este să ști unde se află, de cine este modelat și când, materialul care este încorporat pentru a-i asigura perenitatea. Probabil că gazdele au oferit o asemenea fotografie eliptică de sumare date, determinând peste ani generarea unor firești semne de întrebare.

Un necesar act de integrare în „Capitala” Europei Unite s-a realizat la 30 noiembrie 2010 când la Bruxelles, în incinta Parlamentului Europei a fost depus de către academicianul Nicolae Dabija⁹³ un bust (hermă) Dimitrie Cantemir, lucrare

⁹² **Constantin NICOLIN** (10 noiembrie 1931, Zătreni, jud. Vâlcea -), studii I.A.P. „N. Grigorescu”, în Institut din 1951, unde lucrează sub îndrumarea maestrului Rudolf Schweitzer-Cumpăna, din 1952 sub îndrumarea maestrilor Constanstin Baraschi și Ion Lucian Murnu, iar lucrarea de diplomă o realizează cu îndrumarea maestrului Corneliu Medrea, promoția 1957. Sculptor cu debut în 1958. Obține în 1958 bursa „Dimitrie Paciurea” Ulterior este o prezență în expozițiile din țară și străinătate. Materialul predilect prelucrat de artistul plastic este lemnul de diverse esențe.

Memburu UAP din 1961 A participat la toate manifestările oficiale, anuale, bienale, jubiliare de sculptură și grafică, inclusiv tabere de creație.

⁹³ **Nicolae DABIJA** (15 iulie 1948, comuna Codreni, raionul Cimișlia, Republica Moldova -). În anul 1966 este înmatriculat la facultatea de Ziaristică a Universității de Stat din Moldova. În anul III a fost exmatriculat „pentru activitate proromânească și antisovietică”, fiind restabilit peste un an. În 1970, la Facultatea de Filologie. În 1972 a absolvit Universitatea de Stat din Moldova. Este un activ scriitor, istoric literar și om politic din Republica Moldova. Membru de Onoare al Academiei Române (din 2003).

modelată de sculptorul Gheorghe Tănase⁹⁴ sub îndrumarea sculptorului Marcel Guguianu⁹⁵ și a necesitat în jur de 7.000 de euro, sumă sponsorizată de Clubul Rotary București Atheneum⁹⁶

Nicolae Dabija, de naționalitate română și religie ortodoxă, este nepotul arhimandritului Serafim Dabija, unul din marii duhovnici români, deportat în Gulag în 1947. Cunoaște profund viața comunităților românești din jurul României. În calitate de redactor șef al săptămânalului „Literatura și Artă” editat de Uniunea Scriitorilor din Republica Moldova a avut un rol important în lupta de renaștere națională din Republica Moldova. Săptămânalul condus de Dabija a fost, în anii 1988-1989, cea mai importantă publicație care susținea revenirea limbii române la grafia latină și decretarea ei ca limbă oficială în RSS Moldovenească. În perioada de glorie săptămânalul „Literatura și Artă” depășea tirajul de 260.000 de exemplare. În 2005 e ales președinte al Forului Democrat al Românilor din Republica Moldova, organizație neguvernamentală de cultură și drept, la care au aderat peste 150 de organizații culturale, uniuni de creație, asociații neguvernamentale. La 1 iulie 2008 avea peste 250 000 membri, fiind organizația nonguvernamentală cu cea mai largă aderență din republică, cu filiale în Ucraina (Bucovina de Nord, Sudul și nordul Basarabiei, or. Ananiev ș.a), Federația Rusă (Moscova, Norilsk, Surgut), Israel, Italia, Grecia, Serbia, Letonia, Georgia. Dintre activitățile FDRM face parte și depunerea Cererii de Aderare a Republicii Moldova la Uniunea Europeană (la 26 decembrie 2006) din partea Societății Civile, însoțită de peste 200 000 de semnături.

Considerăm necesar să consemnăm și preocupările pe care Nicolae Dabija le-a avut la Moscova unde a căutat relicve referitoare la Dimitrie Cantemir.

Acolo, în actualul parc Țarițanu, care în anii prezenței lui Dimitrie Cantemir terenurile constituiau o parte din proprietățile sale. El a proiectat și a coordonat lucrările de zidire a unei biserici pe care a și înzestrat-o cu toate cele necesare cultului liturgic. După Revoluția din 1917 și acest lăcaș a fost sacrificat. În anii 80 ai secolului trecut Nicolae Dabija, aflându-se la cursuri, a căutat această ctitorie cantemirească și a găsit-o în postura de atelier de tâmplărie și de avansată degradare. În ultimii ani administrația Moscovei a întreprins lucrări radicale care au reabilitat-o arhitectural și probabil și funcțional. Pentru Dabija a fost prilejul să se intereseze și despre lucrările începute de Dimitrie Cantemir pentru edificarea unui palat și al unei biblioteci însă n-a dat de urmele acestor fapte.

⁹⁴ **Gheorghe TĂNASE** (1959 -) Studii la Universitatea Națională de Artă din București. Realizator a unor lucrări definitive în bronz și piatră. A fost unul dintre participanții la Tabăra de creație a sculptorilor de la Măgura-Buzău.

⁹⁵ **Marcel GUGULIANU** (26 iunie 1922, Bârlad, azi jud. Vaslui -), studii la Școala de Arte și Meserii, la Academia de Arte Frumoase București, elev al lui Cornel Medrea până în anul 1946. Carieră didactică. Prezent în expoziții din anul 1943, a realizat o serie de lucrări care-l onorează prin prezența în forul public (Botoșani, Iași, București, Negrești, Bârlad, Vaslui, Pașcani). Evoluția sa, varietatea preocupărilor, a soluțiilor adoptate l-au impus în ultimele decenii, fiind o prezență notorie la mari manifestări artistice internaționale. Soluționar restaurator pentru monumente istorice și de artă. Membru al U.A.P.

O Barbosa, *Dicționarul artiștilor români contemporani*, Editura Meridiane, București, 1976, p. 222.

Arc 2000, vol. II, p. 80.

⁹⁶ **Rotary Club** este organizație internațională ce își are obârșia în anul 1905, la Chicago, unde a fost fondat de avocatul francmason Paul P. Harris.

Clubul Rotary Atheneum este cel de-al 4-lea club Rotary înființat la București.

Charta-rea oficială a avut loc în luna octombrie a anului 2001, fiind primul club Rotary din România care a avut onoarea de a primi Charta de înființare din mâna Președintelui Rotary Internațional - Robert King.

Cu ocazia aceleiași ceremonii, ce a avut loc la Hotelul „Marriott” din București, Clubul Rotary Atheneum a beneficiat de onoranta prezență a Primului Ministru al României a acelor ani, Adrian Năstase.

Evenimentul de mare importanță pentru toți membrii fondatori ai clubului a fost sărbătorit, împreună cu rotarieni din întreaga țară, la Clubul Diplomaților din București, unde a avut loc și ceremonia de investire a fiecărui membru al noului club și de înmânare a insignei.

Ca obiective de binefacere au dus hrana acolo unde ea lipsea. au dus cărți și computere acolo unde nu existau bani pentru cumpărarea lor, au ajutat la recuperarea sănătății și au susținut pe scenă, atâta cât le-a fost în putință, talente tinere dar deosebit de valoroase, despre care au speranța să audă întreaga lume.

Considerăm necesare și câteva cuvinte despre intenții despre a căror finalitate nu avem cunoștință.

Acțiunea realizării în ambianța Moscovei a unui amplu simbol al cinstirii lui Dimitrie Cantemir aparține Guvernului Republicii Moldova. Demersurile diplomatice, inclusiv cu conducerea Primăriei metropolei Moscova a condus la facilitarea ca intenția să devină realitate.

La 20 iulie 2009, Andrei Neaguța, Ambasador Extraordinar și Plenipotențiar al Republicii Moldova în Federația Rusă, a avut o întrevedere cu Iurii Lujkov, primarul orașului Moscova. Cei doi demnitari au examinat diverse aspecte legate de instalarea monumentului Domnului Moldovei Dimitrie Cantemir în Parcul Rezervație de Stat „Țarițâno”⁹⁷ din capitala rusă. După cum s-a stabilit anterior, lucrarea în cauză este oferită orașului Moscova din partea Guvernului Republicii Moldova. În special, primarul Lujkov a dat asigurări că monumentul va fi instalat anul acesta, consacrat aniversării a 650-a de la constituirea Statului Moldovenesc.

Monumentul urma să fie instalat la intrarea în în Muzeul-Rezervație de Stat (MRS) „Țarițâno” din sudul Moscovei, din direcția șoselei Novoțarițâno. Alegerea amplasamentului monumentului a fost determinată de faptul că aceste pământuri, în secolul 18, aparțineau familiei Cantemir. Urma de a fi inaugurat cu ocazia Zilei Orașului, în luna septembrie 2010. Ceremonia urma să aibă loc într-o atmosferă festivă, cu participarea reprezentanților Guvernului Republicii Moldova.

La 23 martie 2010, la „Țarițîno”, a avut loc întâlnirea conducerii muzeului cu o delegație a Guvernului Moldovei pentru a dezbate o serie de aspecte referitoare la amplasarea acestui simbol.

Clubul este implicat în opera de editare a întregii creații științifice a lui Dimitrie Cantemir, inițind și sponsorizând și realizarea bustului menit a fi o prezență permanentă în incinta Clădirii Parlamentului Uniunii Europene de la Bruxelles.

⁹⁷ **Țarițâno** este fosta moșie „Ciornaia Greazi” din apropierea sudică a Moscovei, acordată lui Dimitrie Cantemir de către țarul Petru cel Mare. Împărăteasa Ecaterina a II-a este cea care a rebotezat aceste locuri definindu-le „Țarițâno”, denumire care s-a perpetuat până-n prezent. În acțiunea armatelor germane care vizau în anul 1941 ca prin războiul fulger să cucerească Moscova, zona a cunoscut importante distrugerii, fostele construcții cunoscând în timp o degradare accentuată. Măsurile luate în ultimele decenii au condus la declararea ca zonă protejată ca „Rezervație dec Stat”, procedându-se la consolidări, renovări, restaurări ce au permis constituirea unui muzeu cu caracter național.

Academicianul Nicolae Dabija a consemnat evoluția respectivelor locuri astfel:

În actualul parc Țarițâno din Moscova, unde a avut moșii, se păstrează o biserică, numită și azi Kantemirovskaia, construită după proiectul lui D. Cantemir. În 1980, când am găsit-o și am fotografiat-o, era transformată într-un atelier de tâmplărie.

Alături de acest edificiu existaseră un palat neterminat. Început de Cantemir, și clădirea unei biblioteci pe care voievodul român și-o dorea cea mai mare din Moscova. Luase cu el la Moscova și câteva care de manuscrise și cărți, între care manuscriptul lucrării „De neamul moldovenilor” de Miron Costin, ce se află azi la Biblioteca „M.E. Saltâkov-Șcedrin” din Sankt-Petersburg, cu însemnările lui D. Cantemir pe margini de file, lucrare pe care fiul celui care-l decapitase pe autorul ei intenționase să o traducă în latină. Acum doi ani, biserica lui D. Cantemir și palatul lui din Țarițâno au fost restaurate de către Guvernul orașului Moscova, ultimul devenind muzeu, în fața căruia urmează să fie înălțat și un bust al cărturarului nostru.

De la Țarițâno Cantemir e chemat de Petru la Sankt-Petersburg, unde îl va numi membru al senatului (post identic cu cel de ministru) și consilier intim al său.

Monumentul, o statuie monumentală, a fost modelat de sculptorul Constantin C. Constantinov⁹⁸ care a conferit personajului evocat o demnitate care l-au impus contemporanilor săi în anii vieții.

Primarul Moscovei, Iuri Lujkov, a semnat dispoziția referitoare la instalarea în anul 2010 a monumentului dedicat lui Dimitrie Cantemir, relatează agenția RIA Novosti.

Monumentul din bronz, pe un pedestal din granit, creat de sculptorul Constantin Constantinov, a fost făcut cadou capitalei ruse de Guvernul Republicii Moldova. „Monumentul este gata, turnat în bronz, în acest moment se afla în Smolensk”

Muzeul-rezervație istorico-arhitectural, artistic de stat „Țarițâno”, se află pe fosta moșie a dinastiei Cantemir. Pentru merite militare și diplomatice deosebite în fața Rusiei, împăratul Petru cel Mare i-a dăruit lui Dimitrie Cantemir moșia „Ciornaia Greazi”, ulterior numită de împărăteasa Ecaterina a II-a „Țarițâno”

Biserica Maicii Domnului, a fost edificată la comanda lui Dimitrie Cantemir în 1722; „Boșoi Dvoret”; „Hlebnâi Dom”, sunt alte obiective din cadrul complexului istorico-arhitectural „Țarițâno.

Statuia turnată în bronz cizelat care urma să fie ridicată pe un pedestal din granit. A fost realizat în conformitate cu Anexa nr. 1 la Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 21 din 18 ianuarie 2008 cuprinzând prevederile PROGRAMULUI NAȚIONAL de sărbătorire în anul 2008 a dinastiei Cantemireștilor care trasa Ministerul Culturii și Turismului misiunea de a coordona edificarea unui monument a lui Dimitrie Cantemir în municipiul Chișinău și a replicii lui în orașul Moscova.

La un moment dat se constată însă o dijunctie în interviul acordat⁹⁹ la Chișinău, *Cristinei PORCESCO* de ministrul Culturii și Turismului, Artur Cozma, care menționa că pentru cinstirea lui Dimitrie Cantemir s-au lansat lucrările pentru două monumente. Unul va fi realizat de sculptorul Tudor Cataraga¹⁰⁰ și va fi instalat la

⁹⁸ **Constantin C. CONSTANTINOV** (10 februarie 1943 în orașul Marâ din Turkmenia unde părinții Constantin și Ecaterina Cazimirov, de profesie actori de dramă, instrumentiști muzicali realizau spectacole pentru ostașii care plecau spre front. După 1944 familia a revenit la Chișinău, având parte de o copilărie în care a avut prilejul să cunoască tot felul de comportamente, reprezentanți ai diverselor etnii, profesii, predilect a celor ce aveau tangență cu viața artistică de toate genurile. Au fost anii când a deprins mănuierea penelului, dar și a diverse instrumente muzicale. A început la Chișinău studiile în domeniul artelor plastice, iar din 1963 a ajuns la Moscova unde le-a finalizat, ca sculptor, predilect monumentalist. Acolo s-a căsătorit trăind și lucrând în continuare acolo din 1972. În 2009 a fost premiat de Biserica Ortodoxă Rusă pentru realizările sale ce relevă respectul pentru ființa umană și a lui credință. Din 1969 este membru al U.A.P. din Chișinău, Moscova și al Federației Internaționale a Artiștilor.

Enunțăm câteva lucrări: **Vladimir și Olga** (Catedrala lui Hristos Mântuitorul din Moscova), **Pușkin și Krâlov** în orașul Pușkin, monumentul **soldatilor din Afganistan** în orașul Voskresensk (Regiunea Moscova cu circa 80.000 de locuitori), monumentul lui **Dimitrie Cantemir** de la Moscova (Țarițâno). Monumentul **Grigore Vieru**

⁹⁹ Publicat în paginile periodicei „Moldova suverană”, Chișinău, nr. 107, 9 iulie 2008.

¹⁰⁰ **Tudor CATARAGA** (4 august 1956, Seliște, RSS Moldovenească, URSS, astăzi în raionul Nisporeni, Republica Moldova - 27 decembrie 2010), a fost un artist plastic din Republica Moldova. În anii 1981-1984 a urmat cursuri de pregătire în atelierele de sculptură, Academia de Arte Frumoase, Sankt-
<http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

Chișinău, iar Constantin C. Constantinov, sculptor moldovean stabilit la Moscova, lucrează asupra statuii care urmează a fi inaugurată în parcul Taritâno, din zona sudică a orașului Moscova.

Probabil decesul prematur al sculptorului Tudor Cataraga a impus formula de realizare a ambelor lucrări de către sculptorul Constantin C. Constantinov.

Succinta incursiune, limitată de timpul acordat intervenției, nu ne-a permis să consemnăm și aparente probleme „secundare”¹⁰¹ dar care toate contribuie la informarea, chiar incitarea la cunoaștere a multora care în anii vieții au avut sau nu prilejul de a auzi și mai ales înțelege mesajul moștenirii primită de la înaintașii noștri, Dimitrie Cantemir fiind europeanul înțeles și apreciat la timpul său de mulți oameni de știință și cultură. Sentimentul de firească mândrie trebuie să ne fie factorul mobilizator în a-i cunoaște cele transmise către viitorime.

Sunt azi și mâine și oricând mobilizatoare cele enunțate de George Călinescu¹⁰² despre Dimitrie Cantemir: „.. erudit de faimă europeană, voievod moldovean, academician berlinez, prinț rus, cronicar român, cunoscător al tuturor plăcerilor pe care le poate da lumea, un Lorenzo de Medici al nostru.”

Preluăm cuvintele enunțate de Grigore Tocilescu la Călugăreni în 1903, considerându-le de mare actualitate și necesitate pentru români: E un monument mai durabil și decât monumentele de piatră și decât monumentele de bronz, care face tăria unei națiuni; acest monument e conștiința națională. Nu va pieri niciodată o națiune ce va avea zidit în mințile tuturor fiilor ei acest prețios monument.

Imagini:

Petersburg, Rusia 1990 - Academia de Arte Frumoase, secția sculptură, clasa profesorului Kubasov Serghei, Sankt-Petersburg, Rusia. După anii de pregătire a participat în tabere fiind apreciat ca un activ creator, prezent în expoziții colective, de grup, organizând și expoziții personale. Are lucrări integrate în forul public din Republica Moldova și alte țări, în colecțiile unor muzee.

1993 - Membru titular al Uniunii Artiștilor Plastici, Moldova 1997 - Membru AIAP - UNESCO

Arc 2000, vol. II, p. 36.

¹⁰¹ Ne referim la prezența sa ca subiect pe emisiunile filatelice, bancnote și monede, ecusoane, insigne, brelocuri, medalii, plachete și medalioane de diverse mărimi realizate de România, U.R.S.S., Republica Moldova și chiar Transnistria, toate cu menirea de a reține atenția spre exemplara sa preocupare pentru propășirea științei

¹⁰² **George CĂLINESCU** (19 iunie 1899, București 12 martie 1965, București-Otopeni, cimitirul Bellu). Studii în București, specializare la Roma, doctor în litere, prozator, poet, dramaturg, critic și istoric literar, eseist, ziarist, publicist, inițiator și organizator al Institutului de istorie literară și folclor, carieră universitară, om politic, membru titular activ al Academiei Române ales la 12 august 1948. În anii studenției a fost angajat la biblioteca Arhivelor Statului. Au fost anii de documentare care i-au slujit în elaborarea romanelor „*Enigma Otiliei*”, „*Bietul Ioanid*”, „*Scrinul negru*” A acordat o atenție deosebită studierii vieții și activității lui Mihail Eminescu.

La 23 septembrie 1945 a apărut sub conducerea lui G. C. săptămânalul literar-artistic „Lumea”

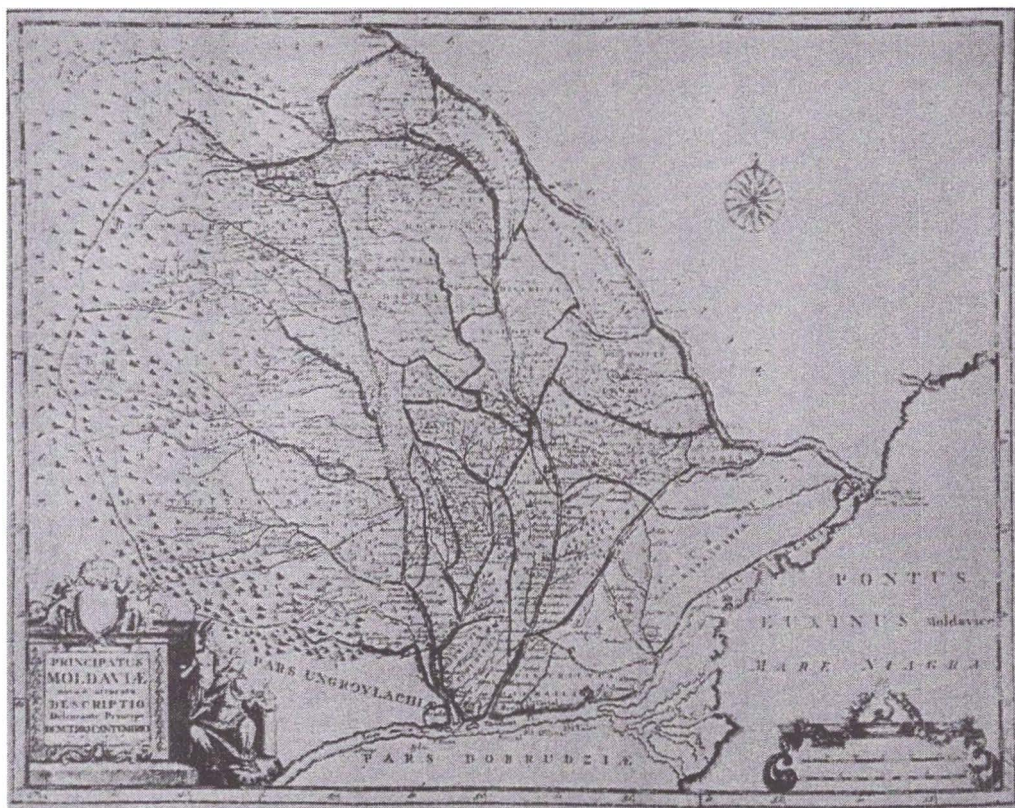
„Voievod luminat, ambițios și blazat, om de lume și ascet de bibliotecă, intrigant și solitar, mânuitor de oameni și mizantrop, iubitor de Moldova lui după care tânje-te și aventurier, cântăret în tambură țarigrădean, academician berlinez, prinț rus, cronicar român, cunoscător al tuturor plăcerilor pe care le poate da lumea. DIMITRIE CANTEMIR ESTE UN LORENZO DEI MEDICI AL NOSTRU”. George Călinescu

Portretul unui nobil european din Constantinopol de la sfârșitul secolului al XVII-lea, (Dimitrie Cantemir?), de un pictor necunoscut (Muzeul de artă și ceramică din Rouen).

Dimitrie Cantemir, principe

Harta întocmită de Dimitrie Cantenur ca anexă lămuritoare la lucrarea Descrierea Moldovei.

Hartă apărută în ediția germană a lui Büsching (1769-1770). Deși nu este harta originală realizată de principele Cantemir, se pare că a fost inspirată de aceasta.

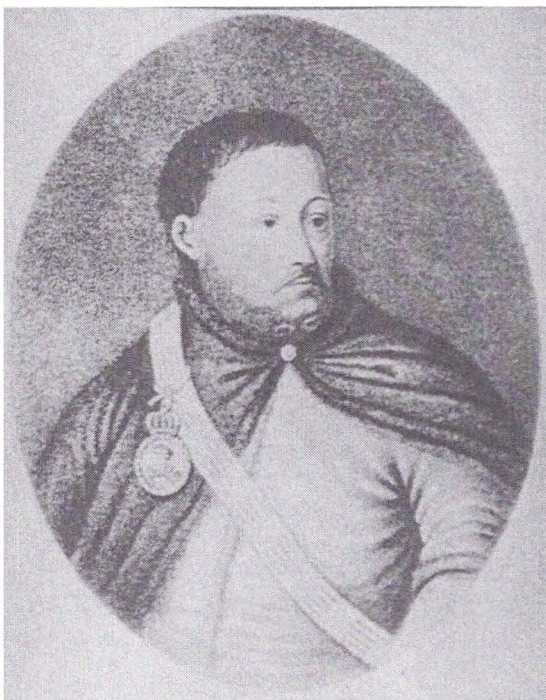
Casandra, fiica lui Șerban Cantacuzino născută în 1683, căsătorită cu Dimitrie Cantemir la 9 mai 1699, decedată la Moscova la 11 iunie 1713. Tablou din 1711. Dimitrie Cantemir s-a recăsătorit în decembrie 1719, la Kiev cu Anastasia Ivan Trubețkoi, născută la 14 octombrie 1700, decedată Sankt Petersburg la 27 noiembrie 1755.

Dimitrie Cantemir, portret din 1712.

Petru cel Mare, împăratul
Rusiei (1672-1725)

Dimitrie Cantemir , gravură după
A. Osipov, 1712.

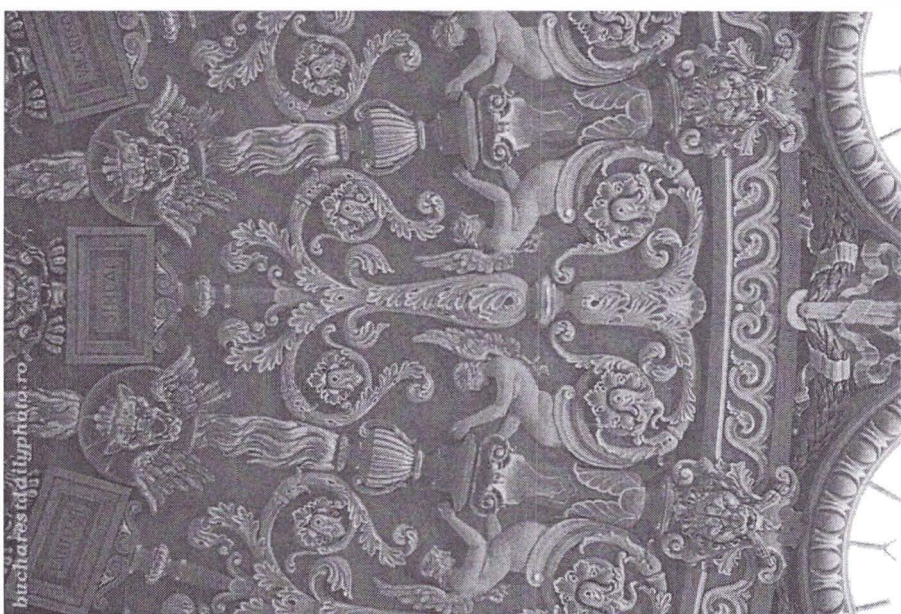
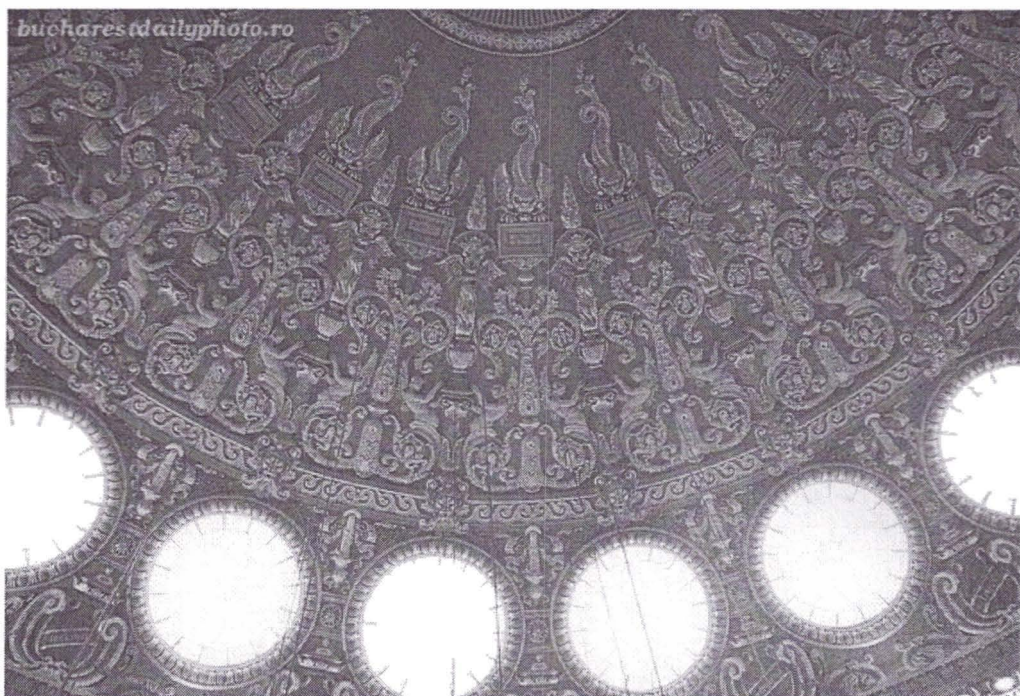

Dimitrie Cantemir în prima ediție a
„Descrierii Moldovei” (1716)

Dimitrie Cantemir 1720-1723.

Sala Ateneului Român, construcție circulară edificată în anii 1886-1888. La data inaugurării componentele decorative erau finalizate. Spațiul preconizat a fi decorat cu narare a unor episoade din istorie a așteptat trecerea a bune decenii până la încredințarea spre realizare în frescă artistului plastic Costin Petrescu în anul 1938.

Biblioteca Fundației culturale universitare „Regele Carol I” În anul 1891 regele Carol I a înființat Fundația Universitară Carol I, donând un fond de 200 000 de lei căruia i s-au alăturat bancherul Evloghie Gheorghief cu 200 000 de lei și 90 000 de lei donați de Elena Turnescu. Din veniturile acestor fonduri se întreține biblioteca și se acordau stipendii studenților săraci. Construcția a fost realizată în etape, prima a fost ridicată între anii 1891-1893 prin construirea imobilului din actuala stradă Dem. I. Dobrescu după proiectul arh. Paul Gottereau. La 14 martie 1895, la inaugurarea Fundației universitare Carol I, a fost numit bibliotecar al acestei instituții Constantin Rădulescu-Motru. Prin cumpărarea, la 31 mai 1911, de către regele Carol I, cu suma de 400.000 de franci, și demolarea imobilului lui Grigore Păucescu, din fața palatului. În 1911 au început lucrările de extindere a Fundației Carol I din Piața Palatului Regal, tot după planurile lui Paul Gottereau. S-a realizat, în etapa a II-a, tronsonul central incluzând aula cu 500 de locuri. Ulterior a fost construită și clădirea dinspre strada C.A. Rosetti. Biblioteca (etapa I-a) a fost inaugurată la 14 martie 1895, iar ansamblul la 9 mai 1914. Cu acel prilej a fost realizată în bronz, 7 cm., medalia Fundației universitare, modelată de H. Sch. Wegerec. În decursul anilor biblioteca a acumulat un valoros tezaur de tipărituri (cărți, periodice, note muzicale ș.a.), manuscrise și chiar opere de artă. În aula au fost organizate, în decursul anilor, prestigioase manifestări, inclusiv cele dedicate poetului național Mihail Eminescu. În timpul evenimentelor din

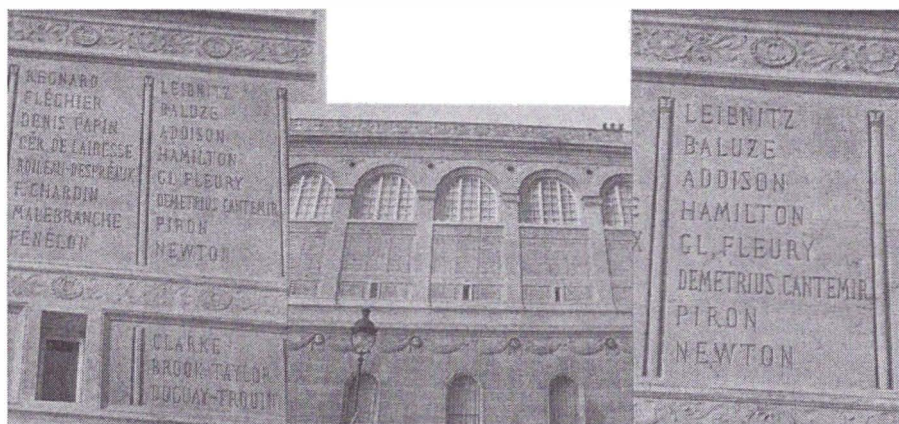
decembrie 1989 acest ansamblu a fost incendiat, clădirea și inestimabilul tezaur înregistrând mari pagube.

Fațada principală deasupra ferestrelor etajului I sunt decorate cu 9 panouri din marmură roșie pe care au fost menționate numele unor ilustre personalități ale culturii românești.

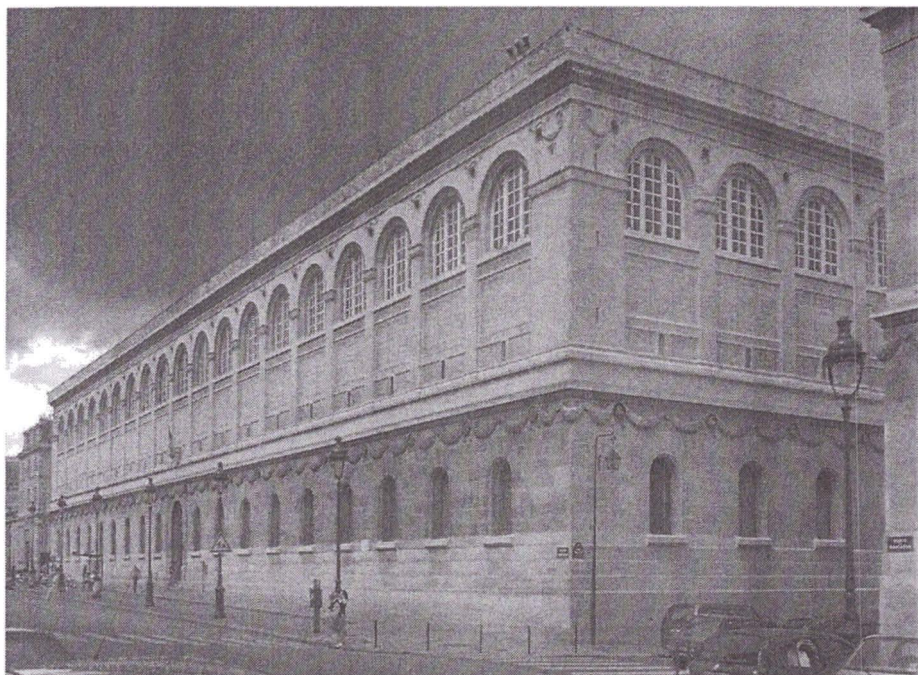
Semnificativă este și recunoașterea de care se bucură în mediu științific din Franța. Concret azi, în semn de adânc omagiu adus savantului, pe frontispiciul Bibliotecii Universitare Sainte-Généviève din Paris, alături de numele lui Leibnitz, Newton, Piron și alți mari gânditori poate fi citit, cioplit în piatră, și numele distinsului cărturar român Dimitrie Cantemir.

Detaliu evidențiind prezența panourilor cu menționarea iluștrilor oameni de știință.

Detaliu

Clădirea bibliotecii cu panourile pentru cinstirea celor cu majore contribuții în cercetarea și elaborarea operelor capitale.

La ora închiderii sălii pentru cititori.

<http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

Sala în minutele premergătoare prezentei cercetătorilor a valorosului patrimoniu al bibliotecii

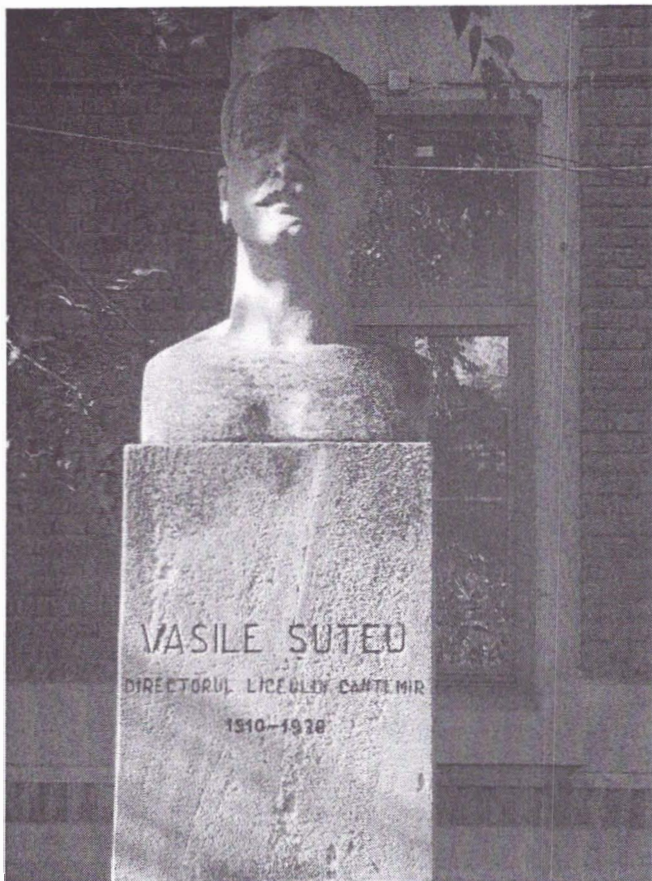
Sala de studiu între orele 10-22

Arhitecții Virginia Haret, N. Stănescu Bd. Dacia 117 sector 2 construcție din deceniile trei și patru ale secolului XX.

Placa evocatoare a trecutului unității de învățământ secundar (gimnaziului-liceului-colegiului) „Cantemir Vodă”

Vasile ȘUTEU () carieră didactică, director al liceului „Dimitrie Cantemir” între 1910-1938. Omul care și-a asumat responsabilitatea edificării clădirii acestei instituții de învățământ. Portretul său se află amplasat în spațiul verde de lângă clădirea liceului, piatră, 1941, autor ???

Curtea interioară a clădirii liceului „Cantemir Vodă”

Maxim Litvinov

Nicolae Titulescu

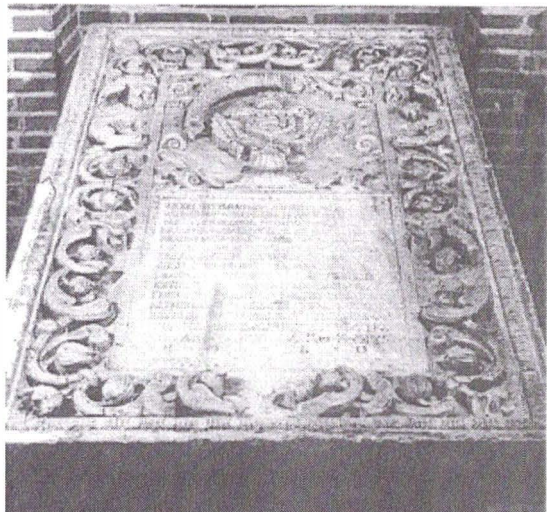
© ALL RIGHTS RESERVED

Mihail Ostrovski, seful misiunii diplomatice sovietice a sosit la Bucuresti la 3 decembrie 1934. Cup din presa timpului.

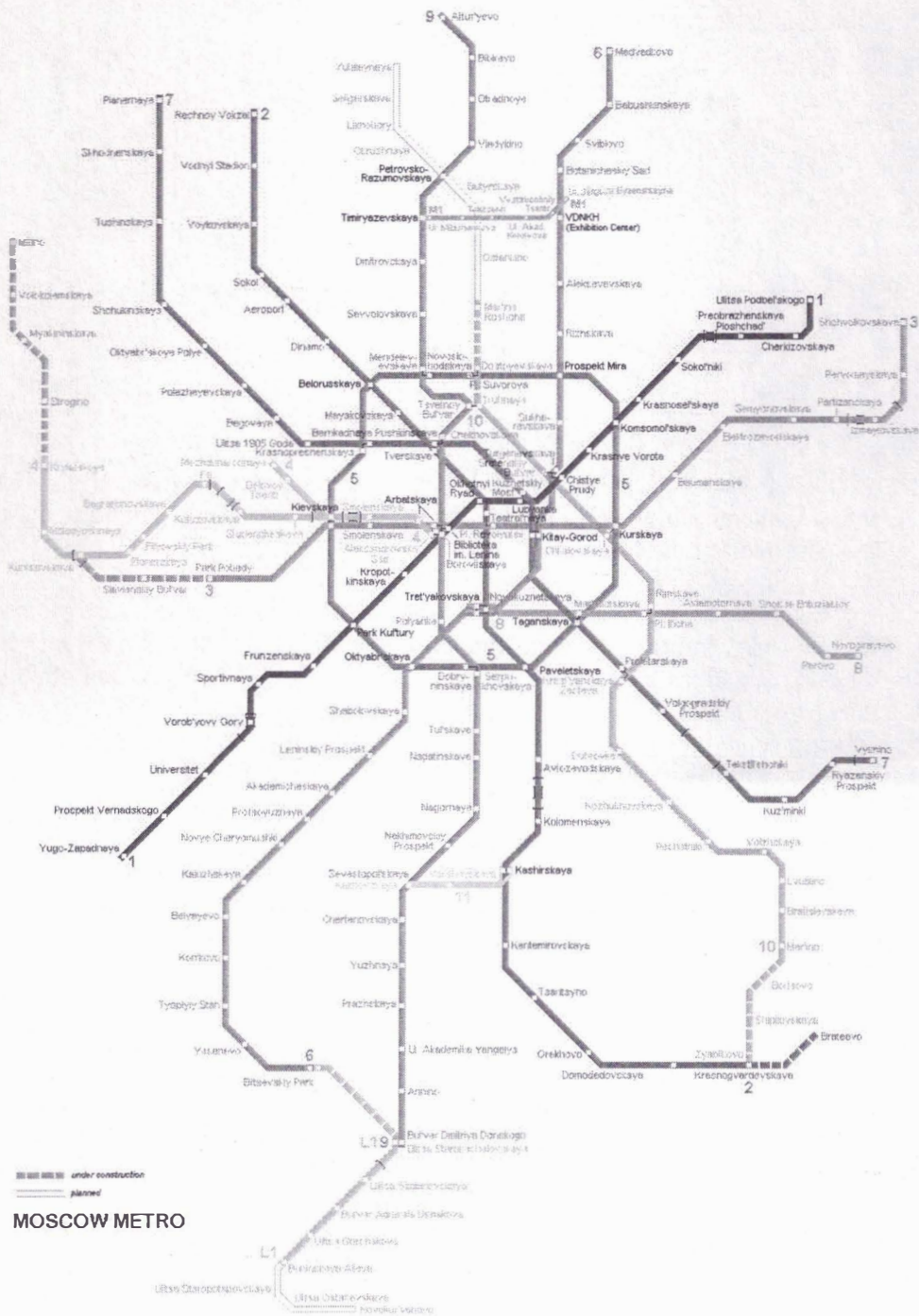

Ion Dicescu-Dic.

Placa tombală la mormântul Casandrei Cantemir din incinta Bisericii Sf. Constantin și Elena din cadrul Mănăstirii grecești Sf. Nicolae din Moscova

Activitatea în calitate de ctitor și făuritor al lăcașelor sfinte din Țara Moldovei și Rusia a lui Dimitrie Cantemir este o problemă ce reclamă în secolul XXI aprofundări, depistarea de noi mărturii. Majoritatea izvoarelor confirmă contribuția lui la zidirea bisericii Sf. Constantin și Elenă de la mănăstirea greacă Sf. Nicolae din Moscova, precum și a bisericii Sf. Dumitru din orașelul Dimitrov (regiunea Oriol). Totodată, studierea manuscriselor lui Dimitrie Cantemir, precum și a actelor administrației locale din Oriol, Kursk, Moscova ne oferă posibilitatea să constatăm că domnul moldovean și principele iluminat rus a ctitorit mănăstirea Sf. Nicolae din satul Urlaț județul Vaslui, închinată mănăstirii Vatapet din Sfintele Munte, precum și cel puțin 6 biserici în satele din regiunea Moscova, Kursk și Oriol.

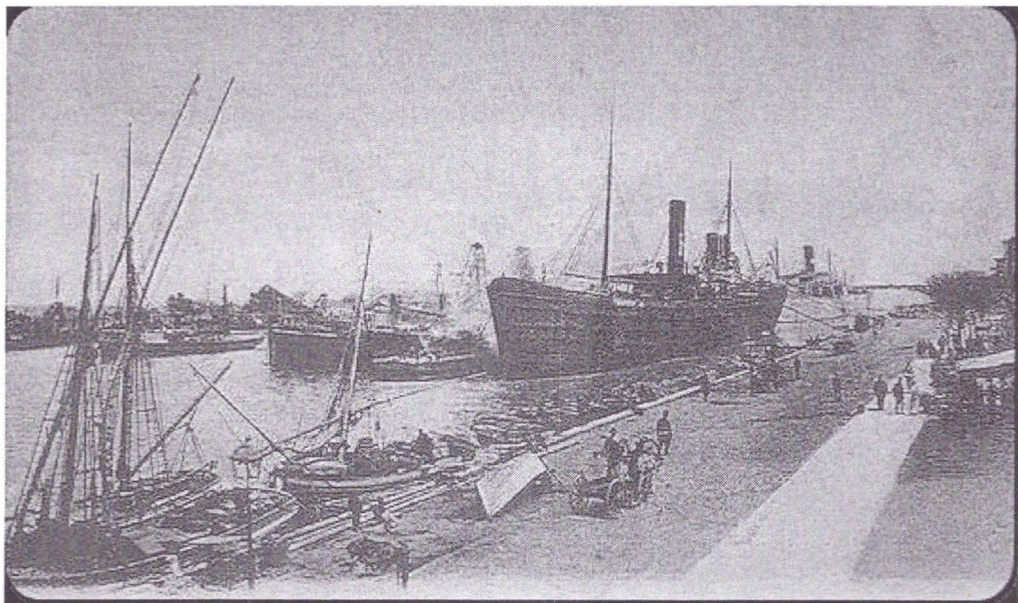
MOSCOW METRO

Liniile metroului din Moscova care începând din anul 1935 când a fost dat în folosință prima linie au ajuns să aibă acum circa 300 km. cu 182 de stații cu adâncimii spre care cobori ca spre mină, pe niște scări rulante pe care stai minute bune până ajungi jos, la peron.

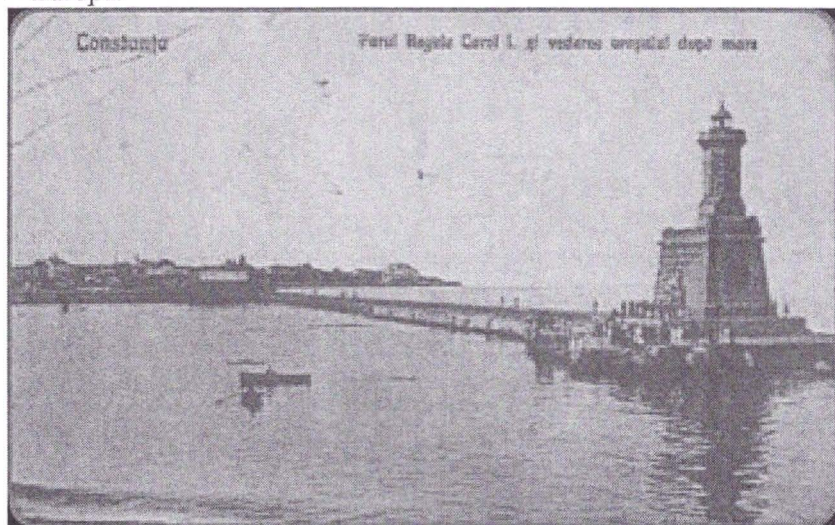
Stație de metrou moscovit. Prima linie fiind dată în folosință la 15 mai 1935. Traseul acestei linii a necesitat înlăturarea a multor edificii de la suprafață, inclusiv ansamblul monahal definit „Mănăstirea Grecească”, în cadrul căreia se afla și ctitoria lui Dimitrie Cantzemir, biserica Sf. Constantin și Elena.

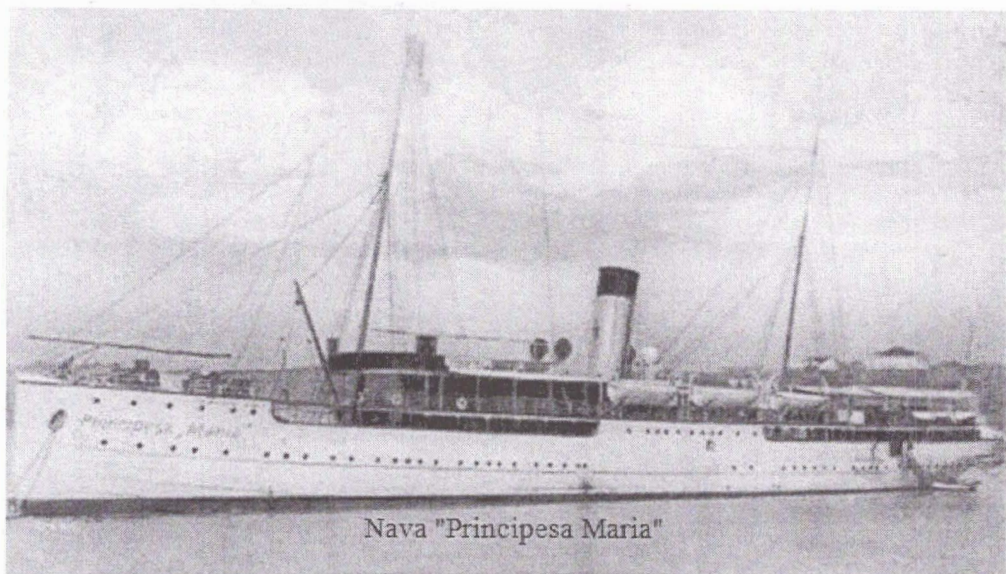

Zona vechiului port Constanța care evolutiv a devenit portul principal al țării după ce Anghel Saligny a construit Podul de la Cernavodă (1895). Atunci s-au pus bazele Serviciului Maritim Român. S-a deschis o linie maritimă spre Istanbul, prelungită spre Alexandria, numită „linia orientală” Portul, conform planului de reconstruire, a fost modernizat și dezvoltat între anii 1895 și 1909. S-au construit drumuri și căi ferate adiționale care leagă Constanța de capitală și restul țării. Aceasta a fost o perioadă de prosperitate a Serviciului Maritim Român, ale cărui vase au navigat, nu numai pe „linia orientală” ci și pe „linia occidentală” (spre Marsilia și Rotterdam) și pe „linia de arhipelag” (spre Pireu și Salonic).

Azi portul Constanța acoperă o suprafață de 39,26 km² și are o lungime de aproape 30 km, este cel mai mare port din bazinul Mării Negre și se află clasat pe locul 4 în Europa.

Nava „Principesa Maria” care pe traseul Odessa-Constanța a transportat în anul 1935 rămășițele pământești, plăcile tombale, lăzile cu „documente” restituite României de către U.R.S.S..

Vaporul „Principesa Maria” ancorat la cheiul portului Constanța în zi de sărbătoare.

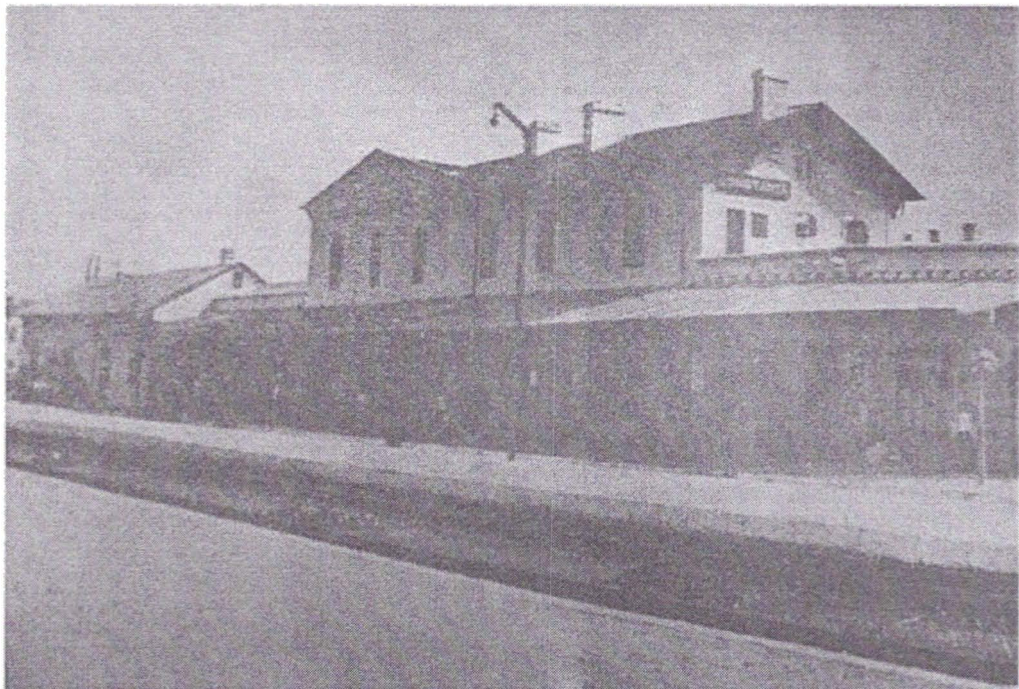
Zona veche a portului Constanța cu clădirile și liniile de cale ferată.

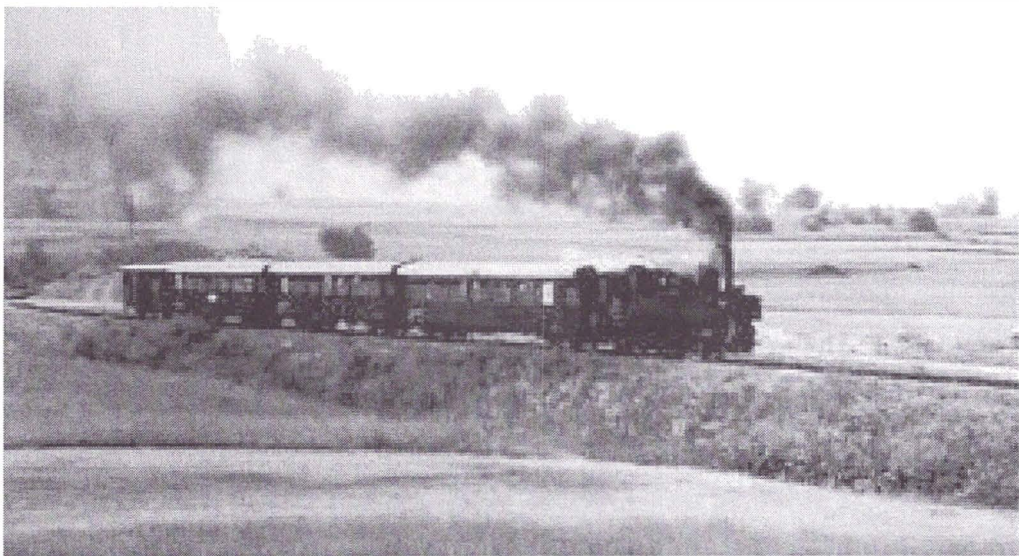
Piața Gării C.F.R. Constanța cu construcțiile ambientale.

Fațada clădirii Gării C.F.R. spre piața limitrofă.

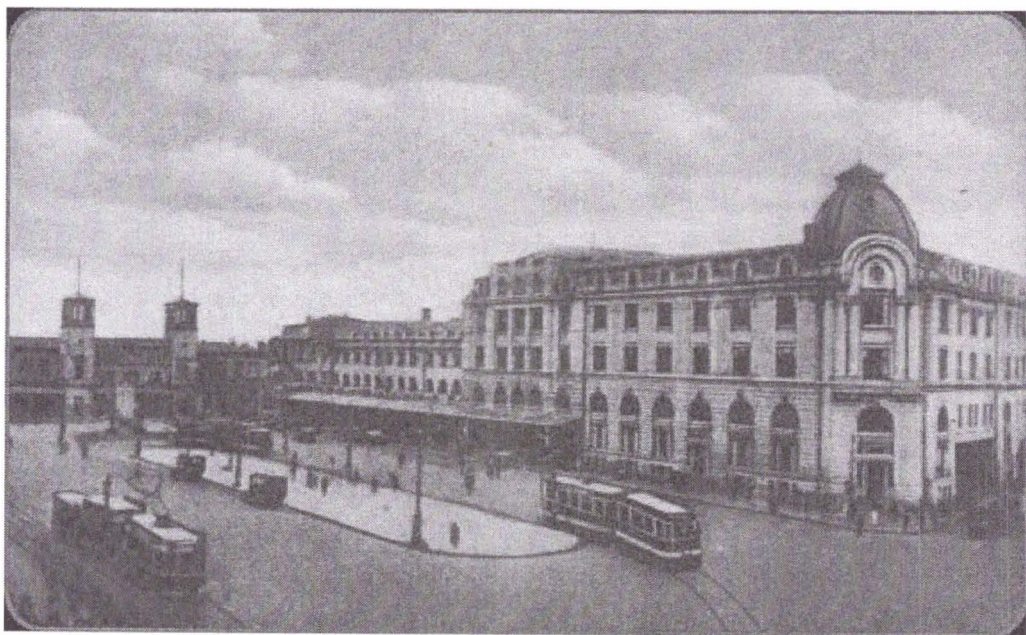

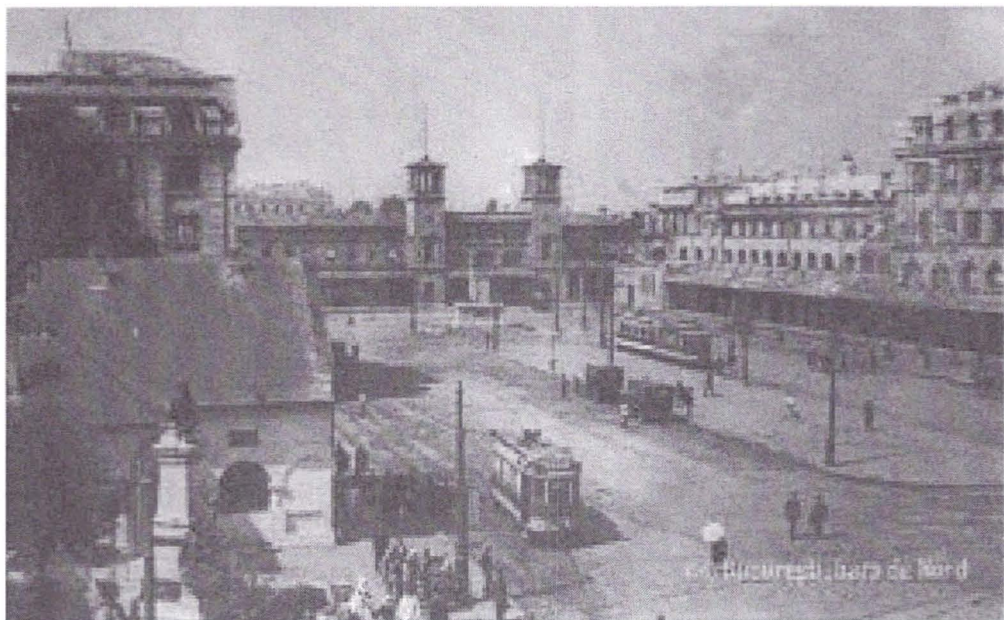
Peronul Gării C.F.R. Constanța

Gara de Nord – peronul pentru mijloace rutiere în perioada interbelică.

Palatul Regal, 1935.

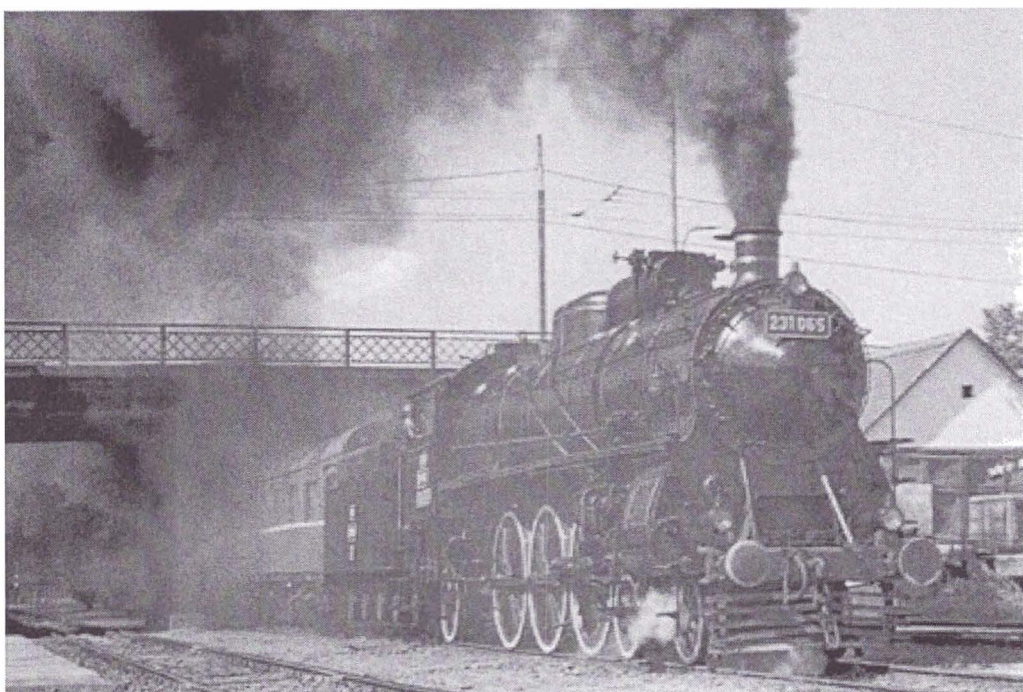

În așteptarea celor interesați de ultimele știri oferite de presa românească.

<http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

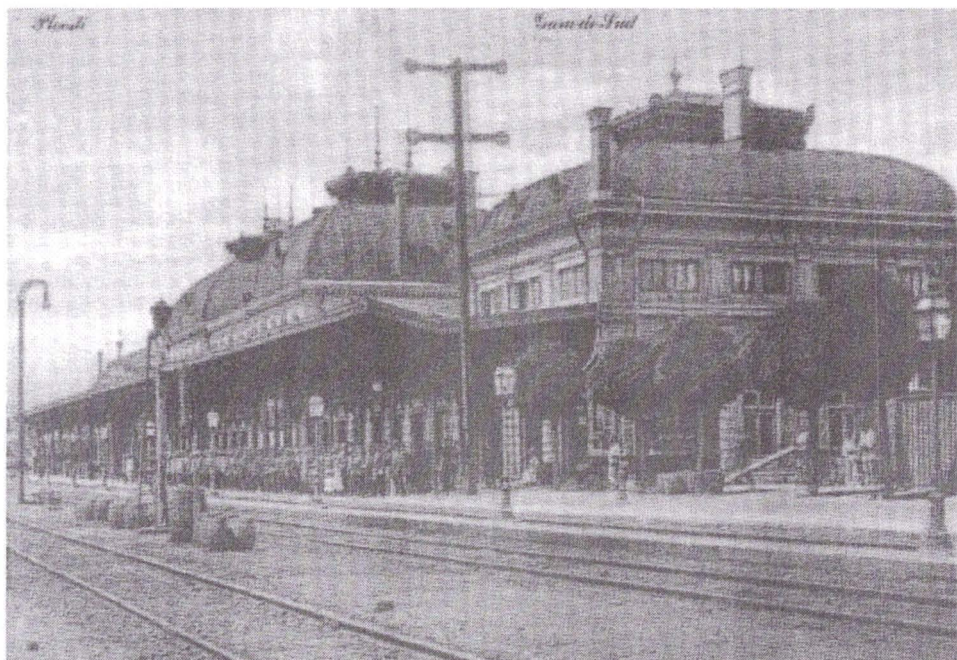

Gara de Nord – peronul central pentru mijloace rutiere în perioada interbelică.

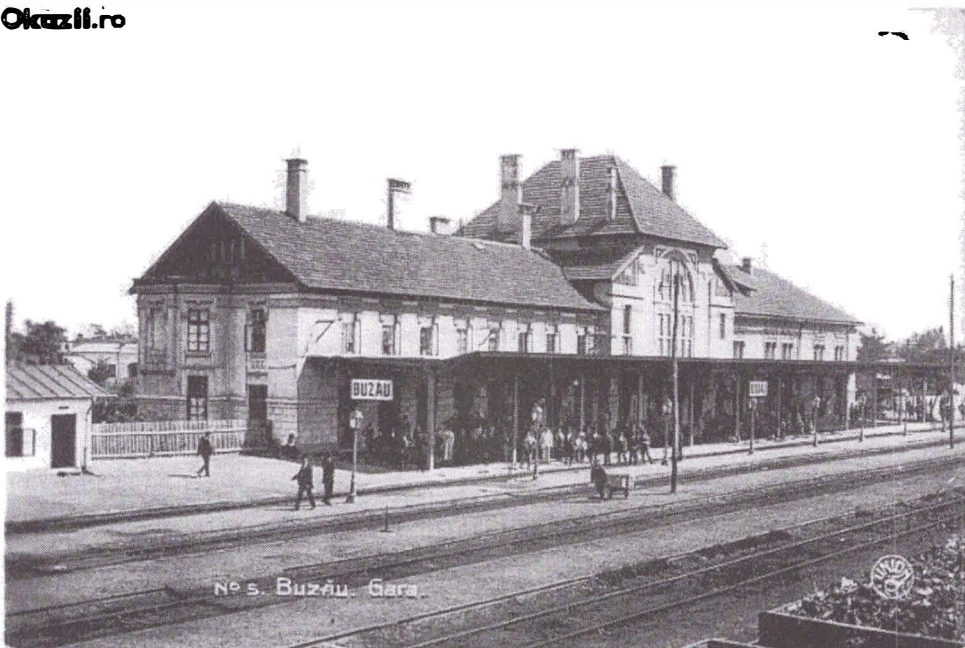
Garnitură de tren tractată de o locomotivă autohtonă.

<http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

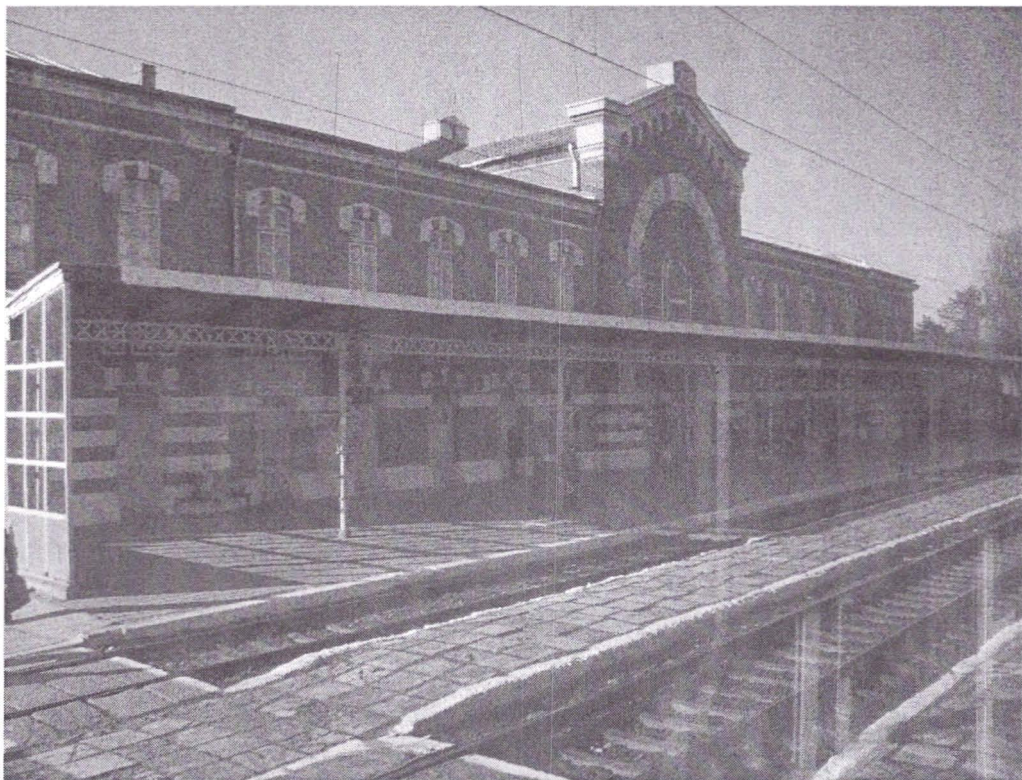
Gara C.F.R. Ploiești Sud.

Okazii.ro

Gara C.F.R. Buzău în perioada interbelică

<http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

Gara C.F.R. Râmnicu Sărat , arhitect Petre Antonescu.

Gara C.F.R. din Focșani, 1933.

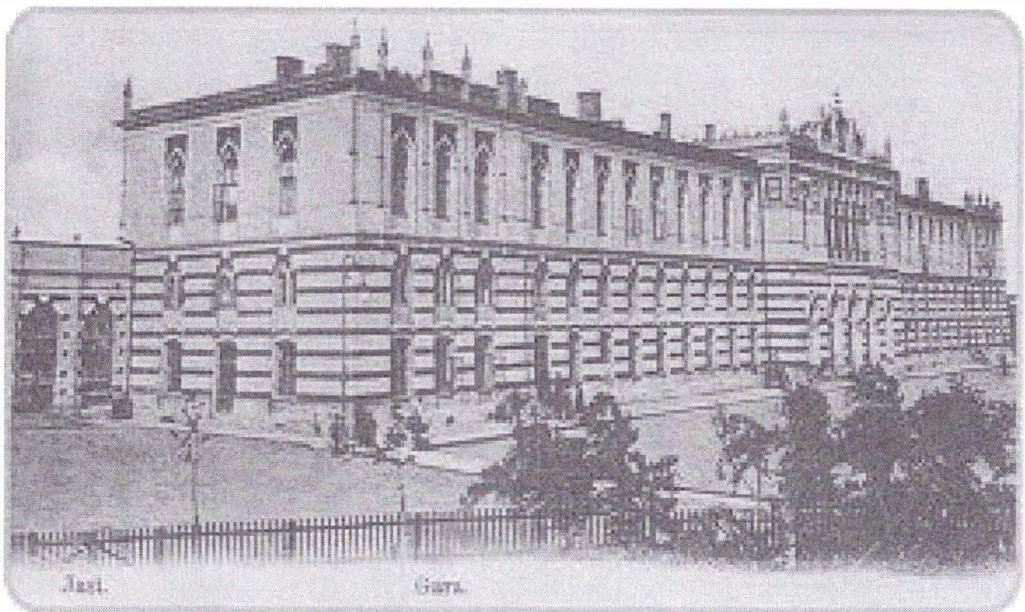
Exod al populației localităților megieșe gărilor unde s-a aflat că trenul special va poposi. Având în fruntea lor preoții și conducătorii ai satelor oamenii considerau că au obligația de a se alătura celor preocupați a-i acorda iltstrului înaintaș cuvenita cinstire.

Gara C.F.R. din Bârlad

Gara C.F.R. Vaslui, construcție distrusă de bombardamentul din cel de al Doilea Război Mondial

Gara C.F.R. Iași construită la 1871, fiind în relație cu localitățile nordice Lemberg și- Cernăuți. A fost modernizată în ultimele decenii, conform proiectului arhitectului N. Munteanu, fiind una din marile gări ale României. Foto fațada spre piața gării

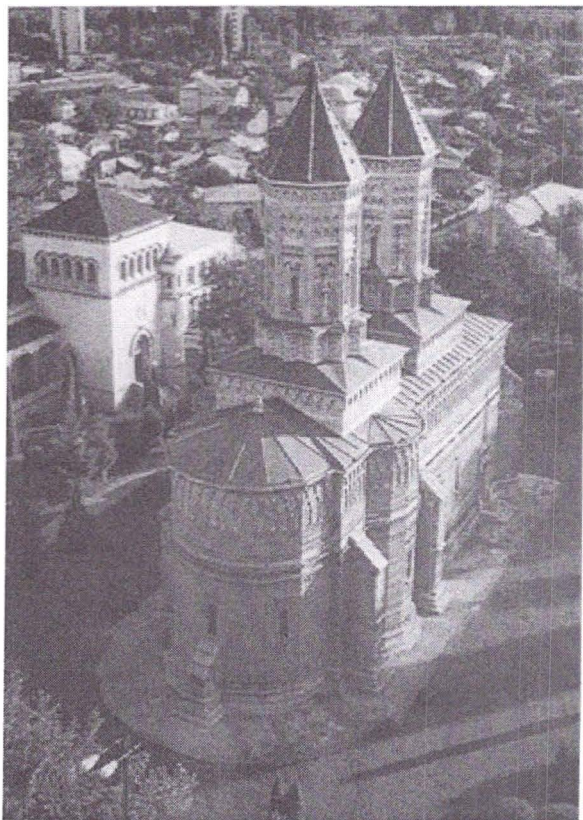

Zona gării C.F.R. Iași în timpul inundațiilor din 1932. Apele încadrând gara, bătînd pînă dincolo de clădirea Vămii.

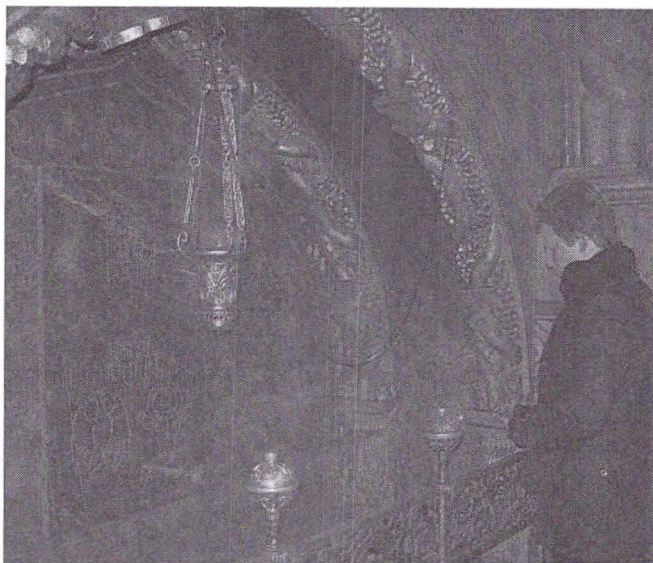

Fațadele de nord și vest, turlile ale Bisericii Trei Ierarhi din Iași. În plan secund intrarea la Sala Gotică

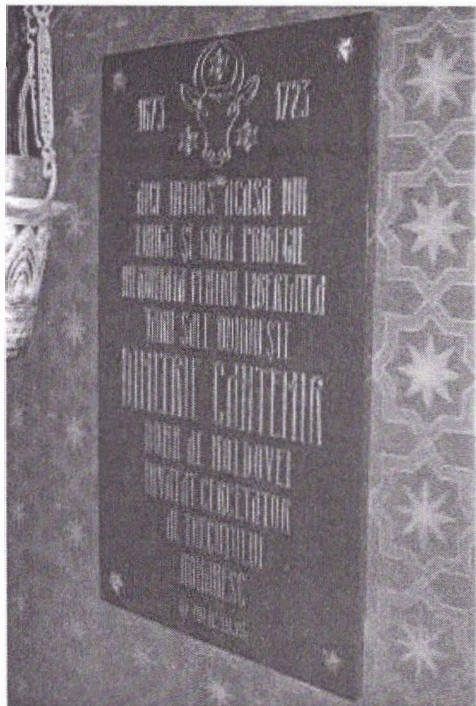
<http://www.cimec.ro/> <http://www.muzeuaslui.ro>

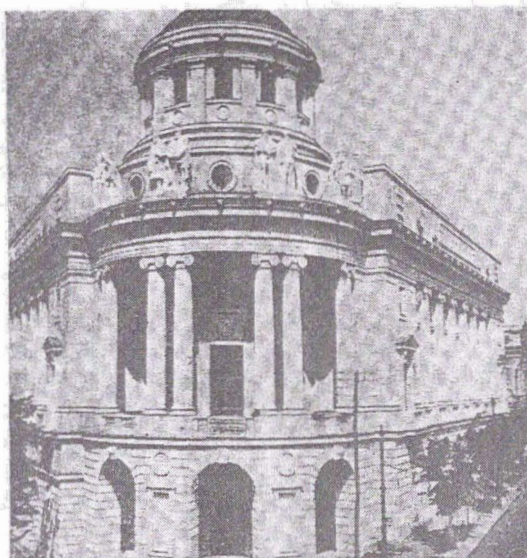
În prim plan biserica ansamblului monahal Trei Ierarhi din Iași. În planul doi clădirea cu sala gotică.

Cripta unde sunt depuse spre veșnică odihnă osemintele lui Alecsandru Ioan I Cuza, domnul Principatelor Unite 5 și 24 ianuarie 1859-24 ianuarie 1862, domnul României 24 ianuarie 1862-11 februarie 1866.

Placa care se află amplasată pe peretele criptei unde sunt depuse din 1935 osemintele lui Dimitrie Cantemir. Textul a fost redactat de Nicolae Iorga: „Aici, întors din lunga și pre greaua pribegie înfruntată pentru libertatea țării sale, odihnește Dimitrie Cantemir, Domn al Moldovei...”

Vederea motivului de colț cu machetele grupurilor de voievozi.

Grupurile de Domnitori

dela stânga (str. Păcurari) spre dreapta (str. Carol):

Vasile Lupu cu Cantemir; 2. Ștefan-cel-Mare cu Carol I;

3. Ferdinand I cu Mihai Viteazul; 4. Dragoș Vodă
cu Alexandru-cel-Bun

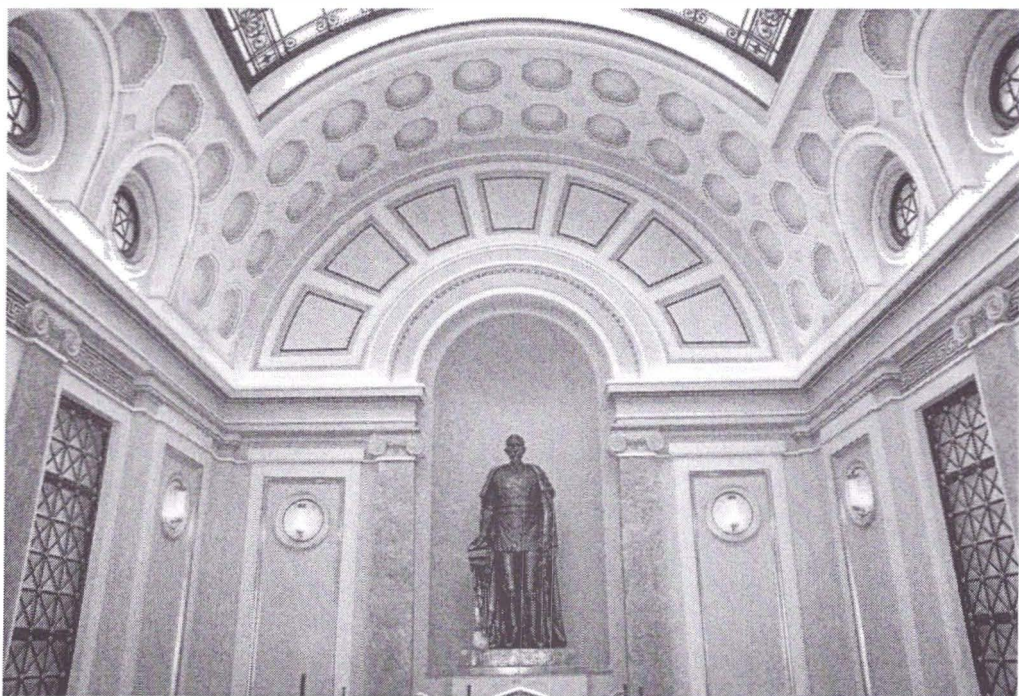
Clădirea menită a găzdui Fundația culturală „Regele Ferdinand I”, azi Biblioteca Centrală Universitară „Mihail Eminescu” din Iași. Fațada spre strada Păcurari și pe colț intrarea principală. Între coloane se remarcă ramele medalioanelor, multe înlăturate în 1948. Medalioanele au fost modelate și turnate în gips până la 27 iunie 1932 de către sculptorii câștigători ai concursului. Ele apoi au fost turnate în simlupiatră de firma „Tofan” din București. Efigiile regelui Ferdinand și reginei Maria au fost distruse la 1948. O soartă aparte l-a avut medalionul cu efigia regelui Carol al II-lea. Acesta a fost respins la montare de acesta, care l-a „programat pentru un viitor îndepărtat” Medalioanele rămase evocă pe Ion Neculce și Gheorghe Asachi (modelate de sculptorul Klein), Titu Maiorescu și Bogdan P. Hasdeu (sculptorul Vasile Ionescu-Varo), Mihail Eminescu, Ion Creangă, Alexandru D. Xenopol și Miron Costin (sculptorul Richard Hette), Vasile Conta și Petre Poni (sculptorul Ioan Mateescu). În partea dreaptă fotografia a surprins și amplasamentul monumentului Mihail Eminescu, modelat de sculptorul Ioan Schmidt Faur.

Ansamblul edificiului cu fațadele spre Bd. Carol I (Copou) și str. Păcurari Panourile fațadelor din partea superioară definesc menirea clădirii de a găzdui Fundația Culturală Regele Ferdinand I.

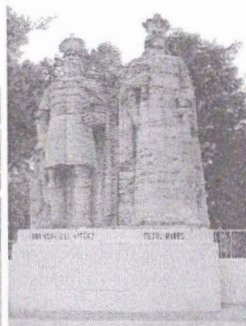
Așa a rămas între anii 1948-2008 nișa în așteptarea momentului reparator al reintegrării statuii ctitorului.

Holul central al clădirii Fundației care până la 1948 a găzduit în respectiva nișă din capul scărilor statuia monumentală redându-l pe ctitor, regele Ferdinand I, lucrare modelată de sculptorul Ion Jalea și turnată în bronz. Distrusă a impus edililor ieșeni să recurgă la pasionatul sculptor Constantin Crengăniș care pe baza fotografiilor obținute după o minuțioasă analiză a procedat la reconstituirea lucrării predecesorului sculptor. După modelarea în pământ, obținând avizările din partea comanditarilor s-a trecut la turnarea ei în ghips, ca etapă premergătoare turnării în bronz. Lipsa fondurilor a determinat o soluție „provizorie” realizând patinarea care să sugereze bronzul. Așa a fost expusă la 19 ianuarie 2008 edilii având speranța că depășirea dificultăților financiare va facilita și turnarea în bronz a lucrării pentru a-i asigura și perenitatea necesară.

Actualul amplasament al celor patru perechi pe o scundă platformă și cu un fundal totalmente necorespunzător.

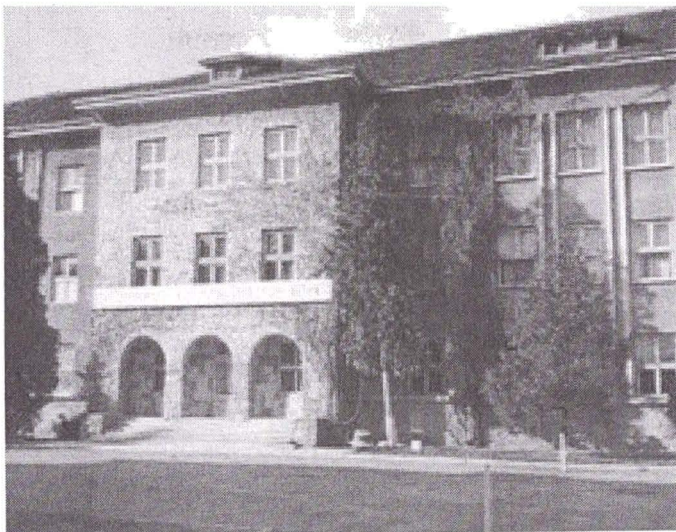
N.B. lucrarea Petru Rareș n-a mai impus sculptorului Ioan S. Dămăceanu să realizeze corecția și ca atare este la o altă proporție.

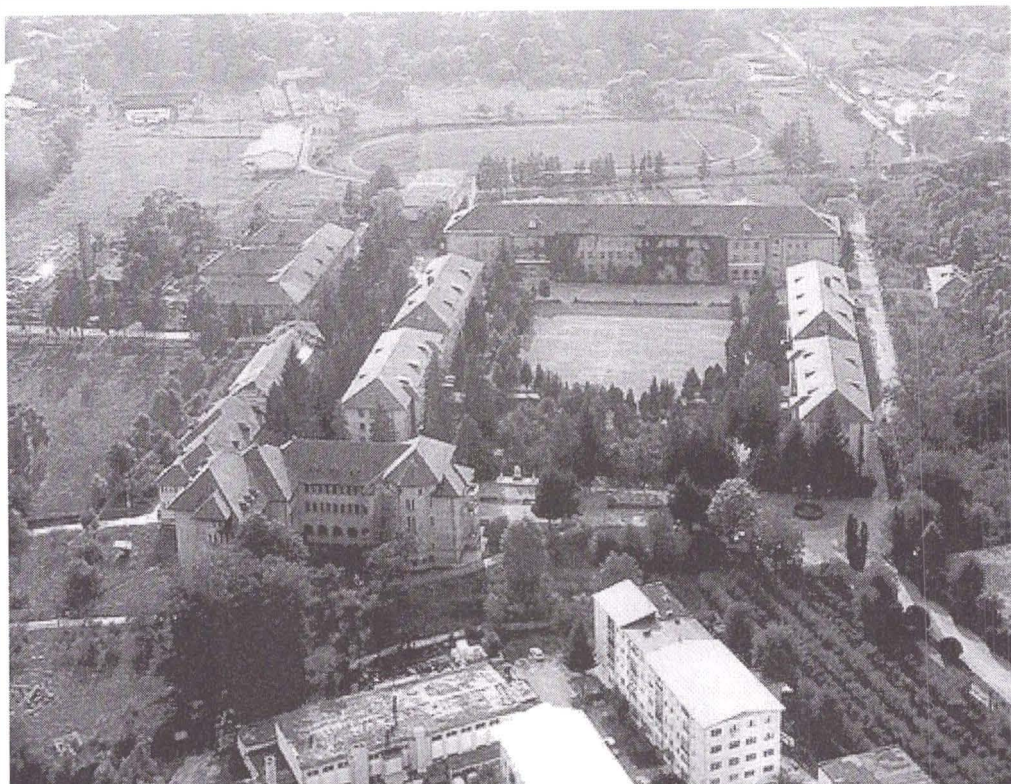
Voievozii înfruntând asprimea iernii

Bustul Dimitrie Cantemir din Parcul Central din Chișinău

Colegiul Național "Dimitrie Cantemir" din Breaza

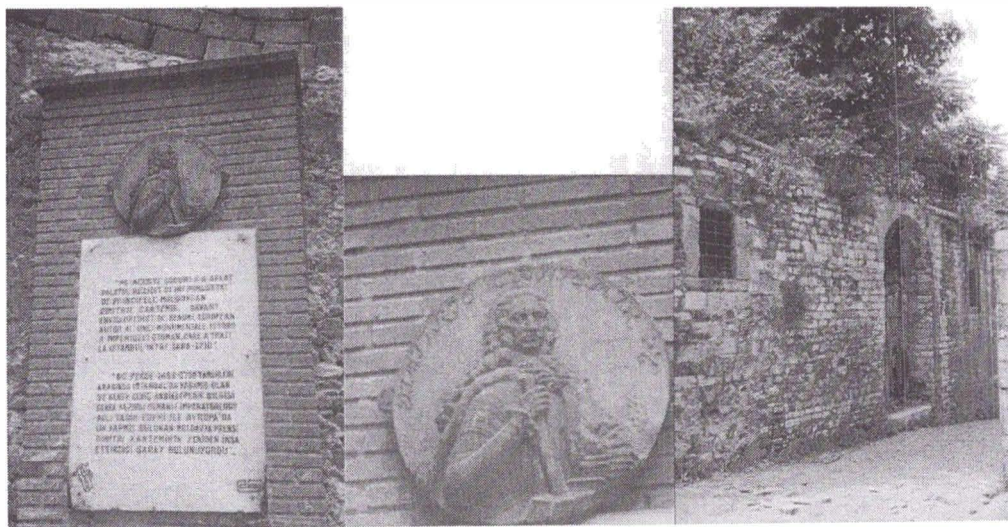
Ansamblul de la Breaza găzduind Colegiu Militar Liceal "Dimitrie Cantemir

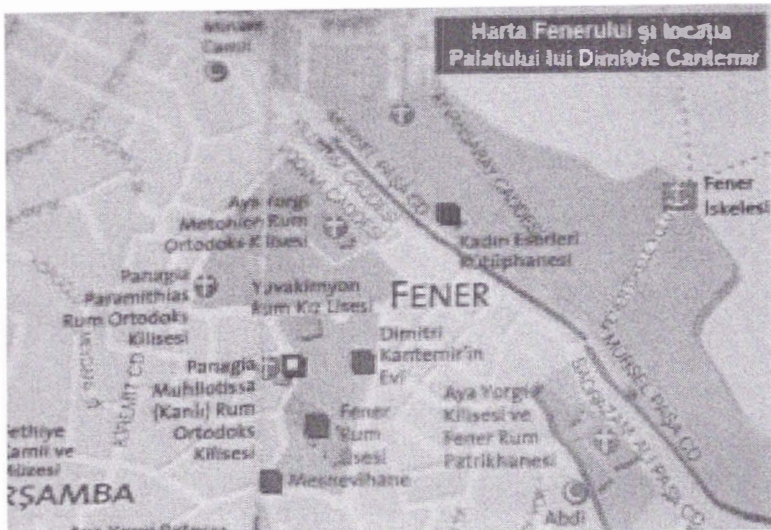
Statuia monumentală Dimitrie Cantemir din incinta Colegiului de la Breaza.

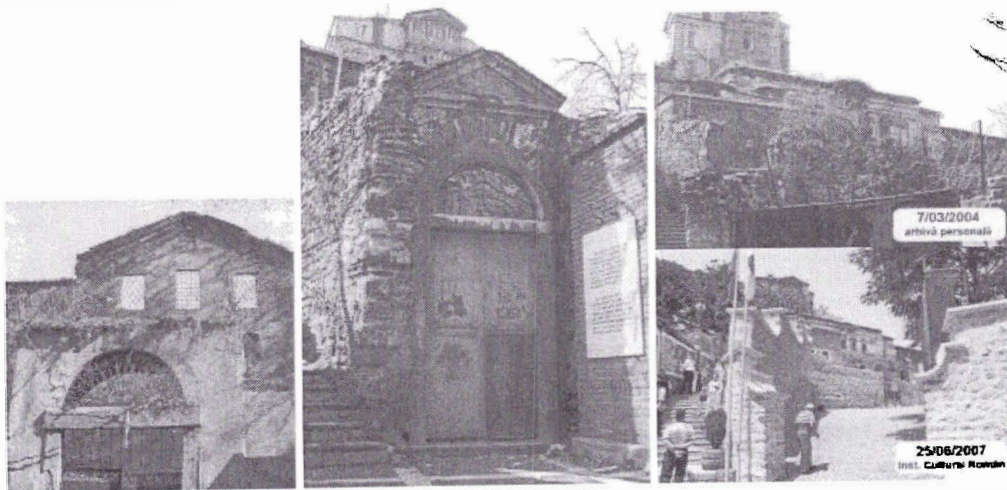
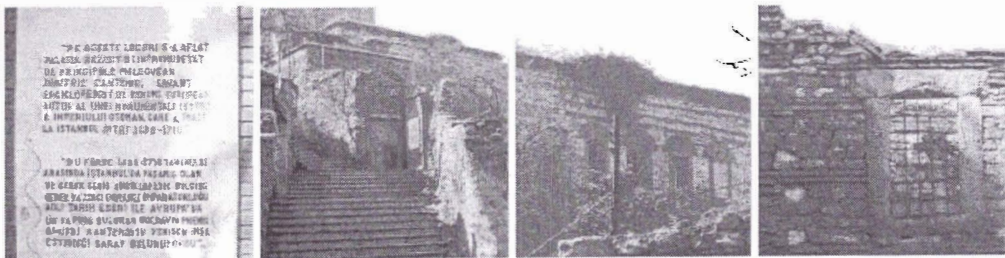
Iftimie Bârleanu, Dimitrie Cantemir, piatră.
<http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

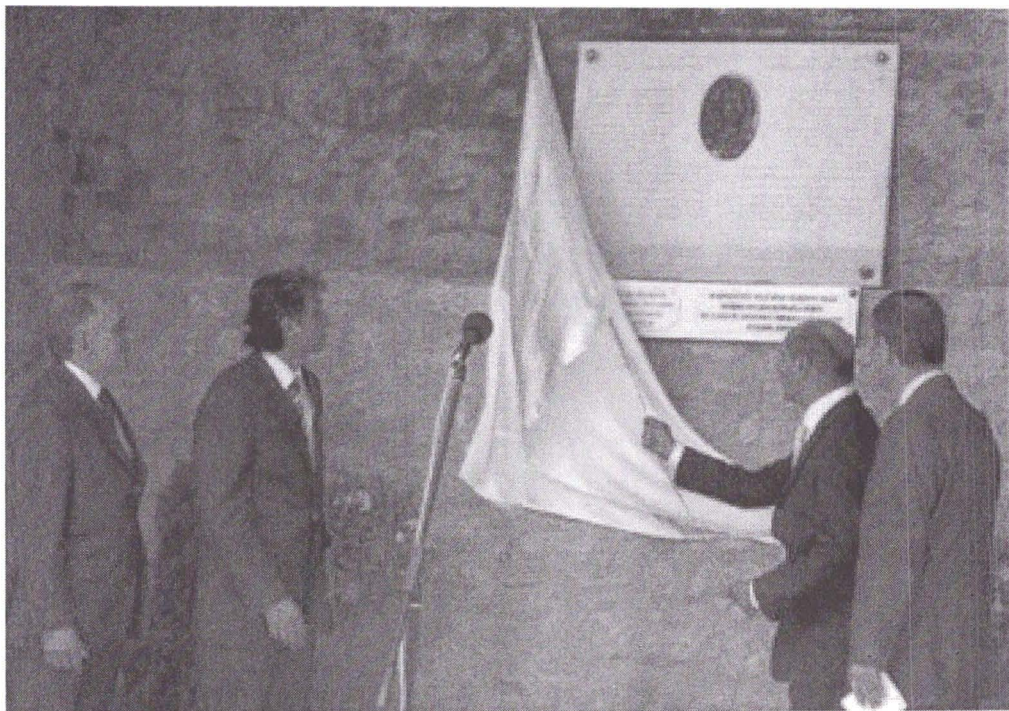

Gheorghe Adoc, Medalion Dimitrie Cantemir, varianta cu fundalul redând construcția Palatului din Istanbul.

Harta Fenerului și locația palatului lui Dimitrie Cantemir din harta National Geographic Türkiye (martie 2004).

Solemnitatea **Inaugurării Muzeului „Dimitrie Cantemir”** la Istanbul a inclus și momentul dezvelirii unei noi plăci de marmură albă cu textele menite de a evoca succint trecutul respectivelor vestigii, având inclus și un medalion cu efigia ilustrului înaintaș.

La 25 iunie 2007 a fost inaugurat la Istanbul Muzeul „Dimitrie Cantemir” solemnitate onorată de către Traian Băsescu, Președintele României. Cu acest prilej Traian Băsescu a donat muzeului un portret al lui Dimitrie Cantemir semnat de pictorul Henri Mavrodin.

Un set de monede jubiliare Dimitrie Cantemir a fost donat muzeului din partea **Băncii Naționale**. Imaginea lui Dimitrie Cantemir de pe reversul monezilor reproduce o gravură de Christian Fritzsck, din varianta în germană a *Istoriei creșterii și descreșterii Imperiului Otoman*, tipărită în anul 1745.

Amplasamentul bustului (hermă) Dimitrie Cantemir din Iași, Str. Cuza Vodă.

Bustul (hermă) Dimitrie Cantemir, bronz, lucrare amplasată în micul spațiu verde din fața clădirii care înainte de 1989 a găzduit redacția periodicului „Flacăra Iașului” și a revistei „Cronica”, azi fiind, în urma lucrărilor de consolidare, renovare și amenajare, sediul „Casei Căsătoriilor” patronată de Starea Civilă din cadrul Primăriei municipiului Iași.

Monumentul cu bustul monumental Dimitrie Cantemir într-o ambianță vegetală corespunzătoare.

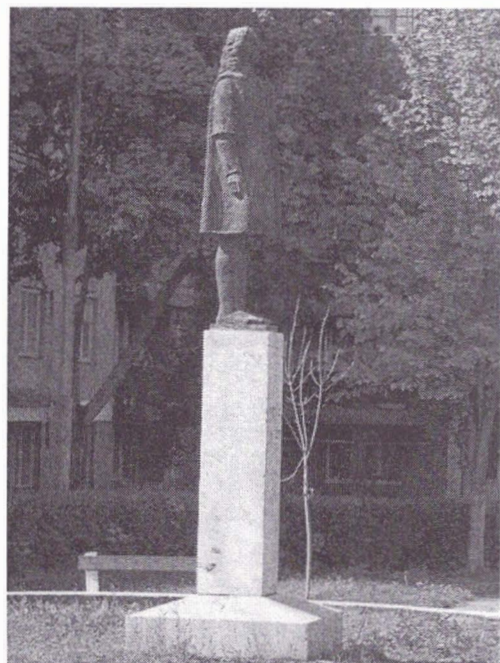

Monumentul Dimitrie Cantemir are în componere bustul monumental modelat de sculptorul Ion Irimescu, bronz, așezat pe un piedestal bine proporționat realizat din beton, placat cu travertin și se află amplasat pe o largă platformă la intersecția B-dului Dimitrie Cantemir cu Bd. Mărășești, în zona verde limitrofă bisericii Slobozia.

Cărturarul domn este redat în postura omului de știință, având mâinile pe coli de hârtie și o carte.

Oradea, Str. Dimitrie Cantemir, Statuia monumentală Dimitrie Cantemir, bronz. Autor sculptorul Iosif Fekete, dezvelită în anul 1985.

Clădirea Colegiului Național „Dimitrie Cantemir”, Onești, Strada: Dr. Victor Babeș 12

Colegiul Național „Dimitrie Cantemir” Onești Este o lucrare probabil realizată de un cadru didactic care a conferit o viziune personală fizionomiei personajului

Vineri, 27 ianuarie 2006, Senatul Universității Creștine "Dimitrie Cantemir" i-a acordat Baronesei Emma Nicholson of Winterbourne, membru al Parlamentului European titlul de Doctor Honoris Causa pentru sprijinul susținut acordat României în procesul de aderare la Uniunea Europeană.

30 noiembrie 2010, Bruxelles. Acad. Nicolae Dabija și bustul (hermă) DIMITRIE CANTEMIR, bronz, în amplasamentul provizoriu pe holul blocului Spinelli din cadrul ansamblului Parlamentului European.

Bustul lui Dimitrie Cantemir modelat de sculptorul George Tănase, turnat în bronz cu sprijinul sponsorului Paul Tudor, să fie așezat în cinstea zilei de 30 decembrie- Ziua Națională a României și împlinirea a 92 de ani de la Marea Unire, în clădirea Parlamentului European de la Bruxelles”, a declarat Victor Crăciun, președintele Ligii Culturale pentru Unitatea Românilor de Pretutindeni.

lucrarea în atelierul artistului plastic George Tănase

Recunoașterea oficială și acreditarea Omului de știință Dimitrie Cantemir sunt legate de înființarea, de activitatea, și de prestigiul Academiei din Berlin. Crearea acestei instituții europene se datorează inițiativei și efortului depus de filosoful german intelectualist Gottfried Wilhelm von Leibniz.

22 februarie 2008, Moscova. Membrii delegației Republicii Moldova și reprezentanții administrației culturale moscovite la Muzeul-rezervație istorico-architectural, artistic de stat „Țarițâno”, fosta moșie a dinastiei Cantemir.

Fundalul îl constituie Biserica Maicii Domnului, *numită și azi Kantemirovskaiia*, edificată la comanda lui Dimitrie Cantemir în anul 1722, *după proiectul său*.

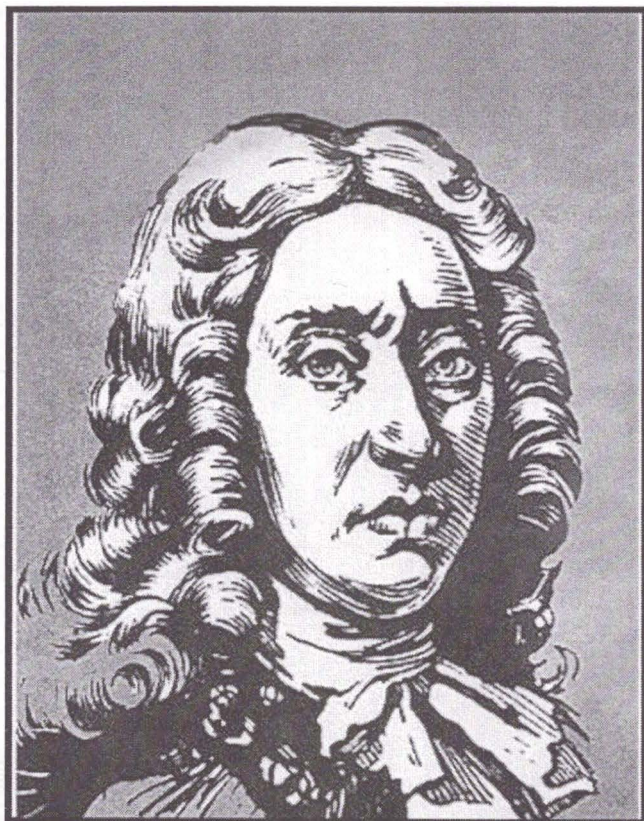
Sculptorul Constantin C. Constantinov. Al treisprezecelea din cei nouăsprezece reprezentanți ai unei dinastii de artiști moldoveni.

Ansamblul „Țarițâno” din Moscova.

Statuia monumentală Dimitrie Cantemir în atelier după turnarea și cizelarea bronzului.

Dimitrie Cantemir

În semn de recunoaștere universală a personalității de excepție a lui Dimitrie Cantemir, la 30 noiembrie 2010, cu prilejul împlinirii a 300 de ani de la instalarea sa pe tron, chiar în inima bătrânului continent, la sediul din Bruxelles al Parlamentului European, s-a desfășurat un simpozion internațional.

Ilustrul cărturar a fost omagiat de unii europarlamentari, precum și de numeroși istorici din Belgia, Franța, Grecia, Rusia, Serbia și, desigur, România, iar profesorii M. Diaconescu, Constantin Barbu și Paul Tudor au lansat integrala manuscriselor facsimilate aparținând lui Dimitrie și Antioh Cantemir în 20 de volume. Prezent la manifestare, scriitorul basarabean Nicolae Dabija, Membru de Onoare al Academiei Române, a consemnat pentru "Cotidianul" că "Opera lui Dimitrie Cantemir, savantul și domnitorul, face o sinteză între cultura Orientului și a Occidentului. A fost înalt apreciat de cel mai mare critic al literaturii ruse, V. Belinski, care zicea despre D. Cantemir că era «foarte iscusit în filozofie și matematică și avea cunoștințe mari în arhitectură». Istoricul rus N. Bantiș-Kamenski îl considera pe Dimitrie Cantemir «cel mai învățat bărbat în Rusia timpurilor lui Petru I». Voltaire scrie: "Prințul Cantemir întrunea talentul vechilor greci, știința literelor cu cea a armelor... Dimitrie Cantemir e asumat azi de mai multe țări: România, Republica Moldova, Turcia, Rusia (ultimele două - țări de adopție), dar și de către Transnistria, care și-l revendică și ea (...) și în scrierile literare el e un modern, se distanțează de contemporanii săi, care mai scriau Letopisește ale țării Moldovei sau greoaiele Stihuri la stemă (...) Timp de 300 de ani, noi, românii despărțiți de granițe, ne-am întâlnit deasupra paginilor scrise de prințul Cantemir și ne-am recunoscut. Nu ca fiind rude, ci fiind aceiași. I-am putea spune Cantemir - unificatorul de Limbă Românească și de Conștiință Românească"

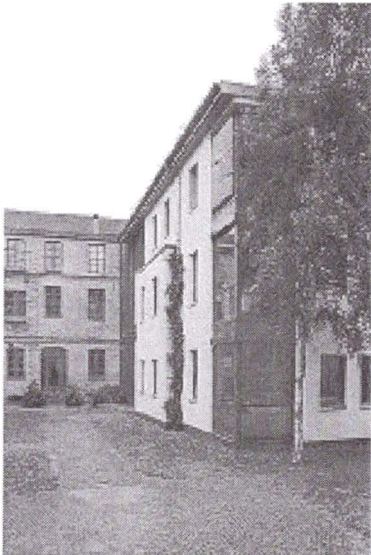
Royal Brandenburg Scientific Society / Societatea Științifică Regală din Berlin Brandenburg a fost creată în anul 1700. În 1714 în urma unor prealabile dialoguri cu organizatorul acestui forum științific, filozoful Leibnitz, de către Petru cel Mare și a cererii formulată de omul de știință Dimitrie Cantemir în luna iulie a fost cooptat ca membru primind Diploma semnată de locțiitorul președintelui, consilierul regal Carol Schott

Residence at the Am Neuen Markt square in Potsdam (© Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften)

The Academy building at the Gendarmenmarkt square in Berlin (© Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften)

Residence at the Am Neuen Markt square in Potsdam (© Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften)

Bibliografie:

Milan Şesan, *Dimitrie Cantemir academician*, în: “Mitropolia Moldovei și Sucevei, Iași, nr. 5-6, 1962.

Milan Şesan, *Dimitrie Cantemir academician*, în: “Ateneu”, nr. 12, decembrie 1966.

Emil Pop, *Dimitrie Cantemir și Academia din Berlin*, în: “Studii de istorie”, București, anul 22, nr. 5, 1969, p. 825-849.

Tiberiu Trușter, *Aspecte inedite privind relația lui Dimitrie Cantemir cu Academia din Berlin*, în: “Forum”, nr. 10, 1971, p. 75-81.

Petre Popescu-Gogan, *Cantemir și Academia*, în: “Contemporanul”, București, 26 octombrie 1973, p. 8.

Adolf Ambruster, *Cantemir și lumea germană*, în: “Viața Românească”, București, anul 26, nr. 9, 1973, p. 122-127.

Werner Bahner, *Cantemir și Academia din Berlin*, în: “Secolul 20”, Revistă de literatură universală. București, 1973, anul 16, nr. 11-12, p. 93-97.

Mircea Malița, *Cantemir and Leibnitz*, în: “Dacorommânia”, București, 1974, 2, p. 12-15.

Mircea Bele, *Cantemir și Leibnitz*, în: “Sargeția” – Acta Musei Devicensis, Muzeul județean Hunedoara, Deva, 1977, vol. XIII, p. 329-333.

Dan Bădărău, *Dimitrie Cantemir academician*, în: Revista de filozofie”, 8, 1996.

Prussian Academy of Arts

ACTIVITATEA CĂMINELOR CULTURALE DIN ROMÂNIA ÎN DOCUMENTE INEDITE

Lucian Clit*

Cuvinte cheie: cămin cultural, director, poliție, fundație, documente inedite, conferință, profesor, membru.

Key words: cultural center, director, police, foundation, original documents, conference, professor, member.

Abstract:

Cultural center is typical for Romanian village, but it's also an active element in urban areas, especially in smaller towns. Within active communities, cultural centers are used to organize traditional holidays of Easter and Christmas celebrations, rustic proms or themed educational conferences.

In addition to organizing activities, community center also deals with religious education, as we can see in the status of the cultural center "Lumina vieții" from Husi, organizing social events, as shown in the work of the cultural center "Nicolae Simionescu" from Bârlad. The active role within the community, leads the cultural center to diversity, promoting among others: hygiene in the community, the lessons of practical training in various areas (particularly agriculture and construction), managing local library, community interest work (repair, planting trees, etc.) etc..

A special element in the development of cultural centers is the aid given by the Cultural Foundation "Principele Carol"

Conferences have a special role, in addition to the educational role, being able to promote cultural centers by inviting local personalities, addressing various topics of public interest.

For this purpose cultural center "Stefan cel Mare" from Chilia, invites the doctor Gr. Gutorencu or Mr. Teodor Brătescu, a professor at the local gymnasium, addressing interesting topics designed to elicit audience.

Căminul cultural este specific satului românesc, dar reprezintă un element activ și în mediul urban, în special în orașele de dimensiuni mai mici. În cadrul comunităților active, căminele sunt folosite pentru realizarea sărbătorilor tradiționale de Paști și de Crăciun, serbări, baluri câmpenești sau a unor conferințe cu tematică educativă.

Pe lângă organizarea de activități specifice, căminul cultural se mai ocupă și de educația religioasă, după cum putem observa în statutul căminului cultural „Lumina Vieții” din Huși, organizarea de șezători, așa cum reiese din activitatea căminului

cultural „Nicolae Simionescu” din Bârlad. Rolul activ în cadrul comunități conduce căminul spre diversitate, promovând printre altele și igiena din rândul comunității, lecțiile de instruire practică în diverse domenii (în special agricultură și construcții), administrarea bibliotecii locale, munca în interesul comunității (reparații, plantări de pomi etc.) etc.

Un element aparte în dezvoltarea căminelor culturale îl reprezintă ajutorul acordat de Fundația Culturală „Principele Carol”

Conferințele au un rol aparte, pe lângă rolul educativ, având posibilitatea de a promova căminul prin invitarea unor personalități locale, care să abordeze diferite subiecte de interes public. În acest sens căminul cultural „Ștefan cel Mare” din Chilia Nouă (județul Ismail), invită pe doctorul Gr. Gutorencu sau pe d-l Teodor Brătescu, profesor la gimnaziul local, care să abordeze tematici interesante cu rolul de a suscita publicul prezent.

Activitatea căminelor culturale suscită interesul organelor de poliție, ale căror rapoarte contribuie la deslușirea rolului lor în încercarea menținerii unității teritoriale și de neam..

1. - 1937 ianuarie 27 – Inspectoratul regional de Poliție al Basarabiei Chișinău aduce la cunoștință directorului Poliției București înființarea căminului cultural „Ștefan cel Mare” din orașul Chilia Nouă, județul Ismail, dobândind în baza legilor statutul de persoană juridică. Este alăturată copia procesului verbal în baza căruia s-a înființat căminul cultural „Ștefan cel Mare”, unde este menționat comitetul de conducere.

Inspectoratul Regional de Poliție al Basarabiei
Chișinău
nr. 1925
27 Ianuarie 1937

Domnule director general,

Avem onoarea a înainta spre știință alăturata copie de pe procesul verbal no. 1/934 din care se constată că în orașul Chilia Nouă, jud. Ismail, a luat ființă Căminul Cultural „Ștefan cel Mare” însoțit de un tablou nominal de membrii comitetului de conducere.

În ce privește statutul cât și recunoașterea ca persoană juridică, după cum încunoștiințează comitetul de conducere, căminul funcționând ca afiliat la Fundația Culturală Regală „Principele Carol” în conformitate cu art. 5 din statutul acesteia publicat în Monitorul Oficial No. 108 din 14 Mai 1935 capătă fără nici o altă formalitate personalitatea juridică.

Binevoiți vă rugăm a cunoaște că toți membrii comitetului de conducere ca și cei înscrși nu sunt persoane suspecte.

Inspector regional <<ss>>

Șeful serviciului <<ss>>

D-sale Domnului Director al Poliției București, Dir. Siguranței

Copie

Cămin Cultural „Ștefan cel Mare”
Chilia NouăProces verbal No. 1
1934 Martie 19

Subsemnații întruniți astăzi data de mai sus în urma invitației No. 1 a unui comitet de inițiativă, am luat în discuție chestiunea Căminului Cultural „Ștefan cel Mare” scopul acestei întruniri.

Ședința deschisă de D-l. Gh. Finiti arată scopul întrunirii și arată însemnătatea reînființării căminului.

D-l. revizor școlar Dumitru Amelin cere constituirea comitetului de ședință pentru ziua de azi.

În unanimitate s-a ales președinte Sfinția sa preotul Manolescu, D-l. Petru Lichiardopol ca secretar, iar D-nii Cristescu și C. Dorin vicepreședinți de ședință.

În urma discuției referitor la reînființarea Căminului Cultural și al înființării unui nou cămin, am rămas la hotărârea a continua opera de activitatea a căminului cultural „Ștefan cel Mare” și în consecință am procedat la alegerea unui nou comitet în persoana D-lor:

Părintele I. Scutelnicu

D-l Jude președinte Seitan Alexandru

D-l Gr. Gh. Gurtovenco

D-l Gh. Zac ca membri aleși și Alexandru Butunoiu

D-na Xenia Iaconi

D-l C. Dorin – membri propuși

S-a discutat în urmă chestiunea cotizației și s-a hotărât ca funcționarii să depună o cotizație de 120 lei, iar oamenii din popor 5 lei lunar, iar ca taxa de înscriere ca membru 5 lei.

În privința închirierii localului desenăm pe Domnii membri din comitet, cari va închiria localul, dresând pentru aceasta un proces verbal.

Noul comitet este împuternicit de noi să ia în primire averea căminului.

Casier provizoriu alegem pe D-na Iaconi.

Se împuternicește noul comitet de a instala căminul într-o sală a gimnaziului pusă la dispoziție de D-l director, la care se va interveni în mod oficial.

Alegem totodată ca cenzori pe D-l E. Cristescu, iar ca cenzor propus fundației pentru numire pe D-l Polițai Lunguțescu.

Prezenta adunare o considerăm adunare generală.

Drept care am dresat prezentul proces verbal.

Președinte <<ss>> Preot D. Manolescu

Secretar <<ss>> P. Lichiardopol

Membrii <<ss>> E. Cristescu

X. Iaconi
 E. Manolescu
 Dr. Gh. Gurtovenco
 R. Dimitriu
 Ana Grigoraș
 A. Cernev
 G. Lichiardopol
 L. Smocov
 P. Bogaterev
 N. Teodoru
 L. Gârlea
 V. Sfetcu
 M. Bulai
 A. Secăreanu
 L. Borisov
 C. Dorin
 Pr. Scutalnicu
 N. Munteanu
 E. Secăreanu Condorupis
 E. Stoian

C. Stoian
 A. Vlăsoiu
 Th. Brătescu
 D. Ivacenco
 I. Sătnoianu
 Gh. Zac
 Rev. Sc. D. Amelin
 N. C. Dorin
 Pr. E. Radnai
 Gh. G. Angel
 A. Butunoiu
 El. Butunoiu
 V. Tașcă
 E. Tașcă
 Pr. N. Guștiuc
 M. Mașchevici
 V. Brăgaru
 Gh. Finiti
 Gh. Chebap
 Protodiacon A.

p. conformitate
 Secretar <<ss>> P. Lichiardopol

Tablou de membrii Sfatului

- A. Seitan jude președ. – președinte
- T. Lunguțescu, polițai – cenzor numit
- A. Putunoi, înv. – director
- E. Condorupis, înv. – membru în sfat
- Cap. Popescu, Cd. Garniz. – cenzor ales
- Cap Mihăilescu, Cpt. post – conducătorul sporturilor
- P. Lichiardopol, înv. – secretar
- N. Patrichi, înv. – casier
- T. Gral, prim lector – conducătorul premilitarilor
- S. Zazăr, avocat – membru în sfat
- A. Secăreanu, înv. – organizator de șezători
- C-tin Leescu, înv. – dirijor de cor
- Gr. Preot Guștiuc – membru în sfat
- Dl. Gh. Gheorghiev, dir. gimnaziu – vicepreședinte
- Gh. Zac, primarul orașului – vicepreședinte
- N. Dorin, înv. – organizator de cursuri
- Al. Secăreanu, proprietar – membru în sfat
- M. Bulai, înv. – bibliotecar
- A. Vlăsoiu, înv. – bibliotecar

- V. Lazăr, controlor fiscal – conducătorul excursiilor
- J. Lichiardopol, înv. – bibliotecar

p. conformitate
Secretar <<ss>> P. Lichiardopol

D. A. N. I. C., Fond Direcția Generală a Poliției, dosar 195/1937, f. 1-3;

2.- 1937 aprilie 6 – *Inspectoratul de Poliție al Basarabiei Chișinău aduce la cunoștință serbarea organizată de învățătorul Alexandru Râpa, cu subiectul „19 ani de la alipirea Basarabiei”, organizată în data de 28 martie 1937. Serbarea are loc în incinta căminului cultural „Ștefan cel Mare”, din localitatea Chilia Nouă.*

Inspectoratul de Poliție al Basarabiei
Chișinău
Nr. 9676
6 Aprilie 1937

Domnule director general,

Avem onoarea a raporta spre știință că în ziua de 28 martie învățătorul Alexandru Râpa, membru al Căminului Cultural „Ștefan cel Mare” din orașul Chilia Nouă, a organizat o serbare, ținând și o conferință în localul cinematografului „Progresul” din acel oraș, cu subiectul „19 ani de la alipirea Basarabiei”, la care au luat parte un număr de circa 200 elevi și eleve de la școlile primare și secundare și parte din membrii Corpului Didactic.

Deschiderea conferinței a început prin intonarea „Imnului Regal” de către elevii școlii.

Învățătorul Râpa a făcut istoricul Basarabiei de la primele descălecări ale Romanilor și până astăzi, scoțând în evidență drepturile noastre asupra acestei provincii, cu probe din istorie.

După terminarea conferinței au urmat coruri, recitări de poezii cu caracter național, dialoguri, exerciții gimnastice, dansuri naționale și s-a jucat piesa „Căința” cu subiect din viața școlară, executate de elevi.

Organele noastre respective semnaleză că la aceste serbări școlare cu caracter național-cultural lipsesc totdeauna foarte mulți dintre membrii corpului didactic, funcționarii Statului, precum și dintre persoanele marcante, care au datoria de a stimula cel puțin cu prezența aceste manifestări românești.

Inspector regional <<ss>>

Șeful serviciului <<ss>>

D. A. N. I. C., Fond Direcția Generală a Poliției, dosar 195/1937, f. 5-5v;

3.- 1938 februarie 17 – *Inspectoratul de Poliție al Basarabiei Chișinău informează directorul general al Poliției București despre desfășurarea unei*
<http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

conferințe cu tematica „Teatrul în antichitate”, care îl are drept invitat pe Teodor Brătescu, profesor la gimnaziul local. Conferința are loc în incinta căminului cultural „Ștefan cel Mare”, din localitatea Chilia Nouă.

Inspectoratul de Poliție al Basarabiei
Chișinău
Nr. 3685
17 Februarie 1938

Domnule director general,

Avem onoarea a raporta spre știință că în seara zilei de 6 februarie a. c., în sala Căminului Cultural „Ștefan cel Mare” din orașul Chilia-Nouă, județul Ismail, a avut loc o conferință ținută de D-l Teodor Brătescu, profesor la Gimnaziul din acel oraș, cu subiectul „Teatrul în Antichitate”

În rezumat conferențiarul a arătat că în antichitate, teatrul era expresia categorică a unei obligațiuni ce o aveau consului, natorii și edilii, față de poporul care cerea distracții.

Începuturile genului dramatic la latini, se aseamănă cu cel Românesc, manifestat la clăcile dela țară, care constă din improvizații rustice, cu dialoguri, dansuri și muzică, toate fiind o reflecție a caracterului vesel, glumeț și neastâmpărat ale poporului latin.

Odată cu influența greacă, genul dramatic popular latin, evoluiază spre progres, așa cum a evoluat și la poporul Românesc de la plugușor, ovațiile la nunți și irozii la teatrul de azi.

Toate improvizațiile latinilor se mută pe scenă, un fel de tribună ca la serbările noastre care putea fi demontată oricând.

Pompeius alcătuiește primul teatru care corespunde nevoilor unui astfel de spectacol, transmițându-se astfel până în zilele noastre cunoștințele despre genul dramatic în antichitate.

Conferința a durat aproximativ o oră, participând circa 30 de persoane.

Totuș a decurs în liniște.

Inspector regional <<ss>>

Șeful serviciului <<ss>>

Domniei sale, domnului Director General al Poliției București
Direcția Siguranței

D. A. N. I. C., Fond Direcția Generală a Poliției, dosar 195/1937, f. 4-4v;

4.- 1938 aprilie 4 – *Inspectoratul de Poliție al Basarabiei Chișinău informează directorul general al Poliției București în legătură cu organizarea unei conferințe de către doctorul Gr. Gutorencu, în data de 27 martie 1938. Subiectul conferinței se referă la efectele devastatoare ale primului război mondial asupra*

generației interbelice. Conferința are loc în incinta căminului cultural „Ștefan cel Mare”, din localitatea Chilia Nouă.

Inspectoratul de Poliție al Basarabiei
Chișinău
Nr. 7877
4 Aprilie 1938

Domnule director general,

Avem onoarea a raporta, spre știință, că în ziua de 27 martie, orele 19-20, în sala Căminului Cultural „Ștefan cel Mare” din orașul Chilia Nouă, a avut loc o conferință ținută de D-l Doctor Gr. Gutorencu, medicul primar al orașului, cu subiectul „hrănirea și îngrijirea sugaciului” la care au asistat un număr de circa 50 de persoane.

În linii generale, conferențiarul a vorbit despre influența nefavorabilă a războiului mondial asupra generației născute în timpul și după război, cauzele adevărate ale mortalității dintre copiii până la o lună care se datoresc în special hrănirii neraționale.

După aceasta conferențiarul a dat o serie de sfaturi pentru îngrijirea și hrănirea copiilor

Totul a decurs în liniște.

Inspector regional <<ss>>

Șeful serviciului <<ss>>

Domniei sale, domnului director general al poliției București, Dir. Siguranței

D. A. N. I. C., Fond Direcția Generală a Poliției, dosar 195/1937, f. 6;

5.- 1937 aprilie 9 – *Inspectoratul regional de Poliție Iași aduce la cunoștință directorului Poliției București, organizarea în incinta căminului cultural „N. Simionescu” a celei de-a cincea sezători culturale din localitatea Bârlad. Participă profesorul Emil Lascăr, care expune pe larg subiectul „Sfaturi pentru tineret”*

Inspectoratul regional de Poliție Iași
Serviciul Poliției de Siguranță
Nr. 9459
9 Aprilie 1937

Domnule director general,

Poliția orașului Bârlad ne raportează, că în ziua de 4 aprilie a. c., ora 4 p. m., a avut loc în căminul cultural „N. Simionescu” din acea localitate, a cincea șezătoare

culturală, cu care ocazie a conferențiat d-l profesor Emil Lascăr despre „Sfaturi pentru tineret”, arătând că tineretul de astăzi trebuie să ia exemplu de la generația trecută

În continuare conferențiarul mai arată consecințele dezastruoase ale regimului comunist asupra educației tineretului, unde nu mai există respect al copiilor față de părinți. La baza educațiunii tineretului și a culturii poporului se află credința în biserică și buna armonie între cetățeni, care trebuie să asigure pacea pentru progres și civilizație. Apoi rolul unor filme cinematografice și a lecturilor din literatura sănătoasă nu pot avea decât un rezultat educativ și cultural de bună calitate, pentru tineret. Părinții au cel mai mare rol pentru formarea educativă a copiilor a căror supraveghere trebuie făcută cât mai de aproape în așa măsură încât formarea lor pentru viața socială să nu fie greșită.

La sfârșit recomandă publicului asistent să lupte cât mai înverșunat contra imoralității în scopul unic de redresare a tineretului pe căi sigure și sănătoase, pentru progresul societății.

La această șezătoare au participat aproximativ 300 persoane și la orele 6 p. m. s-a terminat în liniște.

Inspector regional, Mihăilescu

Șeful Poliției de Siguranță <<ss>>

Domniei sale, domnului director al Poliției București – Direcțiunea Siguranței

D. A. N. I. C., Fond Direcția Generală a Poliției, dosar 195/1937, f. 7;

6.- 1937 aprilie 27 – *Inspectoratul regional de Poliție Iași aduce la cunoștință directorului Poliției București, organizarea în incinta căminului cultural „Nicolae Simionescu”, a celei de-a șaptea șezători culturale din localitatea Bârlad. Participă preotul Moise, subiectul central fiind munca.*

Inspectoratul regional de Poliție Iași

Serviciul Poliției de Siguranță

Nr. 11233

27 Aprilie 1937

Domnule director general,

Urmare raportului nostru telegrafic Nr. 10419 din 15 aprilie a. c. Poliție orașului Bârlad, ne raportează, că în ziua de 18 aprilie a. c., a avut loc a 7-a șezătoare în sala Căminului Cultural „Nicolae Simionescu”, cu care ocazie a conferențiat preotul Moise despre „Muncă”

S. S. preotul Moise, în dezvoltarea subiectului arată că țara românească este una dintre cele mai bogate cu pământ arabil, mine sonde, bălți etc. dintre care pământul este acela căruia nu i se dă importanță deosebită și-l muncește țăranul român destul de prost, de aceia Sfinția sa privește cu mulțumire că în ultimul timp s-au luat măsuri ca tineretul să învețe carte și totodată să fie și un bun gospodar. Dă exemplu Germania, arătând că pământul acolo este foarte bine lucrat, cu mașini agricole

sistematice și muncesc pământul tinerii de ambele sexe. Ar fi necesar ca și la noi tineretul să imite pe acel din Germania.

După aceasta a urmat recitări, coruri și dansuri naționale executate de către grădina de copii și elevele școlii primare de fete Nr. 4 cari au jucat piesa „Suflet de părinte”.

La această conferință au participat aproximativ 100 de persoane, majoritatea tineret.

Inspector regional Mihăilescu

Șeful Poliției de Siguranță <<ss>>

Domniei sale, domnului director al Poliției București – Direcțiunea Siguranței

D. A. N. I. C., Fond Direcția Generală a Poliției, dosar 195/1937, f. 8-8v;

7.- 1937 noiembrie 26 – Inspectoratul regional de Poliție Iași aduce la cunoștință directorului Poliției București, organizarea în incinta căminului cultural „Nicolae Simionescu”, celei de-a zecea șezători culturale din localitatea Bârlad. Președintele căminului, Ioan Lăzărescu, discută despre activitățile realizate în cadrul căminului și progresele înregistrate.

Inspectoratul regional de Poliție Iași

Serviciul Poliției de Siguranță

Nr. 27027

26 Noiembrie 1937

Domnule director general

Avem onoarea a raporta spre știință că în ziua de 21 noiembrie a. c. în Bârlad în sala Căminului Cultural N. Simionescu, a avut loc a zecea șezătoare culturală organizată de administrația căminului, cu care ocazie d-l Ioan Lăzărescu – președintele căminului – a vorbit celor prezenți despre „Activitatea căminului” și progresele înregistrate.

Elevele școlii primare de fete Nr. 4, Cl. a IV-a sub conducerea d-rei învățătoare Elena Chitic au executat coruri, recitări, dansuri naționale și piesa de teatru „Aparența înșeală” de Isabela Sadoveanu.

Șezătoare a început la orele 4 p. m. și a luat sfârșit la orele 6 p. m. când asistența în majoritate elevi și eleve de școală – curs primar și secundar – în număr aproximativ de 200 de persoane, au părăsit sala în ordine .

Inspector regional <<ss>>

Șeful Poliției de Siguranță <<ss>>

Domniei sale, domnului director general al Poliției București

D. A. N. I. C., Fond Direcția Generală a Poliției, dosar 195/1937, f. 9;

<http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

8.- 1937 aprilie 16 – *Inspectoratul regional de Poliție al Basarabiei Chișinău informează directorul Poliției București despre existența căminului cultural sub denumirea de „Simion Muraia”, din orașul Soroca, care funcționează sub egida Fundațiilor Regale „Principele Carol” În ziua de 3 aprilie organizată o conferință, la care profesorul universitar Ștefan Berechet vorbește despre situația Greciei din anul curent.*

Inspectoratul regional de Poliție al Basarabiei
Chișinău
Nr. 877
16 Aprilie 1937

Domnule director general,

Avem onoarea a raporta spre știință că în orașul Soroca ființează Căminul cultural orășenesc „Simion Muraia” în scop de cultură și educație pentru popor, lucrând sub auspiciile Fundațiilor Regale „Principele Carol”

Societatea culturală „Meșecul” din Soroca, organizând un ciclu de conferințe culturale, a invitate printre alții, diferiți profesori universitari de la Universitatea Mihăileană din Iași să conferențieze în cadrul acestui cămin și astfel în ziua de 3 Aprilie a. c. în sala corpului didactic din orașul Soroca, D-l profesor universitar Ștefan Berechet, de la Facultatea juridică din Iași, a vorbit despre „Grecia de azi”

În fața unui auditoriu compus din elevi, eleve, profesori și profesoare, intelectuali și public din diferite clase sociale. D-sa a făcut o incursiunea sumară în toate domeniile vieții sociale, școlare, industriale, comerciale, religioase și artistice din acea țară, expunând impresiile culese și spunând că le exteriorizează ca om de știință, obiectiv și neinteresat.

În decursul expunerii s-a folosit de comparații în legătură cu ceea ce se află în țara noastră, reliefând superioritatea vieții noastre școlare, universitare, religioasă și militară. A arătat că armata noastră își face datoria cu prisosință și este în adevăr elementul principal care păzește brazda românească în timp ce în Grecia, cel puțin până în prezent, politica a dizolvat spiritul de unitate și disciplină care sunt condițiile unei armate moderne. În schimb în acea țară, școala nu este împregnată de politică, așa cum e la noi și ar fi un deziderat folositor necesităților naționale ca dascălimea să se mărginească la rolul de cărturari, iar nu de militanți politici, care atrag în orbita lor studențimea expansivă și nematură. Păcat, a spus D-sa, că majoritatea studenților greci sunt comuniști, în schimb ai noștri – aproape unanimitatea – sunt pionierii naționalismului. Este regretabil, a continuat conferențiarul, ca spiritul de autohtonism, acela care în Grecia a rezolvat problema națională, aproape în toate domeniile și în special în acel comercial, faptul s-a remarcat prin lipsa minorităților căci „paraziții n-au ce căuta pe un corp curat” și „aceasta e rezolvarea problemei și la noi”, care ar trebui întreținut de toți literații, este ignorat „de unii, deși mari scriitori” La aceste cuvinte ale conferențiarului, D-l dr. I. Constandache, vicepreședintele partidului Național Creștin al jud. Soroca, l-a întrerupt cu cuvintele: „Sadoveanu! Coadă de

topor! La loc cu cărțile sale!” cuvinte care au fost aplaudate de o parte din public și care n-au fost aprobate și nici dezaprobrate de către conferențiar, care și-a continuat cursul expunerii sale, făcută toată cu exemple și remarce personale, trasate de ideea naționalismului. Conferențiarul a fost viu aplaudat și incidentul provocat de D-rul I. Constandache, dacă a trecut ușor în cursul conferinței, a produs ecou printre intelectuali, a căror majoritate l-a comentat cu simpatie. Se menționează că apropo-urile prof. Ștefan Sarachet cu privire la chestiunea minorității au fost puse de către D-sa în mod netendentios tential nefăcându-se nicio personalitate.

Astfel apariția articolului despre conferința D-lui Berechet, publicat în ziarul „Dimineața”, No. 10883 din 10 aprilie a. c., care a făcut obiectul prezentului raport, este complet lipsit de adevăr, binevoind a cunoaște că semnatarul articolului e fratele elevei Ianevschi Evdochia, despre care tratează raportul nostru No. 736 din 4 aprilie a. c. În prezent exmatriculat în anul I de la Școala Politehnică din București pentru motivul de a nu fi luat examenele timp de 7 ani.

Este cunoscut prin simpatia ce și-o manifestă pentru doctrina comunistă, pe care o discută cu pasiune în cercul studențesc și studenților ce l-a creat, în casa mamei sale din orașul Soroca, reliefând realizările sovietice din toate domeniile, pe care le preconizează ca ultima formă actuală și viitoare de civilizație, menționând că din informațiunile culese până în prezent s-a angajat în nici un fel de organizație pentru schimbarea acestei forme de stat din România.

Inspector regional <<ss>>

Șeful serviciului <<ss>>

Domniei sale, domnului director al Poliției București – Direcțiunea Siguranței

D. A. N. I. C., Fond Direcția Generală a Poliției, dosar 195/1937, f. 10-11;

9.- 1937 aprilie 21 – *Inspectoratul regional de Poliție Iași informează directorul Poliției București despre organizarea unei conferințe la Huși de către căminul cultural „Lumina vieții” în data de 25 aprilie 1937. Invitat special este scriitorul Cezar Petrescu care conferențiază despre „Eminescu în lumina timpului nostru”*

Inspectoratul regional de Poliție Iași

Serviciul Poliției de Siguranță

Nr. 10791

21 Aprilie 1937

Domnule director general,

Avem onoarea a raporta, că de către Căminul Cultural „Lumina vieții” din Huși s-a organizat o conferință care se va ține în ziua de Duminică 25 aprilie a. c. de către scriitorul Cezar Petrescu, care va conferenția despre „Eminescu în lumina

timpului nostru” Fondul realizat este destinat pentru biserica și casa lui Eminescu Ipotești-Botoșani.

Inspector regional <<ss>>

Șeful Poliției de Siguranță <<ss>>

Domniei sale, domnului director al Poliției București – Direcțiunea Siguranței

D. A. N. I. C., Fond Direcția Generală a Poliției, *dosar 195/1937*, f. 12; Vezi și Costin

Clit, *Căminul Cultural „Lumina Vieții” din Huși*, în „Cercetări istorice”, Revista profesorilor de istorie din județul Vaslui, Anul VI, nr. 6 (12), martie 2012, p.36-37.

10.- 1937 iunie 5 – *Inspectoratul regional de Poliție Iași aduce la cunoștință directorului Poliției București informații privind înființarea căminului cultural „Lumina vieții” din Huși din data de 4 decembrie 1934, care funcționează sub egida Fundației Culturale „Principele Carol” Redată organizarea căminului și explicat rolul acestuia pe plan local.*

Inspectoratul regional de Poliție Iași

Serviciul Poliției de Siguranță

Nr. 15205

5 Iunie 1937

Domnule director general,

Avem onoarea a raporta spre știință, că în orașul Huși a luat ființă la 4 decembrie 1934 Căminul Cultural „Lumina Vieții” afiliat la Fundația Culturală „Principele Carol” București, strada Latină, nr. 8-10.

Statutele după care se conduce căminul sunt legea și regulamentul Fundației recunoscută persoană morală și juridică, scutită de plata taxei de timbru și înregistrare și de taxele poștale prin legea publicată în Monitorul Oficial Nr. 83/1933.

Sfatul căminului este alcătuit din următoarele persoane:

Președinte, preot Anton Popescu, Huși.

Secretar, Grigore Tănasă, institutor Huși.

Casier, Cezar Mităchescu, intitutor Huși.

Membri: d-na Urania V. Racoviță, institutoare Huși

d-na Natalia N. Pivniceru

d-l Martin Pârvan, maistru zidar Huși

Cenzori: Preot Constantin Luntraru, Huși

Ion Grigore Ionescu, institutor Huși

Toți se bucură de bune purtări și nu activează în nici o organizație cu caracter de dreapta sau de stânga.

Scopul acestor cămine după cum se prevede în statute este următorul:

Art. 1. Înălțarea sănătății trupești; îndrumarea muncii către o mai bună producție și înălțarea minții și sufletului pe toate tărâmurile vieții obștești a statului (sau în despărțământul parohial orășănesc)

Art. 2. Căminul cultural își împlinește menirea prin următoarele mijloace:

a. Organizează mica farmacie a căminului și ajutor medical; o baie, îndrumări practice pentru apărarea sănătății; sporturi și întreceri potrivite cu localitatea; jocuri naționale; exerciții din programul educației premilitare și a O. E. T. R. în conlucrare cu aceste așezăminte

b. Organizează lecții cu pilduri practice de muncă agricolă și de meșteșuguri casnice bărbătești, lecții cu înfăptuiri de muncă gospodărească; muncă împreună de interes obștesc gospodăresc, ateliere de lucru, plantări, reparații sau construcții de clădiri publice, poduri, șanțuri, fântâni, scurgeri, diguri etc., ridicarea cooperăției locale.

c. Organizează șezători religioase, predici la biserică, cântări religioase, fapte de milostenie creștină; ajută la organizarea praznicelor religioase, naționale și cetățenești; organizează cântări vocale și instrumentale; cinematograf, radio, teatru sătesc; sfaturi de împăciuire pentru înlăturarea proceselor și dă îndrumări gratuite pentru descurcarea daravelor de judecată între oameni.

d. Organizează și administrează biblioteca comunală sau de despărțământ orășănesc potrivit arătării art. 2 din legea pentru organizarea bibliotecilor (No. nr. 89/14-932); îndrumăază cetitul și organizează răspândirea cărților, a tipăriturilor de tot felul; organizează șezători și petreceri artistice, jurnalul vorbit, lecții pentru neștiutorii de carte, școli țărănești, conferințe și lecții din toate ramurile științei, potrivite cu nevoile culturale ale locului; organizează expoziții și muzeul statului, monografia și cronica statului.

Inspector regional, <<ss>> Mihăilescu

Șeful Poliției de Siguranță <<ss>>

Domniei sale, domnului director al Poliției București – Direcțiunea Siguranței

D. A. N. I. C., Fond Direcția Generală a Poliției, *dosar 195/1937*, f. 13-13v.;

EDIȚII: Costin Clit, *Căminul Cultural „Lumina Vieții” din Huși*, în „Cercetări istorice”, Revista profesorilor de istorie din județul Vaslui, Anul VI, nr. 6 (12), martie 2012, p. 38.

11. - 1937 august 13 – *Inspectoratul regional de Poliție Iași aduce la cunoștință directorului Poliției București înființarea căminului cultural „Regele Carol al II-lea” din comuna Borca în data de 17 ianuarie 1937, care va aparține de Fundația culturală „Regele Principele Carol” Scopul căminului este strict cultural. Expus comitetul de conducere.*

Inspectoratul regional de Poliție Iași

Serviciul Poliției de Siguranță

Nr. 20137

13 August 1937

<http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

Domnule director general,

Avem onoarea a raporta spre știință, că în ziua de 17 ianuarie a. c., în comuna Borca, județul Neamț, din inițiativa unor fruntași din acea comună s-a înființat Căminul Cultural Regele Carol al II-lea, cămin care să aparțină Fundației Culturale Regele Principele Carol, București.

Scopul acestui cămin este de a ridica starea culturală a comunei.

Comitetul de conducere se compune din:

Președinte, preot C. Ciuntu, în etate de 31 ani;

Vice-președinte Ionel Țăranu, student de 27 de ani;

Vice-președinte, V. Tărăță, învățător de 31 de ani;

Cenzori: Dumitru Gh. Cârță, agricultor de 37 de ani;

Gh. Cârță, agricultor;

Constantin Sălăgeanu, notar 39 de ani;

Anexăm copie după procesul verbal de constituire a acestui cămin.

Inspector general, <<ss>> Mihăilescu

Șeful Poliției de siguranță <<ss>>

Domniei sale, domnului director al Poliției București – Direcțiunea Siguranței.

D. A. N. I. C., Fond Direcția Generală a Poliției, dosar 195/1937, f. 14-14v;

12.- 1937 octombrie 31 – *Inspectoratul regional de Poliție Iași informează directorul Poliției București de serbarea organizată de căminul cultural „Cuza Vodă Copou” Scopul acestei acțiuni este de a ajuta la construirea bisericii de pe platoul Copou.*

Inspectoratul regional de Poliție Iași

Serviciul Poliției de Siguranță

Nr. 24733

31 Octombrie 1937

Domnule director general,

Chestura Poliției Iași raportează, că la Ateneul Cultural Dr. Angelescu, din strada Sf. Haralambie, Nr. 4 a avut loc o serbare culturală dată de Căminul Cultural „Cuza Vodă Copou” în folosul Bisericii care se zidește pe platoul Copou. Au luat parte circa 180 persoane, majoritatea elevi de școală și a avut următorul program:

1. Imnul regal;

2. Conferința preotului Niculea tratând despre „Cuvioasa Paraschiva”;

3. Recitări, cântece toate cu caracter popular și cultural;

4. Jucarea piesei de teatru „Cinel-Cinel” de Vasile Alecsandri;

Serbarea s-a terminat la orele 6.30 p. m. participanții împrăștiindu-se în

liniște;

Inspector general, <<ss>> Mihăilescu

Şeful Poliţiei de siguranţă <<ss>>

Domniei sale, domnului director al Poliţiei Bucureşti – Direcţiunea Siguranţei.

D. A. N. I. C., Fond Direcţia Generală a Poliţiei, dosar 195/1937, f. 16;

MOMENT DIN VIAȚA SOCIALĂ, ECONOMICĂ SI POLITICĂ A JUDEȚULUI TULCEA, REFLECTAT ÎN DOCUMENTE DE ARHIVĂ (1940 – 1941)

Radu Anicolaesei

Cuvinte cheie: Prefectură, Tulcea, 1940, consilii de colaborare, comerț, agricultură, industrie, social, minorități, secte religioase

Key words: Prefecture, Tulcea county, 1940, collaborative councils, trade, agriculture, industry, social, minorities, religious sects

Summary,

The secret police reports on the mood of the population have emerged as a necessity to inform local administrative structures about forestall actions against regime and to analyze the level of social welfare of the population. All data were presented at the "cooperation council" where county leaders analyze the situation on the ground and taking the legal measures to improve that. Since 1941, the Reports contains information about the County's economy and social - politics life, showing us a historical picture of that period.

Dărilor de seamă ale birourilor siguranței, pendinte polițiilor orășenești către prefecturile județene au apărut ca o necesitate de informare a structurilor superioare administrativ- politice asupra stării de spirit a populației , a situației socio-economico- politice, pentru o mai bună înțelegere a realităților vieții cetățenilor , precum și măsurile ce se impuneau pentru împiedicarea eventualelor tulburări ale liniștii publice. Erau vizate tentativele de destabilizare a ordinii de drept , acțiuni îndreptate împotriva membrilor casei regale și integrității naționale. În perioadele stărilor de asediu¹ , destul de numeroase în perioada interbelică, s-au format pe lângă administrațiile județene și locale, numitele “consilii de colaborare” din cadrul cărora făceau parte; prefectii, comandanții legiunilor de jandarmi, chestorii poliției, comandantii de garnizoană, comandanții companiilor de grăniceri (după caz, pentru județele aflate la graniță) și nu în ultimul rând, șefii birourilor de siguranță de pe lângă chesturile de poliție județene. Consiliile de colaborare se întruneau lunar sau trimestrial², de regulă, în cabinetul prefectului, întocmindu-se o dare de seamă cu privire la “ starea de spirit a populației din toate structurile sociale, situația partidelor politice extremiste de dreapta și stânga, acțiunile întreprinse de acestea precum și rezultatul lor în rândul maselor.

¹ stări de asediu impuse prin decret regal; 1919, 1920, 1921, 1924, 1925, 1927, 1928, 1929, 1930, 1933, 1934, 1935, 1936, 1938

² ordinul ministrului de interne nr.16180/931, decizia ministeriala nr. 1568 din 1/1/933, Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Tulcea, (DJANT), Fond Prefectura Jud. Tulcea-Serv Administratie, Nr.inv.1, Dosar 631/1933, f. 56.

Începând cu anul 1941, dările de seamă erau întocmite amănunțit incluzând și detalii despre starea economică a județului, a agriculturii în principal, a vieții social-politice și culturale.

Economia județului Tulcea, situația pe anii 1940-1941

1 Agricultura.

Situația agriculturii în acea perioadă era cât se poate de slabă, recomandându-se măsuri energice, pentru a evita fază critică în anul 1941.

În planul de cultură pentru toamna anului 1940, s-au prevăzut pentru însămânțat următoarele suprafețe:

Grâu 35.000 ha, secară 9000 ha, orz 600 ha, rapiță 12 000 ha, rezultând un total de 56.000 ha însămânțate.

În realitate s-au realizat în toamna anului 1940, însămânțări pe următoarele suprafețe:

Grâu 9763 ha, secară 7073 ha, orz 17 ha, rapiță 1050 ha, rezultând un total de 17.903 ha, rămânând o suprafață nelucrată de 38.405 ha. În toamna anului 1939 s-au însămânțat în județ o suprafață de aproximativ 50.000 ha.

Din cifrele arătate mai sus rezultă că în comparație cu anul 1940 s-au lucrat doar 35 % din suprafața agricolă a județului Tulcea.

Situația se datorează unor cauze multiple după cum urmează:

1. Timpul secetos care a durat până la începutul lunii noiembrie 1940 ce a împiedicat serios arăturile de toamnă.

2. Emigrarea germanilor, italienilor și evacuarea bulgarilor care posedau un inventar agricol "viu și mort", suficient pentru a lucra pământul.

În locul lor au fost aduși coloniști din Cadrilater și în special macedoneni, care nu aveau inventarul agricol necesar exploatarea terenurilor ce li s-au dat. În afară de aceasta se constată că nu depuneau suficient efort în muncile agricole, ei fiind în majoritate crescători de animale.

Se impuneau măsuri pentru a le stimula activitatea, întrucât se observa că sunt preocupați mai mult de chestiunile politice decât de agricultură și gospodărie.

3. Concentrările și rechizițiile au influențat negativ bunul mers al agriculturii, mai ales că și în perioada precedentă se simțea nevoia de animale de muncă și căruțe.

4. Terenul cultivabil din suprafața deltei aparținând județului Tulcea era de aproximativ 50.000 – 60.000 ha. Pentru anul 1941 nu se putea conta pe acest teren întrucât, din cauza inundațiilor se afla, în mare parte, sub ape, situația persistând mult timp.

Ca și concluzii, raportorul propunea luarea de măsuri urgente de către cei în drept pentru dotarea camerelor de agricultură cu tractoare care să poată înlocui inventarul viu și mort necesar agriculturii de primăvară, precum și ajutorarea agricultorilor cu capitalul necesar procurării semințelor și inventarului agricol.

a. Viticultura

Recolta viticolă din anul 1940 a fost extrem de slabă atât calitativ cât și cantitativ din cauza gerului și a măturii.

b. Apicultura

Este una din ramurile de activitate economică principală, în special în regiunea Isaccei, Babadagului, Niculițel, Sarica etc. unde erau locuitori care se indeletniceau exclusiv cu aceasta ocupație.

Din cauza timpului rece care s-a prelungit până aproape de vara anului 1940, precum și omizilor care au atacat frunza pădurilor de tei într-o proporție mare, producția de miere a fost slabă.

c. Piscicultura

În județul Tulcea, pescuitul se practica pe o scară extinsă existând aproximativ 20.000 de pescari vânători. Deși peștele era din abundență, totuși pe piața orașului se afla în mici cantități fiind și la un preț ridicat. Cauza acestei situații consta în faptul că la birourile de vânzare, unde se tineau licitațiile, se prezentau mulți negustori angroșiști care ofereau prețuri ridicate, cumpărând cantități mari pentru a le desface pe diferite piețe din țară, în timp ce micii negustori locali nu puteau oferi prețuri mai mari.

2. Comerțul

Situația comerțului din județul Tulcea se afla într-o stare precară, existând cauze externe și interne după cum urmează:

Cauze de ordin extern

Evenimentele externe care se precipitau de la o zi la alta au creat, în zona comerțului o atmosferă de nesiguranță fapt pentru care comercianții se aprovizionau cu cantități mici de mărfuri, adesea insuficiente cererilor populației.

Deasemenea evenimentele externe au scăzut producția de bunuri și alimente importurile facându-se cu dificultate, pretul acestora fiind prohibitiv pentru majoritatea clienților. Se oferă exemplul; *„ceaiul care se vinde în localitate cu 1.400 lei /kg și cafeaua cu 800 lei/kg.”*

Cauze de ordin intern

Comerțul în județul Tulcea se prezenta ca o problema în curs de rezolvare și se afla în faza de organizare și naționalizare³ În acest județ procentul elementului străin care detinea firme comerciale era de 90% majoritar bulgăresc și evreiesc. Repatrierea unui însemnat număr de comercianți bulgari care dețineau însemnate capitaluri, a avut drept consecință o scădere foarte mare a volumului afacerilor comerciale.

Locul acestor comercianți nu s-a putut ocupa deoarece românii care ar fi dorit și putut face acest comerț nu dispuneau de capital iar lipsa de credite și formalitățile dificile ce se cereau la obținerea de credite bancare constituiau o piedică serioasă pentru cei interesați.

La plecare, comercianții bulgari au luat cu ei și cantități importante de mărfuri, rămânând un gol pe piața locală dificil de rezolvat în condițiile perioadei respective, aprovizionarea județului facându-se cu mare dificultate.

Preluarea firmelor evreiești de către mișcarea legionară s-a făcut inițial în mod abuziv și fără a se stabili modalitatea de plată a patrimoniului preluat. Aceste firme au

³ creșterea numărului de comercianți și interpinzători particulari de etnie română pentru a contrabalansa numărul covârșitor al comercianților bulgari și evrei ce dominau în acea perioadă economia autohtonă.
<http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

fost încredințate, în majoritate, la elemente prea tinere, nepregătite pentru această branșă, fără capital iar unii lipsiți chiar de experiența vieții și de bună credință.

Aceasta a dus la reclamații din partea evreilor și la închiderea unora dintre aceste întreprinderi până la soluționarea litigiului de către justiție.

Activitatea portuară a fost inexistentă în cursul lunii februarie din cauza înghețului Dunării. La acel moment se afla în portul Tulcea două șlepuri cu porumb pentru export în Germania în cantitate de 150 vagoane.

Ca o concluzie generală comerțul județului Tulcea se afla într-o stagnare generală.

În continuare se propun unele măsuri de redresare a situației prin impunerea unui plan sistematic, bine întocmit, care să rezolve în mod definitiv eliminarea "elementelor străine" din comerț și industrie prin înlocuirea lor cu elemente românești. Să se procedeze imediat la radierea tuturor firmelor ce au aparținut persoanelor care au încetat activitatea aparținând evreilor și bulgarilor. Solicitanților români, ce doreau să facă comerț, să beneficieze de înlesniri, condiția fiind ca aceștia să demonstreze seriozitate și capacitate, pentru a intra în posesia creditului de naționalizare, inaccesibil prin greutatea formalităților cerute de bănci.

Județului Tulcea ii era alocată pentru naționalizarea comerțului, suma de 10.000.000 lei⁴ din care nu s-a putut obține până la acea dată [februarie 1941 n.a.] niciun credit de către un român, deoarece acesta se acorda prin garanții reale pe care românii nu le puteau asigura, neavând starea materială și financiară necesară.

3. Industria

Industria județului Tulcea era foarte puțin dezvoltată și se rezuma la o fabrică de piele și talpă în orașul Tulcea, doua șantiere la Smârdanul Nou și Parlita, mai multe mori, uleiinițe și cariere de piatră.

Morile și uleiinițele activau normal având suficient de lucru pentru nevoile armatei și populației.

„Din punct de vedere social”

La acest subcapitol se specifica starea de spirit al diferitelor categorii socio-profesionale. Astfel despre agricultori aflăm ca sunt liniștiți și "nu se dedau la acțiuni de tulburare a ordinii" Sunt nemulțumiți din cauza concentrărilor și rechizițiilor care îi împiedicau la efectuarea lucrărilor în bune condiții și sunt îngrijorați de faptul că nu au posibilitatea să-și cumpere semințele și inventarul agricol necesar.

Nu s-a constatat în rândurile lor existența unui curent cu caracter social iar față de acțiunile politice sunt în general lipsiți de interes exceptând etnicii macedoneni. Coloniștii își manifestau nemulțumirea de faptul că erau considerați împroprietăriți provizoriu considerând aceasta ca o nesiguranță a existenței lor și cereau ca "cei ce s-au dovedit buni agricultori și gospodari să fie declarați definitiv colonizați."

Meseriașii și lucrătorii calificați aveau suficient de lucru și nu se constatau nemulțumiri decât din partea familiilor celor concentrați și săraci pe " chestia

⁴ idem; Dosar 1026/1941, f. 10.

scumpirei vieții” , lipsa unor alimente sau lemne. Aceste nemulțumiri se puteau remedia prin acțiunea de ajutorare luată de guvern prin autoritățile locale.

Exista o lipsa acută de muncitori calificați iar cei intradevăr *“pricepuși și harnici aveau foarte mult de lucru”*

Funcționarii particulari erau nemulțumiți din cauza salariilor prea mici în raport cu indicele de scumpire a vieții. Nu erau organizați și nici nu acționau într-un fel pentru tulburarea ordinii publice. Ca idei și sentimente politice majoritatea erau oameni de stânga.

Muncitorii erau de 3 categorii: muncitorii manuali din port care lucrau ca zilieri pe la diferite întreprinderi sau persoane particulare, muncitorii căruțași și pescari. Ei erau de diferite naționalități dintre care cei mai numerosi îi găsim pe ruși apoi români, greci, turci etc.

Deși în trecut au fost împărțiți în diferite partide politice, totuși cu mici excepții, toți erau simpatizanți ai mișcării comuniste. Faptul că în perioada anterioară au avut înclinații spre ideologiile unor diferite partide acest fapt se datora înrolarea într-un partid pentru satisfacerea anumitor interese personale sau cu scop de a obține un profit oarecare. Cu toate eforturile depuse de organizația legionară pentru a-i determina să adere la aceasta, nu s-a ajuns la niciun rezultat, muncitorii din port, în special, au fost și refractari la curente de dreapta și extremă dreapta. Totuși din cercetările efectuate s-a putut constata că înclinația lor pentru mișcarea comunistă nu se datora faptului că erau patrunși de un ideal sau că ar fi fost conștienți de necesitatea unor prefaceri sociale în această direcție, ei credeau că regimul comunist le-ar fi dat posibilitatea să trăiască mai bine fără a munci prea mult , prin acest regim și-ar fi însușit în parte sau în totalitate bunurile celor cu situație materială deosebită.

Erau ușor influențabili, o propagandă abilă însoțită de măsuri pentru îmbunătățirea lor materială și morală îi puteau abate ușor de la simpatia ce o aveau față de mișcarea comunistă.

O măsură necesară ce s-ar fi impus era aceea ca *“viața mizeră a muncitorilor să fie macăr în parte îndreptată, o organizare care să le dirijeze viața sub toate raporturile și în special sub cel spiritual i-ar putea transforma și readuce pe calea cea dreaptă , un rol deosebit l-ar fi avut preoții învățătorii și profesorii dacă aceștia ar rupe puțin din timpul liber ce-l aveau din prisocință și ar porni la o acțiune în cadrul celor arătate mai sus . Aceasta ar fi adevărata operă de patriotism și iubire de oameni*⁵ conchidea raportorul în finalul acestui subcapitol.

Comercianții.

După cum am arătat mai înainte, majoritatea sunt străini. *„De când cu acțiunea dusă pentru românizarea comerțului, sunt într’o situație delicată și pentru mulți foarte grea. Sunt contra românilor pentru că își văd amenințate situația lor. Până în prezent (1941, n.n.) nu au manifestat pe față. Sunt ținuți în supraveghere pentru a se constata modul cum vor reacționa la înlăturarea lor din comerț.*

⁵ *ibidem*, f. 12.

Comercianții români sunt satisfăcuți de acțiunea ce se duce pentru înlăturarea străinilor”⁶

Liber profesioniștii

Din această categorie făceau parte medicii, avocații, inginerii etc. care își desfășurau activitatea în mod normal. Cei care au fost înrolați în diferite partide, urmăreau cu deosebit interes mersul evenimentelor interne și externe, pentru ca la momentul oportun, să se poată plasa într-o poziție cât mai bună.

Funcționarii publici.

Cu toate că au existat unele măririi salariale acestea nu au fost considerate mulțumitoare în raport cu indicele inflației. Existența zvonurilor cu privire la concedieri masive au produs în rândurile lor o serioasă îngrijorare.

Studentii.

Județul Tulcea se număra printre județele cu un număr mic de studenți datorită inexistenței formelor de învățământ superior pe raza acestuia. Din verificările efectuate de către serviciul de siguranță s-a constatat că majoritatea lor nu aveau afinitate pentru vreo organizație politică. În vacanța Crăciunului, câțiva au manifestat simpatie față de mișcarea legionară fără a desfășura o activitate importantă. Se menționa că studenții, la momentul întocmirii dării de seamă “*erau plecați la facultăți iar cei rămași nu desfășoară nici o activitate contra siguranței statului*”

Viața politică a județului Tulcea între anii 1940 – 1941

Mișcarea legionară

În primele luni de guvernare, septembrie-noiembrie 1940, s-a manifestat o vădită simpatie față de legionari însă, cu timpul, din cauza abuzurilor comise de unele elemente promovate în funcții de conducere pentru care nu aveau nicio pregătire sau “chemare”, această simpatie s-a transformat în aversiune. Din această cauză, cu toate eforturile făcute de organizația legionară a județului Tulcea pentru câștigarea de noi adepți și popularitate, rezultatul a fost slab, numărul membrilor înscriși la orașe a fost extrem de redus, dintre aceștea mulți desolidarizându-se de mișcare cu ocazia evenimentelor din 21-23 ianuarie 1941.

În mediul rural s-a reușit să se mărească numărul de membri în special dintre învățători și preoți iar dintre agricultori pe “macedonenii coloniști” Pe aceștia din urmă, mișcarea legionară, se baza cel mai mult și spera să formeze din ei elemente de propagandă și grupări de șoc fiind recunoscuți cu înclinații în această direcție.

De la înfrângerea rebeliunii legionare din ianuarie 1941, legionarii tulceni au adoptat o atitudine de pasivitate. O parte au rămas fideli lui Horia Sima, numărul lor fiind redus, majoritatea rămânând indeciși asupra atitudinii pe care urmau să o adopte în viitorul apropiat. Toată activitatea lor se rezuma la criticarea regimului antonescian și a simpatizanților acestuia. Chiar dacă mișcarea legionară ar fi reînceput o acțiune de propagandă, rezultatul ar fi fost inexistent deoarece, în urma evenimentelor ce au avut loc la începutul anului 1941, populația județului Tulcea era refractară acțiunilor

⁶ *ibidem*, f. 13

politice de acest gen. Situația elevilor de la liceele din localitate “ *se prezintă după cum urmează: asupra unei bune părți dintre acești elevi acțiunea de propagandă legionară a avut un rezultat vizibil. Deși din supraveghele făcute rezultă că în prezent acești elevi nu ar mai desfășura nici o activitate legionară, totuși, din atitudinea lor precum și din diferite manifestări izolate, se poate deduce ușor că aici legionarismul a prins rădăcini adânci*”

Având în vedere că în majoritatea cazurilor atitudinea elementelor tinere, precum și ușurința cu care au îmbrățișat ideologia legionară s-a datorat marelui entuziasm și lipsei de experiență, caracteristică vârstei, existând suficiente mijloace pentru remedierea situației dacă se luau măsuri adecvate din timp știut fiind faptul că din rândurile tinerilor s-au ridicat liderii mișcării la începutul anilor '20.

La capitolul “ Concluzii” , raportorul constată ca pe teritoriul urban al județului Tulcea, Mișcarea legionară nu prezintă un pericol iminent.

Propuneri

1. *Intensificarea informațiilor, măsurile de supraveghere precum și aplicarea riguroasă dar legală și corectă a măsurilor de represiune, unde este cazul.*

2. *Acțiune de orientarea populației , în special a macedonenilor, spre activități creatoare și conforme cu interesele naționale, în scopul de a fi sustrași de la preocupările politice extremiste*

Mișcarea comunistă

Din supraveghele și constatările efectuate în cursul lunii februarie 1941⁷ , a rezultat că în acest sector nu s-a desfășurat nicio activitate comunistă propriu zisă. Comuniștii capabili de acțiune erau internați în lagăr, iar cei rămași nu au ținut întruniri ascunse și nu au desfășurat activități propagandistice. Astfel, nu exista un iminent pericol comunist mai ales că majoritatea membrilor nu erau “pătrunși” de ideologia și doctrina comunistă. Din rândurile lor lipseau oamenii cu pregătire intelectuală care să organizeze mișcarea comunistă prin înființarea de celule și desfășurarea de acțiuni propagandistice. Activitatea comunistă era atent urmărită de autorități pentru a preîntâmpina evenimente neplăcute.

Fostele partide politice

În urma supraveghelelor efectuate nu s-a constatat că politicienii mai desfășurau activități politice în cadrul vechilor organizații. Este de remarcat faptul că “nici unu nu s'a încadrat în mișcarea legionară” fiind credincioși doctrinelor partidelor din care proveneau.

Minoritarii

Populația minoritară era compusă din ruși, lipoveni, evrei și greci.

⁷ *ibidem*, f. 16.

1. **Rușii** – Numărul acestei categorii de minoritari pe teritoriul urban al județului se ridică la cifra de 6242⁸, majoritatea fiind pescari, plugari, muncitori zilieri și meseriași. Nu erau organizați în societăți iredentiste și nici nu s-au manifestat vreodată în această direcție.

2. **Bulgarii** – Au fost după minoritatea rusă cei mai numeroși. Numărul lor se ridică înaintea schimbului de populații din 7 septembrie 1940, survenit în urma tratatului de la Craiova, la cifra de 5460 persoane, din care aproape jumătate au fost repatriați. Erau antiromâni și s-au manifestat ca atare în fiecare moment favorabil, fiind bine organizați. La acea dată erau îngrijorați deoarece exista temerea generală a reluării operațiunilor de evacuare întrerupte în iarna anului 1940-1941.

3. **Lipovenii** – În perioada la care facem referire existau aproximativ 4135 suflete pe întreg teritoriul urban al județului. Marea majoritate se ocupau cu pescuitul, o mica parte îndeletnicindu-se cu agricultura și munca zilieră.

4. **Grecii** – Numărul lor nu depășea 2400 persoane fiind în mare parte comercianți iar restul marinari și muncitori

5 **Evreii** - Existau un număr de 1000 suflete, ocupația de bază era comerțul. Cei înlăturați de regimul legionar trăiau din economii sau ajutați de conaționali. Se observa că populația evreiască era mult mai liniștită după evenimentele de la 21 – 23 ianuarie 1940.

Sectele religioase

Pe teritoriul județului Tulcea își desfășurau activitatea cultele recunoscute de stat precum; bapțiștii, adventiștii de ziua a VII-a și lipoveni. Nu s-au observat acțiuni de câștigare de noi adepți, cultele limitându-se doar la oficierea slujbelor religioase specifice.

Concluzii:

La finalul dării de seamă raportorul menționează că starea de spirit a populației județului Tulcea este relativ bună datorită măsurilor luate de prefect privind buna aprovizionare cu alimentele necesare în cantități îndestulătoare și la timp. Populația ,în general, privea cu simpatie regimul Antonescu și aprecia măsurile de ordine și siguranță ce s-au luat.

Bibliografie selectivă:

Arhivă:

Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Tulcea, Fond Prefectura Jud. Tulcea-Serv Administratie.

⁸ *ibidem*, f. 17.

FESTIVALUL UMORULUI CONSTANTIN TĂNASE ÎN DONAȚIA VALENTIN SILVESTRU (I)

Maria Martinescu*

Cuvinte cheie: donație, scriitor, critic, teatru, umorist, Teatrul Cărbuș, operă de caritate, curte domnească, stemă, simbol heraldic, mască, statuie ecvestră, spiritual, cetate de scaun a umorului, sfat domnesc, festival, ediție, trofeu.

Key words: donation, writer, critic, theatre, humorist, Cărbuș Theatre, charity work, prince's court, coat of arms, heraldic symbol, mask, equestrian statue, spiritual, Ruling Council, citadel of humour, festival, edition, trophy.

Astract:

The current work refers to the editions of Constantin Tănase Humour Festival in which the writer and theatre critic Valentin Silvestru took part. For this work materials donated by Valentin Silvestru were used. The current work consists of four parts: Valentin Silvestru: Life and Activity, Constantin Tănase: Life and Activity, A presentation of Vaslui, the host of the festival, the editions of the festival presented in the documents donated.

Pentru realizarea lucrării s-au folosit materialele din donația Valentin Silvestru de la Muzeul Județean Ștefan cel Mare Vaslui, o parte din aceste obiecte fiind cunoscute de publicul interesat prin expoziții temporale: 1) Valentin Silvestru și umorul; 2) Umorul și teatrul românesc sub zodia lui Valentin Silvestru; 3) Valentin Silvestru - 85.

În luna octombrie 2011 a fost vernisată și deschisă publicului Sala *Valentin Silvestru* în expoziția de bază a Muzeului vasluian, aflându-se la secția personalități vasluiene, alături de sala Constantin Tănase, de numele lui fiind legat și festivalul umorului, ce se desfășoară din doi în doi ani la Vaslui.

Festivalul Umorului *Constantin Tănase* este prezent în donația Valentin Silvestru prin: programe, invitații, afișe ale spectacolelor, lucrări de caricatură, fotografiile din spectacole (cu actori profesioniști și amatori), scrisori, manuscrise, cărți umoristice. În donație sunt multe caricaturi cu chipul lui Valentin Silvestru, ce aparțin unor autori cosacrați: Nell Cobar, Cik Damadian, Alex. Clenciu, Ștefan Popa Popa'S, vasluianului N. Viziteu și alții. În donația Silvestru obiectul important este biblioteca cu un număr impresionant de cărți contemporane. Biblioteca, din fotografiile aflate în donție, era păzită de semnul Minervei, o bufniță rece, care nu știi dacă e împăiată ori doar înțepenită în lumina hipnotică a zilei și biblioteca reprezintă o ușă deschisă spre numeroase vieți din cărțile cu frumoase autografe. Amintesc aici autograful dat de Silvestru în 1996 unui vasluian: "Cititorilor mei din Vaslui, o părticică din inima mea

* Muzeograf, Muzeul Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui
<http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

de vaslujan” Biblioteca este obiectul care conferă personalitate criticului de teatru în relația sa cu timpul, cu persoanele care i-au dat autografe.

Lucrarea este structurată în două părți: prima parte este dedicată lui Valentin Silvestru, Constantin Tănase și orașului Vaslui, gazda festivalului, iar cea de-a doua parte edițiilor festivalului la care a participat și Valentin Silvestru.

La începutul secolului al XX-lea Vasluiul a dat doi oameni de excepție: Constantin Tănase și Valentin Silvestru, amândoi umoriști. În continuare voi prezenta pe scurt viața și activitatea lui Valentin Silvestru, om cu o viață exemplară care s-a născut la 20 octombrie 1924, în orașul Vaslui. V. Silvestru a fost un cercetător, un sprijinitor și slujitor inegalabil al teatrului, dramaturgiei românești, un dascăl rafinat și elegant, un umorist subtil și năvalnic, un animator fără pereche, optimist cronic, ce nu credea în tristețe. V. Silvestru a fost o instituție unică și fascinantă, care a fixat în cronici și a adunat în pagina cărții istoria teatrului și dramaturgiei din a doua jumătate a secolului al XX-lea. A fost o instituție care a organizat festivaluri, concursuri, simpozioane, șezători și acțiuni de cultură în toată țara și cu precădere în Moldova. A fost o instituție care a studiat umorul și l-a creat. Pentru umor a fost premiat prima dată (și singura) de revista *Humorul* în anul 1945. Pentru cei din teatru era un Minister al Competenței; un vizionar lucid, fiind în același timp Arhitect, Proiectant și Constructor, unul dintre cei mai activi și dăruți pe care i-a avut teatrul românesc în ultimele decenii ale secolului al XX-lea. Era numărul unu în critica teatrală. Părea a nu avea domiciliu, fiind prezent peste tot acolo unde se petrecea ceva demn de remarcat și reținut. Casa lui era teatrul românesc. Unul din teatrele de suflet, mai ales după 1989, a devenit Naționalul din Craiova pentru care a fost un prieten statornic și un bun sfetnic. A participat la multe festivaluri internaționale în cele mai îndepărtate locuri de pe glob. A rămas în conștiința iubitorilor de teatru, ca unul dintre cei care au făurit și întreținut mitul Teatrului Național din Craiova, numit “Ambasador cultural al României”

Despre teatrul românesc Valentin Silvestru spunea că este “unul din cel mai bun din lume” și “avem o serioasă mișcare teatrală, 45 de scene, și este net superioară mișcării teatrale din Europa și America” Valentin Silvestru a fost fără îndoială una din cele mai importante și prodigioase personalități culturale din a doua jumătate a secolului al XX-lea și în afară de teatru și umor, el a iubit mult și ținutul natal despre care vorbea cu multă admirație și dragoste. Despre Moldova spunea că este un ținut mirific, cel mai vesel loc din lume, cu cei mai spirituali oameni, cei mai generoși, cei mai ospitalieri. Dovadă că își iubea mul ținutul natal sunt și tablourile de pictură naivă din donație. Despre localitatea Scânteia, unde și-a petrecut copilăria, vorbește cu multă dragoste: era un sat de livezi și prin mijlocul lui trecea un pârau, a văzut și Gangele și Volga și Rinul, dar Rebricea a rămas pentru Silvestru cel mai important curs de apă de pe pământ. El a călătorit și a văzut toată lumea, cu excepția Australiei. Dovadă a acestor călătorii sunt și cărțile de călătorie scrise de el, cea mai cunoscută fiind *1000 de ore în Spania*.

Viața scrisă a lui Valentin Silvestru reprezintă peste cinci decenii de viață în teatru. El a urmat școala primară în localitatea natală, liceul la Iași, facultatea de filozofie și filologie și doctoratul la București. Debutează ca epigramist în revista de umor *Mitică* a lui Tudor Mușatescu, la 20 de ani devine ziarist, cronicar teatral și

lucrează la diferite publicații: ziarul *Victoria*, revista *Rampa*, la vechea *Flacăra*, la *Contemporanul* și *România Literară*. A scris: schițe, nuvele satirice, scenarii și piese pentru teatrul de păpuși, radio, televiziune și film. Partea cea mai mare din viață și-a dedicat-o criticii teatrale, timp de 40 de ani a scris peste 60000 de pagini. A înființat prima catedră de teatrologie în București la Institutul de Artă Teatrală și Cinematografică. A tradus comedii de: Lope de Rueda, Hans Sachs, Anatole France, P. Merimee, Cervantes, Federico Garcia Lorca. Timp de 10 ani Silvestru a răspuns la "Poșta veselă" ascultătorilor radio.

Valentin Silvestru era un optimist cronic, nu credea în tristețe, nu-și făcea planuri de viitor și aștepta cu nerăbdare amurgurile de vară și de toamnă pentru a veni la Vaslui, unde mereu revenea cu plăcere și bucurie. Numele lui este strâns legat de Festivalul Umorului în perioada 1972 (a II-a ediție) – 1996 (a XIV-a ediție). Din 1972 și până în 1984 a fost președintele juriului, iar din 1984 a fost numit președinte onorific al Festivalului. Participanții la Festival l-au numit "sfetnicul serafic-dulce-ironic-sarcastic" a cărui vastă experiență în materie de umor a fost benefică pentru festival. El a fost numit și floarea rară a umorului adevărat care crește de mulți ani în grădina îmbietoare a Festivalului de la Vaslui. Despre umorul românesc promovat la Vaslui, umoristul spunea: "umorul românesc este de o originalitate absolută și de o robustețe excepțională în optimismul său funciar, în capacitatea poporului de a lua în derâdere ceea ce i se pare neconform cu dreptatea și adevărul" Pentru participarea la Festivalul Umorului, ediția a VIII-a din 8-30 septembrie 1984, Valentin Silvestru a fost făcut cetățean de onoare al orașului Vaslui. Ediția festivalului din 2010 (a XXI-a) a fost dedicată lui V. Silvestru și cu această ediție s-a înființat premiul "Valentin Silvestru" Despre Festivalul Umorului *Constantin Tănase* umoristul spunea următoarele: "dacă îl iei în serios e de natură să-ți prelungească viața și să ți-o facă mai îmbietoare"

Al doilea om de excepție dat de Vaslui la începutul secolului al XX-lea a fost actorul de revistă Constantin Tănase. Actorul Radu Beligan spunea despre C. Tănase "pe meleagurile vasluiene s-a născut unul din cei mai fabuloși artiști comici pe care i-a dat acest pământ, un artist care a intrat în mitologia populară drept simbol al umorului, trăsătură fundamentală a neamului nostru" Bustul actorului din fața Casei de Cultură din Vaslui aduce aminte celor care l-au cunoscut și admirat de serile de neuitat de la Cărăbuș. Bustul a fost făcut de sculptorul bărlădean Marcel Guguianu și este o statuie pentru eternitate. Pentru a înțelege personalitatea actorului voi prezenta pe scurt viața și activitatea lui. S-a născut pe 5 iulie 1880, la Vaslui într-o familie modestă, tatăl fiind laborant la farmacia din oraș, iar mama casnică. Familia locuia într-o casă țărănească, modestă. La școală a fost un elev mediocru, note mari având la sport și muzică. Primul contact cu teatrul l-a avut la Vaslui la grădina *Pârjoala*, unde se juca teatru popular. Din aceste spectacole s-a inspirat și a creat un grup de teatru de amatori. Prima scenă a lui Tănase a fost beciul casei, iar mai târziu reprezentațiile s-au mutat în hambar și apoi în poiată. Prima experiență ca actor într-o trupă de teatru a fost în cea de limbă idiș. Constantin Tănase a terminat studiile gimnaziale în 1896 și s-a înscris la Liceul Militar din Iași, dar este respins la proba medicală. De la Iași merge la Liceul Nicolae Bălcescu din Brăila, la care renunță după câteva săptămâni din lipsa banilor. La Brăila s-a împrietenit cu învățătorul și scriitorul Ion Adam, ce i-a oferit lui Tănase, care avea

18 ani, catedra de învățător de la școala din Cursești, județul Vaslui. Constantin Tănase s-a descurcat bine ca învățător până a intrat în conflict cu directorul și profesorii din școală. Tot cu ajutorul lui Ion Adam primește un alt post de învățător în localitatea Hârsoveni, Poieniști județul Vaslui. La această școală își formează un stil propriu de predare. Muzica și gimnastica erau pe primul loc, lucru care a atras un număr mare de elevi. O parte din părinții elevilor s-au implicat în activități școlare, excursii în aer liber, unde Tănase predă istoria și geografia. Noul stil de predare l-a făcut iubit în rândul elevilor și i-a adus antipatia notarului și avocaților locali, care nu apreciau metodele folosite de noul cadru didactic. Până la urmă învățătorul este înlăturat din școală și la 14 octombrie 1899 îl găsim la București înrolat voluntar la Regimentul 1 Geniu, unde face impresie bună și termină cu gradul de sergent. Pe perioada armatei făcea spectacole pentru Crucea Roșie și a cântat la biserica Popa Tatu. După terminarea stagiului militar s-a înscris la cursurile Conservatorului de Artă Dramatică din București, pe care l-a absolvit în 1905 și începe să lucreze la teatru. Pe perioada Conservatorului a fost corist la biserica Popa Tatu, figurant la Teatrul Național, și în distribuția teatrului în perioada 1903-1905.

În 1917 se căsătorește cu Virginia Niculescu, iar în anul 1919 pune bazele trupei *Cărăbuș*, teatrul de revistă de pe Calea Victoriei nr. 33-35 București. Despre teatrul de revistă se spune următoarele: "Constantin Tănase este cea mai frunoasă formă de amintire a revistei românești" Teatrul din Calea Victoriei nu-i poartă doar numele, ci și speranțele, gloria și umilințele, dragostea și ura, succesul și căderea. Niciodată și nicăieri în lume, un teatru nu a fost atât de aproape de identitatea unui actor. A fost actor cupletist, a creat un tip de personaj nou în teatru, cel al cetățeanului simplu, unic, necăjit și mereu în contradicție cu birocrăția aparatului de stat. Personajul său era îmbrăcat în costum clasic cu pătrățele, cu crizantemă la butonieră și cu baston. Prin acest personaj s-a făcut purtătorul de cuvânt al unei întregi categorii sociale, lucru care i-a adus de multe ori cenzura la spectacolele sale. Tănase și Teatrul *Cărăbuș* au făcut turnee atât în țară, cât și în străinătate (Turcia, Franța). Actorul a făcut și operă de caritate: a construit trei școli și o biserică. În Vaslui, localitatea natală, a făcut la biserica *Adormirea Maicii Domnului*, pe cheltuiala sa și a soției sale o pictură de mari dimensiuni care înfățișează *Nunta de la Cana Galileei*. La 29 august 1945, la București moare actorul Constantin Tănase în urma unui blocaj renal. Informația a fost dată de nepotul acestuia, Radu Tănase Alexandru. Potrivit spuselor nepotului, el a mai jucat un an în București după sosirea rușilor și nu a fost omorât de Armata Roșie din cauza satirei la adresa soldaților rusi, care aveau obiceiul să rechiziționeze ceasuri folosind expresia *Davai ceas*:

*Rău era cu der, die, das
Dar mai rău e cu davai ceas
De la Nistru pân la Don
Davai ceas, davai palton
Davai ceas, davai moșie
Harașo tovărășie.*

După mai multe reprezentații a fost arestat și amenințat cu moartea și i s-a ordonat să nu mai joace acea piesă. După ce a fost eliberat apare în spectacol îmbrăcat într-un pardesiu imens, cu mâinile căptușite de sus până jos cu ceasuri de mână. A fost

aplădat frenetic, deși nu a scos nici un cuvânt. S-a descheiat la pardesiu și a scos la vedere un ceas cu pendulă și a spus doar *el tic, eu tac, el tic, eu tac*, iar două zile mai târziu actorul era mort. Teatrul lui Tănase era adesea politic:

*În țara asta, țara pâinii
Să aibă pâine chiar și câini
Guvernul nostru ne obligă
Să avem o zi de mămăligă.*

“Revista lui Tănase era *fieful* bunei dispoziții și al umorului autentic românesc. Actor gigantic, cu nasul său monumental, inegalabil, fără pereche, cu fabulistica deocheată a cupletelor sale a mirosit atmosfera morală a timpului în care a trăit, starea de spirit a mării mulțimi și a omului de rând. El a dat în primele patru decenii ale secolului al XX-lea, un glas, un limbaj și aproape un folclor” Această caracterizare a fost făcută de Valter Mitru, ziarist. Este aceeași persoană care în septembrie 1930 împreună cu Ștefan Ciubotărașu a făcut într-o modestă tiparniță vasluiană o foaie săptămânală care avea intenția să dărâme “din temelii” răul social. Publicația era scrisă în versuri și se numea *Uzina cu umor*. Această încercare de frondă socială publicistică a fost încurajată de Constantin Tănase, care adresa prin intermediul unei rude Alex. Oanceu mesajul “s-o ducem mai bine ca de obicei”

La primele ediții ale Festivalului Umorului a fost evocat de multe personaje care l-au cunoscut și o parte au fost prezente la Vaslui sau l-au văzut în spectacole la Teatrul *Cărăbuș*. Amintesc pe N. Carandino (ziarist, scriitor) despre care criticul literar Eugen Simion spunea că face parte din familia spirituală a lui Ion Vinea. Tănase este caracterizat în modul următor: “era o persoană înaltă, spătosă, greoaie în mișcări, avea o figură expresivă care era subliniată de un nas enorm, pielea de pe față era ciupită de vărsat de vânt și părea că acoperă o sculptură într-o preistorică ciupercă” Aceste dezavantaje fizice îi sporeau umorul natural. El avea o voce puternică și era un bun comunicator. La fiecare spectacol ropotul de aplauze era transformat în aclamații. Tănase era în fiecare seară plebiscitat devenind megafonul opiniei publice. El a încetat să mai fie un simplu actor și a devenit o instituție națională. Teatrul de revistă în forma lui modernă s-a născut odată cu apariția lui Tănase iar Teatrul *Cărăbuș* era favoritul spectatorilor. Lumea venea și revenea la spectacole pentru Tănase și la casa de bilete pe lângă cumpărătorul obișnuit erau și aceia care angajau, cu o săptămână înainte 20-30 de locuri, justificându-se “știți venim cu nunta “tuma” din Băneasa” Tănase făcea parte din protocolul obligatoriu al oricărei festivități de la mahala, iar cei de aici considerau spectacolele de la *Cărăbuș* firești la un botez, o nuntă, o aniversare. Actorul avea un instinct scenic fenomenal *Fenomenul Tănase* și nu a mai fost întâlnit în lumea noastră de scenă de după el.

La ediția a doua a Festivalului Umorului, în 1972 a fost prezent și Sandu Naumescu, cronicar artistic, ziarist, care l-a cunoscut pe C. Tănase datorită prieteniei pe care o avea de tânăr cu cei doi fii ai actorului, în special cu cel mare, Radu, care juca hochei pe gheață. S. Naumescu spunea: Tănase se adresa tuturor cu “bravo măi Mitică sau cine ești tu Mitică” Folosea această formulă ca nu cumva să încurce persoanele. În 1945, pe scena de la Paladium, s-a organizat un spectacol pentru sărbătorirea a 25 de ani de carieră a balerinului S. Simion. Cu această ocazie actorul N. Gardescu l-a imitat pe Tănase. În scenă a intrat și C. Tănase care se adresează lui

Gardescu cu întrebarea “Cine ești tu Mitică?” Cu aceeași întrebare i se adresează și N. Gardescu lui C. Tănase. Aceasta a fost ultima farsă făcută de Tănase. S. Naumescu spune că din ansamblu *Cărăbuș* făceau parte Al. Giugaru, Dan Demetrescu, Nae Roman, Aurel Munteanu, Mya Apostolescu, Liliana Mihăilescu. La Tănase, spune Naumescu, te intimida robustețea și nasul său celebru, care văzut de aproape părea și mai mare. Avea vorba blândă, degaja simplitate, era un autentic rege al râsului sănătos și irezistibil. Întâlnirea cu el era benefică, umorul lui era succulent, avea farmec pe scenă și în viața de zi cu zi, voia bună a lui era contagioasă. Ziua se întreținea îndelung cu prietenii, asculta “o-ful” cetățeanului obidit, iar seara la teatru îl spunea cu...foc, cu vervă, cu talentul său inegalabil. A fost elevul strălucit al marelui Nottara și a rămas în memoria românilor ca animatorul cel mai de seamă al revistei autohtone. G. G. Constantinescu, ziarist, spunea despre: “C. Tănase ca este un simbol al teatrului de revistă și gloria lui se leagă de un anumit gen de spectacole, de texte “perisabile” a căror singură virtute o constituie actualitatea lor” Arta lui a cucerit cele mai diverse categorii de public: omul de rând, pe cei rafinați, personalități ale vieții teatrale, culturale din epoca respectivă. Tănase a fost un exponent tipic al umorului popular, un balcanic, având știința de a se juca oricând cu lucrurile serioase. Eugen Ionescu spunea următoarele: ”neseriozitatea e unica formă a seriozității” Tănase avea geniul snoavei, al insinuării, precum Ilie Moromete.

Istoricul de teatru, Ion Massoff, spunea că textele puse pe scenă la *Cărăbuș* erau de multe ori frivole, cu pasaje frivole, dar în cele mai multe cazuri C. Tănase salva situația, fiind înzestrat cu darul de a putea rosti orice pe scenă fără să săvârșească un atentat la bunul gust. Acest lucru era posibil datorită faptului că avea un comic natural, el rostea pe scenă adevăruri crude, care uimesc și astăzi și exprimă nemulțumirea unor întregi categorii sociale. Tot Ion Massoff spunea despre Festivalul de la Vaslui: ”prestigiul lui se datorează faptului că se leagă de numele marelui actor și este o lăudabilă inițiativă cultural-artistică. Satira și umorul, Tănase le-a slujit timp de patru decenii.”

Actorul Radu Beligan prezent la mai multe ediții ale Festivalului spune că a întâlnit la Vaslui pe Zizi Șerban și pe Ion Lucian, ambii descoperiți de C. Tănase și care spun că le-a rămas în sânge școala neîntrecutului dascăl. În 1978 a venit la Vaslui șeful recuziter de la *Cărăbuș*, Mihăilescu Cartală, ce a adus un album cu extrase din ziarele timpului, programe, afișe ale epocii de aur a revistei lui Tănase, care a slujit cu fidelitate muza veseliei și nu putea fi confundat cu nimeni.

Cuplete din spectacole lui Tănase pe care le numim “De-ale lui Tănase”

*Biet românul ca un câine
Fuge, fuge după o pâine.
Vai de mama lui de trai
Ai...n-ai...dai!
(Spectacolul Ai nai-dai.)*

*Drumurile le-am vândut? Le-am vândut!
Telefonul l-am vândut
Am vândut și revândut*

Tot ce-aveam și ce-am avut

Foarte bine! Se făcu!

(Revista Cărăbuș)

De activitatea Parlamentului, Tănase vorbește în revista *Pa ce?*:

În Parlament e tămbălău

Discursuri de să-ți vină rău

Pa ce?

Noi i-am ales să facă legi

Iar ei se înjură...mă-nțelegi...

Pa ce?

Și dau din mâini, fac tevatură,

Parcă-s la circ, la vreo dresură

Pa ce?

Și pentru treaba asta toată

Pretind diurna majorată.

Pa ce?

Nu se schimbă mai nimic,

Toate merg după tipic

Unii vin și alții pleacă

Toți se laudă c-o să facă

Și la urmă, neică... ehei!

Ca de obicei!

(Revista În plin)

Și-a venit măi și minutul

De făcurăm împrumutul

Și-au venit experți cu droaia

Să ne-nvețe ce e aia.

(Cupletul Ce-o să fie)

Nu mai stă omul-n picere

Cu atâtea biruri, vere

Dar Guvernul, nesătul

Cică tot nu e destul

Și-ti mai face-o bucurie...

Să fie!

(Cupletul Să fie)

Lemnele se vând cu kila,

Parcă ar fi Carpații-n China,

Rău era cu der, die, das,

Dar mai rău cu "davaî ceas"

(ultimul cuplet al lui C. Tănase)

Din momentul în care s-a mutat la București, singurele vizite făcute părinților au fost în timpul turneelor cu Teatrul *Cărăbuș*. În fața Casei de Cultură din Vaslui se află statuia lui Tănase, care conform unei epigrame ar fi spus următoarele despre spectacolele de la festival:

*Spectacolu-i original,
Așa precum un altul nu e
Păcat că sunt numai statuie
Că aș veni la festival!*

Cu ocazia Festivalului au fost lansate o serie de epigrame în memoria actorului:

*La revista lui Tănase,
De râdeam nu-i un mister,
Că avea un nas cât șase ...
Însă mai avea și... fler!!!*

*Nasul fără asemănare
Te făcea să râzi și-un ceas,
Dat fiind atât de mare
N-aveai cum să-i râzi în nas.*

*Dintre sute de creații,
Ce se-nfruntă la Vaslui,
Câte oare vor ajunge
La înălțimea nasului.*

Actorul Virgil Ogășanu spunea despre Festivalul de la Vaslui că “stă sub semnul mării personalități a actorului și ctitorului de teatru” și “cei mulți care au participat la Vaslui, orașul natal al lui Tănase, cel mai vrednic continuator al lui Păcală și Tândală, au arătat că știu să prețuiască râsul.”

Constantin Tănase prin activitatea sa a rămas în memoria celor care au participat la Festivalul Umorului de la Vaslui: Radu Beligan spunea: “pe meleaguri vasluiene s-a născut unul din cei mai fabuloși artiști comici”, iar scriitorul Bogdan Căuș: “Constantin Tănase a fost slujitorul fidel al râsului, pe care l-a folosit terapeutic pe scenă și căruia i-a conferit funcția de judecător.” De asemenea, Ion Massoff menționa că “Tănase nu a imitat pe nimeni și nici nu poate fi imitat”, în timp ce Fănuș Neagu spunea: “când omul râde, nu face rău la nimeni, numai atât că ar putea să-l și omoare”. La Festivalul lui Fănuș Neagu i-a fost dedicată o epigramă pentru *Îngerul a strigat*:

*Unii l-au cam criticat!
Mulți i-au spus niște cuvinte...
Însuși “îngeru-a strigat”
Dar el... scrie înainte!*

Toamna, oamenii care știu să producă veselie prin artă, scris, desen, muzică și viu grai, se reunesc la Vaslui într-o sărbătoare a spiritului numită Festivalul Umorului *Constantin Tănase*. Așa cum spune criticul literar, profesor, Ștefan Cazimir:

*Sub semnul blând al toamnei, cu soare potolit
E ceasul revederii. Prieteni, bun găsit!
Un zâmbet să-nflorească în ochii oricui
Pe drumul de costișă ce duce la Vaslui.*

Festivalul Umorului *Constanti Tănase* s-a născut și dăinuie într-un vechi și dulce ținut românesc, Vaslui. Donația Valentin Silvestru a îmbogățit profilul cultural al Vasluiului, zonă încărcată de istorie din cele mai vechi timpuri. Alegerea Vasluiului, gazdă pentru festival a fost o inițiativă locală care a avut și o largă adeziune din toată țara. La luarea deciziei a contribuit și spiritul locului: "moldovenii sunt cei mai veseli și glumeți oameni", lucru menționat de Dimitrie Cantemir în lucrările sale. Despre Vaslui se spune că este locul celui "neegalat hâtru de glume", care a fost Constantin Tănase și în memoria căruia se organizează Festivalul Umorului. Vasluiul, oraș de secole s-a dezvoltat în vremea gloriosului voievod Ștefan cel Mare, care în a doua jumătate a secolului al XV-lea a înălțat aici o a doua curte domnească. Despre Vaslui, V. Silvestru spunea că "există dintotdeauna și nu e de mirare că la vremea când Ștefan cel Mare bea zghihara de Huși după ce-i bătuse pe turci la Vaslui, Cristofor Columb abia căuta sponsori să plece să descopere America" Bătrânul târg moldav, Vasluiul, este atestat documentar în 1423 într-un act al Sfatului Domnesc al domnitorului Alexandru cel Bun. Înainte de a se transforma într-un oraș modern a fost un târg glodos, cu case intrate în pământ până la brâu, cu o sută de cârciumi și un singur cinematograful, cea mai mare distracție fiind iarmarocul anual cu roata norocului, femeia șarpe, napoleoni de ghips, gogoși cu magiun și cășori de lemn care se roteau într-un cerc de fier pe fond musical. Veniți cu treburi la tribunal, țărani de jugau boii pe strada principală și dormeau în car. Astăzi s-au mai păstrat străduțele liniștite cu acoperișuri povârnite, uși oblonite cu ranga proptită în curmeziș și ochiuri de fereastră fără giurgiuvele. Peste toate acestea în a doua jumătate a secolului al XX-lea a crescut un oraș nou, modern cu clădiri semețe, bulevarde noi, industrii, școli, un muzeu (unul din cele mai frumoase din țară la data înființării). În 1948 exista în Vaslui un singur liceu, în 1975 erau deja 3 licee, un grup școlar profesional, grădinițe, școli speciale. Au fost înființate peste 100 de unități comerciale, un cinematograful modern - numit *Modern*, o casă de cultură, despre a cărei sală de spectacole Valentin Silvestru spunea că seamănă cu un teatru național. Au fost create cluburi pentru tineret și sindicate, o bibliotecă județean, un spital județean. În centrul orașului se află un hotel cu 8 niveluri, Casa de Cultură și statuia voievodului Ștefan cel Mare, creație a sculptorului Eftimie Bârleanu. Cei ce vizitează orașul și piața civică, au senzația de liniște impunătoare, aici nu circulă vehicule și se organizează spectacole de poezie și muzică pe perioada Festivalului. În apropierea orașului se află ansamblul monumental Podul Înalt, cu trepte largi urcând spre statuia ecvestră a voievodului Ștefan cel Mare ce a veșnicit în istorie aceste locuri. La Podul Înalt, în 1975, cu ocazia împlinirii a 500 de ani de la victoria domnitorului împotriva turcilor a fost organizat, în aer liber, un spectacol de muzică și poezie patriotică. Caracterizarea orașului Vaslui a fost făcută de Valentin Silvestru în articolul *Vasluiul ultima oră*, publicat în 1975 în *Tribuna României*. Din doi în doi ani Vasluiul este capitala surâsului intelectual și a veseliei populare. M.Ralea considera că vârsta societăților se judecă după calitatea spiritului. În prima jumătate a secolului al XVI-lea, un sol al Moldovei la Curtea regelui

Sigismund al Poloniei, Cârjă Luca a lăsat o impresie deosebită, drept pentru care regale a spus: “moldoveanul vorbește puțin și vorbește spiritual. Să i se dea deci toată satisfacția”

Cei care vin la Vaslui se întrebau ce îi aduce în număr mare la Festival, iar răspunsul l-a găsit Valentin Silvestru: fama locului care a făcut ca festivalul să fie unic în țară și pe continentul nostru buclucaș ce poartă numele unei vaci mitologice “Europa”; ospitalitatea exemplară a oamenilor de aici (Bate oricând la poarta vasluiianului și ea se va deschide spune o vorbă veche românească); voioșia atât de naturală și îmbelșugată a locuitorilor ar fi inspirat pe scriitorul francez Jules Renard, care a notat în jurnalul său “ne aflăm pe lume ca să râdem. Nu vom putea râde în Purgatoriu sau în Infern. În Paradis ar fi necuviincios”.

În 1978 un participant la festivalul umorului a propus pentru Vaslui, oraș din inima Moldovei, două semne caracteristice pentru o eventuală stemă spirituală a orașului: scutul, simbolul istoriei locale pentru luptele purtate pentru libertate socială și națională și masca histrionului, simbol al teatrului. Vasluiul a dat țării personalități de seamă în domeniul dramaturgiei naționale și scenei românești: Victor Ion Popa, Aglae Pruteanu, Alexandru Giugaru, Ștefan Ciubotărașu. Eliza Petrăchescu, Constantin Tănase. Pe perioada Festivalului Vasluiul era “capitala umorului românesc”, și cronicar epigramist din partea Vasluiului a fost C-tin Manea care spune într-o epigramă:

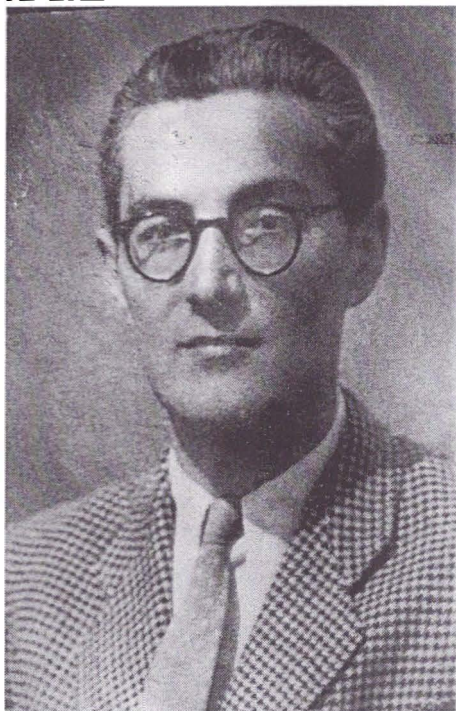
*Azi sunt mândri vasluienii
Că-n umor n-au rivali,
Până și bucureștenii
Au ajuns...provincialu.*

În cetatea de scaun a umorului, când Înălțimea sa regale Cărăbușului râde la Vaslui începe să hohotească toate văile Vasluiului, ale României, ale Moldovei și Tănase spunea: “Bine bre, de ce nu-mi spui că a venit toată țara să râdă cu mine, să mă sărbătorească. Ce timpuri domnilor!... Ce păcat. Dacă n-aș fi murit de mult, m-aș fi amestecat printre artiști, aș fi suit pe scenă, aș...”

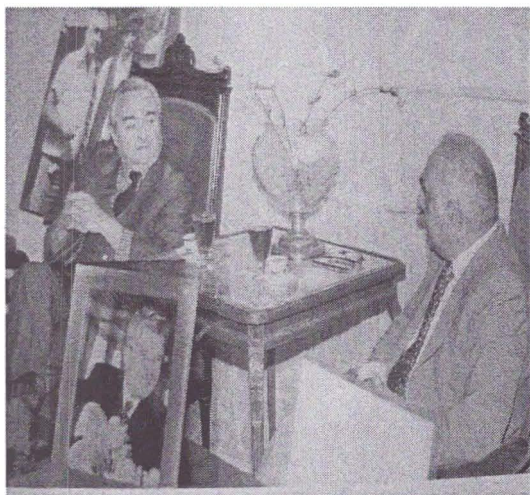
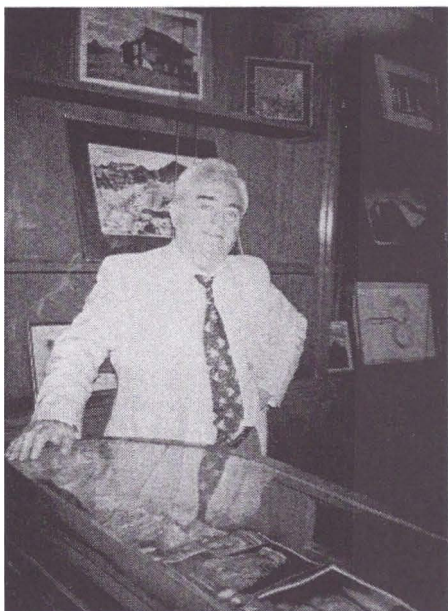
Bibliografie:

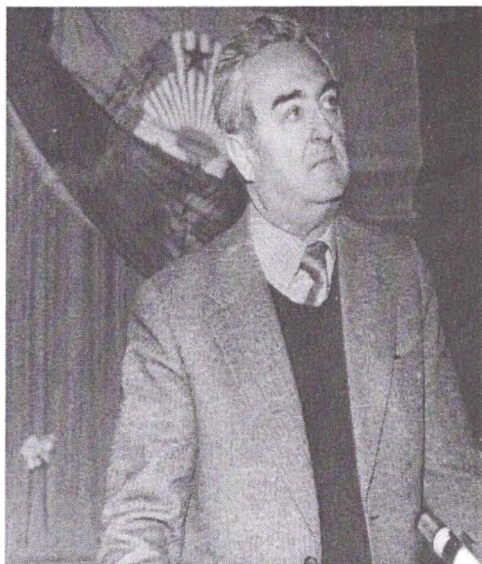
Obiecte din donația Valentin Silvestru a Muzeului Județean *Ștefan cel Mare* Vaslui: nr. de inventar 4321S (a,b,c) – 4324S, 1167S, 1171S, 1172S, 5081S – 6060S.

ANEXE:

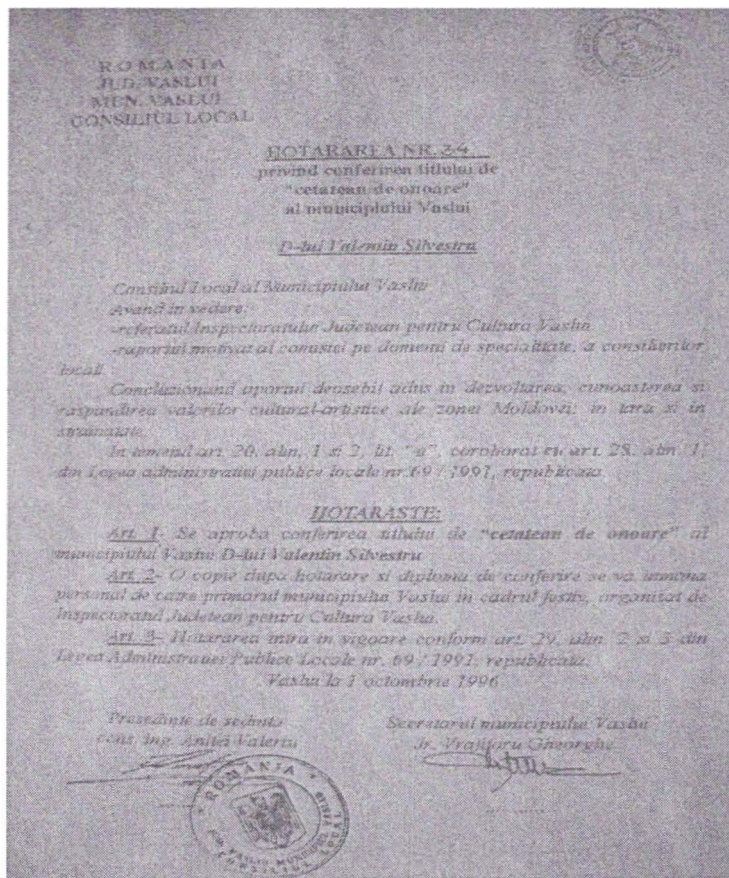

Valentin Silvestru

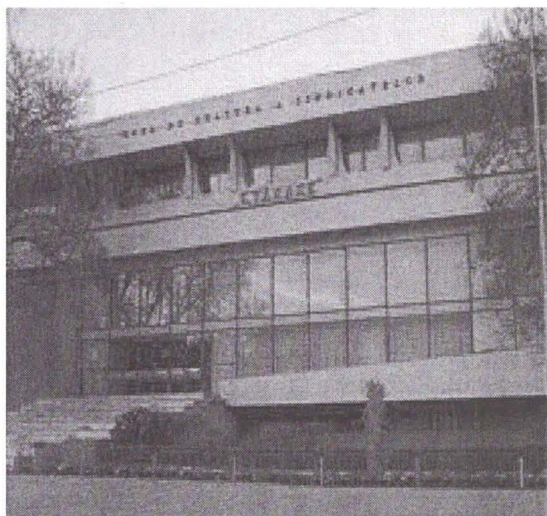

Valentin Silvestru și colaboratorii săi

Diploma de cetățean de onoare al orașului Vaslui

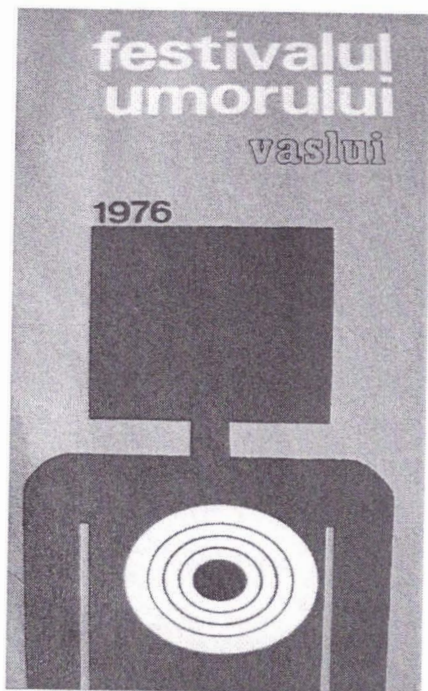
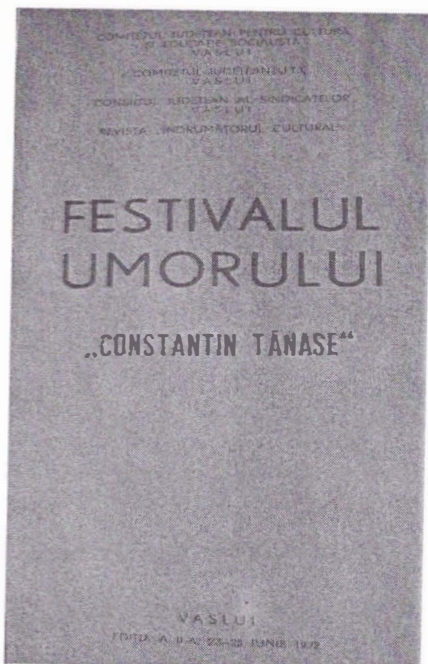
Casa de Cultură Constantin Tănase

Trofeul Festivalului Umorului

Afiș al Teatrului de Revistă Cărăbuș

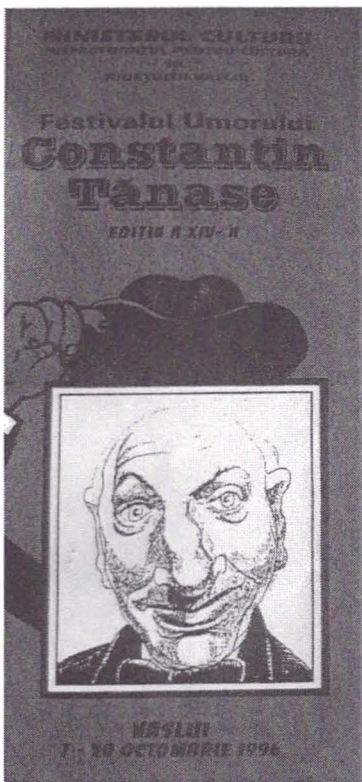

Programe ale Festivalului Umorului *Constantin Tănase* Vaslui

Programe ale Festivalului Umorului *Constantin Tănase Vaslui*

AMPLA SI MULTIFORMA MANIFESTARE A SPIRITULUI SATIRICO-UMORISTIC NAȚIONAL

Unul de artă, creație, talent, a - 20 septembrie etc. Festivalul este o manifestare națională a umorului, creației și gândirii satirice. A VIII-a ediție, care pornește din tradiția satirică din secolele anterioare - Festivalul Constantin Tănase - Vaslui - are ca scop principal să promoveze și să consolideze în rândurile tinerilor și adulților, a tuturor cetățenilor, o atitudine de apreciere a satiricii și umorului ca mijoc de afirmare a identității naționale și de afirmare a valorilor culturale și artistice.

Prof. Elena FONDREA
președinta Comitetului Județean de cultură și educație socialistă

satiricii și antiumorului, în toată lumea, noi a marcat forumul al comunității române - Comitetul al XII-lea al partidului întreprinde în luna iulie cultura județeană, împiedicându-se să fie înțelesă ca un mijloc de afirmare a identității naționale și de afirmare a valorilor culturale și artistice.

rețentii, grație, fotografiei etc. Festivalul începe în ziua de marți, la ora 10.00, cu o sesiune de prezentare a satiricii și umorului satiric și de creație artistică. În cadrul sesiunii se vor desfășura activități de creație artistică și de afirmare a identității naționale și de afirmare a valorilor culturale și artistice.

FESTIVALUL UMORULUI „CONSTANTIN TĂNASE” VASLUI — ediția a VIII-a 8-30 Septembrie

Articol din presa locală

Imagine din Vaslui

DOSAR

Vaslui — ultima oră

TITULATIA ROMANIEI 6

... în ziua de azi, în ziua de azi, în ziua de azi... (Textul este foarte mic și parțial necitibil din cauza dimensiunii și rezoluției imaginii. Se observă doar fragmente de fraze și cuvinte izolate.)

Wladimir SILVESTRU

Articole din presa locală

TANASE

Binele amurului „C. Tanase” — Vaslui — 1986

O MANIFESTARE DE PRESTIGIU

Aneta SILVEANU
secretar al Comitetului Județean Vaslui al Partidului Comunist Român

... manifestarea a avut un caracter de prestigiu și a fost organizată de Comitetul Județean Vaslui al Partidului Comunist Român...

... în ziua de azi, în ziua de azi, în ziua de azi... (Textul este foarte mic și parțial necitibil din cauza dimensiunii și rezoluției imaginii. Se observă doar fragmente de fraze și cuvinte izolate.)

... manifestarea a avut un caracter de prestigiu și a fost organizată de Comitetul Județean Vaslui al Partidului Comunist Român...

... în ziua de azi, în ziua de azi, în ziua de azi... (Textul este foarte mic și parțial necitibil din cauza dimensiunii și rezoluției imaginii. Se observă doar fragmente de fraze și cuvinte izolate.)

EDICARE VOLUNTAR
BIBLIOTECA DE
CONTINUTUL
JURIDIC
DE CULTURA
SI EDUCARE
SOCIALA SI
VALORI
Septembrie 1986

CONSTANTIN MANEA – UN REDUTABIL EPIGRAMIST

Gheorghe Clapa

Motto:

„Râzi și lumea va râde cu tine.
Oftează și vei ofta singur”
William Shakespeare

Cuvinte cheie: epigrama, satira, umor

Key words: epigram, satire, humor

Abstract:

This material is the work of poet Constantin Manea has been a leading epigram's contemporary Romanian literature

Epigramistul Constantin Manea s-a născut la 26 mai 1958, la Roșiești, județul Vaslui. După școala primară și gimnaziul urmate în satul natal, a frecventat Școala pedagogică (Colegiul) din Bârlad, pe care a absolvit-o în anul 1979. A fost repartizat ca învățător în orașul Negrești și a lucrat până în anul 1995 la Școala Specială. Între timp a urmat cursurile Facultății de Drept a Universității „Al. I. Cuza” din Iași, finalizate în anul 1994. Din 1995 lucrează ca jurist consult la Inspectoratul Școlar Județean Vaslui.

Debutul ca epigramist a fost găzduit de celebra revistă „Urzica” în 1980 și apoi a îmbogățit aria colaborărilor la „Papagalul”, „Flacăra – Rebus”, „Rebus” (Timișoara), „Vremea Nouă”, „Adevărul”, „Flacăra Iașului”, „Opinia”, „Jurnalul de Vaslui”, „Est”, „Clepsidra”, „Elanul”, „Meridianul”, etc. Într-o „țară tristă plină de umor” (George Bacovia), epigramele lui Constantin Manea din Vaslui reprezintă un balsam pentru inimă și minte. Cititorul instruit deschide cu plăcere sporită fiecare nouă pagină a cărții și o închide, după lectura atentă, cu regretul că a citit-o poate prea repede, dar cu gândul că o va reciti mereu.

Epigramele sale au consistență, au venin, dar nu cât să ucidă, și, mai ales au umor, epigramistul Constantin Manea mânuind cu măiestrie cuvintele limbii române căreia îi cunoaște toate subtilitățile. Umorul, conform Dicționarului explicativ ilustrat al limbii române (DEXI, Editura „Gunivas”, 2007) este „categoria estetică ce constă în stabilirea unor relevanțe de factură comică” ale unor situații, fenomene, etc., „care conțin substanțial sau relațional diverse grade de incompatibilități”, iar epigrama, potrivit aceleași surse, este o „specie a poeziei lirice, de proporții reduse, care satirizează elementele negative ale unor persoane, ale caracterului omenesc, ale unei situații, etc. Și sfârșește printr-o poantă ironică, rezultată adesea din asociații neașteptate” Și cum în război, în dragoste și în epigramă sunt permise orice fel de arme, poetul Constantin Manea folosește tot arsenalul din dotare: ironia, vorbele în doi peri, alternarea și alterarea sensului denotativ cu cel conotativ, echivocul, quiproquouri și apropouri, punând în rețeta sa gastro-epigramistică sare și piper, ardei

iute și lămâie atât cât trebuie. Constantin Manea știe uneori să fie amuzant, hazliu, alteori nostim, vesel sau poznaș și mereu talentat. Unele epigrame folosesc ingrediente greu comestibile pentru cei cărora le sunt adresate: aguridă, pălămidă, cornuți, cătină sau chiar spini; nu-i de mirare că acest copios festin le face celor vizați gura pungă. Puține epigrame sunt ocazionale, în care eu liric pornește de la situații reale, majoritatea însă vizează perenitatea sau eternitatea. Poetul Constantin Manea este un subtil moralist, catrenele sale scoțând în evidență atât defecte general – umane (lenea, comoditatea, beția) și cea de cuvinte, maioreșciană (grandomania, grafomania, demagogia, ingratitudea, veleitarismul, impostura, etc.) cât și defecte ale societății românești din „epoca de aur” a capitalismului sălbatic (corupția, incultura, manelismul, hoția, beția de putere, aroganța îmbogățitorilor peste noapte, nepotismul, lichelismul, servilismul, infatuarea, nesimțirea, cupiditatea și lipsa de patriotism a guvernanților de după 1989).

Editorial a debutat în 1994 cu un volum în colaborare cu Ion Mititelu, „Picătura de acid” Doi ani mai târziu, apare într-un volum colectiv „Plecat-am nouă din Vaslui” Au mai urmat o serie de volume editate sub patronajul Casei de Cultură din Vaslui, unde funcționează Cenaclul Umoriștilor vasluieni „Constantin Tănase”, devenit mai târziu „Valentin Silvestru”, sub îndrumarea criticului și istoricului literar Teodor Pracsu. În fiecare din aceste volume, C. Manea apare cu câte un consistent grupaj de epigrame „Numai înțelepții râd” sau „Zmeul cu trei capete”, 1998 și următoarele care au apărut de fiecare dată în anul când se organizează la Vaslui Festivalul Umorului. Ceea ce îl caracterizează pe Constantin Manea în epigramă este nu numai elaborarea care presupune o „estetică” aparte, clasică, pentru că are conținut, mesaj, ci mai cu seamă spontaneitatea, capacitatea de a descoperi pe moment „nexusul” care produce efectul umoristic, hazul, pentru că, în final, acesta contează. Uneori face din autoironie un adevărat spectacol ca în „Testamentul lui Pavelescu”:

„Las lui Manea Constantin
(Care scrie multe, tare)
Spiritu-mi ironic, fin...
Îl las eu, că el nu are.”

Adevărul e contrariul, dar și paradoxul este o latură importantă în cazul epigramei. Acest lucru este cunoscut. Temele epigramelor lui Manea sunt cele obișnuite, tratate de mai toți epigramiștii de talent de la Cincinat Pavelescu până la contemporani: cotidianul, relele apucături ale unora, politica, economia, nivelul de trai, parlamentul, starea socială, prostia, nesăbuița, prietenia, dușmanul, relațiile matrimoniale, etc. Cităm câteva din cele mai excepționale: „Salarizare” (epigramă compusă la un concurs cu rime date: „ulă” „ur”).

„Guvernul nostru plin de stimă,
Gândind cu dragoste la noi,
Ne dă ca leafă prima rimă
Și apoi îi doare –n rima... doi.”

Constantin Manea cultivă cu talent calamburul ca în „Opțiuni politice”:

„Apolitici sunt, firește,

Însă m-a mințit muierea:
O POZIȚIE dorește,
Cât vecinu-i cu PUTEREA.”

Manea cultivă cu talent și omonimia ca în „Supă de pui (sfaturi culinare)”:
„Pui apa la-nfierbântat,
Pui vreo două barabule,
Sare pui, pui zarzavat,
Pui nu pui... ca-i pus destule.”

Multe din epigramele lui Constantin Manea au sugestii matrimoniale sau sexuale, la modă azi, unele din ele la limita admisă, ca în „Unei văduve”:
„În dormitor și-a scris cu zel:
Nu te voi uita Gigel!..
Când se iubi cu-alt ins, viori
A șters urgent cuvântul viori.”

Sau ca în epigrama „Pasiune”:
„Are scumpa-mi nevestică
Un hobby ce nu-l suport;
Ține-n casă o pisică,
Deși, șobolanu-i mort.”

Multe din epigramele lui Constantin Manea sunt antologice deoarece propagă umorul sănătos, ironia mușcătoare, satira severă, o etică superioară, o limbă română „ca un fagure cu miere” și talentul de poet binecuvântat cu har:

„Aprecieri”

„Despre-o fată un vecin
Spune că e prea curată
Și-o aseamănă cu-n crin...
Însă fata e ... mușcată!”

„Necesitate”

„Acum când viața-i tot mai dură
E de dorit s-avem guverne
Cu-n Cantemir pe la Cultură
Și câte un Țepeș la Interne!”

„Fotbalul”

„Fotbalu-i divinul sport
Ce impune-un mod plenar

O risipă de efort...
Mai ales financiar!”

„Dorință”

„Dorim ca-n fotbal să nu fie
Aranjamente de-orice gen
Iubim terenul din Regie
Dar nu... regia din teren!”

Majoritatea culegerilor de epigrame au fost premiate la Festivalul Umorului „Constantin Tănase”, ținut bianual la Vaslui.

Am prezentat doar câteva dintre epigrame, suficiente pentru ca cititorii avizați ai demersului nostru să-și dea seama că avem în poetul Constantin Manea pe unul dintre epigramiștii de frunte din literatura românească contemporană.

Opera: „Picătura de acid”, în *colaborare*, 1980; „Plecat –am nouă din Vaslui”, *idem*, 1996; „Numai înțelepții râd” sau „Zmeul cu trei capete”, *ibidem*, 1998; „Satana în minijup”, *ibidem* 2000; „Ridendă”, în volumul „Treptele devenirii”, *ibidem* 2002; „Sechestrați în umor”, *ibidem* 2004; „Corecții cu zâmbete”, *ibidem*, 2006.

Referințe critice: Teodor Pracsiu, prefețe la cele 6 volume de epigrame; Petru Necula, Mihai Ciobanu, „Dicționarul...”, 2001; Vasilica Grigoraș, „Fragmente...”, 2001.

DOSTOIEVSKI ȘI NIETZSCHE

Theodor Marinescu*

Cuvinte cheie: Ființa umană, conștiință, voință, nihilism, creștinism, supraomul

Keywords: Human being; conscience; volition; nihilism; chrystianity; the Superhuman

Abstract

The workpaper highlights the special attention Nietzsche, as well as Dostoievski have payed to the moral problems of the late XIX-th century. Although there were essential differences between their approaches, the problem of human becoming have represented a common object for the two creators, who will prove themselves of a deep influence on the entire thinking of the XX-th century.

Tema aceasta enormă a fost din capul locului și va continua, cu siguranță, să fie încă multă vreme un teren propice confruntărilor și înfruntărilor de opinii. Întrebarea fundamentală ce se impune este aceeași din oricare parte am formula-o: e Dostoievski nietzscheean, este Nietzsche dostoievskian? Se poate, cu alte cuvinte, constata cu adevărat suprapunerea pozițiilor, identificarea celor doi gânditori în opțiunile lor esențiale, paralelismul de substanță dintre operele lor, desăvârșirea pe sol german a viziunii fundamentale în termeni „rusești”?

Dezbaterea implică, de fapt, două niveluri: al postulării și apoi al rezolvării problemelor de către Dostoievski și Nietzsche. Faptul că cele două creații se interferează și își trimit reciproc ecouri din adâncurile lor ni se pare o evidență pe care astăzi n-o mai poate pune nimeni la îndoială. Fără doar și poate, ambii autori semnalizaseră în mod genial criza profundă de care fuseseră marcate viața și conștiința burgheză din ultimele decenii ale secolului al XIX-lea. Dacă în privința înregistrării șocurilor și catastrofelor, datele din *Omenesc – prea omenesc* (1879), *Așa grăit-a Zarathustra* (între 1883- 1885), *Dincolo de bine și de rău* (1885), *Voința de putere* (1880) prezintă similitudini uneori uluitoare cu romanele lui Dostoievski, atitudinea prin care sunt asimilate aceste observații este calitativ diferită la cei doi scriitori. Numai cei care-l substituie pe Dostoievski lui Raskolnikov, Stavroghin sau Ivan Karamazov pot susține identitatea lui cu Nietzsche. Interpretarea romancierului rus față de eroii săi subterani ne putea spune că nu Dostoievski, ci Rodion Raskolnikov și semenii săi trebuie asemuiți lui Nietzsche, filozof condamnat la o tragică existență în “subterană” și preocupat permanent să transforme subterana în valoarea supremă a existenței.

În cărțile sale târzii, Nietzsche s-a referit de mai multe ori la Dostoievski, *Amurgul idolilor* conține celebra mărturisire a influenței lui Dostoievski, care ar întrece-o chiar pe aceea a lui Stendhal, citată de obicei fragmentar, în afara contextului, care exaltă tipul criminalului, cu o trimitere semnificativă la Napoleon. Epilogul *Cazului Wagner* opune comportarea stăpânilor, profesată de filozof, axiologiei creștine, postulând implicit antagonismul său cu Dostoievski. Reevaluare a tuturor valorilor, cartea întâi, *Antichristul*, îl citează din nou pe Dostoievski *a propos* de lumea bolnavă la care ne introduc Evangheliile și de tipul infantil, idiotizant, bolnav de nervi, al Mântuitorului.

Operele postume ale lui Nietzsche înmulțesc șirul referirilor. Dostoievski e citat spre exemplificarea viziunii pesimiste, alături de Schopenhauer, Alfred de Vigny, Leopardi, Pascal sau Tolstoi – cu ultimul e asemuit și prin slăvirea omului umil, a mujicului, observație subordonată unui atac împotriva virtuții și moralei.

Pesimismului i se opune, la un moment dat, un optimism ambiguu, cu efecte tot atât de anihilante, pe care l-ar ilustra același Dostoievski („...Nu există artă pesimistă...Arta spune „da”...Dar Zola? Dar frații Goncourt?... Lucrurile pe care le înfățișează sunt urâte; dar faptul că le arată tocmai pe acestea decurge din bucuria pe care o află în urât. Degeaba! Vă autoînșelați susținând altceva. Ce salvator e Dostoievski!”). Ultimele notații amintite le găsim în *Voința de putere* și la *Amintiri din Casa morților* dar, din nou, pentru a înmulți argumentele în favoarea unei concepții anticreștine și imorale, din temelii anti-dostoievskiene. („Criminalii în mijlocul cărora a trăit Dostoievski la închisoare erau toți, fără excepție, naturi neînfrânte – nu sunt ei de o sută de ori mai valoroși decât un Crist „frânt”? etc.).

Patosul invocării repetate a *Casei morților* – de altfel singura lucrare a lui Dostoievski citată concret – e pe deplin explicat în aforismul nr.788 din aceeași carte postumă a filozofului german: „A reda celui rău conștiința împăcată – asta să fi fost strădania mea involuntară? Și anume celui rău în care el este omul puternic?”¹

Nietzsche pare a nu înțelege sau a nu dori să înțeleagă faptul elementar – limpede chiar și pe baza lecturii *Amintirilor din Casa morților* – că reabilitarea urmărită de Dostoievski privește exclusiv pe criminalii care de fapt nu sunt criminali și **pentru că** nu sunt criminali – sub raport etic și sufletesc. Luciditatea lui Dostoievski în caracterizarea criminalilor „puternici”, lipsiți de scrupule, incapabili de remușcări, gata să comită cu sânge rece noi fărâdeleși, este profund dezaprobată și, dimpotrivă, toată simpatia sa se îndreaptă spre păcătoșii „slabi”, care și-au recunoscut smerit vina și vor să se lepede de ea. Binele și răul sunt, pentru creștinul Dostoievski, imperative categorice ale comportării. Dostoievski este optimist – în măsura în care reușește să-și înfrângă pesimismul – nu pentru bucuria pe care ar afla-o în urât, ci pentru că își păstrează speranța într-o purificare creștinească a celor căzuți în păcat; criminalul apare în ochii lui nu de o sută de ori mai valoros decât un Christ „frânt”, ci valoros tocmai fiindcă se poate, treptat, transfigura într-un asemenea Christ; el nu dorește defel să restituie omului rău și puternic conștiința împăcată ci, dimpotrivă, să-i trezească astfel conștiința încărcată, adică să-i redea calitatea de om bun, deci slab!

¹ Friedrich Nietzsche, 1999, *Voința de putere*, Ed. Aion, p.503
<http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

Atributele religioase ale moralității dostoevskiene nu schimbă cu nimic incompatibilitatea structurală a întregului eșafodaj ideologic cu imoralismul *Antichristului* german.

Pe Raskolnikov, care își căuta justificarea în cruzimea lui Napoleon, îl putem considera, într-un fel, personajul central al cărților lui Nietzsche, obsesia lui permanentă, visul său suprem; filosofului nimic nu i se pare însă mai imperios necesar în ajunul unor încercări feroase, și pe care le dorește feroase, decât eliberarea acestui erou de lanțurile seculare ale „prejudecăților” umaniste: „– Am fost oare înțeles? – Dionisos împotriva crucificatului...”

Forța lui Dionisos implică, în viziunea apocaliptică a lui Nietzsche, „cruzimea”, apoteoza barbariei, depășirea absurdei antinomii dintre bine și rău și, în cele din urmă, prin opoziția, singura valabilă, dintre „nobil” și „comun”, „aristocrat” și „plebeu”, „aleși” și „sclavi”, „omul mare” și „omul mărunț”, „stăpân” și „păstor”, „bestia blondă” și „masă” Valorile morale, deosebiri între bine și rău, moral și imoral, nu sunt produse istorice, ci creațiile sufletești ale oamenilor superiori din fiecare epocă - continuă Nietzsche.

Acești oameni superiori sunt stăpâni, în sensul larg al cuvântului; ei dispun de lumea morală. Pentru acești reprezentanți ai umanității nu există puterea tradiției și nici respect de persoana și binele altuia. Ei sunt stăpâni și-și crează, după propria lor natură, normele morale după care au să urmeze.

Numai sclavii își asigură existența prin contracte și cer misericordie în numele unei morale oficiale; numai cei fără voință caută sprijin în voința altora. Naturile de elită, creatorii valorilor morale sunt întocmai ca și artiștii de geniu: ei nu se uită la canoanele de prin cărți, pentru ei nu există simțul istoric.

Cine poate porunci, cine prin natură este stăpân... acela nu se uită la contracte! Cu asemenea ființe nu se contractează; ele vin ca hazardul, fără motiv, fără rațiune, fără șovăire, fără pretext și întocmai ca trăznetul, prea îngrozitor, prea repede, prea cu-totul-altfel pentru a fi măcar timp să le urască cineva.

Opera lor este o instinctivă creare și exprimare de forme noi; sunt cei mai instinctivi artiști: unde asemenea ființe superioare apar, apare și ceva cu totul nou, o plâsmuire de stăpân, care trăiește și se leagă unitar în toate părțile și funcțiunile sale. Asemenea organizatori înnașcuți nu cunosc nici ce e vina, nici ce e responsabilitatea, nici ce e respectul pentru alții; în ei se găsește acel neîndurat egoism de artist, care lucește ca bronzul și se vede perpetuat pentru eternitate în operă, ca o mamă în copilul său.

„Omul moral, pe care cultura modernă și-l pune ideal, e negația acestor naturi de elită. Morala din zilele noastre propovăduiește milă pentru cei slabi și respect pentru tot ce-i tradițional: ea e o morală pentru sclavi, nu pentru stăpâni” – ne spune Nietzsche. Omul moral modern este omul în care forța creatoare este istovită, este omul potrivit turmelor și mediilor statistice.

Propășirea plantei om credem că s-a petrecut numai prin situațiile grele și periculoase în care a crescut ea în mărime și i s-a ascuțit forța de invenție și concepere; prin constrângere s-a dezvoltat în subtilități și a dobândit puterea de a voi; noi credem că tocmai asprimea, violența, sclavia, frica în casă și în inimă, viclenia,

stoicismul, rătăcirile și drăciile de tot soiul, tot ce e rău, îngrozitor, tiranic, răpitor, au servit spre înălțarea speciei om, mai mult decât celelalte condiții.”²

La sfârșitul secolului al XIX-lea filosofia lui Nietzsche se bucura de putere de seducție într-o arie socială destul de largă, putere de seducție izvorâtă din indubitabilele sale virtuți, din caracterul ei anticipator, din gesticulația sa revoluționară ce depășea considerabil granițele obiective ale intereselor de clasă proprii elitei dominante.

Filosofia lui Nietzsche marca, într-adevăr, pentru o mare parte a intelectualității, o ieșire generoasă din impasul sufletesc, dar mai ales din impasul practic în care (după ce o consolase) o împinsese filosofia lui Schopenhauer: „Vine un moment – scrie Will Durant – în care sentimentalismul și iluziile ne obolesc; în care apreciem imboldul îndoielii și al negării; în aceste momente Nietzsche exercită asupra noastră efectul unui tonifiant, asemănător celui pe care ni-l oferă spațiile vaste”³ el a conceput omul ca ceva ce trebuie să fie depășit de către om...gândirea sa a străpuns norii și pânzele de păianjen ale spiritului modern, ca un fulger purificator și un suflu impetuos. Aerul filosofiei europene este mai limpede și mai proaspăt, pentru că Nietzsche a scris.”⁴

Un alt exeget al său, H. Lichtenberger, afirma despre Nietzsche: „La el nu întâlnim nostalgie, nici oboseală dezabuzată. El a văzut în voință, în efortul neîncetat către putere...în elanul neobosit către Supraom, către un ideal de care te poți apropia neîncetat, fără să-l atingi vreodată...principiul care permite să dai vieții un sens pe care aceasta nu îl are de la sine.”⁵

Iar Theodor Lessing, evocând înmormântarea lui Nietzsche, redă cuvântarea rostită cu acest prilej de un tânăr student, reprezentant al generației intelectuale germane ce se ridica la începutul noului secol, al douăzecilea: „El i-a mulțumit lui Friedrich Nietzsche ca educatorului generației noastre. Căci luptele pe care Nietzsche le-a purtat sunt ale noastre. Contrastele care l-au răpus; opoziția impulsurilor estetic-religioase și social-etice...sunt conflictele timpului nostru și, într-o formă sau alta, și noi va trebui să le străbatem cu toții. Nici un alt filosof nu ne poate fi un sprijin și o pavază mai bună împotriva a tot ce este nedisciplinat și slab, împotriva jumătăților de măsură și a locurilor comune. În același timp, niciunul nu ne face, evident, viața atât de grea! Niciunul nu ne cere totodată o concepție riguroasă asupra vieții și o conduită atât de severă!”⁶

Nietzsche a pornit în construcția concepției sale filosofice – după cum singur a recunoscut-o – de la Schopenhauer. Dând din întâmplare peste *Lumea ca voință și reprezentare* în 1865, el a descoperit în această operă – ca și majoritatea contemporanilor săi – o miraculoasă oglindă în care vedea lumea, viața și propria sa natură înfățișată cu o înfricoșătoare veridicitate.

„L-am înțeles (pe Schopenhauer – n.ns) de parcă acesta ar fi scris special pentru mine...Mă număr printre aceia care, citind prima pagină din Schopenhauer, știu

² Friedrich Nietzsche, 1991, „Dincolo de bine și de rău”, București, Ed. Humanitas, pp. 195 – 200

³ Will Durant, 1932, „Vies et doctrines de philosophes”, Paris, Ed. Payot, p. 475

⁴ Ibidem, p.483

⁵ H. Lichtenberger, 1904, „Etudes sur la philosophie morale ou XIXe Siècle”, Paris, Felix Alcan, p.276

⁶ Theodor Lessing, 1906, „Schopenhauer – Wagner – Nietzsche”, München, p. 476

cu siguranță că le voi citi pe toate celelalte și că le voi da ascultare tuturor cuvintelor pe care el le-a rostit vreodată.”⁷

Despărțirea de Schopenhauer s-a produs, de fapt, în judecata de valoare la adresa voinței. Această „răsturnare de valori” promovată consecvent a și dus la mutațiile structurale din pesimismul schopenhauerian. Pentru că, după părerea lui Nietzsche, lucrul cel mai valoros de care dispune omul este tocmai **forța voinței**, puterea și perseverența pasiunilor umane. Fără această forță volițională omul își pierde consistența și este incapabil să acționeze. Aviditatea, invidia, ura chiar, devin în acest context stimulenți indispensabili desfășurării luptei în care se realizează selecția oamenilor valoroși, despărțirea lor de cei care nu prezintă valoare. În raport cu binele, răul devine, astfel, ceea ce „devierea” este în raport cu ereditatea, inovația în raport cu experiența și rutina, iar dezvoltarea nu se poate realiza fără o violare a ordinii preexistente. Tipul moral superior este reprezentat în filosofia lui Nietzsche de tipul aristocratic. Virtuțile sale izvorăsc dintr-un surplus de forță creatoare și voință dominatoare, iar judecățile sale de valoare exprimă o „voință de putere” gata să accepte toate riscurile, toate pericolele, toate sacrificiile.

În felul acesta se conturează, în ultimă instanță, două morale fundamentale: o morală aristocratică, întemeiată pe distincția între ceea ce e „nobil” și ceea ce e „comun”, vulgar și o morală servilă, fondată pe opoziția dintre omul gloatei, omul turmei, „bun”, împăciuitoare, serviabil, afectuos și cel „rău”, solitar și periculos, stăpânitor aspru și temut, care formează aristocrația, elita obligată să impună întregii societăți normele sale virile de conduită, ce au caracterizat idealul antic, inclusiv al democrației ateniene. Sub influența moralei gloatei, promovată și de iudaism dar în special de creștinism, virtuțile cetății antice au decăzut, dragostea de pericol și de putere a cedat locul dragostei pentru liniște și securitate, forța a fost înlocuită prin șiretenie, răzbunarea fățișă – cu una disimulată, asprimea cu mila, inițiativa cu imitația, ideea onoarei – cu imboldurile conștiinței.

Nietzsche corelează raționalismul, spiritul științific etc. optimismului, ca fiind unul din simptomele abandonării caracterului grec, al abandonării vigorii antice a corpului și a spiritului. Pe de altă parte se arată că, în viguroasa ei tinerețe, Grecia antică i-a produs pe Homer și Eschil, iar în perioada decadenței i-a dat pe Euripide, acest logician devenit dramaturg, raționalist-distrușător de mitul sentimental, distrugând optimismul epocii virile, prietenul lui Socrate – „tipul omului teoretic” – cel care a înlocuit corul dionisiac (al pesimismului dionisiac) printr-o reuniune apolinică de dialecticieni și oratori.

„În cele din urmă îmi mai precizez într-o formulă opoziția față de pesimismul romantic în *Omenesc-prea omenesc* (1879), cu alte cuvinte față de pesimismul dezmoșteniților, al nenorociților, al învinșilor; există o voință spre tragic și spre pesimism, care e tot atât de bine semnul severității, ca și semnul forței intelectului (gustului, simțului, conștiinței). Cu această voință în piept nu te mai îngrozești de ceea ce e groaznic, de ceea ce e nesigur... Dincolo de această voință se află curajul, mândria, nevoia unui adversar puternic.

⁷ Friedrich Nietzsche, 1917, Schopenhauer, în „Nietzsche's Werke”, vol. I, Leipzig, p.398
<http://www.cimec.ro/> / <http://www.muzeuvaslui.ro/>

Aceasta a fost de la început perspectiva mea pesimistă, o perspectivă nouă, după câte mi se pare...

„Omul este o funie, întinsă între animal și Supraom; este o funie peste o prăpastie: o primejdioasă privire dincolo, o primejdioasă privire pe drum, o primejdioasă privire înapoi! Un fior de spaimă și o stare pe loc! Aceea ce este mareț în om este că el constituie o punte spre un scop și nu este scopul însuși; aceea ce-l face pe om iubit este că el reprezintă un suiș și un coborâș.” (*Așa grăit-a Zarathustra*).

Eu vă învăț ce este Supraomul, exclamă „Zarathustra”: „Omul este ceva ce trebuie întrecut. Ce ați făcut voi ca să-l întreceți? Toate viețuitoarele au creat ceva deasupra lor; și voi vreți să fiți ultima creastă a acestui flux și mai curând să vă întoarceți spre animale decât să depășiți omul? Ce este maimuța pentru om? Un răs sau o batjocură dureroasă? Și tot așa ar trebui să fie omul pentru Supraom: un răs sau o batjocură dureroasă! Voi ați făcut drumul de la vierme și până la om și mult a rămas încă vierme în voi. Odată ați fost maimuțe, și chiar astăzi sunteți mai maimuțe decât orișice maimuțe. Supraomul este sensul pământului.” (*Așa grăit-a Zarathustra*, capitolul 3) ...

Măsura a tot ce este bun, drept și frumos o dă supraomul, întrucât el reprezintă creșterea de viață, voința spre putere. Când omenirea este în curs normal, adică în suiș, atunci tot ce este de valoare în judecata popoarelor corespunde instinctelor nobile ale acestui ideal de supraom, și așa a fost în timpul Elenilor, înainte de Socrate. Când omenirea însă, dintr-o cauză sau alta (boli, epidemii, istoviri prin războaie sau martirizări morale) este în coborâș, așa cum este lumea europeană de astăzi, atunci scara valorilor este tocmai pe dos: este de valoare nu ceea ce ajută la creșterea vieții spre mai multă putere, ci aceea ce protejează slăbănogii, ciurma și mila. Europa de astăzi are în sufletul ei nihilismul. În locul oamenilor de rasă nobilă, cu morală de stăpâni, cu artă și știință creatoare, stau astăzi piticii, cu morală de sclavi, cu arta și știința imitatoare.”

Nietzsche veștejește în cuvinte tari predilecția timpului nostrum pentru creștinism, socialism și legi pacifiste, sub care se ascund, după dânsul, frica și resentimentul slabului contra celui forte, a servului contra stăpânului înăscut.

Immanuel Kant (1724 – 1804) și Nietzsche consideră omul măsura tuturor lucrurilor; dar omul este pentru fiecare o unitate deosebită. La Kant, omul este o unitate matematică, păstrându-și identitatea sub raportul logicii abstracte; la Nietzsche, omul este o unitate de tensiune pentru o relativă măsurătoare a veșniciei mobilității în care se desfășoară viața. Unul compară moralitatea omenească cu bolta înstelată a cerului, atât de rece și de senină îi pare lui legea morală din conduita omului; pe când celălalt, vorbind de Supraom, îl compara pe acesta cu bestia blondă, care nu se dă în lături de la cruzime și răutate. Kant are cultul rațiunii, pe când Nietzsche – pe acela al instinctului. Kant opune autonomia – mecanismului, Nietzsche opune instinctul de stăpâni instinctului de sclav, pe supraom – omului de turmă.

„Viața trezește dorința de întrecere, voința spre putere. Omul creator este o ființă care tinde să se întrecă pe sine, care din om vrea să devină Supraom... Omul este mare prin aceea că el este o punte și nu un scop; omul trebuie să fie iubit, pentru că este un suiș și nu un scoborâș.” (*Așa grăit-a Zarathustra*).

„Cine poate porunci , cine, prin natură, este **stăpân**...aceia nu se uită la contract. Cu asemenea ființe nu se contractează; ele vin ca hazardul, fără motiv, fără rațiune, fără șovăire, fără pretext și, întocmai ca trăznetul, prea îngrozitor, prea repede, prea cu-totul-altfel pentru a fi măcar timp să le urască cineva ...

Asemenea organizatori înnașcuți nu cunosc nici ce e vina, nici ce e responsabilitatea, nici ce e respectul pentru alții; în ei se găsește acel neîndurat egoism de artist care lucește ca bronzul și se vede perpetuat pentru eternitate în Operă, ca o mamă în copilul său...”⁸

Nihilismul etic, religios, filosofic, a fost, neîndoielnic, obsesia celor mai mari gânditori, iar semnele distinctive ale acestui comun *mal du siècle* circumscrie în termeni apropiați creația lor. Soluția însă diferă: Dostoievski preconiza consolidarea moralității creștine, Nietzsche – dinamitarea ei definitivă, pentru a netezi drumul „optimismului” dionisiac, barbar, neîngrăditei **voințe de putere** a personalității alese. Celor puternici totul le este permis – iată axioma lui Ivan Karamazov și a tuturor celor ca el.

„Nimic nu este adevărat, totul este permis... în măsura în care lor (ca și statului, de altfel) le e permis totul, tot ceea ce este interzis ființelor de turmă” – reprezintă drumul ce-l au de urmat stăpânitorii. Albert Camus (1913 – 1960), în celebra sa carte *Omul revoltat*, apreciază că „gestul cel mai pur al revoltei își găsește încununarea în strigătul sfâșietor al lui Ivan Karamazov: dacă ei nu sunt, toți, mântuiți, la ce bun mântuirea unuia singur!”

Deși confuz și ineficace în soluții, antinihilismul lui Dostoievski iese în afara oricăror îndoieli; antinihilismul lui Nietzsche reprezintă limita extremă a nihilismului însuși. Cunoscând haosul, Dostoievski n-a conținut să i se împotrivescă, chiar dacă prin mijloace ce nu puteau duce la izbândă; convins că l-a biruit definitiv, Nietzsche a capitulat, de fapt, în fața haosului. Greu încercat de propriile boli și de bolile epocii, romancierul rus a rămas până în ultima clipă fidel misiunii pe care și-o știa încredințată, n-a cedat ispitelor diabolice, a rezistat tentativelor care, deseori, i-au dus drept la pierzanie pe iubii și nesuferiții săi fii rătăcitori. Nietzsche a încheiat pactul cu Satana: ca și Ivan Karamazov, el a trebuit să-și piardă rațiunea.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

1. Friedrich Nietzsche, 1996, *Așa grăit-a Zarathustra*, București, Ed. Humanitas
2. Friedrich Nietzsche, 1999, *Voința de putere*, Oradea, Ed. Aion
3. H. Lichtenberger, 1904, *La Philosophie de Nietzsche*, Paris, Felix Alcan
4. Albert Camus, 1951, *Omul revoltat*, Paris, Ed. Gallimard
5. C. Rădulescu – Motru, 1990, *Nietzsche*, Cluj, Ed. Eta
6. F. M. Dostoievski, 1957, *Crimă și pedeapsă*, București, ESPLA
7. F. M. Dostoievski, 2011, *Frații Karamazov*, București, Ed. Adevărul Holding
8. F. M. Dostoievski, 1960, *Amintiri din Casa morților*, București, ESPLA

⁸ Friedrich Nietzsche, 2006, „Genealogia moralei”, București, Ed. Humanitas, p.80
<http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

IMAGINEA CELULALT - EVREII DIN VASLUIUL INTERBELIC

Constantin Focsa *

Cuvinte cheie: imaginea „celuilalt”, alteritate, tigani, maghiari, evrei, minoritate, antisemitism, genocid, cetatenie, discriminare, mitologie, comunitate, interviu, blocuri etnice, toleranta, heder, kashrut, martor, sinagoga, targusor, mikva, cimitir evreiesc, cuser, haham, sabat, jidan, deportare.

Key words: "The Other", other less, gypsy, hungarian, hebrew, minority, genocide, discrimination, mythology, community, interview, blocks ethnic, tolerance, witness, synagogue, brought, Hebrew cemetery, kosher.

Summary:

We can say about the interbelic period that it was for hebrew communities from Vaslui-moldova an effervescence period in social politic and culture terms. Closely related of the life of other ethnics with whom they lived in most of the time in understanding and colaboration, hebrew communities have developed themselves in that geographic zone in a special way, considering the romanian influence in the language, the birthday, the political preferinces, the relief influence, the ocupations, the populating of some zones, unique, that we have tried to emphasize in this study.

Celălalt este un personaj omniprezent în imaginarul oricărei comunități. Jocurile alterității se constituie într-o structură arhetipală. Sub acest raport, românii nu fac și nu au cum să facă excepție. Două trăsături caracteristice istoriei românești au contribuit însă la așezarea celuilalt într-o lumină specifică: pe de o parte, reacția unei civilizații rurale oarecum izolate și, pe de altă parte, impactul, masiv și neîntrerupt, al stăpânirilor și modelelor străine. Acțiunea contradictorie și complementară a acestor factori a condus la o sinteză cu note certe de originalitate.¹

Atunci când **celălalt** se află în interiorul cetății, el oferă adesea mai multe trăsături de alteritate și stimulează în mai mare măsură tot felul de neliniști decât **celălalt** din afară. În cazul lui, procesul de mitificare poate merge foarte departe. Este ceea ce s-a petrecut și continuă să se petreacă, în mediul românesc, cu trei etnii specifice: **țigani**, **maghiarii** și **evreii**. Anchetele întreprinse după 1989 dovedesc că mai ales asupra lor se proiectează, în proporții diferite, frustrările și temerile populației majoritare.

Din punctul de vedere al adversităților, evreii stau acum într-o poziție ceva mai „bună” decât **țigani** și **maghiarii**. Doar 13% dintre români, potrivit răspunsurilor

* Profesor, Școala cu clasele I – VIII, Nr. 5, Ștefan cel Mare, Vaslui

¹ Lucian Boia, *Istorie și mit în conștiința românească*, Ef. Humanitas, București, 2011, p.251
<http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

unui sondaj, par a fi antisemiți. Puțin, dacă ne referim la psihoza „țigănească” sau „ungurească”, suficient totuși, ținând seama de faptul că astăzi, în România, minoritatea evreiască este extrem de redusă numeric. Se combină în acest caz dimensiunea „arhetipală” a antisemitismului, reminiscențe ale unei istorii încheiate dar recente, ca și tradiționalele acuze aduse mării finanțe internaționale și, în genere, influenței evreiești în politica mondială.

Raporturile istorice dintre români și evrei sunt puternic mitificate, în ambele sensuri. Pe de o parte, unii autori, de regulă evrei, pun în evidență o întreagă tradiție de antisemitism românesc, potrivit căreia, de pildă, uciderea creditorilor levantini în noiembrie 1594, act declanșator al rebeliunii antiotomane a lui Mihai Viteazul, se constituie pur și simplu în pogrom antievreiesc. I se reproșează apoi României neacordarea cetățeniei române evreilor până după Primul Război Mondial, atitudine care ar denota un antisemitism funciar. În sfârșit, se insistă asupra valului de antisemitism din preajma celui de-al Doilea Război Mondial, masacrelor din vremea dictaturii legionare și genocidului (parțial) imputabil guvernării Antonescu.

Pe de altă parte, la cealaltă extremă, dintr-o perspectivă naționalist-românească, așezarea evreilor în secolul al XIX-lea, îndeosebi în Moldova, apare ca o adevărată invazie, neacordarea cetățeniei reprezentând o minimă măsură de protecție a organismului național. Oricum, nici vorbă nu ar putea fi de vreun antisemitism românesc. În ce-l privește pe Antonescu, departe de a-i fi exterminat, el i-a salvat pe evrei, care n-au cunoscut în România soarta coreligionarilor lor din Germania sau chiar din Ungaria. Din contră, li se reproșează evreilor atât îmbogățirea fără scrupule pe seama românilor - în acest sens, pofta de câștig a arendașilor evrei a putut fi considerată drept primă cauză a răscoalei din 1907 cât și lipsa de patriotism, neaderarea la ideea națională românească. Este remarcat și entuziasmul cu care evreii basarabeni i-au primit pe invadatorii sovietici în iunie 1940 (justificare a represiei ulterioare), după cum evreii sunt făcuți în mare măsură vinovați, alături de unguri și alți alogeni, de instaurarea comunismului în România și de faza cea mai dură a terorii staliniste. Idee pe care Iosif Constantin Drăgan o exprimă în cuvinte puține și lipsite de nuanțe: „*cu sprijinul armatei sovietice au fost aduși activiști de partid, cu nume noi, românizate, cum erau Ana Rabinovici-Pauker, Leonte Răutu (Rotmann), Mihail Roller, Silviu Brucan, Teohari Georgescu, Lászlo Lukács (Vasile Luca) sau bulgarul Borilă etc. Conducerea partidului a fost monopolizată de acești alogeni.*”² Departe de a fi persecutați, evreii ar fi răspuns, așadar, printr-o răzbunare meschină ospitalității românești.

Recunoaștem că este dificil să păstrezi dreapta măsură într-un domeniu atât de delicat și atât de marcat de tentația mitologizării. Pe de o parte, nu se poate nega existența unui antisemitism românesc sau, poate mai corect spus și pe plan mai larg, perceperea evreului ca entitate investită cu un puternic grad de alteritate; într-un evantai de altfel foarte larg: de la antisemitismul funciar și violent până la o notă de înțelegere și chiar de simpatie, dar oricum față de un „celălalt” cantonat într-o poziție distinctă. Până și E. Lovinescu, criticul care a promovat literatura scrisă de evrei, sau

² Iosif Constantin Drăgan, *Istoria românilor*, Editura Europa Nova, București, 1993, p. 267.

G. Căli-nescu, cel care a riscat la 1941 să acorde scriitorilor evrei un spațiu însemnat în Istoria literaturii române, au văzut în ei un element susceptibil de a îmbogăți cultura națională, dar nu mai puțin o rasă aparte, cu trăsături imuabile, cu totul altele decât ale românului. Bunăvoința manifestată era bunăvoință față de un străin. Înainte de a fi fost român, evreul rămânea evreu. Ni se pare corectă afirmația lui Leon Volovici: „*O «afacere Dreyfus» în România, în anii '30, nu e de imaginat*”³, cu alte cuvinte, nu putea fi concepută o repunere în cauză a societății românești numai de dragul integrării evreilor. Pe de altă parte, toate aceste atitudini decurg din istorie, nu din vreo anume predispoziție românească. A intrat în joc un mecanism care a funcționat și funcționează pretutindeni în lume (inclusiv în Israel, dovadă problema arabă). Istoria dovedește cât de dificilă este armonizarea unor comunități diferite prin origine, limbă, religie și cultură. S-a văzut ce s-a întâmplat în Bosnia unde, privită de departe, diferența părea minimă. Expansiunea populației evreiești în secolul al XIX-lea în spațiul românesc, și în special în Moldova și în mediul urban, a fost considerabilă. Evreii reprezentau în 1912 aproape 15% din populația urbană a țării. În București erau 13%, în Iași aproape jumătate: 42%, în alte orașe moldovenești înregistrându-se o cotă similară. Este greu de spus unde se situează „pragul de toleranță”, există în fond antisemitism chiar fără evrei (cum se întâmplă astăzi în România). Faptul în sine al disfuncționalităților și tensiunilor rezultate din întrepătrunderea unor comunități distincte trebuie însă luat în considerare. Din punct de vedere istoric, dosarul româno-evreiesc este explicabil, după cum explicabilă este și actuala confruntare israelo-arabă („a explica” neînsemnând „a justifica”). Doar pe o linie de interpretare istorică - ce îi disculpă, istoricește vorbind, atât pe români cât și pe evrei - se poate ieși din mitologie. Altminteri, mereu va fi cineva de vină: românul sau evreul.

Cu Antonescu, lucrurile stau de asemenea pe linia de mijloc, după bine cunoscutul principiu al sticlei pe jumătate goală sau pe jumătate plină, care este însă la fel în ambele cazuri, deosebirea ținând strict de interpretare. Nu poate fi transfigurat Antonescu, în mod decent, într-un salvator al evreilor. Antonescu a fost antisemit, faptul trebuie recunoscut. Dar a fost antisemit într-un anume context, care de asemenea se cere înțeles. Nu poate fi judecată istoria de atunci exclusiv cu normele noastre de astăzi. Și, evident, antisemitismul lui Antonescu nu a mers atât de departe ca antisemitismul lui Hitler. Comunitatea, evreiască din România, în cea mai mare parte a ei, a supraviețuit. Departe de a fi impecabil, tabloul nu este nici pe deplin întunecat.

Nu poate fi ocolită nici problema rolului jucat de evreii români în primii ani de comunism. A da vina pe ceilalți este, din păcate, un obicei încetățenit în România ultimelor decenii. Indiferent de rolul jucat de evrei (nu de toți, fiindcă au fost și evrei persecutați), românii se cade să-și asume istoria lor, pentru care ei sunt în primul rând responsabili: inclusiv pentru comunism, dacă mai puțin în ce privește instaurarea lui (deși nu pot fi ignorate aderările masive de după 1944, inclusiv ale unor intelectuali de marcă), în orice caz pentru modul cum l-au aplicat. Acestea fiind zise, ar fi totuși

³ Leon Volovici, *Ideologia naționalistă și „problema evreiască” Eseu despre formele antisemitismului intelectual în România anilor '30*, Editura Humanitas, București, 1995, p. 208.
<http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

incorect să ne observăm ponderea semnificativă a evreilor (și a altor neromâni) în aparatul politic, de propagandă și de represiune în epoca stalinistă. La începutul anilor '50, dintre cei patru membri ai secretariatului partidului comunist, doar Gheorghiu-Dej era român, în netă minoritate față de „minoritari” (Ana: Pauker, Vasile Luca, Teohari Georgescu). Fenomenul este atât de vizibil încât istoricul onest nu poate trece peste. el. Momentul „evreiesc” al comunismului românesc rezultă din îmbinarea a cel puțin trei factori: caracterul predominant neromânesc al partidului comunist dinainte de 1944, deplasarea spre „centru” a unei comunități până atunci marginalizate și ofensiva împotriva valorilor naționale caracteristică primei faze a noului regim. Trebuie ieșit și în această privință din mitologie: nu poate fi vorba nici de culpabilizarea evreilor (în raport cu o națiune „inocentă”), nici de scoaterea din ecuație a unui grup important de evrei care au jucat un rol de netăgăduit în istoria epocii. Idealul ar fi să-i judecăm cu aceleași unități de măsură atât pe Antonescu, cât și pe Ana Pauker (născută în târgușorul Codăești în anul 1893 dintr-o familie de evrei).

Experiența istorică ridică o întrebare: care tradiție este mai productivă pentru relațiile interumane, în cazul de față interetnice?

La ce rezultate a dus în anumite perioade „triumful” filonului negativ al mentalului în istoria economică și politică a României? Rămânere în urmă pe planul dezvoltării economice, sociale, înveninare în relațiile umane, în final dispariție fizică nu numai a mii de presupuși dușmani, ci și a sute de victime din rândurile majorității. Nu doar pogromuri și deportări ale populației evreiești, dar adepții unor asemenea soluții au făcut victime în clasa politică - 4 prim miniștri, peste 60 de foști miniștri, funcționari superiori, zeci de ostași, fără a mai lua în considerare cei căzuți în tranșeele celui de-al doilea război mondial.⁴

Filonul pozitiv are ca bilanț crearea, în comun, a industriei moderne, a sistemului bancar, îmbogățirea spiritualității printr-o colaborare fructuoasă pe planul științei, literaturii, artelor, arhitecturii.

Și ca să fim dreپți, prestigiul internațional al țării, atribuit de mare însemnătate în viața modernă, s-a amplificat când relațiile interetnice au fost curățate de prejudecăți și comportamente vetuste.

Cei care năzuim către o societate democratică avem obligația morală și civică să cântărim care din tradiții trebuie cultivată și îmbogățită în interesul țării și al fiecărui locuitor al acestui pământ.

Dacă reflectăm, cât mai liberi posibil de orice fel de prejudecăți, vom observa că atunci când societatea românească se deschidea și făcea pași spre progres material și spiritual, minoritatea evreiască își ameliora și ea situația, chiar dacă cu dificultăți, inechitate și suferințe. De aceea ne întrebăm: ce tradiție ar merita în momentul de față să punem în valoare - cea umanistă, cea a luptei împotriva demonizării evreului și a altor minorități, sau scormonirea cu precădere, chiar dacă într-o viziune critică, a prejudecăților și comportamentelor antisemite.

⁴ Ioan Șerbănescu, *Rolul tradiției în mentalul individual și colectiv*, în *Evreii în societatea și conștiința istorică românească: reuniunea științifică din 29 mai 2003*, Editura Centrul pentru Studierea Istoriei Evreilor din România, București, 2003, pp. 83-84
<http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

Și noi optăm, ca și autorul citat anterior (Ioan Șerbănescu), că nu trebuie să privilegiem analiza unei tradiții care își are rădăcinile în filosofia lui Hobbes: „Homo homini lupus”, gânditor asupra fenomenelor capitalismului sălbatic și să minimalizăm sau să obstruăm involuntar altă tradiție care își trage seva din vechiul dicton al lui Jean Jacques Rousseau - exponent al secolului luminilor - „Omul este bun de la natură”

Examinarea complexă a problemei comportamentului intelectualității românești și nu numai a acestui grup uman, față de minoritatea evreiască, abordată cu sete de adevăr în evoluția sa istorică, ar face un mare serviciu nu numai relațiilor interetnice, ci ar pune în valoare o tradiție a mentalității care duce la îmbogățirea spirituală a societății noastre.

În încercarea de a recupera, măcar în parte, viața evreilor răspândiți în regiunea Vasluiului interbelic (fostele județe Fălciu, Tutova), am adunat, pe rând, povești de viață de la bătrâni și mai tineri, români, țigani (romi), germani, maghiari, oameni cu experiențe diferite, provenind din comunități diverse și care au avut maniere proprii de a le relata. Am avut în vedere faptul că odată cu creșterea intervalului de timp dintre petrecerea unui eveniment și momentul mărturiei crește și probabilitatea ca răspunsurile oferite de persoana interviuată să conțină lacune de informație, dar și faptul că același eveniment să fie perceput diferit de mai mulți indivizi, în funcție de o serie de factori interni sau externi. Însă, în studiul nostru, nu s-a pus accentul atât pe date istorice și nume, cât pe considerații personale, percepții și secvențe de viață cotidiană, de viață familială, socială, religioasă, evocând ambianța unui sat, oraș, timp istoric, vizându-se obținerea povestirilor de viață, care „*înseamnă, mai ales, explorarea unui câmp de posibilități: detaliile, relatarea faptelor concrete ale trecutului, complexitatea implicărilor emoționale urnesc percepția din încremenirile ei și o fac să se deschidă sensului, sensurilor*”⁵

Pentru stabilirea și contactarea potențialilor intervieuați, am apelat la un informator sau instituție „releu” (este vorba de „Comunitățile Evreilor” din Vaslui și Bârlad); în prima fază, având în vedere caracterul intim și dureros al unor astfel de intervenții, ni s-a recomandat un număr mare de persoane care au mai fost chestionate și cu alte ocazii și care ar fi dispuse să-și mai spună odată povestea. O altă metodă a fost aceea a căutării din aproape în aproape - cerând fiecărui interviuat să ne îndrume către cunoștințe, prieteni, rude cu experiențe asemănătoare și care ar putea să ne ajute în acest demers. Trebuie să menționăm faptul că, deși unii posibili martori au refuzat inițial colaborarea, sau au avut reticențe în a-și dezvălui cele mai intime trăiri, uneori pentru prima dată în viață, în final, chiar dacă au pus condiția în vederea nedeazăluirii identității lor, au acceptat să răspundă întrebărilor cercetătorilor (elevilor) și pentru acest lucru le suntem recunoscători.

În cele mai multe dintre interviuri, perioada interbelică se suprapune fragedei copilării a intervieuaților. Amintirile din această parte a vieții sunt pentru ei plăcute, pline de un parfum aparte, inocente și ușor de extras din memorie. Martorii evrei au

⁵ Povestea vieții ca formă de explorare a memoriei comunitare, prefață de Smaranda Vultur, în *Memoria salvată. Evreii din Banat, ieri și azi*, coord. Smaranda Vultur, Iași, Polirom, 2001, p. 9
<http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

acceptat cu deschidere să retrăiască momentele copilăriei de dinainte de deportare, unii refuzând chiar să vorbească de perioada în care au început manifestările antisemite. Anii copilăriei, indiferent de starea socială a intervievaților, au rămas adânc însemnați în memoria afectivă, chiar dacă în momentul povestirii sunt deseori intercalate și amintiri mai puțin plăcute, ale unor evenimente trăite în alte perioade ale vieții.

Am selectat poveștile de viață a 16 persoane (11 bărbați și 5 femei; 12 români, 1 romă, 1 german), născute între 1922 și 1955, cărora li s-au luat interviuri în perioada august-octombrie 2012. Intervievații sunt majoritari români și 2 minoritari care au avut vecini, colegi sau parteneri de viață evrei, ale căror povești se împletesc și se completează.

Intervalul de timp avut în vedere, cuprins între Marea Unire de la 1918 și cel de-al Doilea Război Mondial reprezintă din punctul de vedere al populației evreiești din zona Vaslui, dar și din România Mare, perioada cea mai înfloritoare.

Cadrul juridic internațional privind statutul evreilor din România este oferit de Tratatul minorităților, inclus în Tratatul de pace de la Saint-Germain cu Austria care garantează egalitatea deplină în drepturi a cetățenilor, indiferent de religie, rasă sau limbă cu câteva modificări față de textul inițial.

Minoritățile naționale nu au constituit „blocuri” etnice; în rândurile acestora - ca și al românilor - s-au înregistrat mari discrepante din punct de vedere material, cultural, politic. Situația era vizibilă în rândul evreilor. Existau evrei cu o situație materială excepțională mari industriași, bancheri, comercianți, dar și evrei care duceau o viață precară lucrători în fabrici, mici negustori, meseriași. Tradițiile istorice ce își pusese o amprentă asupra mentalului colectiv al populației evreiești. Spre exemplu, cei din Basarabia fuseseră influențați de cultura și modul de viață de existență din Rusia, în timp ce evreii din Transilvania erau integrați culturii și mentalității maghiare; cei din Vechiul Regat își însușiseră cultura și limba română, aducând contribuții notabile la sporirea potențialului intelectual al României. Evreii constituiau o minoritate națională în toate provinciile istorice, fapt ce a impus necesitatea unei acțiuni pentru conservarea identității etnice, necesară în condițiile în care unele organizații aparținând etniei majoritare (românești) și-au făcut din antisemitism un adevărat program politic (Liga Apărării Național-Creștine, Partidul Național Creștin și Legiunea Arhanghelului Mihail - Garda de Fier)⁶

Această perioadă, tocmai prin deschiderea anterioară manifestărilor antisemite, a însemnat pentru comunitatea evreiască un moment de tranzit către asimilarea față de populația majoritară. Elitele, mai ales, tindeau să renunțe mai ușor la practicile religioase sau la portul specific evreiesc. Era o tendință larg răspândită și oarecum acceptată de „emancipare”, dar care se răspândea în detrimentul păstrării specificului comunității evreiești, fapt scos în evidență și de Bernard Wasserstein: „*tocmai toleranța mediului înconjurător reduce treptat atașamentul evreilor față de practicile, limbile, tradițiile și valorile specifice evreiești, excepții făcându-se într-un*

⁶ Ioan Scurtu, *Considerații privind istoria evreilor din România în perioada interbelică*, în vol. *Evreii în societatea și conștiința istorică românească: reuniunea științifică din 29 mai 2003*, Editura Centrul pentru Studierea Istoriei Evreilor din România, București, 2003, p.22

sens atât de atenuat, încât sunt golite de sens, până la o urmă vagă de specificitate evreiască.”⁷

Pentru tema propusă, în spiritul istoriei orale a fost necesară administrarea, realizarea mai multor interviuri pe baza cărora sa fie ilustrată imaginea „celuilalt”, în cazul nostru „evreii”, așa este văzută de români (și nu numai), cei care au trăit și trăiesc alături de ei în satele și orașele din județul Vaslui. Am încercat prin aceste interviuri să aflăm răspunsuri referitoare la cât mai multe aspecte ale evoluției istorice ale evreilor pe pământ românesc și, în mod special, în comunitățile vasluiene.

Temele principale ale interviurilor au fost:

- I. Cadrul istoric și social
- II. Organizare: comunitate și instituții evreiești
- III. Instituții de școlarizare
- IV. Înfațișarea evreilor
- V. Viața de zi cu zi
- VI. Legile Kashrutului
- VII. Sărbători
- VIII. Relații interetnice
- IX. Strategii matrimoniale
- X. Ocupații ale evreilor

Referitor la stabilirea zonei geografice pentru care se face studiul, an ales să facem referire la spațiul actualului județ Vaslui (fostele județe interbelice Fălciu, Tutova, Vaslui).

În ceea ce privește organizarea propriu-zisă a comunităților evreiești, interbelice, intervievații au făcut referire în povestea vieții lor, la următoarele aspecte: cum era viața înainte de război, naționalitățile existente, cu referire specială la evrei, proveniența lor, organizare.

Majoritatea martorilor apreciază că viața înainte de cel de-al Doilea Război Mondial a fost o viață normală, liniștită (oamenii trăiau fără griji), frumoasă și pașnică. *„Prețurile erau prețuri, cheltuiala era cheltuială. Veniturile coincideau cu cheltuielile. Evreii se înțelegeau foarte bine cu românii și erau foarte darnici...”⁸* În zona Vaslui, în perioada interbelică (înainte de cel de-al Doilea Război Mondial), din relatările celor mai mulți intervievați, existau următoarele naționalități: țigani (rromi), evrei, lipoveni, bulgari, armeni, polonezi, albanezi etc.

Pavel D. Constantin relatează următoarele la întrebarea adresată de eleva-intervievator („Ce fel de naționalități erau înainte de război?): *„...Dapăi... români... rromi nu mai vorbim [râde], rromi cât lumea aveam aici, [tușește] evrei o fost tot târgu Negrești; și pe o stradă și pe alta o fost numai prăvălii evreiești...”⁹*

Martorii intervievați confirmă existența evreilor printre celelalte naționalități ce sălășluiesc pe aceste meleaguri încă din Evul Mediu, iar în privința provenienței,

⁷ Bernard Wasserstein, *Dispariția Diasporei. Evreii din Europa începând cu 1945*, Traducere de Cristina Lucan, Editura Polirom, 2000, Iași, p. 156

⁸ Intervi cu Musteață Pintilie, realizat de elevele Flocea Roxana Petronela și Pălăduță Alice Diana, clasa a VII-a

⁹ Intervi cu Pavel D. Constantin, realizat de eleva Bădiț Andreea-Mădălina, clasa a VIII-a

unii vorbesc despre „autohtonie” lor: „...Nu știu eu... aicea de când m-am născut cu evreii în comună..., am copilărit c ei..., cu fete de evreu am copilărit...”¹⁰. Alții, mai instruiți, vorbesc despre imigrația lor din teritoriile nordice ale pământului românesc: „... După tradițiile locale, după ceea ce se știe, evreii din Moldova și din Bârlad au venit în secolul al XIX-lea, când populația evreiască s-a triplat, cvadruplat, deci în timpul domnitorului Mihai Vodă Sturza. Atunci au venit foarte mulți evrei în Moldova, care au venit din Galiția. Galiția este o provincie care din punct de vedere istoric a aparținut Poloniei. După împărțirea Poloniei, a aparținut Austriei, imperiului Habsburgic. Acolo a fost o populație evreiască foarte numeroasă, cam jumătate din populație, la un moment dat, era evreiască, alături de ucraineni și polonezi. Ei au venit în Moldova direct din Galiția, ori unii au stat o perioadă în Bucovina. Mihai Vodă Sturza le-a acordat o serie de privilegii evreilor. Se pare că acest domnitor care a fost un foarte bun gospodar era și foarte corupt și primea bani și le acorda drept de așezare. Ei au venit atât în orașele mari, relativ mari, cum a fost Vasluiul, Bârladul, dar au alcătuit și o mulțime de ștetl-uri, niște târgușoare, adică locuri unde erau confluențe de ape.”¹¹

O comunitate evreiască nu poate exista decât condiționată de câteva instituții specifice: **heder**, școală elementară în care se preda ebraica și se puneau bazele cunoașterii scrierilor sacre: Tora, Talmudul; **mikva** - baie rituală, folosită conform regulilor de igienă prescrise în Biblie, de mare utilitate în vechime; **sinagoga** - centrul spiritual al vieții comunitare; **cimitirul evreiesc**. Urmele cele mai vizibile lăsate de comunitățile evreiești pe teritoriul actualului județ Vaslui sunt cimitirele și sinagogile. Toți martorii intervievați confirmă existența sinagogilor și a cimitirelor ca instituții obligatorii; în unele târgușoare nu existau hedere și băi comunale. „În Băcești nu aveau heder și nici baie comunală, dar aveau sinagogă”¹²

Datorită faptului că martorii intervievați se aflau la vârsta copilăriei în perioada interbelică, primele amintiri sunt cele legate de școală. Spre deosebire de copiii creștini care rămâneau toată ziua sub supravegherea familiei, copiii evrei erau trimiși la Heder, școala religioasă organizată pe lângă sinagogă și care îi introducea, treptat, după puterea lor de înțelegere în primele noțiuni de iudaism. În unanimitate, interlocutorii intervievați apreciază educația evreilor și gradul înalt de civilizație: „... Veneau cu educație din familie, se cunoșteau, ave diferență între unii și alții.”¹³ „Știu carte, că doar aveau școală... Copiii erau trimiși la școală devreme, de la vârsta de 3-4 ani, cum merg la noi la grădiniță, și învățau să scrie și să citească în limba ebraică și după aceea învățau și rugăciuni acolo. Deci, populația era o populație alfabetizată în ambele dialecte: Indis și ebraică”¹⁴

La vârsta grădiniței, copiii erau trimiși de părinți la heder, fapt din care izvorau o serie de avantaje. Pe lângă faptul că în ziua de azi, părinții ocupați nu mai au

¹⁰ Interviu cu Midic Valeria, realizat de eleva Bărdiță Larisa, clasa a VIII-a

¹¹ Interviu cu Ravaru Dan, realizat de elevul Bujoreanu Vlad, clasa a VIII-a

¹² Interviu cu Bucur Angela, realizat de elevul Pintiliasa Alexandru, clasa a V-a

¹³ Interviu cu Baciu Toader, realizat de elevii Burlacu Teodora-Luciana, Gheorgiu Teodora și Mocanu Vlăduț-Gabriel, clasa a VIII-a

¹⁴ Interviu cu Pulcher Lavinia, realizat de eleva Corn Ioana Alexandra, clasa a VI-a

timpul necesar pentru a supraveghea copiii, aceștia erau de foarte mici obișnuiți cu disciplina unei instituții respectabile care le mai și oferea noțiuni folositoare în viața religioasă.¹⁵ Copiii de evrei continuau să meargă la heder și după ce erau înscriși la școala de stat, românească, martorii intervievați mărturisesc că n-au avut niciodată probleme din cauza faptului că erau evrei și că erau buni prieteni cu colegii creștini.

Referitor la înfățișarea evreilor, în perioada interbelică, mai ales la sate, unde comunitățile erau mai închegate, tradițiile mai puternice, evreii își dovedeau apartenența la o comunitate diferită de cea a majorității locuitorilor prin însăși ținuta lor de zi cu zi. Portul hipei sau al perucii era un obicei specific tuturor evreilor, însă cu cât ne apropiem de cel de-al Doilea Război Mondial, intervievații specifică faptul că aceste caracteristici rămăneau atributul celor mai habotnici. Majoritatea martorilor intervievați mărturisesc că evreii erau îmbrăcați ca și românii, „*la fel ca ai noștri*”, o îmbrăcăminte decentă, la fel și copiii, „*băieții purtau, în general, pe cap acel fes hipp așa cum spune și în legile lor sfinte*” „*Îmbrăcăminte lor era variată, la fel ca toate etniile din Băcești. Cei religioși purtau pălării și caftane negre. Femeile se îmbrăcau decent*”¹⁶, „*nu doreau să iasă în evidență prin îmbrăcăminte lor*”, „*pantaloni, cămașă, tot exact costumul lor*”¹⁷

În interviurile studiate nu s-a pus accentul pe imaginea stereotipă a evreului care este vehiculată din cele mai vechi timpuri. Nu s-au amintit de către martorii români detalii anatomice care să facă diferența dintre evrei și neevrei. Este poate tendința secolului în care trăim și în care amestecul raselor este deja acceptat sau, probabil, lipsa insistenței interviuatorilor.

În continuarea demersului privind imaginea evreilor din Vasluiul interbelic, un capitol aparte îl constituie „**Obiceiurile, tradițiile, credința**”

La întrebarea „Cum erau casele evreilor”, toți martorii apreciază că sunt case tip „vagon”, „numai că ei nu aveau icoane, aveau alte obiecte de cult evreiesc” „*Una lângă alta, lipită perete în perete și mergeau d'ici o sută două de metri numai' case. Și erau 10-15 familii, fiecare ave' case, nu ca la noi, ei aveau case tip „vagon”, „casele aveau intrarea direct din stradă, jos prăvălie iar în spate sau la etaj se locuia.*”¹⁸, „*întrai pe-aicea și te duceai 4 odăi în spatele lui, da ei erau singură clădire prinsă una de alta*”, „*erau căsuțe tuchite, vai de capul lor, năcăjiți era, erau năcăjiți.*”¹⁹

Se spune că într-o casă evreiască, cea mai importantă cameră era bucătăria. Una dintre principalele caracteristici ale evreilor religioși este grija pentru păstrarea legilor Kashrutului. *Cartea Leviticului și Deuteronomul* prevăd anumite interdicții. Sângele nu se consumă, deoarece „*sângele este viață*”, iar separarea produselor lactate de carne de porc se face, deoarece nu este permisă „*fierberea iedului în laptele mamei lui*” În ceea ce privește tăierea rituală, cunoscută sub numele de shechitak (care

¹⁵ Aura Pinteș, *Imaginea evreilor din Maramureșul interbelic în memoria colectivă*, în *Anuarul Institutului De Istorie Orală*, XII, Presa Universitară Clujeană, Argonaut, Cluj-Napoca, 2010, p.66

¹⁶ Interviu cu Bucur Angela, realizat de elevul Pintiliasa Alexandru, clasa a V-a

¹⁷ Interviu cu Florea Gheorghe, realizat de elevii Turcu Matei, Furcoi Izabela, Lazăr Petronela, clasa a VI-a

¹⁸ Interviu cu Pascal Romeo, realizat de elevul Juverdeanu Bogdan-Andrei, clasa a VIII-a

¹⁹ Interviu cu Amariei Maria, realizat de elevul Antoniu Teodor, clasa a VI-a

înseamnă a distruge sau a omorî), ea este făcută doar de o persoană specializată, numită shohet sau shochter.

Referitor la mâncarea, alimentele permise și nepermise, unul din martori mărturisește: „... Ei mâncau orice, da să fie cușer și am să vă fac o explicație ce se cheamă cușer. Vita, ei carne de porc nu consumau, păsări multe cumpărau („... Țineau păsări de la noi în cușca câte o săptămână două, câte o lună, cât credeau ei și le tăiau, dar să nu fie sacrificate de orice persoană, ci de una autorizată, de un evreu numit haham, care era un al doilea rabin, în ierarhia preoțească și unde-i (era) baia comunală (lângă bazar) era un spațiu special de tăiet păsările, iar la abatorul unde era și ei i-avea despărțit și-i făcea carnea cușer (ritual religios pentru gătitul mâncării). Restu se mânca orice de la ou până la, tot ce se găsea în piață se consuma.”²⁰ Alți martori completează: „Carne de oaie, capră, vită, pasăre, ouă, lapte, brânză, ceapă multă și usturoi”; „... Mâncau mai mult usturoi și carne de pasăre, mamă.” (martorii citați cu notele 17 și 18).

În general, mâncarea lor era mai pretențioasă decât a românilor, era gătită după preceptele lor, adică cușer, să nu se amestece laptele cu carnea. Ei nu aveau voie să mănânce porc, pește fără solzi, la păsări erau 24 de păsări interzise.

„Alimentele, produsele de tot felul erau cumpărate, în primul rând, de la români: cereale, făină, produse lactate, legume, păsări.”²¹

La aceeași întrebare („Cumpărau alimente de la români?”) unul din martori mărturisește: „Evreii cumpărau alimente de la români. Când românii veneau cu găini de la Huși, evreii le căutau la „subsuoară”, ziceau că acolo stă grăsimea. Dacă găina era grasă, plăteau mai mult”²², iar un altul mărturisește la întrebarea „Ce mâncau ei? Ce nu aveau voie să mănânce?”, „Apoi... Ci mănânc eu... am auzit că nu mâncau carne de porc.. da-ncolo mâncau găini cu ghiotura. Știu când le tăie gatu’, da nu le tăie gatu’ di tăt li punea în cui și se zbăteau numai le tăia gătița. Mă rog...”²³

Orice conversație în legătură cu copilăria martorilor noștri conține aduceri aminte și despre cele mai fericite momente, sărbătorile. S-a făcut referire, în special, la sărbătorile religioase, însă unii intervievați au păstrat în memorie și sărbători laice legate de lucrările agricole la care participau împreună cu creștinii. **Șabatul, (Shabbatul)** menționat în Cele Zece Porunci, vine în fiecare a șaptea zi pentru a comemora odihna lui Dumnezeu după ce a creat lumea. Importanța Șabatului nu este cu nimic diminuată de frecvența lui, regularitatea lui mărindu-i sfințenia. Este mai presus decât toate celelalte sărbători în afară de Yom Kippur, Ziua Răscumpărării și reprezintă cea mai importantă lege socială din istoria omenirii.

Martorii noștri, chiar dacă provin din localități diferite, au amintiri relativ asemănătoare despre tradițiile pe care le respectau alături de părinți. Unul din martorii cei mai informați în problematica abordată în acest studiu relatează: „Cea mai

²⁰ Interviu cu Pascu Traian, realizat de elevele Burlacu Teodora-Luciana, Gheorghiu Teodora-Beatrice, clasa a VIII-a

²¹ Interviu cu Bucur Angela, realizat de elevul Pintiliasa Alexandru, clasa a V-a

²² Interviu cu Musteață Pintilie, realizat de elevele Flocea Roxana Petronela și Pălăduță Alice Diana, clasa a VII-a

²³ Interviu cu Pavel D. Constantin, realizat de elevele Bădiț Andreea, Mădălina, clasa a VIII-a

importantă sărbătoare era Iom Kipur. Erau sărbători stabilite de Biblie: era Roș Hasana și Pesahul (Paștele). Pe lângă acestea, mai erau mici sărbători care nu se mai sărbătoresc acum. Au mai apărut, în afara bibliei, două sărbători: Hanukkah și Purimul.”²⁴

Prin religie, evreii erau obligați să „nu lucreze sâmbătă, să nu aprindă foc și să nu gătească. Doar să se roage”, ne relatează o martoră.²⁵ Aceeași martoră conchide: „*Shabath-ul, sâmbăta aceasta era pregătită chiar de vinerea seară, pregăteau mâncare, tăiau păsări, iar capul familiei binecuvânta mâncarea și ziua de shabath*”. O altă martoră relatează despre pregătirea shabatului: „*Aveau pe masă, aici, trei sfeșnice cu lumânări în ele*”

Evreii se rugau la sinagogă sau casa de rugăciune. Sabatul a fost instaurat de Moise, când le-a spus că vinerea să culeagă de două ori, ca sâmbătă să nu mai fie nevoie. Lucrurile absolut necesare sâmbăta, erau făcute de servitori sau vecinii creștini, sau după relatarea unui alt martor: „*Eu zic că o avut fiecare câte o cum se spune la noi bonă, slugă [râde], avea fiecare câte un om de încredere acolo.. Adică. cum are acu' aștia tăți ai noștri bona la copii la asta, așa aveau și ei câte unul care le face 'focu', mâncarea...*”²⁶ În concluzie, interdicția de a lucra sâmbăta era generală.

Multe din aceste sărbători religioase și nereligioase evreiești sunt fragmentar cunoscute creștinilor care trăiesc în localități unde evreii erau în număr mare. În curând, ele vor rămâne doar legende ale unor vremuri pierdute în istorie.²⁷

Despre Pesah (Paștele evreiesc) un martor declară: „*Păi dacum, aveu paștele evreiesc, făceau pască și ei cum facem noi. Noi sărbătorim sărbătorile noastre, ei au paștele lor înaintea noastră.*”²⁸ Un alt martor relatează: „*Ce mâncau, mâncau ce mâncăm și noi, cu diferența când era înainte de Paștele lor aduceau pască. Pasca era făcută din aluat, făină de grâu, fără drojdie fără absolut nimic. Dar o aduceau, era făcută în Palestina, o aducea de-acolo. Și era subțire cam așa, cam 3 milimetrii de groasă. Și erau așa, pătrate. Așa făcute. Apăi luam și noi și mâncam dintr'a cele [râde].*”²⁹

Evreii absolvenți ai școlilor de stat, particulare, sau cei care au învățat meserie ca ucenici joacă un rol important în perioada interbelică în dezvoltarea economică a localităților în care se stabileau, după ce dețineau diplomele de absolvire. Drumul în viață, trasat cu grijă de părinți de la vârste fragede, era urmat fără șovăire de tineri, rare fiind cazurile în oare aceștia să-și schimbe ocupația pe baza capriciilor personale.

Este interesant de studiat dinamica sentimentelor creștinilor față de evrei din prisma ocupațiilor acestora. În perioada interbelică, criticile erau mult mai virulente și cu un câmp mai larg de posibilități. Comerțul era înfierat din motive diverse, dar cele mai vehiculate erau dorința de înăvuițire fără efort. Astăzi, după aproape 100 de ani,

²⁴ Interviu cu Ravaru Dan, realizat de elevul Bujoreanu Vlad, clasa a VIII-a

²⁵ Interviu cu Bucur Angela, realizat de elevul Pintiliasa Alexandru, clasa a V-a

²⁶ Interviu cu Pavel D. Constantin realizat de eleva Bădiț Andreea-Mădălina, clasa a VIII-a

²⁷ Aura Pinteș, *op. cit.*, p. 85

²⁸ Interviu cu Baciș Toader, realizat de elevii Burlacu Teodora-Luciana, Gheorgiu Teodora și Mocanu Vlăduț-Gabriel, clasa a VIII-a

²⁹ Interviu cu Florea Gheorghe, realizat de elevii Turcu Matei, Furcu Izabela, Lazăr Petronela, clasa a VI-a

critica nu mai este fățișă și se concentrează aproape exclusiv pe comerț. Pot interveni mai multe motive care să inhibe astfel de porniri: starea de fapt actuală când comerțul este practicat de oricine și a devenit o meserie pe cât de profitabilă pe atât de respectabilă; în timp, comportamentul de atunci al evreilor nu mai pare atât de urât, ei părând a practica un comerț mai puțin agresiv decât cel din ziua de astăzi; amintirile și reacțiile din perioada interbelică au fost estompate de trecerea timpului, alterate de evnenimentele ulterioare care au marcat comunitatea evreiască; tendința actuală la modă fiind cea de acceptare, de toleranță, unii martorii creștini au putut avea rețineri în a-și exprima părerile, pentru a nu părea față de cercetători depășiiți de realitatea curentă.

Viața evreilor din zona Vasluiului a avut în perioada interbelică repere similare restului populației. Imediat după război s-au depus eforturi pentru reaşezarea în limitele firești ale instituțiilor tranziția nu a fost ușoară, având în vedere aceste schimbări necesare, în condițiile în care populația era sărăcită după război, aprovizionarea cu alimente se făcea greoi din cauza drumurilor și căilor ferate impracticabile, bolile infecțioase, gripa spaniolă și tifosul exautematic făceau ravagii, mortalitatea era accentuată de lipsa condițiilor igienice și a medicamentelor, recoltele erau slabe din cauza metodelor neproductive de lucru. evreii trăiau mai bine decât românii, așa cum ne povestesc unii martori: „*Ei trăiau mai bine față de noi. Noi ne duceam la câmp, ei cu marfa lor, serviciul lor care îl aveau.*”³⁰ „*Trăiau ei (evreii) că toți aveau prăvălii, aveau bani, românii n-aveu bani, iei aveau prăvălii, făceau comerț cu Palestina lor, acolo la țara lor. Făceau legături cu evreii șeilalți mai mari. Aiși la noi erau mai miși, da era în alte părți... pai de, mamă!*”³¹

Dintre intervievați, cei mai mulți au mărturisit că principala ocupație a evreilor era comerțul: „*cu vânzarea la tejghea, mamă! „erau comercianți”, „negustorie”, „aveau magazine”, „mai mult de jumătate se ocupau cu comerțul”, „aveau de toate de vânzare”* Unul dintre martori descrie insistența lor: „*Evreii erau buni comercianți, când te duceai la ei să cumperi marfă, nu te lăsau să pleci de acolo, până nu ți-o întorcea pe o parte și pe alta să ți-o prezinte, și dacă nu aveai bani ți-o dădea pe degeaba, spunându-ți că ai să mai treci pe la ei și o să io plătești atunci, sau o să-l ajuți cu alte treburi.*”³²

Implicarea în agricultură a evreilor este pentru mulți un fapt inedit. Andrei Oișteanu precizează: „*imaginea evreului comerciant, cămătar sau cârciuma este tipică, cea a evreului meseriaș este atipică în schimb, imaginea evreului agricultor (sau cioban) este de neînchipuit.*”³³ Cei mai mulți martori au mărturisit lipsa de pământ a evreilor sau puținătatea acestuia, dobândit prin cumpărare pentru zona Vasluiului (a Moldovei), cu unele mici excepții în zona Negrești-Băcești-Pungești. Un martor declară în această privință: „*Cei care se ocupau cu agricultura, de regulă, cumpărau*

³⁰ Interviu cu Brașoveanu Niculina, realizat de elevii Burlacu Teodora-Luciana, Gheorgiu Teodora și Mocanu Vlăduț-Gabriel, clasa a VIII-a

³¹ Interviu cu Amariei Maria, realizat de elevul Antoniu Teodor, clasa a VI-a

³² Interviu cu Musteață Pintilie, realizat de elevele Flocea Roxana Petronela și Pălăduță Alice Diana, clasa a VII-a

³³ Andrei Oișteanu, *Imaginea evreului în cultura românească*, Ed. Humanitas, București, 2001, p.211

*pământ sau.. Arendau dacă nu puteau cumpăra, în caz de nu puteau achiziționa cu bani...*³⁴ Un alt interviu relatează un fapt inedit: „*Puținul pământ deținut de unii evrei vasluieni a fost dobândit din donațiile binevoitorilor tratați de doctorii evrei*”³⁵ Un martor conchide: „*Evreii, în zona Bârladului n-au avut mult pământ, ei au avut mai mult în Maramureș, pământ și stâni. Se pare că în jurul Iașului au existat cândva stâne evreiești.*” În privința modului de dobândire a pământului, același martor mărturisește că în Ardeal a fost cumpărat „*de la austro-ungari, iar în Muntenia și Moldova veche, nu aveau dreptul să cumpere pământ, numai creștinii puteau. Iar ei puteau să fie numai arendași. Numai în Ardeal puteau, unde era altă legislație.*”³⁶

O altă ocupație predilectă a evreilor era aceea de meseriaș, cu toate ramurile de activități: croitori, potcovari, tinichigii, tâmplari, bijutieri, cofetari, patiseri, jocari, blănari, farmaciști, frizeri. Un interviu diferențiază pe evrei în privința ocupațiilor: „*Ocupațiile erau diverse. Bancheri, medici, farmaciști, avocați erau oamenii de sus. Apoi urmă masa comercianților, care vindeau, cumpărau. Erau și meseriași evrei, spre exemplu croitori, tinichigeri, însă puțini. Mai mult de jumătate se ocupau cu comerțul.*”³⁷

Diversitatea ocupațiilor evreilor din zona Vasluiului s-a născut din condițiile diferite pe care le oferă zona. Chiar dacă mulți au avut la bază alte ocupații, specifice evreilor, s-au adaptat condițiilor geografice, legislației, cerinței populației. Uneori laudați, alteori criticați, evreii și-au pus amprenta asupra vieții economice a zonei în care au locuit și au trasat relații noi și interesante în sânul comunităților.

În localitățile în care înainte de deportare au existat comunități de evrei se spune că există un parfum aparte. Chiar dacă ei nu mai există de mult, târgul respectiv sau satul cu cimitirul uitat de lume, singurul care mai poate dovedi palpabil trecerea lor pe acolo au un aer deosebit, imprimat parcă odată cu literele de pe monumentele funerare pe care nimeni nu le mai poate citi. „Nu există ființe mai anonime decât ei. Fără ei, aerul cetăților ar fi de nerespirat; întrețin aici o stare febrilă, fără de care orice aglomerație este provincială; un oraș fără evrei este un oraș mort.”³⁸ Astăzi ne este greu să reconstituim această atmosferă descrisă de Cioran. Cu ajutorul mărturisirilor martorilor putem să reînviem măcar atât cât ne permite imaginația, această lume pierdută.

Relațiile dintre neevrei și evrei acoperă o paletă largă. De la a-i numi pe evrei „frați”, „buni prieteni”, până la a le adresa apelative ca Jidan”, „jidov”, și chiar la a-i „ciufuli”, „tachina” sau a-i „trage de perciuni” „Reacția noastră față de ei este aproape întotdeauna tulburătoare: prin ce comportare precisă să ne acordăm cu ei, când ei se situează deasupra și totodată dedesubtul nostru, la un nivel care nu este niciodată al nostru? De aici o neînțelegere tragică, inevitabilă, pentru care nimeni nu este răspunzător.”³⁹

³⁴ Intervi cu Pulcher Liviu-Victor, realizat de eleva Carp Ioana-Alexandra, clasa a VI-a

³⁵ Intervi cu Pascal Romeo, realizat de elevul Juverdeanu Bogdan-Andrei, clasa a VIII-a

³⁶ Intervi cu Ravaru Dan, realizat de elevul Bujoreanu Vlad, clasa a VIII-a

³⁷ Intervi cu Ravaru Dan, realizat de elevul Bujoreanu Vlad, clasa a VIII-a

³⁸ Emil Cioran, *Evreii - un popor de solitari*, Editura Teșu, București, 2002, p. 46

³⁹ *Ibidem*

Fiind minoritari în aproape toate localitățile în care au trăit și având prin prisma ocupațiilor lor predilecte nevoie de colaborarea cu concetățenii lor, evreii și-au păstrat credința, tradițiile și limba. Atunci când au fost solicitați să răspundă la întrebarea privind relațiile evreilor cu creștinii, răspunsurile au fost variate atât din partea evreilor, cât și a românilor. Majoritatea accentuează buna înțelegere dintre etnii, dar specifică faptul că situația se schimbă la un moment dat. El are loc de cele mai multe ori odată cu venirea legionarilor la putere în timpul guvernării antonesciene, a războiului. „Viața cu românii era una pașnică și de bună vecinătate, se ajutau între ei, lucrau unii pentru ceilalți. La fel și între ei, se înțelegeau foarte bine”⁴⁰, cu unele excepții: „Între ei se înțelegeau bine, mamă, că așa era legea lor. Se mai și dușmăneau ei care erau mai avuți, mai grandomani, care aveau o prăvălie mai scumpă, cu marfă mai multă. Erau și săraci, erau și bogați și iei, așa era evreii, ca și românii, și săraci și bogați.”⁴¹ Însă, nota generală, înțelegerea, starea foarte bună de comunicare, se ajutau, erau un exemplu pentru români.

La întrebarea dacă lucrau mulți români pentru evrei, majoritatea intervievaților declară că n-au fost prea mulți, câțiva servitori, oameni tineri, mai săraci, dar îi plăteau cinstit. Îi ajutau la diverse munci gospodărești (tăiat lemne, curățenie prin curte și în casă, etc.).

Unii martori mărturisesc că luau parte activ la sărbătorile religioase și nerelegioase ale românilor și evreilor: „Da. Păi da când vine Paștili sau Crăciunu' și se ducea tata și spune ' Don Herman, vii la mine să sărbătorim?’”⁴²

În cazul minorităților religioase, problema căsătoriei este una sensibilă chiar și în ziua de azi, când modernizarea, emanciparea, au schimbat într-o oarecare măsură viziunile membrilor acestora. Vorbind însă despre perioada interbelică și mai ales într-o comunitate cu atâtea caracteristici specifice care-i făceau să fie „altfel” decât majoritatea, (pe lângă religie, noianul de trăsături care rezultau din aceasta: înfățișare, alimentație, tradiții, obiceiuri), cu atât mai mult putem să ne închipuim cât de rigide erau interdicțiile cu privire la căsătoriile mixte în cadrul comunităților evreiești.

În toate interviurile avute în vedere pentru acest studiu, căsătoria între evrei și neevrei este privită ca fiind tabu de ambele tabere. Oricât de apropiate ar fi fost relațiile interetnice, nu se permiteau abateri de la regulă. Chiar dacă între alte minorități aveau loc căsătorii mixte, (mai ales în cazul celor cu aceeași religie), căsătoria cu un evreu era de neimaginat. Familia era cea care avea de spus ultimul cuvânt cu privire la căsătorie și membrii familiei se supuneau, printre motivele invocate fiind cele de natură religioasă. Se întâmplau însă cazuri în care doi tineri ignorau acest tabu, dar relația lor nu se finaliza întotdeauna fericit. Singura opțiune în cazul evreilor era, așadar, căsătoria cu un alt evreu. Se puteau isca însă alte probleme, cum ar fi în cazul comunităților mici, a găsirii unui partener. Hazardul juca și el un rol important în întemeierea unei familii și o ocazie nu trebuia lăsată nevalorificată. Acest inconvenient era însă contracarat într-o oarecare măsură de acceptarea căsătoriei dintre veri primari

⁴⁰ Interviu cu Bucur Angela, realizat de elevul Pintiliasa Alexandru, clasa a V-a

⁴¹ Interviu cu Amariei Maria, realizat de elevul Antoniu Teodor, clasa a VI-a

⁴² Interviu cu Pavel D. Constantin realizat de eleva Bădiu Andreea-Mădălina, clasa a VIII-a

în familiile de evrei. Au existat cazuri în care căsătoria între veri a fost înfierată de către familia miresei, aceasta fiind dezmoștenită. Căsătoriile mixte în perioada interbelică erau, așadar, o curiozitate. Având în vedere că posibilitatea divorțului era de neacceptat, alegerea partenerului de viață trebuia făcută cu atenție și cu responsabilitate. Exista și avantajul unor orașe cu populație mare de evrei, precum Bârladul sau Vasluiul, unde găsirea unui partener nu era chiar o misiune imposibilă. Atât membrii comunității evreiești, cât și neevreii nu acceptau „amestecul sângelui”, gândindu-se și la consecințele unei astfel de căsătorii: religia copiilor, alegerea tradițiilor și obiceiurilor care se respectau în casă și care uneori erau antagonice. Experiențele tragice ale deportării, numărul mic de evrei întorși bulversează aceste reguli nescrise, iar comunitatea caută să se reinventeze și reușește într-o oarecare măsură, chiar dacă tinde să accepte căsătoriile mixte din ce în ce mai mult odată cu trecerea timpului.⁴³ O martoră relatează despre întrebarea cum se căsătoreau și dacă aveau alte obiceiuri: „În general, se căsătoreau între ei, dar mai erau și excepții”, iar un altul mărturisește: „Da, ei aveau o anumită concepție. Când se năștea un băiat sau o fată, considerau deja că în cer s-a hotărât cu cine se va căsători acea persoană. Însă bineînțeles, în viața de zi cu zi nu era chiar așa... în general erau căsătorii „aranjate” Au fost cazuri când bărbați evrei s-au căsătorit cu românce și și-au schimbat religia. Chiar și rabinii aveau grijă de căsătorii, pentru că la evrei era o obligație să ai copii. Cine nu avea copii nu era considerat om... Iar atunci se străduiau să se căsătorească și să facă copii.”⁴⁴ Au fost și câțiva martori care au relatat despre căsătorii mixte, cum ar fi: „Un evreu cu o româncă care, ulterior, s-au stabilit la Roman”; iar alte relatări evidențiază finalități matrimoniale tragice: „O româncă s-a căsătorit cu un evreu, însă după un timp ea a murit. Nu durau căsătoriile între evrei și români: se despărțeau sau mureau.”⁴⁵

La întrebarea „Dacă nu se căsătoreau cu români, cum își găseau soț / soție?” majoritatea martorilor relatau că, în general, căsătoriile erau „aranjate” de părinți prin intermediul peșitorilor, dar , așa cum am mai spus, au fost și excepții. Un alt martor confirmă regula: „La ei, de regulă, căsătoriile erau, nu ca la noi în care se găseau soțul și soția se îndrăgosteau, iar pe urmă se căsătoreau, aici de regulă erau cam aranjate cum se spune, adică existau peșitori cum se spune, pețeau anumite fete din anumite familii... rezistau chiar dacă nu era din dragoste.”⁴⁶

Referitor la deportare, în privința momentului și autorilor ei, cei mai mulți intervievați declară că în zona Vaslui n-au fost deportări în adevăratul sens al cuvântului; autorii fiind autoritățile locale. Din dispoziția lui Antonescu au fost ridicați evrei din sate, aduși, strânși, aduși cu căruțele în capitalele, reședință de județ (Vaslui, Roman, etc.)

Operațiunea a început de prin anii 1940, după începerea celui de-al doilea Război Mondial. Un martor relatează: „În zona Vaslui nu au fost deportați. Doar în război au fost deportați spioni sau comuniști, însă, în rest, nu. Nu erau luați în război,

⁴³ Aura Pinte, *op. cit.*, pp. 91-95

⁴⁴ Interviu cu Ravaru Dan, realizat de elevul Bujoreanu Vlad, clasa a VIII-a

⁴⁵ Interviu cu Pascal Romeo, realizat de elevul Juverdeanu Bogdan-Andrei, clasa a VIII-a

⁴⁶ Interviu cu Pulcher Liviu-Victor, realizat de eleva Carp Ioana-Alexandra, clasa a VI-a

pe front, în armată, însă în schimb erau puși la curățat zăpada și alte munci mai grele în folos obștesc.”⁴⁷ Iată o altă relatare referitoare la autorii deportărilor: „Păi, de asta... înainte erau jandarmii ca și-acum și era de sus de la Antonescu, pornise dispoziția... Și nu i-o dus din țară, de la noi. De la noi din țară n-o dus, numai în, iugoslavii de pe teritoriul lor, i-o împușcat pe nemți, pe everi. Dar de la noi din țară n-o dus în altă parte. I-o pus la munci grele, dar nu... Și la plug, eu am avut evrei la plug. Duceau caii de cap și ara. Și veneau flămânzi, fără mâncare...”⁴⁸ Unii dintre martori nu-și amintesc despre deportare și confundă cu plecarea lor în Israel, după război.

La întrebarea referitoare la reîntoarcerea lor în locurile natale, martorii relatează că o parte dintre ei au revenit, cei mai mulți, în vizită („la cimitirul din Pungești”), majoritatea au plecat din țară. „Nu mai sunt evrei peșea, poate în alte orașe, dar nu cred”, declară Amariei Maria. „La noi, la Negrești, nu s-o mai întors, adică nu o venit pușini, di aici o plecat în Israel”⁴⁹

Absolut toți martorii regretă plecarea lor din comunitățile natale, simțindu-le lipsa după ce au fost „deportați”, după plecarea lor. „După ce au plecat evreii, noi am dus o viață foarte grea”, declară martora de etnie romă Știrbu Aurica, crescută de o familie de evrei până la 18 ani.⁵⁰ „Eu nu știu ce o fi făcut ei da la români le-o fost mai greu un timp până s-au dezobișnuit pentru că m-ai câștigau un ban.”⁵¹ Martorul de naționalitate germană Pulcher Liviu-Victor mărturisește: „Da! S-a simțit lipsa lor și oamenii au fost conștienți că s-au întâmplat un lucru foarte rău. Ei au contribuit nu numai economic dar și la cultura românească. Lumea evreiască a pierdut în așa-zisul holocaust o populație de 6 milioane, iar tinerii nu trebuie să uite acest lucru (la final se întristează foarte tare se observă după glas).”⁵² Cu nostalgie, Amariei Maria, în vârstă de 89 de ani, mărturisește: „Dintr-ânsii di care o trăit cu românii mamă, bine, s-o sâmfât, cî s-ajuta evreii cu românii plus cî iei cumpăra de la români, românii cumpăra și n-aveu, materiale, cumpăra de la dânsii. S-o înțeles bine, s-o înțeles bine.”⁵³

Realist, un alt martor mărturisește: „Mmm.. noi n-am simțit-o.. dacă-o vinit colectivul' pisti noi și si mai sâmfți? O fost colectivul' în România. Eu am crescut în timpul colectivizării. N-aveai nica, ti duceai, luai sapa și ti duceai la prășat.”⁵⁴

⁴⁷ Interviu cu Ravaru Dan, realizat de elevul Bujoreanu Vlad, clasa a VIII-a

⁴⁸ Interviu cu Florea Gheorghe, realizat de elevii Turcu Matei, Furcoi Izabela, Lazăr Petronela, clasa a VI-a

⁴⁹ Interviu cu Pavel D. Constantin realizat de eleva Bădiș Andreea-Mădălina, clasa a VIII-a

⁵⁰ Interviu cu Știrbu Aurica, realizat de elevul Donea Ștefan, clasa a VIII-a

⁵¹ Interviu cu Bibirig Valeria, realizat de eleva Bărdiș Larisa, clasa a VIII-a

⁵² Interviu cu Pulcher Liviu-Victor, realizat de eleva Carp Ioana-Alexandra, clasa a VI-a

⁵³ Interviu cu Amariei Maria, realizat de elevul Antoniu Teodor, clasa a VI-a

⁵⁴ Interviu cu Pavel D. Constantin realizat de eleva Bădiș Andreea-Mădălina, clasa a VIII-a

BIBLIOGRAFIE

I. Arhive, colecții de documente, antologii, enciclopedii, statistici, anuare, lucrări colective

- 1) *Anuarul Institutului De Istorie Orală*, XII, Presa Universitară Clujeană, Argonaut, Cluj-Napoca, 2008, 2010
- 2) *Acta Moldaviae Meridionalis*, Vaslui, 1999, 2001-2003
- 3) *Evreii în societatea și conștiința istorică românească: reuniunea științifică din 29 mai 2003*, Editura Centrul pentru Studierea Istoriei Evreilor din România, București, 2003
- 4) *Memoria salvată. Evreii din Banat, ieri și azi*, Iași, Polirom, 2001

II. Lucrări de specialitate, lucrări memorialistice publicate postbelic, alte lucrări recente

- 1) Boia, L., *Istorie și mit în conștiința românească*, Ed. Humanitas, București, 2011
- 2) **Drăgan, I., C., Istoria românilor, Editura Europa Nova, București, 1993**
- 3) Cioran, E., *Evreii - un popor de solitari*, Editura Teșu, București, 2002
- 4) Oișteanu, A., *Imaginea evreului în cultura românească*, Ed. Humanitas, București, 2001
- 5) **Veine, P., Cum se scrie istoria, București, Meridiane, 1999**
- 6) *Volovici, L., Ideologia naționalistă și „problema evreiască”. Eseu despre formele antisemitismului intelectual în România anilor '30*, Editura Humanitas, București, 1995
- 7) Wasserstein, B., *Disparația Diasporei. Evreii din Europa începând cu 1945*, Traducere de Cristina Lucan, Editura Polirom, Iași, 2000

III. Siteuri web

- 1) http://ro.wikipedia.org/wiki/Județul_Vaslui

ARHIVAREA DIGITALĂ ȘI POST-PROCESAREA IMAGINII. COLECȚIA IMAGISTICĂ „EMIL RACOVIȚĂ”

Liviu Preutu - Grigore*

Cuvinte cheie: Emil Racoviță, colecție, conservare, arhivare, fotografie, imagine digitală, post-procesare

Keywords: Emil Racovita, collection, conservation, archiving, photography, digital imaging, postprocessing

Abstract:

The novelty of the photographic images of the “Emil Racovita” collection reminds us that more than 100 years ago, the famous scientist took part of the Belgian expeditionary body that succeeded in 1897 by the vessel “Belgica” to reach extreme positions of Antarctica. The photographic images captured with this occasion are thus illustrating the first photo documentary expedition in the world.

Fascination and high interest raised by the scientific and documentary material of this great imaging collection that is located at the “Stefan cel Mare” County Museum of Vaslui, require alternative procedures of image conservation and recovery which are today represented by digital archiving and post-processing.

Modalitățile de punere în valoare a imaginilor aflate în colecțiile muzeale sunt multiple. Din considerente de prezervare a originalelor se apelează la expunerea unor duplicate sau, mai nou, se utilizează imagini obținute prin utilizarea noilor tehnologii digitale.

Dacă în prezent, referitor la păstrarea și stocarea materialelor fotografice există mai multe păreri avizate în privința modului de conservare, se cunoaște faptul că reacțiile chimice care se petrec în interiorul emulsiilor fotografice și al suportul pe care acestea sunt depuse, fac parte din categoria celor ireversibile. S-a constatat astfel că modificările care au loc, constituie suma mai multor interacțiuni și sunt în directă concordanță cu structura materialului fotografic.

Privitor la planfilmele cu suport din sticlă există două metode ale căror eficiențe vor fi confirmate în timp. Metoda cea mai des întâlnită se referă la păstrarea materialelor în casetele originale și de regulă poziționate la orizontală. Și în cazul colecției imagistice „Emil Racoviță” această metodă a fost utilizată, în trecut. Datorită faptului că stocarea materialelor fotografice în cutii de carton nu este adecvată întrucât hârtia și cartonul emit peroxizi de hidrogen ce sunt nocivi pentru emulsii, s-a renunțat în prezent la această metodă. În acest caz s-a abordat metoda stocării materialelor pe

* Conservator, Muzeul Județean „Stefan cel Mare” Vaslui
<http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

verticală. Astfel, planfilmele fotografice puse în plicuri din materiale¹ cu pH neutru (mylar, poliester sau hârtie specială) sunt stocate pe verticală în sertare sau rastele cu dimensiuni specifice materialului conservat.

În cazul manevrării materialelor conservate, este necesară o perioadă de aclimatizare pentru prevenirea tensiunilor mecanice apărute între suportul din sticlă și emulsie. Astfel că egalizarea temperaturii și a umidității relative în cazul acestui tip de material, durează circa o zi. Cu toate acestea, mecanismul deteriorării materialelor fotografice continuă permanent.

Acest lucru presupune o atenție deosebită în aplicarea măsurilor de conservare preventivă mai ales în cazul materialelor fotografice de patrimoniu.

Drept urmare a acestor considerente, s-a impus la începutul anilor 90' conceptul de *arhivare digitală* care semnifică în fapt tot o modalitate de conservare de factură virtuală.

Utilizarea arhivării digitale își dovedește eficiența prin faptul că reprezintă un instrument de cercetare științifică concis și nu afectează originalul care altfel ar fi trebuit supus unei proceduri de manipulare. În afară de acesta, managementul eficient al resurselor, permite un acces rapid asupra informațiilor utile.

Prin procedeul de digitizare a informațiilor, datele de factură analogică sunt astfel captată sub formă unor fișiere digitale specifice calculatoarelor, cu ajutorul unui echipament caracteristic. La realizarea procedeului de digitizare este utilizat în principiu un computer, un program software dedicat și un echipament periferic pentru achiziția imaginii. În continuare, imaginile achiziționate sunt gestionate cu un program dedicat managementului bazelor de date cu imagini apoi fișierele electronice astfel obținute sunt stocate pe suporturi dedicate cum ar fi HDD-uri, CD-uri, DVD-uri sau servere dedicate.

Aceste suporturi dedicate arhivării digitale sunt apoi păstrate în incinte specifice sub auspiciile unui microclimat adecvat.

În procesul de arhivare digitală a colecției imagistice „Emil Racoviță” s-a utilizat ca echipamente hardware un computer echipat cu un procesor *Pentium® Dual CPU E 2180* cu frecvența de 2 Gh, cu o memorie RAM de 2 Gb, un harddisk de 500 Gb, placă grafică *ATI Radeon X1050*, un monitor LCD de 19” - *AOC LM 729* și un scanner *Epson Perfection V600 Photo*. Achiziția imaginilor s-a făcut cu ajutorul programelor software instalate în computer: *Microsoft Windows Xp SP3* ca sistem de operare iar pentru manipularea imaginii *Adobe PhotoShop CS3*.

Inițierea procesului de arhivare digitală presupune mai întâi realizarea unei proceduri de calibrare² a echipamentelor utilizate în vederea obținerii unor rezultate cu acuratețe ridicată.

Toate componentele periferice utilizate cum ar fi scannerul, monitorul sau imprimanta au un profil de culoare ICC specific, care implementat într-un sistem de management al culorii oferă rezultate predictibile. Toate componentele și programele

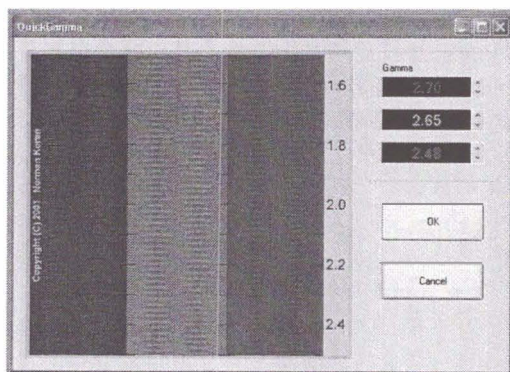
¹ HENDRIKS, B. Klaus – „*The Preservation and restoration of photographic materials in archives and libraries: A RAMP study with guideline*”. General Information Programme and UNISTST, UNESCO, Paris, 1984, p. 76-78

² Galer, Mark și Horvat, Les „*Imaginea Digitală*”, Editura Ad Libri, București, 2004, p. 87

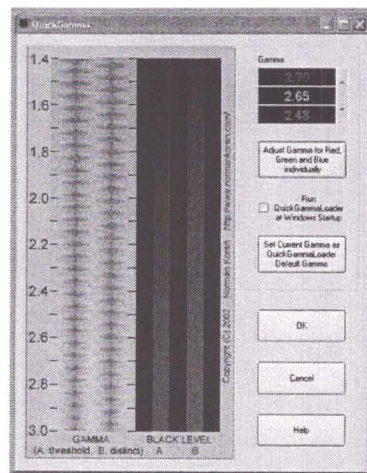
se calibrează într-o ordine prestabilită. Astfel, mai întâi se calibrează monitorul, apoi se configurează programul de procesare a imaginii, după care urmează calibrarea scannerului și a imprimantei.

De regulă calibrarea monitoarelor actuale LCD, se realizează mai dificil decât în cazul celor cu tub cinescop de tip CRT. Din acest considerent în cazul aplicațiilor profesionale de editare a imaginii monitoarele LCD uzuale sunt evitate.

În cazul colecției imagistice care trebuia achiziționată, toate imaginile sunt în alb-negru, în tonuri de gri. Astfel, pentru monitorul *AOC LM 729* de 19" s-a instalat software-ul driverul monitorului care conține și profilul ICC specific. În continuare, s-a utilizat un software specific de calibrare *Quick Gamma* care prin acțiunea sa asupra parametrilor plăcii grafice urmărește scăderea contrastului excesiv al monitoarelor de tip LCD și reglarea corectă a factorului gama precum și redarea cât mai veridică a culorilor. Acest program freeware este mai indicat în cazul monitoarelor LCD decât utilitarul *Adobe Gamma* care este realizat pentru reglajul monitoarelor CRT cu tuburi cinescop. Prin rularea programului de calibrare *Quick Gamma*, au fost stabilite ca valori optime pentru parametrii gamma Red – 2,70; Green – 2,65; Blue – 2,48.

Ferestrele de reglaj ale software-ului pentru calibrarea monitorului LCD, Quick Gamma

O importanță deosebită în obținerea culorilor predictibile o prezintă procedura de configurare a programului de procesare a imaginii *Adobe PhotoShop*, prin alegerea unui spațiu de lucru sau prin configurarea culorilor. În general, la previzualizarea imaginilor pe monitor se utilizează de regulă spațiul de culoare RGB, dar pentru imprimare este recomandat spațiul CYMK. Programul de procesare a imaginii *Adobe PhotoShop* oferă posibilitatea alegerii spațiilor de culoare specifice echipamentelor de printare, precum și zonei geografice din care face parte³ Specific imprimantelor cu cerneală uzuale, este că acestea dispun de un convertor de spațiu RGB în CYMK, motiv pentru care alegerea spațiului de lucru pentru acest tip de echipamente nu are un rol substanțial.

³ Galer, Mark și Horvat, Les, *Imagina Digitală*, Editura Ad Libri, București, 2004, p.95

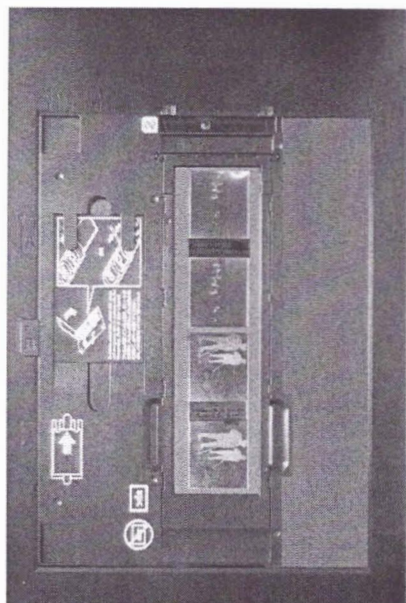
Alt echipament periferic care ar putea afecta reproductibilitatea culorilor, excluzând monitorul calibrat, este scannerul. Și acest periferic a trebuit calibrat pentru obținerea unor rezultate corecte și constante. La fel, ca și în cazul monitorului și scannerul dispune de un profil ICC specific care de regulă se găsește pe CD-ul cu programul de instalare. În alt fel, acest profil se mai poate obține prin utilizarea unor programe profesionale specializate cum ar fi *Monaco EZ Color* sau *Gretag Macbeth*. Acestea pachete software dispun și de accesorii externe pentru calibrarea perifericelor. După obținerea profilului ICC, acesta este salvat în directorul C:\WINDOWS\system32\COLOR.

La procedura de calibrare a scannerului mai întâi trebuie scanată o imagine cu setările prestabilite ale echipamentului utilizat. Apoi pentru a aplica profilul obținut în programul *Adobe PhotoShop*, deschidem imaginea scanată mai înainte și din meniul *Edit - Mode - Assign Profile*, se alege profilul dorit. În continuare, pentru a corecta imaginea conform profilului ICC se accesează în meniul *Edit - Mode - Convert to profile* și se alege spațiul RGB. Se continuă în caseta *Conversion options* de unde se alege *Intent - Perceptual* și la *Engine - Adobe ACE* sau *Microsoft ICM*, după care se validează alegerile făcute.

După efectuarea procedurilor de calibrare ale echipamentelor periferice se poate trece la achiziționarea imaginii în vederea arhivării digitale.

Scannerul *Epson Perfection V600 Photo* utilizat în procesul de achiziție al imaginilor este de concepție nouă în ce privește sistemul de iluminare cu diode LED și implementarea noii tehnologii *Digital ICE*. În afară de aceasta, senzorul și sistemul optic al scannerului au bune calități optice. Rezoluția optică nativă ajunge până la 4800 dpi, iar factorul de densitate optică al imaginii la valoarea de 3,5.

Avantajul introducerii sistemului de iluminare cu diode electro-luminiscente constă în eliminarea timpilor necesari încălzirii lămpii pentru a asigura o emisie luminoasă stabilă în spectrul vizibil. Astfel, timpul necesar pe ciclul de scanare scade și astfel se obține un randament mai bun din punct de vedere al repetitivității. Faptul că mulți utilizatori al acestui tip de periferic nu cunosc utilizarea unui program de procesare al imaginii a condus la introducerea unei tehnologii *Digital ICE (Digital Image Correction and Enhancement)*, care are drept scop înlăturarea defectelor vizibile – cum ar fi zgârieturile, punctele, petele și praful, de pe suprafața imaginii în cursul operației de scanare. Cu toate că are unele limitări și nu suferă comparație cu un procesor de imagine de talia *Adobe PhotoShop*-ului, tehnologia *Digital ICE* se dovedește eficientă în multe situații curente.

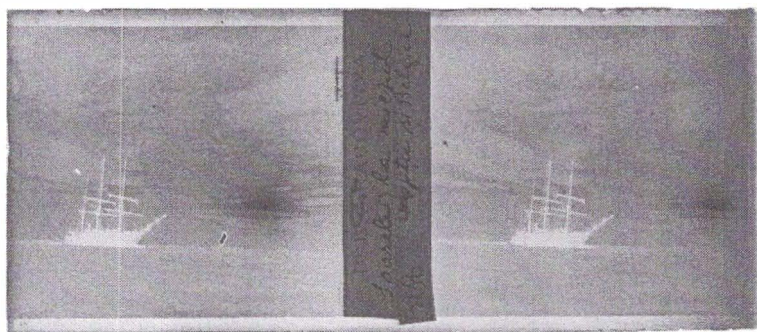
*Planfilmele negative
amplasate în ramă, pe
suprafața activă a scannerului*

La procedura de achiziționare a imaginilor nu s-a utilizat tehnologia *Digital ICE* întrucât există posibilitatea introducerii unor distorsiuni în câmpul imaginii care nu sunt compatibile cu percepțiile arhivării digitale. Toate materialele scanate în vederea arhivării trebuie înmagazinate nativ fără a se opera vreo modificare asupra lor.

În principiu, procedeul de achiziție al imaginii digitale constă în parcurgerea câtorva etape specifice. Așadar, pe suprafața activă a scannerului se poziționează planfilmul cu suprafața emulsiei îndreptată în jos către suportul transparent din sticlă. Scannerul utilizat - *Epson Perfection V600 Photo* are posibilitatea achiziționării mai multor tipuri de imagini și în cazul suportului transparent are opțiunea scanării filmului lat cu suprafața expunerii de 6x6 cm sau 6x9 cm. Suprafața maximă activă pentru acest tip de suport transparent este de 242,3x68mm. În acest mod în cursul unei operații de scanare am avut posibilitatea scanării a două planfilme simultan la o singură trecere a suportului optic de citire. Practic, după poziționarea planfilmului pe suprafața de scanare, s-a început procedura de achiziție cu ajutorul programului *Adobe PhotoShop*, unde din meniul *File* s-a accesat *Import - Epson Perfection* și s-a deschis fereastra de dialog a scannerului care are meniul ferestrei de dialog personalizat în limba română. Aici s-a selectat mai întâi tipul documentului scanat - *Film* unde s-a lăsat activată opțiunea *Film pozitiv*. În mod uzual la scanarea unui film dacă este specificat tipul acestuia de negativ, scannerul inversează automat în pozitiv imaginea.

Pentru păstrarea acurateții tonale a documentului scanat în timpul arhivării digitale s-a păstrat setarea *Film pozitiv* iar scannerul nu a mai efectuat nici o inversare a imaginii în pozitiv. În continuare, din fereastra de dialog la opțiunea *Tip imagine* s-a selectat adâncimea de culoare *Color 48 biti*, chiar dacă imaginile scanate sunt realizate în tehnica alb/negru. Aplicarea acestei setări oferă rezultate bune și predictibile în ce privește calitatea imaginii sub aspectul acurateții și a gamei tonale.

Pentru obținerea unor rezultate adecvate cerințelor curente ale arhivării digitale s-a ales o rezoluție nativă de scanare de 4800 dpi, suficientă conform standardelor actuale. Ceilalți parametri din fereastra de dialog cum ar fi *Unsharp Mask*, *Reducere granulație*, *Restaurare culori*, *Corecție lumină de fundal*, *Eliminare praf* și *Digital ICE Technology* nu au fost selectate pentru a nu altera obținerea rezultatelor comparativ cu starea reală a planfilmelor scanate.

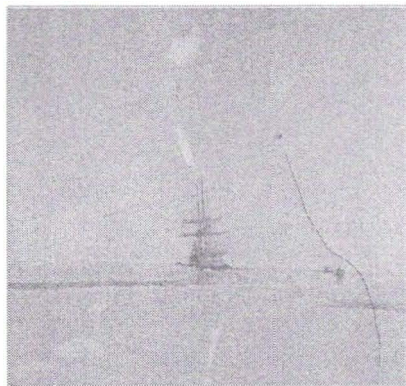

Imagine obținută după scanarea unui plan film negativ. Se observă afectarea în timp a emulsiei fotografice de către agenții oxidanți, în special partea dreapta. În afară de acestea, mai sunt vizibile și alte defecte precum pete, puncte și zgârieturi ce vor putea fi înlăturate la o ulterioară post-procesare a imaginii.

După achiziția imaginii, aceasta a fost salvată sub forma unui fișier nativ *Adobe PhotoShop* - PSD, care este de tipul fără compresie cu pierderi minime în privința calității.

În procedura de arhivare digitală imaginile sunt stocate fără a fi prelucrate, iar post-procesarea lor se face dacă este necesar pe o copie a fișierului original.

Astfel că după achiziționarea imaginii cu ajutorul echipamentului periferic, pentru expunerea acesteia în vederea examinării, se apelează la o procedură de restaurare virtuală – în terminologia curentă, ce presupune operații de postprocesare care au drept scop îmbunătățirii calității imaginii scanate prin readucerea parametrilor densității optice la starea lor inițială. Evident, că în vederea aplicării acestor operațiuni trebuie cunoscută estimativ și perioada când a fost fabricat precum și calitățile sensitometrice ale emulsiei materialului fotografic. Aceste caracteristici ajută de regulă la realizarea unei echilibrări tonale cât mai apropiată de cea originală și specifică emulsiei fotografice în cauză. Operațiunile de post-procesarea a imaginii se rezumă de regulă la corecții minime de luminozitate, contrast, uniformizarea gamei tonale și la înlăturarea defecțiunilor de tipul firelor de praf, a punctelor, a petelor sau a zgârieturilor observate.

Imagine înainte și după postprocesare. Îmbunătățirea calității imaginii se obține în urma înlăturării defectelor apărute pe emulsie cum ar fi petele, punctele, zgârieturile și prin echilibrarea gamei tonale. Odată cu trecerea timpului în emulsia fotografică au loc procese chimice ireversibile care afectează în special contrastul și gradul de transparență al negativului.

În cazul înlăturării defecțiunilor de tipul firelor de praf sau a zgârieturilor programul *Adobe PhotoShop* oferă cel puțin două opțiuni. O primă opțiune ar fi prin accesarea din meniul *Filters – Noise – Dust and Scratches*. Altă procedură mai laborioasă, se poate realiza prin utilizarea instrumentelor *Clone Stamp* sau *Healing Brush*. Se preferă această ultimă metodă întrucât prezintă o mai mare acuratețe în cazul evidențierii detaliilor fine. Mai întâi, se procedează la ajustarea nivelelelor din meniul *Image – Adjustments – Levels* prin poziționarea cursorilor de negru și alb, în așa fel încât imaginea să prezinte o histogramă cât mai echilibrată și o pierdere minimă a detaliilor. În unele cazuri este de preferat utilizarea pipetelor din aceeași fereastră de dialog.

După realizarea echilibrării tonale prin ajustarea nivelelor se continuă cu înlăturarea din imagine a defectelor observate de tipul punctelor, petelor sau zgârieturilor. Pentru mai mare acuratețe a lucrului, la înlăturarea defectelor se este de preferat utilizarea unei tablete grafice. Prin accesarea instrumentului *Healing Brush*, acesta preia din textura alăturată locației în care se face modificarea imaginii iar în urma corecției această prezintă o textură aparent naturală. Unele dintre porțiunile imaginilor, în special zonele umbrite și foarte luminoase, pentru evidențierea detaliilor se corectază cu instrumentele *Dodge* și *Burn*.

Toate imaginile astfel corectate se salvează într-un format de fișier de tip PSD și cu un spațiu de culoare CYMK, specific operațiunilor de imprimare.

Bibliografie

- ADOBE SYSTEMS INCORPORATED, - „*Utilizarea Adobe® Photoshop® CS4 pentru Windows® și Mac OS*”, 345 Park Avenue, San Jose, California 95110, USA
- BEJENARU, Matei, 2006 – „*Bazele fotografiei*”, Edit. ARTES, Iași
- GALER, Mark și HORVAT, Les – „*Imaginea Digitală*”, Ad Libri, București, 2004
- GÖPEL, Norbert, 1978 – „*Developarea materialului alb - negru*”, Edit. Tehnică, București
- GRIGORAȘ, Florin – „*Procesarea computerizată a imaginii. Fundamente. Programe de aplicație*”, ARTES, Iași, 2002
- HAZEN, Dan; HORRELL, Jeffrey; MERRILL-OLDHAM, Jan „*Selecting Research Collections for Digitization*”, Council on Library and Information Resources, 1998
- HENDRIKS, B. Klaus – „*The Preservation and restoration of photographic materials in archives and libraries: A RAMP study with guideline*”, General Information Programme and UNISTST, UNESCO, Paris, 1984
- KENNY, R. Anne; RIEGER, Y. Oya – „*Using Kodak Photo CD Technology for Preservation and Access*”, Cornell University Library’s Department of Preservation and Conservation, 1998
- LEYSHON, E. William, 2001 – „*Photographs from the 19th Century - A Process Identificaron Guide*”, Sharlot Hall Museum Archives Prescott Public Library, Prescott, Arizona
- NEWHALL, Beaumont, 1994 – „*History of Photography*”, The Museum of Modern Art, New York
- PIVNICERU, Constantin și MIOC, Monica, 1974 – *Rețetar pentru laboratorul foto-film*, Edit. Tehnică, București
- WEAVER, Gawin, 2008 – „*A Guide to fiber – base Gelatin Silver Print Condition and Deterioration*”, Advanced Residency Progam in Photograph Conservation, George Eastman House, International Museum of Photography and Film, Image Permanence Institute, Rochester Institute of Technology

ICOANA PE STICLĂ ÎN ROMÂNIA

Iulian Silviu Crăciun*

Cuvinte cheie: icoana pe sticlă, colecție, conservare, spiritualitate

Keywords: , collection, conservation, spirituality

Abstract:

Glass icon to be seen in the space for which it was originally conceived, it was the traditional home and village church.

Expresivitatea, remarcabilele însușiri plastice, încărcătura lor sufletească, conferă icoanelor pe sticlă românești o poziție particulară în contextul picturii pe sticlă din centrul Europei. Apariția icoanelor, mai ales a celor transilvănene, a fost condiționată de evoluția picturii pe sticlă ca îndeletnicire cunoscută aproape tuturor regiunilor muntoase din centrul Europei. Din punct de vedere etnografic, icoana pe sticlă, mai precis icoana pictată pe dosul sticlei, este o categorie a artei populare, un "gen al artei populare practicat aproape exclusiv în Transilvania și care trebuie pus în legătură cu unele influențe venite din Europa centrală, pe filiera Bavaria – Austria – Boemia, în cursul sec. XVII și XVIII, precum și cu meșteșugul ceramicii, dar și al sticlei, adus de habani, o sectă religioasă originară din Boemia, venită și stabilită în Transilvania, în părțile Albei mai ales, cam în aceeași epocă"¹ Din punct de vedere tematic, icoana pe sticlă asociază uneori reprezentărilor religioase elemente laice legate de viața și preocupările țărănești, precum și unele inspirate din folclorul local. De asemenea, elementele orientale și occidentale se împletesc într-o sinteză originală²

Icoana pe sticlă trebuie privită în spațiul pentru care a fost ea concepută inițial, acesta fiind atât casa tradițională, cât și biserica din sat.

Picturile pe sticlă au ocupat un loc de onoare în casele țăranilor care le considerau intermediari între viața pământească și cea eternă din rai. Picturile pe sticlă înșirate în cameră erau pentru țăranul analfabet o importantă Carte Sfântă. La loc de cinste erau icoana Maicii Domnului cu Pruncul, cea a Mântuitorului: Pantocrator sau cu vița, Sfânta Treime, sfinți protectori precum Sfântul Nicolae, ocrotitorul familiei, Sfântul Gheorghe – al pământului, Sfântul Ilie – al recoltei, Sfântul Dumitru – al păstoritului, Sfântul Haralambie, apărător de boală ș.a.; deci aceste icoane nu pot avea o existență autonomă în afara contextului lor. Și fie că este vorba despre țăranii din Transilvania, Moldova, Țara Românească sau despre țăranii din Europa Centrală, din secolul XVIII și până în prima jumătate a sec. XX, icoanele acestea pe sticlă au avut un rol bine definit.

* Profesor, Grupul Școlar Industrial „Ștefan Procopiu” Vaslui

¹ Stoica G., Petrescu P., *Dicționar de artă populară*, București, 1997, p. 46.

² *Ibidem*, p. 46.

Dacă valoarea artistică și importanța icoanelor pe sticlă ca document etnografic sunt astăzi unanim recunoscute (cucerind aprecieri nu numai din partea specialiștilor), în schimb asupra datelor despre originea lor, despre creatorii lor și despre semnificația temelor reprezentate există astăzi informații destul de vagi, chiar și în rândurile acelor care le țin la loc de cinste pe pereții locuinței. În continuare, ne-am propus o analiză a icoanei pe sticlă insistând, cum era și normal asupra icoanelor din Transilvania. Vom prezenta, de asemenea și icoana pe sticlă din Moldova și Țara Românească iar, în final, vom avea în vedere modul în care icoana pe sticlă a circulat în cele trei provincii istorice românești insistând pe rolul ei de coagulant al spiritualității creștine românești.

TRANSILVANIA

Marea epocă a picturii românești pe sticlă începe pe la mijlocul secolului al XIX-lea când, în câteva regiuni ale Transilvaniei, se ridică individualități și talente puternice, care se dispensează de fidelitatea față de isvod, de rigoarea canoanelor, ca și de orice influență străină, creând o artă autentic românească, inspirată din tezaurul folclorului nostru. Bucurându-se de faimă și lucrând icoane la comandă pentru satele din împrejurimi, meșterii cunoscuți și-au semnat adesea lucrările, datându-le aproape pe toate.

Făcând o scurtă analiză a repartiției geografice a localităților în care s-a pictat icoane pe sticlă se observă, fără probleme, că principalele centre de pictură se află în Transilvania. În continuare ne-am propus să analizăm pictura icoanelor pe sticlă având în vedere cele mai importante centre de realizare a acestora³

Nicula

Primul centru avut în vedere este Nicula, locul de apariție a icoanei pe sticlă. Mănăstirea Nicula este cunoscută ca unul dintre cele mai vechi așezăminte monahale din spațiul românesc datorită icoanei făcătoare de minuni. Prima mărturie istorică, ce atestă așezarea monahală, este legată de prezența unei biserici de lemn, stil maramureșean, cu hramul "Sfânta Treime", datata 1552. Între 1712-1714 biserica se reînnoiește dar va cădea prada unui incendiu în 1973. În 1659 este nu numai chinovie monahală, ci și școală împărătească unde învățau copiii din statele din jurul mănăstirii, călugărilor revenindu-le și misiunea de dascăli. Începând cu 15 februarie 1699, Nicula iese din anonimat, devenind unul dintre celebrele locuri alese de Maica Domnului. Icoana ei pictată de preotul ortodox Luca din Iclod în anul 1681, avea să plângă timp de 26 de zile, ca o prevestire a tristelor evenimente ce urmau să aibă loc în jurul anului 1700, atât pentru viața monahală, cât mai ales, pentru întreaga Ortodoxie românească din Transilvania. Din acest moment, Maica Domnului va deveni nădejdea izbăvirii din

³ Dancu, D., *op. cit.*, p. 68.

robie, boli și nevoi; credincioșii obișnuindu-se a veni în pelerinaj, an de an, pe jos, cu prapuri, cântând.

În ce privește originea icoanei pe sticlă la Nicula, în context, se poate vorbi, mai ales, despre o origine simbolică a iconografiei populare transilvănene: icoana minunată a Maicii Domnului de la Nicula. Această icoană, realizare a preotului pictor Luca din Iclod în anul 1681 și donată bisericii române din sat de către Ioan Cupșa, a lăcrimat în anul 1699⁴, evenimentul generând tradiția marilor pelerinaje anuale de „Sântămărie”

Privitor la originea tehnică a icoanelor pe sticlă de la Nicula, Ion Apostol Popescu afirmă că niculenii au luat contact cu arta picturii pe sticlă, așa cum se practica ea în unele zone din Europa Centrală, acasă la ei (cu ocazia pelerinajelor la mănăstire) și că existența picturii pe sticlă la unele popoare apusene va fi constituit un stimul în apariția și dezvoltarea acestei arte la Nicula, dar numai atât⁵ Cornel Irime și Marcela Focșa pun în legătură originea icoanei pe sticlă românești cu alte spații geografice, precum Boemia și Austria⁶ Soții Juliana și Dumitru Dancu avansează în demonstrarea acestei ipoteze, susținând că tehnica acestei picturi a venit la Nicula dinspre regiunile răsăritene ale Europei Centrale, din Austria (ex. centrul de la Sandl), prin Boemia și Slovacia⁷ În esență, pictura pe sticlă din Transilvania își are începuturile în decursul sec. XVIII și, cu deosebiri specifice, „aparține fenomenului respectiv central-european” Dar, din punct de vedere tehnic (și artistic), în vreme ce în Europa Centrală creația este industrială, în Transilvania este o creație mai ales individuală, cu specific național și în care totuși un loc important îl ocupă iconografia ortodoxă de tradiție bizantină.

O altă distincție care se impune este că, în vreme ce în Europa centrală pictura pe sticlă (de fapt „pe dosul sticlei” – *hinterglasmalerei*) are atât subiecte religioase cât și laice, în Transilvania este aproape exclusiv religioasă⁸

Cât privește influența tradiției bizantine și post-bizantine, aceasta s-a manifestat dinspre icoana rusă prin Moldova, dinspre Muntele Athos și important, dinspre iconografia de tradiție bizantină a Țării Românești⁹ Un exemplu este acela al Judecâții de Apoi realizată de către Matei Țimforea după o xilogravură atonită. De asemenea, Dancu exemplifică și xilogravuri de Hăjdate care au stat la baza unor icoane pe sticlă atât de Nicula cât și aparținând unor alte centre de pictură pe sticlă ale Transilvaniei.

Faima Niculei este legata de așa-zisul "miracol" de la Nicula din 1699 când, o icoană a Sf. Maria "Maica Domnului Indrumătoarea" aflată în patrimoniul mănăstirii de la Nicula, ar fi lăcrimat, subiect transpus pe sticlă încă de atunci de unii dintre țărani zugravi și comercializat pelerinilor doritori să se închine acestei icoane¹⁰

⁴ Cobzaru, D., *Nicula. Monografia Mănăstirii „Adormirea Maicii Domnului”* Nicula, 1998, p. 37-38.

⁵ Popescu, I. A., *Arta icoanelor pe sticlă de la Nicula*, București, 1969, p. 36.

⁶ Irime, C. și Focșa, M., *Icoane pe sticlă*, București, 1969, p. 5.

⁷ Dancu, D., Dancu, J., *Pictura țărănească pe sticlă*, București, 1975, p. 13.

⁸ *Ibidem*, p. 14.

⁹ *Ibidem*, p. 22.

¹⁰ *Idem*, *Icoana pe sticlă din România*, p. 71.

Arta meșterilor din acest centru este caracterizată printr-un desen naiv¹¹, dar foarte sugestiv și printr-o compoziție simplă și clară, în care libertatea față de anatomie și legile perspectivei, raportate la idealul de frumusețe al epocii, întăresc primitivismul acestor fermecătoare realizări.

Coloritul icoanelor vechi de la Nicula este particularizat prin tonuri subtile de roz, roz-mov și verde-oliv, armonizate cu brun, galben-ocru și albastru¹². Culorile sunt dispuse în pete mari iar tonurile mai închise ale fondului susțin verdele și roșul veșmintelor personajelor.

Negrul se prepara din negru de fum frecat cu clei și cu alcool, amestecându-se de obicei și cu puțin gălbenuș de ou. Celelalte culori se frecau îndeosebi cu ulei, iar pentru a se usca mai repede, în momentul în care urma să se aștearnă pe sticlă, se adăuga puțină terebentină și acetat de plumb.

Temele avute în vedere la Nicula sunt exclusiv religioase, dar cu referiri și la aspecte inspirate din viața de toate zilele (chenare geometrice, elemente de arhitectură, motive florale s.a.), toate de un efect decorativ încântător. În alegerea lor se reflectă într-o bună măsură condițiile locale istorice, mentalitatea și modul de viață specifice ale țăranilor români.

Cea mai veche icoană datată cunoscută din Nicula este din anul 1802 și aparține Muzeului etnografic al Transilvaniei din Cluj.

Icoanele se zugrăveau după modele (izvoade), tehnica de lucru fiind – în general – unitară. Modelele erau decalcuri pe hârtie făcute cu creionul sau cu o culoare după icoane mai vechi și deseori după litografiile și xilografuri. Se trăgeau mai întâi contururile în culoare neagră și albă, cu pensula sau condei. Se trecea apoi la inscripțiile cu litere chirilice, latine sau, mai rar, grecești. La multe icoane se observă greșeli în inscripții, datorită faptului că mulți iconari – în special cei din Nicula – nu erau cunoscători de carte. După contururi și inscripții se făcea "umplutura" iar apoi se ungea totul cu terebentină. Bronzul sau aurul în foițe se folosea pentru aureolele sfinților sau chiar pentru fondul unor icoane.

Icoanele pe sticlă erau încadrate în rame de lemn de brad și numai rareori de lemn de fag sau stejar, colorate de obicei în acord cu cromatica icoanei. Între sticlă și spatele de lemn al ramei se punea de multe ori hârtie pentru a proteja stratul pictural, adeseori hârtie argintie care constituia și fondul icoanei.

Tehnica icoanelor pe sticlă arată marea simplitate a mijloacelor de care s-au servit acești zugravi țărani, asemănătoare cu acelea ale olarilor sau cu cele întrebuițate pentru încondeiat ouăle, fapt ce pune și mai mult în evidență talentul, simțul artistic al meșterilor țărani care au trudit aceste picturi.

În clădirea chiliilor, zidită între 1913 și 1920, acoperită cu tablă de zinc, care cuprinde și un paraclis și hramul "Buna Vestire" pentru slujbele de iarnă, există și un muzeu. Muzeul mănăstirii este înzestrat cu o bogată colecție de icoane pe sticlă de la Nicula, Făgăraș, Scheii Brașovului, Săliște, Valea Sebeșului. Dar cuprinde și icoane pe lemn maramureșene, de pe Someș sau de prin alte locuri, din secolele XVI-XVIII.

¹¹ *Ibidem*, p. 81.

¹² *Ibidem*, p. 90.

Icoanelor li se adaugă Cazania lui Varlaam de la 1643, Biblia de la 1795 a lui Ioan Bob, Antolohion de la 1773 etc. Atelierul de icoane pe sticlă, prin care Mănăstirea Nicula duce mai departe prestigiul tradiției românești al picturii icoanelor pe sticlă, face ca icoanele de aici să fie apreciate și astăzi în țară dar și în străinătate.

Cu vocabularul ei redus, cu maniera primitivă, care nu cunoaște perspectiva, tridimensionalitatea și anatomia, cu stilul narativ ce suprapune planurile și redă timpul spațial, cu decorul naiv și culoarea fascinantă, cu libertățile numeroase care împing fantezia spre neverosimil, cu compoziția organizată după bunul plac al creatorului și, în sfârșit, cu exagerările ei generoase, arta zugravilor țărani români din Nicula este expresia spiritului popular și a simțului artistic care-l definesc pe meșterul iconar.

Valea Sebeșului

O altă zonă în care s-a remarcat, în mod deosebit, este Valea Sebeșului. Pe râul Sebeș, în sus, se înșiră câteva centre de iconari la mică distanță unul de altul: Lancrăm, Sebeșel, Săsciori, Laz, Căpâlna și, ceva mai spre est de Sebeșel, Răhău. Aceste așezări sunt continuatoarele unei străvechi civilizații autohtone.

Lancrăm

Cea mai veche tradiție în practicarea picturii pe sticlă din această zonă o aflăm în satul Lancrăm, unde câțiva boieri pribegi din Țara Românească (familiile, Buzescu, Golescu și Băleanu) au întemeiat înainte de 1562, o mănăstire, părăsită mai târziu. Existența mănăstirii este de mare însemnătate întrucât prin ea s-au adus în arta acestui ținut formele stilistice și iconografice răspândite la sud de Carpați. Biserica din Lancrăm, care adăpostește o mică, dar prețioasă colecție de icoane, a fost clădită în secolul al XVIII-lea. Aici au slujit Isodor Blaga, tatăl lui Lucian Blaga, și Simion Blaga, bunicul său, toți trei odihnindu-se acum în livada cimitirului din jurul bisericii. La trei pași de crucea lui Lucian Blaga, se înalță crucea unuia dintre iconarii familiei Kostea care, înaintea poetului, a făcut cunoscut numele satului. De la Ioan Kostea se păstrează icoane în biserică. Cele mai vechi și, totodată cele mai prețioase icoane ale bisericii din Lancrăm, aparțin mijlocului secolului al XVIII-lea.

Cine sunt acești zugravi, cine este întemeietorul școlii de iconari de aici și întemeietorul dinastiei de zugravi Costea? Bibliografia de specialitate referitoare la iconarii din Lancrăm nu formulează o opinie clară asupra succesiunii genealogice, a relațiilor exacte dintre zugravii activi aici. Informațiile din aceste studii au la bază tradiția orală, lucrările acestora semnate și datate și, bineînțeles, asemănările stilistice. În studiile apărute începând din 1940 și până astăzi, genealogia acestor zugravi de icoane a rămas nelămurită. Apelând la o sursă arhivistică, Registrele Ortodoxe din Lancrăm, s-a încercat o lămurire a acestei "succesiuni" artistice. Lipsa unor elemente sigure – nicăieri în Protocoale numele familiei Costea nu este asociat cu acela de "zugrav"¹³ - face ca încercarea noastră să fie și ea incompletă, să fie limitată în unele puncte doar la "discuții" asupra identității unor iconari, sau să confirme ori infirme

¹³ Purcar, I., *Rectificări asupra cronologiei zugravilor din Laz (judetul Alba)*, în „Apulum”, nr. XXXIV, 1998, p. 621-628.

datele cronologice ale altora. Într-un studiu publicat în anul 1941, Gheorghe Pavelescu prezenta centrul de pictură Lancrăm ca fiind un centru foarte vechi. Aici, Nicolae Zugravul a pictat o "Adormire a Precistei"; icoana lui Nicolae era cea mai veche icoană pe sticlă din Ardeal cunoscută până atunci. Alți zugravi din Lancrăm amintiți de Gheorghe Pavelescu sunt Ion Costea și Ilie Costea. Cel mai talentat și mai fecund zugrav din familia Costea este considerat Ilie, care lucra cu mâna liberă, fără modele. În familia Costea s-a pictat cel puțin 150 de ani. În acest timp, cele trei generații au continuat și perfecționat fiecare tradiția și aptitudinile artistice.

V. V. Niculescu, într-un studiu din 1957, îi menționează și el printre alți zugravi ce au ridicat iconografia pe sticlă pe treptele artei adevărate și pe Ion Costea și pe Ilie Costea din Lancrăm¹⁴

Ștefan Meteș¹⁵ stabilește în 1963 genealogia zugravilor din Lancrăm, punându-l în fruntea acestuia pe "Nicolae Zugravul" cel care semnează în 1787 icoana "Adormirea Maicii Precistii". Urmașul lui Nicolae este Ion, de la care s-a păstrat o icoană datată 1841 și 1850. Ion a avut doi copii, pe Nicolae Costea, care nu a pictat icoane, și pe Ilie, născut în 1841, mort în 1921.

Cornel Irimie și Marcela Focșa¹⁶ menționează câteva icoane vechi, semnate și datate, păstrate în biserica din Lancrăm; printre ele se află și icoana lui Ion Costea din 1841, cu reprezentarea lui Iisus Hristos și o alta, "Adormirea Maicii Domnului", lucrată în 1877 de Ilie Costea, ultimul descendent al unei familii de zugravi.

Ion Mușlea¹⁷ considera, de asemenea, că "Nicolae Zugrav" semnat în 1878 pe icoana "Adormirea Precistii" este cel dintâi pictor din familia Costea.

În capitolul referitor la *Pictura populară din Arta populară românească*, Cornel Irimie reia informațiile oferite de Gheorghe Pavelescu asupra familiei de zugravi Costea, care a dezvoltat acest meșteșug în trei generații¹⁸

Romul Grecu consideră că în Lancrăm au fost cinci iconari, membri ai aceleiași familii Costea. Primul iconar al familiei Costea este Nicolae Zugravul (Costea) ce apare la 1787 cu icoana "Adormirea Precistii". Al doilea iconar, Ion Costea, semnează la 1841 o icoană cu Iisus Hristos. Ion are doi fii: pe Nicolae Costea și pe Ilie Costea (1841- 1921). Un alt zugrav, descoperit de Gheorghe Pavelescu este Ion Costea, născut în 1891, nepot sau rudă a lui Ion Costea de la 1841 care, deși n-a zugrăvit niciodată icoane pe sticlă, a lăsat totuși 50 de tablouri cu subiecte religioase și laice¹⁹

¹⁴ Niculescu, V. V., *Contribuții la cunoașterea icoanelor pe sticlă și a xilogravurilor țărănilor români din Transilvania*, în „Studii și Cercetări de Istoria Artei”, nr. 3-4, București, 1957, p. 312.

¹⁵ Meteș, Ș., *Zugravii și icoanele pe hârtie (xilogravuri, stampe și sticlă din Transilvania)*, în *Biserica Ortodoxă Română*, nr. 7-8, București, 1964, p. 750; Ștefan Meteș afirmă că preia informațiile referitoare la iconarii din Lancrăm de la Gheorghe Pavelescu, dar acesta nu-l numește pe autorul icoanei de la 1787 Nicolae Costea, ci "Nicolae Zugravul".

¹⁶ Irimie, C., Marcela Focșa, *Icoane pe sticlă*, București, 1964, p. 24.

¹⁷ Mușlea, I., *Icoanele pe sticlă și xilogravurile țărănilor români din Transilvania*, București, 1995, descrierea icoanei de la p. 50 și reproducerea acesteia (D 8).

¹⁸ Irimie, C., *Pictura populară*, în *Arta populară românească*, București, 1969, p. 574.

¹⁹ Grecu, R., *Fenomenul picturii pe sticlă în Țara Sebeșului*, în *Mitropolia Ardealului*, nr. 1-2, ianuarie-februarie, Sibiu, 1975, p. 76.

Iuliana și Dumitru Dancu pun în discuție apartenența lui Nicolae Zugravul la familia Costea. Nici un Nicolae Costea nu e menționat în Registrul morților bisericii din Lan crâm, numele familiei Costea nu este atașat prenumelui său, iar stilul icoanelor sale nu are nimic în comun cu cel al familiei Costea²⁰ Aceiași autori menționează, în capitolul consacrat centrului Lan crâm, două icoane, o "Sf. Troiță", semnată Petru zugrav, în 1795 și "Sf. Nicolae", icoană atribuită acestuia²¹ Pe mobilierul reprezentat în icoanele lui Petru apare un chenar aidoma aceluia care împodobește ramele icoanelor zugravului Nicolae din biserica Lan crâmului - romburi înscrise în benzi zigzagate, mărginite de un șnur perlat alb. Icoana "Sf. Troiță" este considerată de Iuliana și Dumitru Dancu o mică capodoperă, datorată unui mare meșter²²

Între iconarii familiei Costea, sigur aparținând acestuia este Ioan Costea, zugrav a cărui semnătură apare pe o icoană reprezentându-l pe "Iisus învățător", datată 1841²³ Tivul odâjdiilor prezintă motivul de pe ramele icoanelor zugravului Nicolae²⁴ Lui Ioan Costea îi mai sunt atribuite alte trei icoane datate 1835, 1836 și 1831, martie 14. Fiul lui Ioan, Ilie Costea, pictează și el icoane, o "Adormire a Maicii Domnului" datată 1877 s-a aflat în biserica din Lan crâm²⁵ Arborele genealogic publicat de Ștefan Meteș în 1964 este modificat de cercetătorii Dancu pe baza informațiilor orale oferite de ultimii descendenți ai familiei Costea. Întemeietorul familiei de zugravi este considerat Ioan Costea. Nu este menționat anul nașterii acestui zugrav, nici anul morții. Crucea găsită în cimitirul din Lan crâm nu are completate aceste date, iar rudele acestuia, găsite de Iuliana și Dumitru Dancu, nu le cunoșteau. Urmașul lui Ioan Costea este Ilie, născut în 1835, mort în ianuarie 1921. Ilie a avut patru copii: Petru, Ioan, Nicolae și Elisabeta²⁶

Într-un studiu dedicat zugravilor din secolele XVIII și XIX, G. M. Hărdălău realizează un catalog al activității acestora în județul Alba. Doi zugravi deosebit de înzestrați care au pictat pe sticlă și lemn sunt considerați Nicolae din Lan crâm, atestat pentru prima dată în anul 1787, și Petru zugravul care semnează la 1795 o "Sf. Treime" identificată la Galda de Jos. Tot lui Petru, G. M. Hărdălău îi atribuie patru icoane împărătești lucrate probabil în ultimul sfert al secolului, identificate în vechea biserică din Daia Română²⁷

Identitatea lui Petru nu este deloc clară. Pe baza unor asemănări stilistice s-a presupus o posibilă identificare a acestui Petru zugrav de icoane pe sticlă cu Petru zugravul din Topârcea, autorul unei picturi murale din biserica din acest sat (Topârcea,

²⁰ Dancu, D., Dancu, J., *op.cit.*, p. 90.

²¹ *Ibidem*, p. 90.

²² *Ibidem*, p. 92.

²³ *Ibidem*, p. 91.

²⁴ *Ibidem*, p. 92.

²⁵ Astăzi în biserica din Lan crâm nu mai există nici o icoană a acestor zugravi. Majoritatea lor au fost donate Episcopiei Ortodoxe de Alba Iulia.

²⁶ Dancu, D., Dancu, J., *op.cit.*, p. 92.

²⁷ Hărdălău, G. M., *Zugravii din secolul al XVIII-lea și al XIX-lea în județul Alba*, în *Apulum*, nr. XVII, Alba Iulia, 1981, p. 403, din cele 4 icoane de la Daia Română doar una este semnată "Petru Zugrav", o "Bună vesteire".

județul Sibiu)²⁸ Referitor la Ioan Costea, G. M. Hărdălău a descoperit o icoană aparținând celui ce a fost "faima" acestui centru, o "Punere în mormânt" datată 1823. Pentru prima dată, în inscripția cuprinzând semnătura și data, zugravul își menționează numele locului de baștină, adică satul Lancrăm²⁹

Caracteristice pentru centrul din Lancrăm sunt și iconițele desenate în peniță, cu linii subțiri, de grosime egală, având un colorit aparte și mereu aceeași paletă: fond alb sau alb și parțial bleu-cobalt, veșminte roșu-sângeriu și verde acid, multă foiță de aur, un accent negru închipuind părul personajelor. Elementul floral se reclamă încă de la primele icoane ale centrului, simplificându-se cu timpul într-un chenar dublu: un motiv ornamental din semicercuri sau flori cu petale roșii sau verzi pe fondul alb, iar în interior un alt chenar pe fond de aur, mărginit de linii verzi sau roșii³⁰

Rahău, Miercurea, Săsciori, Căpâlna

La Rahău, primul pictor pe sticlă, a fost Simeon Bâscă Ciortan (1746-1826), cel care avea să descopere în satul lui un tânăr băiat de țăran talentat pe care-l va trimite să studieze la Academia din Viena și care avea să devină primul pictor academic din Transilvania: Ioann Constande³¹. În Miercurea este cunoscut, la sfârșitul secolului al XIX-lea, pictorul rus Osip Radoff. În Săsciori, lângă Laz, lucrează în 1867 Gheorghe Raica, iar în Căpâlna, Ioan Moga, reprezentat cu două icoane împărătești în biserica sin Săsciori, date 1854³²

Laz

Prin cercetările întreprinse și asupra icoanelor centrului Laz de către Gheorghe Pavelescu, Vasile V. Niculescu, Iuliana și Dumitru Dancu, Gelu M. Hărdălău și Doina Hopârtean, s-au putut stabili caracteristicile proprii acestui centru. Mai mult chiar, Iuliana și Dumitru Dancu, au surprins chiar trei perioade de evoluție stilistică a acestui centru³³

Astfel, primei perioade îi aparțin zugravii Savu și Simion Poienaru (sfârșitul secolului al XVIII-lea - prima jumătate a secolului al XIX-lea) și îi este caracteristică pictura de tradiție bizantină, inspirată din icoanele pe lemn, în care se respectă întocmai prescripțiile erminiilor. Iconarii excelează acum în realizarea unor portrete hieratice de sfinți, proiectate mai mult pe fonduri albe, uneori vernil sau bleu-gri. Spre sfârșitul perioadei își fac apariția ramurile înflorite.

Perioadei a doua (a doua jumătate a secolului al XIX-lea, începutul secolului al XX-lea), îi aparțin zugravii Ilie și Partenie Poienaru; este perioada picturii miniaturale, inspirată din ilustrația de carte. Acum iconarii încep să se îndepărteze de la caracterul hieratic în reprezentarea personajelor. Intervine chiar și în această perioadă un procent de contribuție personală în compunerea scenelor, care rămân

²⁸ Porumb, M., *Dicționar de pictură veche românească din Transilvania, secolele XIII-XVIII*, p. 200.

²⁹ *Ibidem*, p. 623.

³⁰ Dancu, D., Dancu, J., *op.cit.*, p. 139.

³¹ Irimie, C., Marcela Focșa, *Icoane pe sticlă*, București, 1971, p. 17.

³² Dancu, D., Dancu, J., *op.cit.*, p. 139.

³³ *Idem*, *Pictura țărănească pe sticlă*, p. 99

totuși tributare erminiilor. Ca și culori se folosesc acum tonuri le de verde acid și roșu, albul și negrul.

În perioada a treia (începutul secolului al XX-lea) se constată o reluare a coloritului, cu predominarea acordului auriu-albastru (cobalt sau indigo). Potrivit acestei periodizări, nu doar cronologic dar și stilistic icoanele "Adormirea Maicii Domnului" și "Plângerea lui Isus" se încadrează acestei a doua perioade de evoluție stilistică a centrului

Laz, stabilită de Iuliana și Dumitru Dancu. Este perioada în care lucrează ca zugravi de icoane a treia generație a familiei Poienaru (după arborele genealogic al Mariei Deac, desenat și transformat în tablou și expus în mica sa colecție muzeală adăpostită în casa din Laz³⁴ și anume Toma Poienaru (1830-1872), Ion (1838-1909) și Ilie (1839-1917). Tatăl acestora, Simion avea la acea dată 49-50 de ani și mai picta încă după cum o dovedește o icoană semnalată de Iuliana și Dumitru Dancu - un Sf. Nicolae semnat și datat "Simion zugrav, 1861". Dintre cei trei frați Poienaru doar Ion n-a izbutit să stăpânească meseria la nivelul familiei, el rezumându-se să-și ajute frații la întocmirea ramelor și pictând cruci de lemn³⁵ Ceilalți doi s-au dovedit însă zugravi talentați. Dintre lucrările primului născut dintre fiii lui Simion, sigură prin semnătură și dată este o icoană reprezentându-l pe sfântul Mucenic Haralambie, pictată în tonuri de roșu și albastru închis, datată 1865 și semnată "Toma zugrav din Laz"³⁶ Cornel Irimie și Marcela Focșa îi atribuie, de asemenea, lui Toma o lucrare "Sfântul Teodor Tiron și Sfântul Gheorghe"³⁷ Toma folosea în icoanele sale o pastă în strat gros, uneori în relief, conturul îngroșat, cutele veșmintelor sfinților săi erau accentuate dar nemodelate³⁸. Aceste caracteristici ne pot face să-i atribuim lui Toma icoana executată în 1852, *Îngroparea lui Isus*. Influențele primite de la tatăl său sunt certe: ghirlandele de flori roșii cu frunze asimetrice și chenarul auriu cu accente maro; aureola lui Isus dublu conturată cu negru are de asemenea acele linii paralele negre ca și aureolele sfinților lui Simion.

În privința icoanei reprezentând Adormirea Maicii Domnului, caracteristicile îl indică pe Ilie I Poienaru. O icoană reprezentând-o pe *Maica Domnului jalnică*, datată 1858, i-a fost atribuită lui Ilie de către Iuliana și Dumitru Dancu³⁹ În colecția Episcopiei Ortodoxe de Alba Iulia, Doina Hopârtean a găsit, de asemenea, o icoană de-a lui Ilie datată și semnată "Ilie Poienaru, Laz, 1883"⁴⁰ Prin alte patru icoane păstrate în colecția din Laz s-au putut stabili și caracteristicile stilului acestui talentat iconar: un desen cu duct sigur, cromatică redusă, folosirea foiței de aur cu accente de verde în realizarea vestimentației, creionarea liniilor anatomice cu brun, folosirea ca fond a bleu-griului, norii lucrați în degradeuri de gri⁴¹ Aceste caracteristici îl indică pe

³⁴ *Ibidem*, p. 97.

³⁵ *Ibidem*, p. 99.

³⁶ *Ibidem*, p. 99.

³⁷ Irimie, C., Focșa, M., *op. cit.*, fig. 73-75.

³⁸ Dancu, D., Dancu, J., *Pictura țărănească pe sticlă*, p. 98.

³⁹ *Ibidem*, p. 99.

⁴⁰ Hopârtean, D., *Catalogul de icoane pe sticlă a Episcopiei Ortodoxe Române de Alba Iulia*, în „Apulum”, XXXI, 1995, p. 522.

⁴¹ Dancu, D., Dancu, J., *Pictura țărănească pe sticlă*, p. 98.
<http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

Ilie Poienaru ca semnatar al icoanei datată 1851. La acea dată, Ilie avea însă 12 ani. E posibilă deci o colaborare cu tatăl său la această icoană, prea "fină" totuși pentru un copil, deși, așa cum afirmă Ilie II Poienaru, membrii familiei pictau de la 7-8 ani⁴² Motivul cu romburi conturate în negru, pe fond auriu, de pe marginea catafalcului Mariei, de asemenea și romburile dublu conturate cu alb de pe suprafața acestuia, ne îndreaptă tot spre unul din motivele întâlnite la Simion. Apostolii și credincioșii, prea zâmbăreți însă prin liniile ușor trasate ale nasurilor și prin acel rictus al gurilor, ca și degradurile norilor, pledează pentru Ilie. Zâmbetul acestora nu e deloc potrivit într-un subiect dramatic, cum este scena morții Mariei. Cartușul alb de jos este întâlnit și el la Simion, dar la acesta este întotdeauna brodat pe margini cu lobi sau boboțe. Este posibil, deci, ca Ilie să fi lucrat sub îndrumarea tatălui său, dar să-și fi impus totuși stilul personal.

Cealaltă icoană ridică și ea probleme de atribuire, deși Cina cea de Taină a fost lucrată după același șablon de toți pictorii Lazului, existând doar variații pe aceeași temă, în funcție de talentul și imaginația fiecăruia.

Potrivit cercetărilor întreprinse de Iuliana și Dumitru Dancu, *Cina cea de Taină* ar fi creația originală a lui Ilie I Poienaru, creație ce va deveni proprietatea transmisibilă a familiei. Caracteristic "Cinei" de Laz, concluzionează Iuliana și Dumitru Dancu, sunt candelabrele - unul sau două - ce distribuie o lumină difuză⁴³ O astfel de "Cină" aparținând lui Ilie, sigură prin semnătură și datare 1892, este reprodusă și de Cornel Irimie și Marcela Focșa⁴⁴ Cercetătorii Iuliana și Dumitru Dancu reproduc, apoi, o icoană reprezentând ultima cină a lui Hristos, semnată de Partenie, fiul lui Ilie - la 1893⁴⁵ Aceleași ghirlande cu flori roșii și frunze simetrice verzi le găsim și la Partenie, ca și la Ilie, același paviment din dreptunghiuri și pătrate dublu conturate cu negru și alb. Candelabrele sunt, însă, mult mai bogate, înconjurată de o culoare albă, ce sugerează lumina difuză răspândită de acestea. În fundal, și la Ilie și la Partenie apar elemente arhitectonice.

În cazul icoanei din colecția Muntean s-a folosit același șablon - specific cinei Lazului - dar lipsesc elementele arhitectonice din fundal, candelabrele sunt mult mai simple, iar lumina difuzată de acestea nu este deloc sugerată. Scrisul chirilic destul de stângaci, ștergerea vopselei pe unele porțiuni, vechimea lemnului ramei ne fac să credem că această icoană este mai veche decât cea semnată de Ilie la 1892. Ea aparține sigur celei de-a doua jumătăți a secolului al XIX-lea și probabil, a fost un prim șablon după care această "Cină" de Laz s-a perpetuat, îmbogățindu-se apoi.

Ceea ce putem afirma cu siguranță este faptul că cele trei icoane aparțin celei de-a doua perioade din evoluția stilistică a centrului Laz și că au fost lucrate în atelierul familiei Poienaru. Ele demonstrează, încă odată, perpetuarea acestui meșteșug în cadrul familiei, cu împărtășirea tainelor zugrăvitului din tată-n fiu.

⁴² Nistor, C., *Ilie I.J. Poienaru, pictor pe sticlă din Laz (oameni și semnificații pe Valea Frumoasei)*, în „Unirea”, 7 august. 1970, apud D. Hopârtean, *op.cit.*, p. 523.

⁴³ Dancu, D., Dancu, J., *Pictura țărănească pe sticlă*, p. 100.

⁴⁴ Irimie, C., Focșa, M., *op. cit.*, fig. 79

⁴⁵ Dancu, D., Dancu, J., *Pictura țărănească pe sticlă*, p. 102
<http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

În continuare vom face câteva referiri la tehnica, materialele folosite și tematica iconarilor din Laz. Larga răspândire a acestor icoane se poate pune pe seama modului lor ușor de realizare. La zugrăvitul unei icoane pe sticlă erau necesare trei materiale: sticla, culorile și lemnul pentru ramă. Execuția tehnică a unei icoane era aceeași, indiferent de centru, deosebirile constau doar în stilul realizării lor. Sticla pentru centrele de pe Valea Sebeșului (Lancrăm, Laz) era procurată de la Petrești. Aici exista o fabrică de sticlă, construită de sași cu aparatură și cu ajutor din Germania, pe locul numit Buha, chiar pe marginea râului Sebeș⁴⁶. Culorile le cumpărau pictorii din Laz de la Sebeș sub formă de cocoloașe, boabe sau "dărăburi". Transformate în praf, aceste dărăburi se frecau pe o lespede cu ulei de in și acetat de plumb. Pigmenții frecați cu "chisălogul", se adunau cu un cuțit din os și se frecau din nou⁴⁷. După ce culorile au fost pregătite, urma desenarea icoanei, care se făcea după un model de hârtie. Modelul, izvodul (numit "formă" la Laz) se punea sub sticla destinată să fie icoană, iar peste hârtia cu modelul se dădea cu petrol, pentru a se vedea mai bine contururile. Contururile se desenau apoi cu cerneală specială de clei, preparată din chinduruș (negru) cu puțin gălbenuș de ou și zeamă de lemn⁴⁸. Se desena cu pană de gâscă și se picta cu condeie de păr de pisică. Nelipsit era "malstocul" - bățul sprijinit cu un capăt pe masă, cu celălalt de mâna stângă, ca suport al mâinii drepte, care nu trebuia să atingă pictura proaspătă de pe placa de sticlă⁴⁹.

Se notau apoi pe sticlă cu "litere bisericești" (chirilice) personajele, scena reprezentată ori numele unor obiecte rare. Contururile și inscripțiile odată uscate, urma pictura fondului, a cerului, a fețelor și hainelor personajelor.

Rama se executa tot de iconarul ce picta icoana sau de către ajutoarele sale. La mijloc, între sticlă și fundul de lemn, se puneau bucăți de hârtie, acele "corseturi", cu rol de protecție, ca icoana să nu se spargă⁵⁰.

La Laz icoanele se vindeau pe bani, în alte sate pe bucate. După mărime sau după cum erau "mai multe chipuri", icoana se plătea cu o coroană sau cu doi arginți⁵¹. Tot astfel trebuie să se fi realizat și cele trei icoane din colecția Muntean, care au fost achiziționate în anii '70, cu 150 lei bucata.

Referitor la centrul Laz, se cunosc numele mai multor familii ce s-au ocupat de acest meșteșug. S-a impus aici în primul rând familia Poienaru (originari din Poiana)⁵², amintită mai devreme, ce cuprinde nu mai puțin de nouă iconari, apoi familiile Zamfir, Pavel și Savu, Ion Morariu și fiicele sale, care vor migra din Laz spre Săliște⁵³. Se știe, de asemenea, că icoanele de Laz au o mai mare finețe în realizare, sunt mult mai lucrate, mai migălite. Această "finețe" a icoanelor de Laz trebuie pusă în legătură, în primul rând, cu faptul că cei ce lucrau aceste icoane erau și zugravi de

⁴⁶ Grecu, R., *op. cit.*, p. 70.

⁴⁷ Dancu, D., Dancu, J., *Pictura țărănească pe sticlă*, p. 103.

⁴⁸ Meteuș, Ș., *Zugravii și icoanele pe hârtie (xilografuri-stampe) și sticlă din Transilvania*, în „BOR”, anul LXXXII, nr. 7-8, 1964, p. 767.

⁴⁹ Dancu, D., Dancu, J., *Pictura țărănească pe sticlă*, p. 103.

⁵⁰ Meteuș, Ș., *op.cit.*, p. 767.

⁵¹ Dancu, D., Dancu, J., *Pictura țărănească pe sticlă*, p. 104.

⁵² Grecu, R., *op. cit.*, p. 75.

⁵³ *Ibidem*, p. 75.

biserici, pictau pe lemn, icoanele devenind transpuneri ale picturii pe lemn în cea pe sticlă, apoi și de faptul că tipografia de la Blaj a putut oferi și ea numeroase modele, reprezentările religioase din cărțile blăjene inspirându-i desigur și pe cei din Laz⁵⁴ Izvoadele după care se lucra erau multiplicare, meșterul lăsându-și adesea izvoadele ucenicilor săi⁵⁵ Icoanele, potrivit erminiilor bizantine, nu trebuiau semnate, taina anonimatului trebuia păstrată, pentru că meșterii trebuiau lăudați de Dumnezeu, iar nu de oameni⁵⁶. Totuși din secolul al XVIII-lea și mai ales în secolul al XIX-lea, zugravul își notează numele și data pe icoană. Este și cazul icoanelor din Laz, care încep să fie dacă nu semnate, cel puțin datate. Oricum, fiecare "școală", fiecare centru poate fi identificat după anumite trăsături, ce-i sunt proprii, fie în realizarea imaginii desenate, fie în realizarea ramei. La Laz, un element caracteristic este culoarea folosită în fondul icoanei - culoarea albastră - care, potrivit aceluiași erminii, reprezintă o culoare cerească⁵⁷ și ramele cu torsade ce constituie "monopolul" acestui centru⁵⁸

În cazul exemplarelor ce fac subiectul acestei comunicări, nici una nu poartă semnătura zugravului, dar două dintre ele sunt datate, cu litere latine: 1851, respectiv 1852. Cele trei icoane reprezintă:

- Cina cea de taină (nedată, 45,5x55 cm),
- Adormirea Maicii Domnului (1851, 45x51 cm);
- Îngroparea lui Isus (1852, 46x52 cm).

Cina cea de taină cuprinde 13 personaje: Isus Cristos, înconjurat de cei 12 apostoli. Pe un fond albastru ultramarin, adunați în jurul unei mese lungi, de formă dreptunghiulară, cele treisprezece personaje participante la cină alcătuiesc două grupuri distincte, plasate în două registre. În registrul superior, grupați în jurul lui Isus, sunt opt apostoli, iar în registrul inferior ceilalți patru, așezați pe bănci țărănești de lemn. Pe masa zugrăvită în alb și auriu sunt așezate pahare și farfurii țărănești, iar în mijloc se află un vas mare auriu încărcat cu pește. Pavimentul este realizat din dreptunghiuri sau pătrate maronii, dublu conturate cu alb și negru. În fundal, nu apare nici un element arhitectonic, doar la partea superioară a icoanei întâlnim două candelabre, fiecare cu câte două lumânări.

Pe verticala icoanei, ca și chenar, apar două șiruri de ghirlande roșii cu frunze verzi; asimetrice, pe fond negru. Personajele scenei sunt înveșmântate în straie lungi, zugrăvite în roșu, indigo și auriu, cu faldurile realizate în linii îngroșate. Numai Isus are aureolă, simbolul Dumnezeirii, realizată din foiță de aur, dublu conturată în negru și purtând inscripția cu litere grecești „Cel ce Este”⁵⁹ Apostolii cu capetele descoperite au plete lungi și chipuri grave. Isus stă cu mâna ridicată făcând semnul mântuirii. Ioan cu capul culcat pe pieptul lui Isus și Iuda ținând în mână punga cu galbeni, prețul trădării, sunt plasați pe verticala centrală ca protagoniști ai scenei.

⁵⁴ Dancu, D., Dancu, J., *Pictura țărănească pe sticlă*, p. 35.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 103.

⁵⁶ Grecu, R., *op. cit.*, p. 76.

⁵⁷ Quenot, M., *Icoana, fereastră spre absolut*, București, 1993, p. 79.

⁵⁸ Dancu, D., Dancu, J., *Pictura țărănească pe sticlă*, p. 104.

⁵⁹ Quenot, M., *op. cit.*, p. 90.

Inscripțiile de pe icoană sunt cu litere chirilice negre. În partea superioară a icoanei, între candelabre, apare înscrisul "Cina lui Hristos 12" apoi "Apostolii" Numele celor doisprezece apostoli este înscris deasupra capului fiecăruia.

Rama este din lemn, giluită și vopsită cu culoare neagră, din patru bucăți prinse în cuie din lemn; pe partea superioară a ramei sunt sculptate două șanțulețe paralele (așa numitul "sforț").

Îngroparea lui Isus (1852) este o scenă de compoziție ce cuprinde, pe lângă scena îngropării, a plângerii lui Iisus Hristos cu șapte personaje și patru casete pe colțurile icoanei, cu scene din viața lui Isus și anume: "Nașterea", "Botezul", "Răstignirea" și "Învierea".

Scena centrală, a "Îngropării", îl reprezintă pe Isus întins în mormânt și vegheat de Maica Domnului, apostolul Ioan, Iosif la dreapta crucii, iar la stânga crucii Salomeea, Maria Magdalena și Nicodim. Personajele ce veghează pe Isus sunt împărțite în două grupuri, despărțite nu doar de crucea aflată în spatele lor, ci și prin gesturi, de fapt prin înclinarea Mariei la dreapta și a Salomeei la stânga. Personajele poartă veșminte aurii, cu drapaje groase negre, îngroșate. Pe aureole sunt înscrise numele personajelor, la unele apar doar inițialele: Nicodim (N.K.), Maria Magdalena (M.A), Salomeea (apare doar Salom), apoi fecioara Maria (cu monogramul grecesc al numelui său MP.), Ioan și Iosif. Maria stă cu mâinile întinse, într-un gest parcă de îmbrățișare a celui ce zace mort în fața ei.

Isus, întins în mormânt, apare cu un trup ascetic, anatomia corpului său fiind subliniată prin linii negre îngroșate. Pe trup sunt vizibile urmele cuielor cu care a fost răstignit pe cruce. Și el are o aureolă tivită cu linii negre duble, cu inscripția cu litere grecești „Cel ce Este”. Isus stă în mormânt destins, în giulgiul alb ale cărui colțuri sunt ținute de Nicodim și de Iosif din Arimateia. Icoana este reprezentată după cuvintele Evangheliei lui Ioan (Ioan, 19, 38-42)⁶⁰

În fundal, nu apare nici un element arhitectonic, doar la mijlocul ei apare crucea, măturie a caznelor lui Isus - colorată în roșu. Pe brațul vertical, sus este o filacteră albă, pe care sunt înscrise inițialele cuvintelor lui Pilat: "Isus Hristos, Împăratul Jidovilor" Casetele din colțurile icoanei cuprind scenele clasice: Nașterea - din păcate icoana este spartă în acest colț; se mai vede, totuși, scrisul chirilic ce denumește scena: "Nașterea Precistii" Sus este steaua ce anunță nașterea lui Isus. Maria stă cu pruncul în brațe, lângă Iosif. Cei trei crai sunt și ei prezenți la scena nașterii Mântuitorului. "Botezul" reprezintă pe Isus botezat de Ioan proorocul cu apă, la stânga lui apare îngerul, iar deasupra capului său porumbelul - simbolul Duhului Sfânt⁶¹ Scena "Răstignirii" îl reprezintă pe Isus răstignit pe cruce; la dreapta apare mama sa Maria, iar la stânga apostolul Ioan, ambii în veșminte aurii. În scena "Învierii" apare Isus în mandorlă, ce iese din mormânt tăcând semnul binecuvântării; la picioarele sale se văd soldații mirați, căzuți la pământ. Scenele sunt legate între ele de un chenar cu ghirlande roșii, cu frunze verzi, simetrice, ce pleacă în sensul invers al evenimentelor cronologice din viața lui Isus. Ca suprachenar apare o bandă aurie, ce

⁶⁰ Ioan, 19, 38-42.

⁶¹ Luca, 3,16.

înconjoară casetele și ghirlandele în interior și la exterior. Fondul icoanei este albastru, inscripțiile sunt scrise cu litere chirilice negre; la dreapta icoanei, lângă umărul lui Iacov avem data execuției icoanei, cu litere latine negre: 1852.

Rama este din lemn, geluită și vopsită cu negru; este formată din patru bucăți prinse în cuie de lemn. Un brânel sculptat înconjoară partea inferioară a ramei; la colțuri, muchiile ramei sunt acoperite de "bucăți pătrate de lemn (două din ele s-au desprins, este vorba de cele de pe orizontala inferioară a Adormirea Maicii Domnului (1851) cuprinde tot o scenă de compoziție. De această dată este vorba de un număr mult mai mare de personaje, lângă cei doisprezece, apostoli și doi arhierii fiind reprezentați și credincioșii, plasați pe două rânduri, în spatele șirului de apostoli. Această mulțime este alcătuită din capete de aceeași mărime, dar juxtapuse. Scena cuprinde două registre. În registrul inferior apare mormântul Mariei înconjurat de apostoli, arhierii și credincioși ai săi, iar în cel superior apare reprezentat sufletul Mariei - copil, ce zboară spre Isus, ce o așteaptă cu brațele întinse. Dedesubtul șirului de nori zboară un cor de șaptesprezece îngeri.

Pe fondul albastru, la marginea inferioară a icoanei, într-un cartuș alb apare inscripția cu litere chirilice negre, frumos caligrafiate: "Adormirea Preasfintei Născătoarei de Dumnezeu" La baza catafalcului Mariei apare data execuției icoanei cu cifre latine: 1851.

Rama este din lemn geluit, alcătuită din patru bucăți prinse în cuie de lemn; pe laturile superioare ale ramei întâlnim sculptat motivul brânelului, iar la colțuri, un pătrat de lemn acoperă muchiile ramei.

Maierii – Alba Iulia

Suburbia „Maierii” își datorește numele fermelor de tip „Maierhof” situate odată la hotarul cetății Alba Iulia, gospodării care alimentau centrul urban cu produse lactate și legume. Știut fiind că iconarii niculeni își aduceau produsele și la Alba Iulia în zilele de târg, presupunem că meșterul Ion Prodan, care s-a așezat aici cu familia la sfârșitul secolului al XIX-lea, a fost unul dintre acei niculeni sau gherleni, cum li se spunea. Prodan, dar mai ales soția și fiica sa, au dezvoltat un stil atât de diferit de cel zonal, stil derivat în mod cert din maniera picturală a nordului Transilvaniei, încât însăși factura icoanelor confirmă originea familiei⁶²

Multe din icoanele Maierilor dovedesc un remarcabil simț cromatic, o viziune picturală originală. Temele tratate de zugravii Prodan au o altă interpretare iconografică decât cele din Nicula.

Activitatea atelierului Prodan se desfășoară în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea până către primul război mondial, furnizând satelor din zona Alba Iulia, Mărginimea Sibiului și Valea Sebeșului mii de icoane⁶³

Din centrul de pictură Maierii Alba Iuliei se remarcă cinci icoane, aflate la muzeul din Alba Iulia concepute după schema compozițională în care Maria, îngenunchată în primul plan, este încoronată de Sfânta Treime, de față fiind și câțiva

⁶² Dancu, D., *Icoane pe sticlă din România*, București, 1998, p. 148.

⁶³ *Ibidem*, p. 151.

îngerăși. Linia fluidă a desenului, cromatica contrastantă, dar armonioasă, alcătuită din diferite nuanțe de roșu (de la roz până la vișiniu), albastru (deschis până la cobalt), la care se adaugă galbenul – muștar și auriul⁶⁴, dau naștere unor imagini de o evidentă noblețe și puritate, ce emană o sinceră evlavie, generată de mărețul eveniment.

Desigur, aceste icoane, similare cu aceea existentă în colecția Arhiepiscopiei Ortodoxe din Alba Iulia⁶⁵, au fost pictate, la sfârșitul secolului al XIX-lea sau la începutul secolului XX, de femeile Prodan (soția și fiica lui Ion Prodan, întemeietorul acestui centru de zugrăvi).

De la Maierii Alba Iuliei provine și icoana, databilă la sfârșitul secolului al XIX-lea sau la începutul secolului XX, ce înfățișează două teme: Încoronarea Mariei și Învierea lui Iisus, remarcabilă prin știința compunerii și cromatica vie, luminoasă. Fuziunea celor două scene este ingenios realizată, imprimând întregului ansamblu o notă alertă. Juxtapunerea scenei Învierii lui Iisus lângă aceea a Încoronării Mariei nu este întâmplătoare. Aceasta vrea să semnifice simbolic actul solemn de primire a Maicii Domnului în comunitatea spirituală a Sfintei Treimi. Reprezentarea pe orizontală sau pe verticală a două sau chiar trei teme în cadrul aceleiași icoane o întâlnim în repetate rânduri în centrul Maierii Alba Iuliei⁶⁶.

Tot la Maierii Alba Iuliei a fost pictată, la sfârșitul secolului al XIX-lea sau la începutul secolului XX, și Încoronarea Mariei, desfășurată, de data aceasta, pe orizontală, dar cu o cromatică asemănătoare cu aceea din piesa descrisă anterior. De remarcat că Dumnezeu – Tatăl figurează în partea stânga a imaginii și nu în cea dreaptă, cum se obișnuiește. Scena creează impresia ca s-ar desfășura pe pământ, de culoare brun-roșcat, și nu în cer. Jos, în dreapta, și sus, în stânga, apar flori. Personajele nu mai calcă pe nori; aceștia, redați în alb și albastru, ocupă partea superioară a icoanei. Dumnezeu – Tatăl poartă o mantie roșie, iar Iisus, una albastră. Situată la mijloc, Fecioara Maria este înveșmântată în galben. Aceasta succesiune cromatică, dominantă cantitativ, poate naște în percepția privitorului ideea de drapel național românesc. De remarcat că solemnitatea momentului și evlavia Mariei sunt evidențiate în mod convingător.

Icoanele din jurul Făgărașului și Țara Oltului

Meșteșugul picturii pe sticlă din Țara Făgărașului, apărut în secolul al XIX-lea și care și-a dobândit *expresia cea mai românească ca spirit și formă*⁶⁷, s-a afirmat prin arta unor zugrăvi-țărani care au creat icoane de o inefabilă frumusețe, în care indicațiile iconografiei bizantine – privind trăsăturile, vârsta, vestimentația personajelor – s-au împletit cu elemente etnografice, de folclor sau luate din realitatea imediată, apropiindu-le în felul acesta de sufletul mistic al oamenilor.

Cea mai la îndemână sursă de inspirație a fost biserica, ea având și rolul cel important în formarea artistică, dar și educațională a zugrăvilor. Să nu uităm că biserica a fost prima școală unde locuitorii satelor au învățat să scrie și să citească, în

⁶⁴ Dancu, D., Dancu, J., *Pictura țărănească pe sticlă*, p. 111-112.

⁶⁵ Hopârtean, D., în „Apulum”, XXXVI, p. 557, fig. 1.

⁶⁶ Hopârtean, D., în „Apulum”, XXXI, p. 518; 568-570.

⁶⁷ Dancu, D., Dancu, J., *Pictura țărănească pe sticlă*, p. 17.

primul rând Biblia. Despre un început de școală în Țara Făgărașului nu putem vorbi. Apar ca certe școala de lângă mănăstirea cisterciană de la Cârța (secolul al XIII-lea) și aceea a mănăstirii ortodoxe de la Scorei (secolul al XIV-lea)⁶⁸. Din secolul al XVI-lea sunt atestate câteva școli confesionale săsești, iar în secolele XVI-XVII, școli evanghelice, pentru sași, și reformate, pentru maghiari.

Legătura dintre pictura pe sticlă și pictura murală este vizibilă: același izvod și același model de inspirație, același mod de interpretare a faptelor, același program iconografic. Acest fapt este mai evident la iconarii care au fost mai întâi zugravi de biserici. Pentru Țara Făgărașului este cazul lui Ioan Pop, al familiei Grecu (originară din Arpașu de Sus, dar stabilită din varii motive „pe Ardeal”, la Săsăuș, ai cărei membri au format stilul local al picturii mural-religioase), al lui Nicolae Cațavei din Făgăraș.

Concomitent cu studierea picturii murale și citirea atentă a Bibliei, pictorii de icoane pe sticlă descoperă noi subiecte în Evangheliile apocrife și legendele apocrife și hagiografice. Ne vom opri la aceste ultime surse iconografice.

Legende apocrife, ce au început să circule încă din primele veacuri ale creștinismului, pot fi grupate în legende apocrife referitoare la Vechiul Testament și legende referitoare la Noul Testament. În spațiul românesc, ele au apărut imediat după traducerea cărților fundamentale, mai întâi sub formă de manuscrise, în secolele XVII-XVIII, și apoi în formă tipărită, la sfârșitul secolului al XVIII-lea și în secolul al XIX-lea, în special în Transilvania, unde acțiunea de renaștere națională, inițiată de Școala Ardeleană, impunea tipărirea „cărților iubite de popor”⁶⁹.

Legende referitoare la *Vechiul Testament* sunt cele despre Adam și Eva, despre lemnul Crucii. Legende despre Adam și Eva au fost numeroase și au suferit influențe bogomilice.

În icoanele pe sticlă ce au ca temă *Ridicarea la cer a Prorocului Ilie* apar, pe lângă Sfântul Ilie, Elisei, care primește cojocul, și Adam, care ară. Aparent, aceste două elemente care compun subiectul – Sfântul Ilie și Adam – nu au ca element comun decât faptul că aparțin Vechiului Testament. Însă, la o citire atentă a legendei despre Adam și Eva, am descoperit⁷⁰ legătura dintre *Înălțarea la cer a Sfântului Ilie* și Adam. Legenda povestește că, izgonit din Rai, Adam este nevoit să câștige hrana pentru el și Eva, arând pământul cu boii. Însă Satana, care stăpânea pământul, nu i-a permis lui Adam să are până nu au încheiat un zapis prin care Adam se angaja să dăruiască Satanei sufletul celor care se vor naște din el, iar Satana, să le cedeze pământul. Trebuie precizat că zapisul este un element bogomilic, care este legat de concepția dualistă a respectivei secte, conform căreia Satana a creat pământul (materia), iar Dumnezeu, spiritul. Acest element – zapisul – a creat numeroase legende în literatura noastră populară. Într-una dintre acestea, distrugerea zapisului s-a datorat Sfântului Ilie, care a fost trimis de Dumnezeu să slujească la Satana. La un an de zile de la sosirea Sfântului Ilie la Satana, aceștia au mers împreună să se scalde. În momentul în care Satana intră în apă, aceasta îngheață repede. În timp ce Satana

⁶⁸ Popa, G., *Scoreiul – străveche vatră românească din ara Făgărașului*, Sibiu, 1998, p. 176.

⁶⁹ Cartoian, N., *Cărțile populare în literatura românească*, București, 1974, vol. I, p. 1.

⁷⁰ Băjenaru, E., *Icoanele pe sticlă din ara Făgărașului și sursele iconografice*, p. 143.

încerca să iasă din apă, Sfântul fură zăpădit și se înalță la cer. Întâlnim, în pictura țărănească pe sticlă, o comprimare a legendei, prin zugrăvirea lui Adam care ară.

Un alt zugrav și-a pus în valoare talentul pictând și el o icoană cu tema *Muncile Iadului*, piesă ce se află în Muzeul icoanelor pe sticlă din Sibiel (județul Sibiu). Tema coborârii unui erou în Infern nu este nouă. Să amintim călătoria lui Ulise în Infern, în *Odiseea*, sau a lui Eneea, în *Eneida*. Legende referitoare la Adam și Eva sau cele apocaliptice au început să circule în spațiul românesc încă de timpuriu, în special în ținuturile transilvănene. Aici, sub influența ideilor de reformă luterană⁷¹, diaconul Coresi începe să le tipărească în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, după ce ele circulaseră în manuscris multă vreme. Asemenea legende apocrife s-au găsit inserate în *Psaltirea șcheiană*, *Codicele Voronețean* sau *Psaltirea Voronețeană*. Activitatea de traducere și tipărire a acestor legende a fost determinată de preocuparea preoților de a ridica nivelul „sufletesc” al poporului, acestea dezvăluind tainele vieții de dincolo de moarte.

Pe lângă aceste fermecătoare legende apocrife referitoare la *Vechiul și Noul Testament*, iconarul din Țara Făgărașului a avut la îndemână, ca sursă iconografică, legende hagiografice. Lectura acestora, a căror fantezie exuberantă se potrivește de minune cu transpunerea grafică, a deschis zugravului un domeniu pe care nu a pregetat să-l folosească.

Muzeul Țării Făgărașului deține, în patrimoniul său, o piesă care, prin raritatea temei, constituie un unicat în pictura pe sticlă. Este vorba de icoana *Oglinda omului celui din lăuntru*, realizată de Ioan Pop, la anul 1863.

Icoana este structurată pe două registre: registrul superior – Împărăția lui Dumnezeu și registrul inferior – omul și păcatele sale.

În registrul superior, ce înfățișează lumea spirituală – un spațiu destinat prin excelență sacralului –, Ioan Pop zugrăvește trei elemente antropomorfe – ochiul, urechea, mâna. Acestea, cu valoare de simbol, sugerează trinitatea dumnezeirii și amintesc de atribute ale divinității, precum atotștiința, atotprezența și atotputernicia. Mesajele scrise în dreptul acestor simboluri au rolul de a întări exprimarea plastică a temei iconografice: „Ochiul vede”, „Urechea aude” și „Mâna scrie fărădelegile lor”. Substratul acestor texte are legătură cu judecata eshatologică. Dumnezeu cunoaște toate faptele noastre, chiar și cele mai ascunse gânduri ale ființei umane. Razele de lumină care izvorăsc din Ochiul lui Dumnezeu simbolizează lumina cunoștinței divine, iar norul care desparte lumina de fondul icoanei sugerează misterul și taina dumnezeirii, imposibilitatea existențelor umane de a-l cunoaște pe Dumnezeu în ființa Sa, în plenitudinea Sa.

Trecerea de la registrul superior la cel inferior este realizată de Pop printr-un text care explică tema iconografică: „Această icoană este oglinda omului celui din lăuntru”

Registrul inferior este împărțit în trei subregistre, a căror succesiune trebuie urmărită de la dreapta la stânga. În aceste subregistre este înfățișat omul lăuntric, omul tainic al inimii în trei ipostaze: omul păcătos care se depărtează de Dumnezeu și dă

⁷¹ Cartoian, N., *op. cit.*, vol. I, p. 20.

prilej păcatelor și diavolului să sălășluiască într-însul; omul care realizează care este condiția sa (căzută în păcat) și prin căință acceptă pocăința și omul împăcat cu sine însuși și cu Dumnezeu, stare la care ajunge prin asceză.

Omul lăuntric este reprezentat sub forma unei inimi deoarece, în tradiția biblică și în spiritualitatea creștină, inima este considerată centrul cel mai adânc al omului, în care sunt integrate toate facultățile sufletului omenesc. Inima este un centru al comuniunii interpersonale, un loc al întâlnirii omului cu Dumnezeu și de aceea nu încetează să aspire către transcendent⁷²

În interiorul inimii sunt reprezentate cele șapte păcate capitale și diavolul, iar în partea ei superioară ochiul și steaua. Textul explică: „Î[n]chipuirea din lăuntru a omului care slujește păcatului și lasă vieții diavolului într-însul“.

Ochiul reprezentat în partea superioară a inimii simbolizează ochiul minții, al înțelepciunii și al rațiunii umane. Așa cum trupul nostru se folosește de simțuri pentru a percepe în mod sensibil realitățile înconjurătoare, tot așa și sufletul se folosește de simțurile duhovnicești ale minții pentru a vedea și cunoaște rațiunile dumnezeiești necreate care stau la baza existenței tuturor făpturilor.

Steaua pictată în vecinătatea ochiului este lumina necreată a harului Duhului Sfânt, pe care omul îl primește la botez. Atunci când omul păcătuiește, lumina harului își pierde din strălucirea originală, nemaifiind percepută de către ochiul inimii, a cărui putere de înțelegere este întunecată de vălul patimilor (steaua este pictată în negru).

Potrivit dogmei creștine, păcatul este definit ca o „călcare cu deplină știință și voie liberă, prin gând, cuvânt sau faptă a voinței lui Dumnezeu, ca un exil, ca o excludere sau mai binezis ca o autoexcludere“⁷³ Această încălcare poate veni din afara sau din lăuntru omului. Păcatele din lăuntru omului sunt considerate capitale, „deoarece izvorăsc din firea omenească slăbită de păcatul strămoșesc“⁷⁴ Păcatul pornește din inima omului, adică de la gândurile, sugestiile și impulsurile care se înfiripă în mintea noastră.

Pocăința este văzută ca o „metanoia“, ca o „schimbare a minții“, adică o schimbare a modului și a atitudinii noastre de a percepe lucrurile și persoanele din jurul nostru. Ea reprezintă o înnoire a omului, o revigorare a puterilor sale de cunoaștere, care sunt trezite din amorțeala păcatului de către harul lui Dumnezeu.

Pop a pictat sugestiv acest lucru. Îngerul bun care insuflă, în mintea omului, gândurile bune, poartă în mâna stângă o sabie, iar în cea dreaptă luna. Sabia este un simbol al judecării, al dreptății lui Dumnezeu. Ea amintește de sabia de foc pe care o purta Îngerul care păzea intrarea în Eden, după ce primii oameni au fost alungați din paradis. Luna este simbolul morții, dar și al schimbării, ea reprezintă moartea omului vechi și schimbarea firii umane care, prin pocăință, se înnoiește.

Cel mai renumit iconar al Țării Oltului, a cărui activitate s-a desfășurat în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, a fost Savu Moga (1816-1899), venit din nordul

⁷² Clement, O., *Trupul morții și al slavei*, București, 1996, p. 31-43.

⁷³ *Învățătură de credință creștină ortodoxă*. Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 1952, p. 375.

⁷⁴ Ware, T., *Istoria Bisericii Ortodoxe*, 1995, p. 128.
<http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

Transilvaniei. Vasta sa operă, păstrată în bună parte, va aduce ceva din somptuozitatea picturii bizantine., un fast necunoscut zugravilor din Nicula sau Șchei, neobișnuit chiar aici unde contactul cu Țara Românească a creat o amprență anume.

În afara câtorva teme unicat, subiectele erau lucrate după șablon, cu infime modificări sau variații, de pildă icoanele *Sf. Gheorghe, Tăierea capului Sf. Ioan, Nașterea lui Iisus*. Ca și frații Grecu, Moga îi îmbracă, de predilecție pe ostașii mercenari, poteriile care vin să-l prindă pe Iisus, pe paznicii mormântului, pe ostașul care taie capul Sf. Ioan Botezătorul, în uniforme maghiare, adăugându-le obișnuitele mustăți „în furculiță” Câteodată întâlnim femei ale Noului Testament cu îmbrobodeli de cap asemănătoare celor din partea locului⁷⁵

Portretele sfinților, așa cum le vede Moga, vorbesc despre un alt tărâm decât cel pământesc, concepția sa fiind mai apropiată de hieratismul icoanelor bizantine, decât de aceea a iconarilor simpli din Țara Oltului. Nici decorul floral, specific artei noastre țărănești, dominant în icoanele Țării Oltului, n-a pătruns în compozițiile lui Moga, care nu devin panouri decorative, ci respectă întotdeauna logica acțiunii în cadrul reclamat de aceasta⁷⁶

Ultima icoană începută de Savu Moga în 1898 a fost terminată de Matei Țimforea. Este singurul caz cunoscut când măiestria celor doi iconari ai Țării Oltului s-a întâlnit pe aceeași piesă. Apărut în pictura pe sticlă după Savu Moga, cu douăzeci de ani mai tânăr decât acesta, e firesc ca Matei Țimforea să fi copiat unele teme ale meșterului din Arpaș, ale cărui icoane se găseau, desigur, și în casele din Cârțișoara, aflată la doar trei kilometri de satul lui Moga. Unicitatea operei lui Matei Țimforea constă în savoarea narațiunii sale. Pasionatului povestitor nu-i scapă nici un amănunt, el ține la exactitatea celor înfățișate pentru a le prezenta cât mai veridic. Credem că numele i l-au creat *Judecățile de Apoi*, în care se afirmă ca un fin observator al moravurilor, însușirilor și păcatelor din preajma sa, ilustrate prin zeci sau sute de personaje. Scenele atât de dens populate se desfășoară într-o perspectivă verticală, mulțimea de figuri mici rânduindu-se în trei registre suprapuse. Cel superior corespunzând Raiului, cel mijlociu, Pământului și cel inferior, Iadului⁷⁷

Matei Țimforea a pictat până în ajunul morții sale (cunoaștem o *Maica Domnului Jalnică*, datată de el în 1905). Între primul și ultimul an a perioadei în care a lucrat o aproape jumătate de veac, a realizat sute de icoane. Fiii săi, plecați din sat, nu l-au ajutat la bătrânețe. Neamaiavând cine să-i poarte de grijă, mormântul lui Matei Purcariu, zis Țimforea, a fost abandonat, locul lui în cimitirul de la Cârțișoara – Oprea fiind necunoscut⁷⁸

Icoanele din Mărginimea Sibiului

Zona păstorească a Mărginimii Sibiului, despărțită de Valea Sebeșului printr-un șir de dealuri la poalele Munților Cibin, a adăpostit câțiva iconari pe sticlă. Nu putem vorbi aici de centre propriu-zise, fiecare dintre satele unde s-a lucrat numărând

⁷⁵ Dancu, D., *Icoane pe sticlă din România*, p. 122.

⁷⁶ *Ibidem*, p. 123.

⁷⁷ *Ibidem*, p. 128.

⁷⁸ *Ibidem*, p. 133.

doar unul sau doi pictori. Așezările din partea muntoasă a zonei – Săliște, Vale, Poiana – sunt tributare Lazului în privința șabloanelor sau a originii picturii. Astfel, în Săliște s-a stabilit Ioan Morar, plecat din Laz. Compoziția lui Morar îmbracă o formă personală, înrăuită de arta Renașterii și a barocului, detectabile în unele elemente care compun masa în *Cina cea de taină*. Ca în celebra frescă a lui Leonardo, apostolii sunt adunați de-a lungul mesei pe o singură latură dar, din lipsa spațiului, Morar îngheșuie uneori personajele, nesocotind ritmul compozițional și dispunerea canonică a personajelor⁷⁹

Fiicele iconarului, Emilia și Elisabeta au continuat meseria tatălui lor, diminuând însă calitatea print-un colorit strident. De la zugrăvițele Morar s-au păstrat și multe troițe, în Săliște și în satele din jur, cu picturi murale.

Despărțit de târgul Săliște doar de spinarea unui deal, micul sat Vale, a avut și el doi zugrăviți pe sticlă: Matei Popa, autorul unei icoane datate 1832 și Nicolae Oancea.

Desenul și cromatica lui Matei Popa sunt asemănătoare miniaturilor de la Laz. Ele au unele particularități, de pildă felul în care conturează ochii (irisul închis între două linii orizontale drepte), semn distinctiv după care îi putem identifica lucrările.

Nicolae Oancea s-a născut în 1806 în satul Vale. Există aici mai multe icoane pe sticlă pictate de el. Acestea se disting prin cromatică, prin chenarele ornamentale ce înconjoară scenele, prin decorul ramelor adaptat mobilierului pictat, mult răspândit în satele din Mărginime. Neobișnuit la alți iconari, semn distinctiv pentru el, este vastul cer albastru de cobalt, imaculat și limpede precum cerul toamnelor văzut de pe colinele Mărginimii. Cobaltul, care ocupă o suprafață mai mare în raport cu alte culori, este echilibrat de verdele, încălzit cu mult galben, al pajiștei, linia orizontului înscriindu-se adesea pe o diagonală. Iconarul nu folosește niciodată foiță de aur pe care o înlocuiește cu culoare. Personajele, cu mișcări alerte, grațioase, cu gesturi elocvente, par a fi înrudite aparținând toate aceleiași tipologii: chipuri rotunde, fără bărbie⁸⁰

Renumitul sat al oierilor care practicau transumanța, Poiana Sibiului, situat în plină regiune de munte, a găzduit în prima jumătate a secolului al XIX-lea un zugrav de biserică care a pictat și pe sticlă: Ioan din Hendorf, zis Hândoreanu. Lucrări ale sale se păstrează în muzeul local și în unele case din sat. Hândoreanu a pictat într-o manieră oarecum cultă, sprijinindu-se pe un desen realist și pe un colorit impresionant prin fast și strălucire pentru a descrie multe elemente luate din natură. Figurile personajelor sunt individualizate, expresive, ilustrând portul specific al diferitelor categorii sociale și vârsta personajelor biblice⁸¹

În Mărginimea Sibiului, iconarii au îmbrățișat așadar un repertoriu bogat, care este tot mai mult tributary influențelor occidentale și care acordă, de asemenea, un loc foarte important reprezentărilor inspirate din viața Mântuitorului (*Cina cea de Taină, Judecata de Apoi, Ecce Homo* ale lui Ion Morar, *Nașterea lui Iisus, Intrarea în*

⁷⁹ *Ibidem*, p. 152.

⁸⁰ *Ibidem*, p. 155.

⁸¹ *Ibidem*, p. 155.

Ierusalim, Iisus la stâlpul infamiei pictate de Nicolae Oancea sau *Groaznica Judecată a lui Matei Popa din Vale*)⁸²

Icoanele din Șcheii Brașovului

Supraproducția i-a determinat pe mulți dintre meșterii niculeni să-și părăsească satul natal către sfârșitul secolului al XVIII-lea și în prima jumătate a celui următor. Cu toate că și astăzi satul a rămas un loc de pelerinaj, afluxul de pelerini nu se va fi menținut vreme de două secole la cota începutului. După ce mai multe familii s-au specializat în pictura pe sticlă, s-a născut inevitabil și concurența, încât nu e de mirare că unii iconari s-au strămutat în sudul Transilvaniei. Îi aflăm în satele din jurul Făgărașului, în Alba Iulia, dar și în Șcheii Brașovului.

Deși veniți din Nicula cu propriile lor concepte artistice, iconarii au fost nevoiți să-și schimbe fundamental maniera de lucru, adaptând-o noilor condiții și conceptelor prevalente într-un domeniu atât de înfloritor în această zonă ca arta populară⁸³

Cea mai veche icoană pe sticlă, datată și semnată, lucrată la Brașov, este un portret al *Maici Domnului Împărățită cu pruncul Iisus*, care nu are nici una din trăsăturile caracteristice facturii niculițene. Piesa este un unicat datorită execuției deosebit de îngrijite, de mare finețe în toată compunerea ei. Gama cromatică se apropie de coloritul preferat al zugravilor din Valea Sebeșului, prin acordul de roșu-sângeriu cu verde-crud pe fond alb, tonurile amortizându-se cu discreție.

De fapt, producția icoanelor din Șcheii Brașovului nu începe înainte de secolul al XIX-lea când știm că s-a stabilit aici familia niculeanului Ghimbă, din care s-au făcut cunoscuți Ghimbășan Iconaru și nepoata, Elena, căsătorită Tabără, activă încă în jurul anului 1930. Contemporan cu Ghimbă a fost renumitul zugrav Dolfi, decedat în 1899⁸⁴. Dolfi a copilărit într-o familie românească din Brașov. Fiica lui, Elena, căsătorită Faur, a continuat meșteșugul după moartea tatălui său. Alți doi iconari, Ioan Popp (1847) și Ioan Trâbițaș (1886), menționați ca atare în „Cartea de adrese” a orașului, nu și-au semnat lucrările⁸⁵

Când am spus că iconarii veniți din Nicula urmau să se adapteze cerințelor unui mediu mai evoluat, am avut în vedere încăperile mult mai mari ale caselor spațioase, predilecția oamenilor pentru un decor viu și bogat. Formatul icoanelor se mărește; cele obișnuite au între 35x30 cm, 50x45 cm, iar cele mari ating frecvent 75x65 cm. În timpul producției de vârf a centrului – a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul celui următor – se lucrează în mici ateliere, cu doi, trei, până la cinci meseriași.

De la Brașov, icoanele din Șcheii Brașovului s-au răspândit în număr foarte mare de-a lungul Văii Oltului, prin ținutul Făgărașului până la Sibiu, în satele Mărginimii. Cercetările întreprinse de Muzeul Brukental în 1959-1960 au dat la iveală existența unor sate specializate în colportarea icoanelor din Șcheii Brașovului, de pildă Vlădeni, nu departe

⁸² Coman-Sipeanu O., *Tematica hristologică a icoanelor pe sticlă*, p. 235.

⁸³ Danco, J., Danco, D., *La peinture paysanne sur verre de Roumanie*, p. 70.

⁸⁴ Danco, D., *Icoane pe sticlă din România*, p. 106.

⁸⁵ Danco, J., Danco, D., *La peinture paysanne sur verre de Roumanie*, p. 70.

de Braşov, şi Țânțari, din zona Făgăraş. Desigur, aceşti vânzători au fost deosebit de activi, căci la mijlocul secolului XX nu era casă în Țara Oltului şi în Mărginime care să nu posede 2-3 icoane pictate în Şchei⁸⁶

Icoanele din Ierņuteni

În spaţiul înscris între localităţile Gheorgheni – Cluj - Huedin (în direcţia est-vest), Mureşenii Bărgăului – Seliştat (în direcţia nord-sud) s-a răspândit un tip de icoane care aparţine Transilvaniei de Nord nu numai prin frecvenţa sa în acest teritoriu, ci şi prin concepţia artistică, prezentarea monumentală a portretelor de sfinţi, decorativismul coloritului. De format mare (60x47 cm, 60x40 cm), icoanele se caracterizează, cu deosebire, prin fondul alcătuit în întregime din foiţă de aur presărat, uneori, cu flori multicolore în formă stelară.

Un alt semn distinctiv este datarea lor în litere chirilice, fiind repetat uneori şi în cifre arabe, producţia înscriindu-se între 1796-1808.

Desenul trasat exclusiv în linii curbe, şerpuitoare, de grosime egală, sigur şi precis, este alert, pin de vervă, expresiv şi spiritual. Tipic apare felul în care sunt pictate urechile, ce ies din cap ca nişte protuberanţe, nişte toarte lipite de pomeţi. mişcarea faldurilor exprimă elocvent anatomia corpurilor; mâinile şi picioarele sunt pictate după natură sau atent copiate după icoane pictate pe lemn. Transpunerea desenului executat anterior pe lemn în noua tehnică a picturii pe sticlă este vizibilă atât în compoziţie, cât şi în folosirea fondului de aur, specific icoanelor pe lemn⁸⁷ Un amănunt semnificativ vine să confirme această afirmaţie: aureolele şi părţi ale veşmintelor sunt împodobite cu linii punctate ce dublează conturul şi înscriu raze în formă de zigzag sau triunghiuri pe suprafeţele acoperite cu foiţe de aur. Liniile punctate s-au folosit mult în secolul al XVIII-lea la ornamentarea icoanelor pe lemn, fiind imprimate în stratul de preparaţie din cretă al suporturilor de lemn, apărând ca nişte puncte negre pe fondul poleit cu aur.

Acest fel de ornamentare, transpus print-un alt procedeu tehnic în pictura pe sticlă, denotă o fidelă imitaţie a picturii pe lemn, care se observă însă numai la icoanele pictate înainte de 1800. După această dată nu-l mai întâlnim, icoanele prezentând, în general, un desen mai simplificat.

În alcătuirea cromatică domină fondul de aur, urmat de un ton bleu-gri deschis, alteori de un alb-cenuşiu, apoi de un roşu-cenuşiu şi de complementara acestuia, un verde-oliv închis. Rezumându-se la patru tonuri, negrul e folosit doar ca accent pe suprafeţe mici. Ramele băiuţite închis au în interior un profil alcătuit din şanţuri şi cavete de mărime diferită.

Iconarul folosea acelaşi şablon. Temele întâlnite sunt puţine: *Arhanghelul Mihail, Sf. Nicolae, Maica Domnului cu pruncul Iisus, Iisus Învăţător Sf. Troiţă*. Sunt menţionate în satul Joseni (jud. Mureş) patru icoane de tipul celor menţionate mai sus, datate 1796, ca fiind lucrate de Popa Sandu. Existenţa acestui iconar, în jurul anului

⁸⁶ Dancu, D., *Icoane pe sticlă din România*, p. 110.

⁸⁷ *Ibidem*, p. 101.

1800, este confirmată de tradiția locală, bătrânii din sat, ca și unii din preoții satelor vecine, recunoscându-l ca un pictor pe lemn și pe sticlă⁸⁸

ICOANA PE STICLĂ ÎN BANAT

Începuturile colecției de pictură populară pe sticlă de la Muzeul Banatului se situează în perioada interbelică, când fostul director al instituției, reputatul istoric de artă Ioachim Miloia, a inițiat primele achiziții de icoane pe sticlă, colectate din satele bănățene, cu ocazia deselor peripluri și ieșiri în teren în scopul studierii monumentelor ecleziastice românești sau pentru augmentarea colecțiilor muzeale.

Raportul asupra cercetărilor efectuate în anul 1929, publicat în „Analele Banatului”⁸⁹ consemnează achiziționarea primelor piese provenite din centre ardelenesti, dar și piese cumpărate din sudul Banatului, de o cu totul altă factură⁹⁰

Până în anul 1955 colecția de pictură populară pe sticlă se rezuma doar la cele 12 piese cumpărate de Ioachim Miloia. În anii 1956–1957, în vederea organizării primei expoziții sistematice de arto popularo bănățeană, Muzeul mai achiziționează încă aproximativ 20 de piese și cu aceeași ocazie cele 12 icoane cumpărate de Miloia sunt trecute din patrimoniul Secției de Artă, în patrimoniul celei de Etnografie. Tot acum sunt aduse de la muzeele comunale de etnografie șvăbească din Lenauheim și Comloșu Mic primele 6 icoane pe oglindă, de factură catolică.

În primăvara anului 1969 colecția se îmbogățește cu alte 22 de icoane pe sticlă, donate Muzeului de colecționarul Gheorghe Sara, prim-solist la Opera Română din Timișoara.

Se poate afirma, fără nici o rezervă, că, de fapt, colecția, așa cum se prezintă în momentul de față este rezultatul unei corecte politici de achiziții, dusă cu consecvență de Muzeu. Ea totalizează 310 piese, structurate după cum urmează: 221 icoane provin din centre transilvănene, ponderea deținând-o desigur cele aparținând vestitului centru din Nicula; 20 icoane de factură catolică lucrate pe sticlă și oglindă, alte 18 iconițe de comuniune, iarăși catolice, precum și 51 de icoane bănățene.

Icoanele bănățene, cu toate că provin de pe un întins teritoriu cuprins între Dunăre la sud și Mureș la nord, (conform listei anexe cu satele de unde au fost colectate), nu li se cunoaște până acum cu certitudine nici măcar un centru de creație. Informații disparate de teren, înregistrate la arhiva științifică a Secției de Etnografie a Muzeului Banatului indică un centru din sudul provinciei, aflat cu probabilitate la Srediștea-Mică (provincia Voivodina din Serbia), situată în imediata apropiere a frontierei de stat a României, acolo unde, în preajma mănăstirii românești ce ființa până la sfârșitul veacului al XIX-lea, ar fi funcționat o școală de pictură populară⁹¹ Mulți dintre informatorii vârstnici indică faptul că în tinerețe (deci pe la începutul secolului XX) la vestitele târguri de peste an din Timișoara, Lugoj, Ciacova, Deta,

⁸⁸ Danco, J., Danco, D., *La peinture paysanne sur verre de Roumanie*, p. 68.

⁸⁹ Săcară, N., *Icoana pe sticlă în Banat*, p. 9.

⁹⁰ *Ibidem*, p. 9.

⁹¹ Frunzeti, I., *Pictori bănățeni*, p. 5.

Sânnicolau Mare, Oravița, Bocșa, Arad și chiar Ineu, veneau iconari cu asemenea icoane „de prin jurul Vârșețului” (tot în Banatul sârbesc). Informatorii din Clisura Dunării au păstrat pe linie orală tradiția că asemenea icoane erau colportate prin satele Clisurii de niște călugărițe ce veneau „de pe lângă Biserica Albă” (iarăși Banatul sârbesc, nu departe de Vârșeț). Toate aceste informații par să justifice presupunerea unui centru la Srediștea-Mică, situată la foarte mică distanță, între Vârșeț și Biserica Albă. Iuliana și Dumitru Dancu preluând o informație publicată de Ștefan Meteș⁹², amintesc de tatăl cunoscutului pictor clasic bănățean Nicolae Popescu, Gheorghe Popescu, care, pe la mijlocul secolului al XIX-lea se îndeletnicea la Zorlențul Mare (iarăși în Banatul sudic, între Caransebeș și Reșița) cu pictarea icoanelor pe lemn și sticlă.

Până în pragul secolului trecut, în Banat sunt atestate mai multe „școli de zugrăvie”, în care s-au format marea majoritate a zugravilor ce au pictat o sumedenie de biserici din satele bănățene. Asemenea „școli” au funcționat în secolele XVIII–XIX la: Timișoara, Lugoj, Caransebeș, Bocșa, Oravița, Vârșeț, Mănăstirea Partoș și mai sus amintita Mănăstire Srediște. Mulți dintre aceștia (denumiți în actele vremii „moalări”) s-au ocupat și cu pictarea icoanelor pe lemn și pânză, iar unii dintre ei, e posibil să fi lucrat și pe sticlă, deoarece, datorită situației materiale precare, majorității clasei țărănești îi erau inaccesibile lucrările pe lemn destul de costisitoare. Fenomenul acesta nu-i este propriu doar Banatului, îl regăsim în zonele Srem și Baranya din Serbia, apoi în Austria și Boemia și îndeosebi în Transilvania.

Pe lângă cele 51 de piese păstrate în colecția Muzeului Banatului, alte 3 se găsesc la Muzeul din Lugoj, 4 la Muzeul de Etnografie și al Regimentului de graniță din Caransebeș, apoi 12 piese conservate în colecțiile Arhiepiscopiei Timișoarei și în cele ale Episcopiei Caransebeșului (8 la Timișoara, 4 la Protopopiatul ortodox român din Oravița), 5 piese în colecția Vicariatului ortodox sârb din Timișoara, precum și alte aproximativ 30 de icoane bănățene împrăștiate în colecții particulare din Timișoara⁹³. În Muzeul Voivodinei din Novi Sad (Serbia) se găsesc depozitate 32 de icoane bănățene pe sticlă, colecționate din satele românești ale Banatului sârbesc. Avem astfel în față o imagine destul de cuprinzătoare asupra preocupărilor de colecționare a acestui tip de icoană pe sticlă, a cărei emisiune trebuie să fi reprezentat un quantum cu mult mai mare la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX.

Din acest punct de vedere inițiativa Muzeului Banatului de a le colecționa și conserva împlinește două deziderate: pe de o parte salvarea unor remarcabile piese de patrimoniu, iar pe de alta completarea imaginii de ansamblu, la nivelul întregii țări, asupra unui important gen al creației populare românești.

Cercetarea noastră în colecția Muzeului Banatului s-a axat în principal pe icoanele bănățene, dar și pe cele catolice, preocupându-ne, totodată, și acele icoane ardelenesti din colecție, care au circulat în zonele de nord și nord-est ale Banatului. Am cercetat apoi cu atenție și acele piese ce provin din zonele sârbești ale Sremului și

⁹² Meteș, Ș., *op. cit.*, p. 754.

⁹³ Statistica colecționarilor particulari de icoane pe sticlă se păstrează și a fost studiată la Oficiul județului Timiș pentru Patrimoniul Cultural Național.

Baranyei, tocmai pentru a putea face o distincție clară între icoanele românești și cele sârbești, adesea confundate în lucrările de strictă specialitate.

Sub raportul materialului, icoanele bănățene, aidoma celor ardelenesti, folosesc pânzele dreptunghiulare de sticlă trasă, pictate pe spate. Cele mai vechi foloseau încă sticla de „glăjărie”, trasă manual, fiind vălurită și destul de poroasă, cu grosimea doar în jurul unui milimetru. Faptul acesta a fost favorizat de întemeierea încă la începutul secolului al XVIII-lea, imediat după eliberarea Banatului de sub turci (1718) a două manufacturi de sticlă în acea zonă: una la Oravița, alta la Calina (aproape iarăși de Oravița, pe valea Carașului), la aceasta din urmă fiind încă la 1726 atestată prezența unui maistru sticlar. Funcționarea acestor „glăjării”, ca și deschiderea alteia pe la 1750 la Slatina, în districtul Caransebeșului, apoi la începutul veacului al XIX-lea a celei de-a patra la Tomești, în nord-estul Banatului, a favorizat din plin dezvoltarea picturii pe sticlă, oferind din belșug materia primă pentru suport, atât de necesară iconarilor. Cele mai noi icoane folosesc sticlă mai groasă, de factură industrială, având grosimi în jurul a 2 milimetri. Culorile care erau aplicate pe dosul sticlei erau obținute prin degresarea unor pigmenți minerali cu ajutorul unor uleiuri sicative și fixate cu ajutorul gălbenușului de ou. Cele mai vechi icoane bănățene s-au lucrat în exclusivitate în tempera, uleiul făcându-și apariția abia la sfârșitul veacului al XIX-lea. Consistența și modul de preparare a culorilor varia de la meșter la meșter, unii mai puțin pricepuți foloseau ca fixativ și albușul de ou, ceea ce a dus la degradarea mai rapidă a lucrării. Unii dintre meșteri stăpâneau chiar tainele obținerii unor coloranți vegetali din anumite plante sau florile și fructele acestora, icoanele lucrate astfel având o strălucire și transparență deosebită. După jumătatea secolului al XIX-lea, tot mai des coloranții s-au cumpărat de la prăvălie, sub forma unor prafuri.

Contururile obținute din negru de fum se trasau cu pana de gâscă, ele constituind osatura desenului, spațiile dintre ele fiind apoi umplute cu culoare, întinsă în suprafețe plane cu ajutorul unor pensule mai moi, confecționate din păr de vacă. Cele mai vechi icoane au contururile pronunțate, trase în tușe groase; treptat-treptat la exemplarele mai noi linia conturului se subțiază. Cele mai dese culori folosite erau: albastru-ultramarin (câteodată cu degradeuri spre închis până la albastru de Prusia), roșu-cărămiziu (vernilion), un verde-pământ și mai multe nuanțe de ocru. Aproape că nu există piesă în care să nu apară culorile de mai sus. Pe lângă acestea se mai foloseau pe suprafețe mai reduse și: verde-veronesc, carmin, maron, sienna.

Ramele folosite la icoanele bănățene sunt în exclusivitate cele din esență de brad, simple, fără profilări, încheiate la colțuri prin „nut” și „fedăr”, îmbinările fiind întărite prin 1–3 cuie de lemn, iarăși din esență de brad. Spre deosebire de icoanele ardelenesti, ce au în spate, pentru protecție, întotdeauna un capac de scândură, cele bănățene au în exclusivitate fâșii verticale din coajă de tei (cele mai vechi) sau placaj subțire de fag (cele mai noi). Stabilitatea acestor fâșii era asigurată prin două șipci așezate transversal și fixate în ramă. Aproape întotdeauna ramele sunt vopsite în negru, foarte rar în maron sau cafeniu.

Iconarii bănățeni au abordat mai puține teme iconografice decât cei din centrele din Ardeal. În general sunt preferate teme tipice picturii de tradiție bizantină, de o mare popularitate bucurându-se, „Maica Domnului cu Iisus”, ce apare în colecție la 10 icoane. Locul doi îl ocupă „Sf. Nicolae” cu 7 exemplare, apoi „Sf. Paraschiva” în

5 din cazuri, „Sf. Gheorghe” și „Arhanghelul Mihail” în câte 4 variante. O scenă tipică Banatului, nemaiîntâlnită în centrele ardelenesti și nici în cele sârbești, este cea în care Sf. Paraschiva apare alături de Sf. Ioan Botezătorul prezentă în colecție în 4 variante. „Sf. Vasile cel Mare”, „Sf. Ilie” și „Sf. Alimpie” apar în câte două scene, apoi câte un exemplar din „Sf. Petru și Pavel”, „Sf. Treime”, „Botezul Domnului”, „Sf. Dimitrie”, „Învierea Domnului”, „Învierea lui Lazăr”, „Sf. Andrei” și „Sf. Paraschiva și Mihail”

Marea majoritate a icoanelor bănățene au fost colectate din casele țărănești, doar câteva exemplare provin de la biserici de sat, din jurul Oraviței, semn că și în Banat, ca și în celelalte teritorii românești, icoanele pe sticlă au împlinit pe lângă rostul cultic și un loc important în alcătuirea și echilibrarea compozițională și cromatică a interiorului tradițional de locuit⁹⁴

Formatul icoanelor bănățene este mai mare decât al celor ardelenesti, asemănându-se din acest punct de vedere cu cele produse în centrele sârbești. În funcție de piesele păstrate în colecția Muzeului Banatului, putem distinge două categorii în ceea ce privește mărimea lor: o primă categoric având dimensiuni ceva mai mici, în jurul a 0,45×0,35 m, ce păstrează încă sticla veche, vălurită, de „glăjărie”. Acestea pot fi datate de la începutul secolului al XIX-lea, sau chiar de la sfârșitul celui de-al XVIII-lea. Cealaltă categoric cuprinde piese cu un format mai mare, ce pot ajunge până la 0,90×0,70 m, pictate pe sticlă mai groasă, de factură industrială, încadrându-se celei de-a doua jumătăți a secolului al XIX-lea, acestea din urmă sunt și cele mai numeroase.

Compozițional, o icoană pe sticlă bănățeană se prezintă în modul următor: personajul (sau personajele) ocupă poziția centrală, prezentat frontal, în atitudine solemnă, cu un desen precis și echilibrat, având fața ușor ovală, cu nasul vag lățit spre bază, deosebindu-se net din acest punct de vedere de icoanele ardelenesti, având în jurul figurilor nimburi circulare, riguros conturate. La piesele cele mai vechi contururile sunt îngroșate, având umerii obrazilor tratați cu roz, detaliu preluat probabil din arta iconarilor pe lemn, extrem de uzitată în iconografia bănățeană a secolelor XVII–XVIII. Treptat, la piesele mai noi, îndeosebi spre sfârșitul secolului al XIX-lea, aceste detalii dispar, contururile se subțiază, figurile se îndulcesc, probabil ca o influență a picturii pe sticlă sârbești, aceasta din urmă mult mai puternic contaminată de stilul picturii baroce și neoclasic⁹⁵

Toate icoanele bănățene au scenele încadrate de un chenar decorativ, care poate constitui un element definitoriu în recunoașterea lor de la început. Acesta constă din două mari rozete plasate spre colțurile superioare, unite sus printr-o bandă decorativă geometrică, dreaptă la piesele mai vechi, unduită într-un fel de acoladă deschisă, la exemplarele mai noi.

Pe cele două părți laterale, plecând din rozete, chenarul se continuă până la latura inferioară prin dungi șerpuite. De cele mai multe ori rozetele și banda decorativă ce le unește sunt lucrate cu șlagmetal, iar părțile laterale cu galben sau ocră.

⁹⁴ Săcară, N., *op. cit.*, p. 13.

⁹⁵ *Ibidem*, p. 14.

În exteriorul chenarului până la ramă, fondul icoanei primește constant o culoare în roșu-cărămiziu, întrerupt din loc în loc prin grupuri de liniuțe și puncte colorate în alb, mai rar în galben sau ocră.

Acestea reprezintă în mare trăsăturile definitorii ale icoanelor pe sticlă românești păstrate la Muzeul Banatului, așa cum rezultă ele din studierea atentă a colecției de pictură pe sticlă.

În satele cu populație catolică din Banat, locuite de șvabi, dar și în cele cu bulgari catolici apar icoane pe sticlă importate din zona Sandl (Austria), precum și icoane pictate pe fond de oglindă, având ornamente șlefuite și tratate cu acizi.

Studierea colecției de icoane pe sticlă de la Muzeul Banatului prilejuiește desprinderea unor importante concluzii de ordin teoretic mai general⁹⁶:

1) Prin anumite trăsături morfologice și stilistice, icoanele pe sticlă din Banat fac legătura între cele produse în centrele transilvănene și cele sârbești, iar în sens mai larg între pictura pe sticlă central-europeană și cea din sud-estul Europei. Prezentând atât asemănări, cât și deosebiri cu cele două curente, icoanele și-au păstrat anumite trăsături proprii, în funcție de gradul de perpetuare a unor caracteristici ale tradiției picturii bizantine sau de nivelul de asimilare a unor maniere de lucru proprii marilor curente artistice europene ale epocii.

2) Icoanele pe sticlă prezintă un interes deosebit pentru cunoașterea artei populare bănățene, deoarece ele trădează un stil de redactare unitar, reconfirmând o dată mai mult un lucru deja demonstrat de istorici și etnografi: anume că până la masiva colonizare germană din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și începutul celui de-al XIX-lea, cultura populară românească se păstra destul de unitară în Banat; de-acum între nordul și sudul provinciei, în anumite zone din centru și mai ales din vest, se interpun forme de cultură tipice coloniștilor. Exact în aceste părți apar icoanele de factură catolică, pictate pe sticlă și pe fond de oglindă, prezente și ele selectiv în colecție.

ICOANELE PE STICLĂ ÎN MOLDOVA ȘI ȚARA ROMÂNEASCĂ

Vom continua prezentarea noastră încercând să analizăm și modul în care icoana pe sticlă a ajuns și în spațiul extracarpatic. Din cele prezentate până acum se poate observa, foarte ușor, că icoana pe sticlă apărută în centrul Europei a ajuns, în spațiul românesc, mai întâi în Transilvania. Tot aici va cunoaște și cea mai largă răspândire, va avea centre de producție cu specific aparte în care desenul, culoarea, chenarul și tematica vor fi individualizate pentru Nicula, Valea Sebeșului, Făgăraș și Țara Oltului, Mărginimea Sibiului, Șcheii Brașovului și Iernuțeni.

Pe măsură ce ne îndepărtăm de zonele amintite informațiile despre pictura pe sticlă devin tot mai lacunare. Am putut observa acest lucru din scurta prezentare a picturii pe sticlă în Banat.

⁹⁶ *Ibidem*, p. 18.

Dacă pentru zonele avute în vedere până anterior pictură icoanelor pe sticlă a avut o dezvoltare specifică, pentru Moldova și Țara Românească situația este cu totul alta. Aici, spre deosebire de provinciile istorice deja menționate, lipsesc centrele de producție, atelierele și, bineînțeles, meșterii specifici zonei.

În spațiul extracarpatic, icoana pe sticlă s-a răspândit, mai ales, datorită comerțului cu Transilvania (acest lucru va fi dezvoltat mai pe larg în următorul subcapitol). Răspândirea icoanelor pe sticlă a fost mai mare, se pare, în Țara Românească întrucât pătrunderea lor în Moldova s-a lovit de două obstacole puternice:

În Bucovina austriacă, apar încă în secolul al XVIII-lea centrele de producție Rădăuți și Voroneț unde se fabricau icoane pe sticlă sub influență galițiană. O frumoasă colecție de astfel de icoane avea cărturarul artist dr. Vladimir Zaloziecki, fost secretar artistic al unei secții regionale a Comisiei Monumentelor Istorice în perioada interbelică⁹⁷ Nu cunoaștem nici un exemplar din ele, dar în mod sigur au făcut concurență celor din Transilvania⁹⁸

N. Iorga spunea că în fața icoanei de la Nicula zugrăvită pe sticlă, „de o manieră absolut grosolană”, în Moldova icoana se făcea după procedee arhaice, întrebuițând modelele luate din cărți bisericești, poate asemenea cu cele din vechile carnete ale zugravilor de biserici⁹⁹

Faptul că icoana pe sticlă a circulat și în spațiul extracarpatic este demonstrat de colecțiile de astfel de icoane constituite în aceste zone, colecții particulare sau colecții aflate în proprietatea diferitelor muzee din spațiul amintit.

Am avut ocazia să cunosc trei icoane pe sticlă din colecția dr. Teodorescu, aflate în prezent la Muzeul „Ștefan cel Mare”, Vaslui (mulțumim pe această cale administrației muzeului). Icoanele provin toate trei din Transilvania.

Prima dintre ele având ca tematică „Iisus cu vița de vie” a fost realizată la Nicula în secolul al XIX-lea, însă nu este semnată și nici datată. Icoana, format 45x40 cm, este realizată în tempera pe sticlă și provine din colecția dr. Teodorescu.

A doua icoană, realizată tot la Nicula, are drept temă „Cina cea de Taină” Icoana provine tot de la Nicula, a fost realizată în secolul XIX și este nesemnată. La fel ca și icoana anterioară are formatul 40x45 cm, este realizată în tempera pe sticlă și provine tot din colecția dr. Teodorescu. De remarcat că icoana nu respectă erminiile deoarece îl înfățișează nu doar pe Iisus cu aureolă, ci și pe apostoli în condițiile în care aceștia s-au umplut de Duhul Sfânt abia mai târziu, la *Cincizecime*. Foarte probabil, autorul acestei icoane era un meșter popular, necunoscător al erminiilor.

Cea de-a treia icoană provine tot din Transilvania secolului al XIX-lea. Icoana nu este semnată, dar este datată (1886). Realizată tehnic în mixtă pe sticlă, format 28.8x21 cm icoana tratează o temă mai rar întâlnită în icoana pe sticlă, „Sf. Gheorghe omorându-l pe Arie”

⁹⁷ Meteș, Ș., *Zugravii și icoanele pe hârtie (xilografuri-stampe) și sticlă din Transilvania* în „B.O.R.”, anul LXXXII, nr., 7-8, iulie-august, 1964, p. 764.

⁹⁸ *Ibidem*, p. 764.

⁹⁹ Iorga, N., *L'Art populaire en Roumanie*, Craiova, Paris, 1923, p. 61, apud Meteș, Ș., *Zugravii și icoanele pe hârtie (xilografuri-stampe) și sticlă din Transilvania* în „B.O.R.”, anul LXXXII, nr., 7-8, iulie-august, 1964, p. 764.

ICOANA PE STICLĂ, SINTEZĂ A SPIRITUALITĂȚII CREȘTINE ROMÂNEȘTI

De-a lungul istoriei sale poporul român, deși despărțit din punct de vedere teritorial, a avut permanente legături politice, economice și culturale. Sunt binecunoscute acțiunile lui Ștefan cel Mare sau Mihai Viteazul, ca să ne limităm la doar două nume arhicunoscute. Acțiunile domnilor sau uneori și ale boierilor nu au fost numai politice. De multe ori domnii și boierii din spațiul extracarpatic au sprijinit viața culturală din Transilvania. Este și cazul Brașovului și, mai ales, a suburbiei Șcheii care a constituit un focar al vieții culturale și spirituale din Ardeal, polarizat în jurul Bisericii Sf. Nicolae, ridicată în 1495-1497 pe locul fostului locaș de lemn, datat din 1392. Pentru clădirea bisericii din piatră, comunitatea din Șcheii s-a bucurat de sprijinul lui Vlad Călugăru, apoi pentru terminarea construcției s-a adresat unui alt domn al Țării Românești, lui Neagoe Basarab, domnitorii de peste munți fiind susținătorii ortodoxiei în Transilvania, care depindea, ca foruri superioare, de Episcopia Râmnicului și de Mitropolia din Belgrad. În 1583 Petru Cercel împodobește altarul, lucrare care va fi terminată în 1595 cu sprijinul lui Aron Vodă, când se înalță și turnul, tot din dania sa. Ca faptă culturală deosebită pentru acea vreme trebuie privită înființarea unei școli românești încă la sfârșitul secolului al XV-lea. În primii ani secolului al XVIII-lea, cronică lui Radu Tempea spune: „În cadrul multiplelor legături dintre cetatea Brașovului și Țările Române din secolul al XVI-lea și cu constanță mai departe, cartierul românesc al Șcheilor își are importanța sa, ca un centru bogat, protejat de Țara Românească și Moldova, ca o comunitate ortodoxă interesată în legăturile comerciale, diplomatice și religioase dintre cele trei țări românești”¹⁰⁰

Șcheii Brașovului nu sunt singurul exemplu de legături spirituale în spațiul românesc. În satul Lancrăm câteva familii de boieri pribegi (familiile Buzescu, Goleșcu și Băleanu) au întemeiat înainte de 1562 o mănăstire, părăsită mai târziu. Existența mănăstirii este de mare însemnătate întrucât prin ea s-au adus în arta acestui ținut formele stilistice și iconografice răspândite la sud de Carpați, chiar dacă acest locaș de cult nu a durat până în secolul al XVIII-lea când se înregistrează și aici începutul picturii icoanei pe sticlă¹⁰¹

În contextul general puternicei afirmații a mediului sătesc în creația artistică românească a secolelor XVIII-XIX, se înscrie, ca un capitol deosebit, ridicarea, pe lângă cele amintite, a sute de locașuri de cult rurale din mijloacele comunităților ortodoxe ardelenesti, împodobite după obiceiul bisericii răsăritene, cu picturi murale, catapetesme și icoane de către o remarcabilă școală locală, activând în sudul Transilvaniei. Acești zugravi s-au ridicat pe lângă meșterii veniți, pe la sfârșitul secolului al XVII-lea, din Țara Românească să zugrăvească bisericile de sat. Din Oltenia, de la școala Mănăstirii Hurez, meșteri ca Preda și fiul său, vin să picteze interiorul ctitoriei de la Făgăraș; de la Mănăstirea Govora sosește Iosif care a lucrat la

¹⁰⁰ Dancu, D., *Icoane pe sticlă din România*, p. 104.

¹⁰¹ *Ibidem*, p. 135.

Blaj și Alba Iulia, transplantând, dincolo de munți, stilul brâncovenesc. Astfel a crescut pe noile șantiere transilvănene o generație proaspătă de zugravi, care vor constitui o puternică mișcare plastică, în limitele condițiilor de atunci. Alți meșteri și-au făcut ucenicia în Țara Românească, aducând de acolo concepțiile artistice ale timpului, erminii și izvoade, transmițând meșteșugul picturii murale fiilor și nepoților, poate peste câteva generații¹⁰².

Pictura pe sticlă a fost influențată de pictura pe lemn care, de asemenea, a circulat în tot spațiul românesc.

Un alt element care a circulat în tot spațiul românesc și care a influențat și dezvoltarea picturii icoanei pe sticlă este reprezentat de xilogravuri. Xilogravurile, mai ieftine decât icoanele pe sticlă, dădeau fiecăruia posibilitatea să se întoarcă acasă cu un „chip sfânt” de la mănăstire. De la prima xilogravură, datată 1700, până la 1798, când Pop Gheorghe, venit din Moldova, își înscrie, cel dintâi, numele pe o lucrare au trecut aproape o sută de ani, interval în care producția a continuat și încă în cantități masive după cum o dovedește actul de breaslă încheiat la Gherla în 1776. Foarte interesant este faptul că, foarte probabil, originea xilogravurii din Hășdate pare să se fi aflat în tipografiile moldovenești, poate la tiparnița Mănăstirii Neamț, legăturile dintre nordul Transilvaniei, Maramureș și Moldova de Nord fiind de prezențe transilvănene în Moldova și invers. Sutele și miile de români ardeleni, care s-au refugiat peste munți, au urcat până la cele mai înalte demnități bisericesti: episcopi și mitropoliți în Moldova și Țara Românească, stareți la numeroase mănăstiri și numeroși călugări. Între aceștia din urmă găsim numeroși tipografi-gravori și zugravi, care cu arta lor au împodobit cărțile bisericesti, icoanele și zidurile bisericilor. Ei nu s-au oprit aici, ci au căutat împreună cu alți meșteri pricepuți din Principate să treacă Carpații și să vină în sprijinul fraților transilvăneni¹⁰³.

Nici pictura icoanelor pe sticlă nu putea face excepție de la această comuniune culturală și spirituală, ea circulând în întreg spațiul românesc, fie datorită circulației meșterilor, fie datorită negustorilor.

Supraproducția i-a determinat pe mulți dintre meșterii niculeni să-și părăsească satul natal către sfârșitul secolului al XVIII-lea și în prima jumătate a celui următor. Cu toate că și astăzi satul a rămas un loc de pelerinaj, afluxul de pelerini nu se va fi menținut vreme de două secole la cota începutului. După ce mai multe familii s-au specializat în pictura pe sticlă, s-a născut inevitabil și concurența, încât nu e de mirare că unii iconari s-au strămutat în sudul Transilvaniei. Îi aflăm în satele din jurul Făgărașului, în Alba Iulia, dar și în Șcheii Brașovului¹⁰⁴ Gheorghe Barițiu, într-un articol din 1847, *Reflecții la zugrăvia din Moldova*, scrie: „Ce e drept, bisericile moldavo-române sunt pline de icoane de la Nicula din Ardeal (sat și mănăstioară) pe care bieții țărani săteni, dintre care mulți nu știu nici ceti, le fac cu o ușurință atât de minunată, pe cât sunt aceeași mai prejos de orice critică, apoi le poartă în spinare din

¹⁰² *Ibidem*, p. 111.

¹⁰³ Meteș, Ș., *op. cit.*, p. 731.

¹⁰⁴ Dancu, D., *Icoane pe sticlă din România*, p. 104.
<http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

sat în sat, iar bunii creștini le cumpără cu mare evlavie, ba unii niculeni se colonizează și aici în Brașov, unde își vând sfânta marfă cu ce câștig nu-i întrebăm”¹⁰⁵

Dar nu numai meșterii au contribuit la răspândirea icoanei pe sticlă, negustorii având și ei rolul lor. Desfacerea icoanelor nu se limita numai la satul sau orașul unde se produceau, ci teritoriul era mult mai întins, cu raze de sute de kilometri depărtare, de multe ori trecând și Carpații în cele două Principate. În unele locuri înșiși iconarii își vindeau icoanele lor purtate în spate, căruță sau pe măgari prin târguri sate și mănăstiri, dar de cele mai multe ori această desfacere se făcea de simpli negustori care umblau din loc în loc. Ștefan Meteș, citându-l pe amintește un fragment relevant pentru desfacerea icoanelor pe sticlă în tot spațiul românesc: „Un moșneag din Nicula, Ion Fetke, de 81 de ani, de meserie vânzător de icoane, ne-a povestit că acum 40 de ani a umblat până la Seghedin, „pe unde sunt sârbi rași în cap”, iar de curând după război (1919) pe la Turnu Roșu și pe Dunăre, prin Banat. Alt niculean, Simion Mircea, de 76 de ani, a umblat înainte cu o jumătate de veac, pe la Iași și Bacău. Altul. Gh. Raț, pe la Vaslui și Bârlad, tot cam la vremea războiului de independență”¹⁰⁶

Cu câteva decenii în urmă, unii săteni din Bendiug (azi Mănăstirea – Someș), unde contele Kornîș dusese icoana de la Nicula în 1699, în 1813, cer voie de la autorități, să-i lase să meargă în Țara Românească să vândă icoane. Negustori de icoane erau și din satele vecine: Bonț, Săcălaia, Silvaș și altele¹⁰⁷

Iconarii treceau pe la Turnu Roșu și poposeau pe la diferite mănăstiri, unde călugării și starețul, care de atâtea ori erau ardeleni, îi primeau foarte bine, dându-le hrană și adăpost gratuit. Uneori însă li se întâmpla să fie și rău primiți din cauza icoanelor care nu corespundeau canoanelor. S-a întâmplat în 1863 la Râmnicu Vâlcea când patru iconari au trecut pe lângă episcopie. Episcopul Calinic s-a adresat Ministerului Cultelor cerând măsuri împotriva lor întrucât „aduc spre vânzare un fel de închipuite icoane, lucrate așa de prost, cum nu înfățișează niște caricaturi” Decizia Ministerului a fost în favoarea iconarilor, așa că aceștia au continuat să-și comercializeze icoanele în spațiul extracarpatic.

După această analiză a legăturilor culturale din spațiul românesc, putem concluziona că icoanele pe sticlă, la fel ca și celelalte elemente amintite, au reprezentat un element de unitate în cultura și spiritualitatea românească, chiar dacă adevărata lor valoare a fost descoperită relativ târziu.

¹⁰⁵ Meteș, Ș., *op. cit.*, p. 742.

¹⁰⁶ *Ibidem*, p. 756.

¹⁰⁷ *Ibidem*, p. 756.

OBICEIURI ȘI ARTĂ TRADIȚIONALĂ LOCALĂ LA RUGINOASA (IAȘI)

Ioana Cristina Axinia*

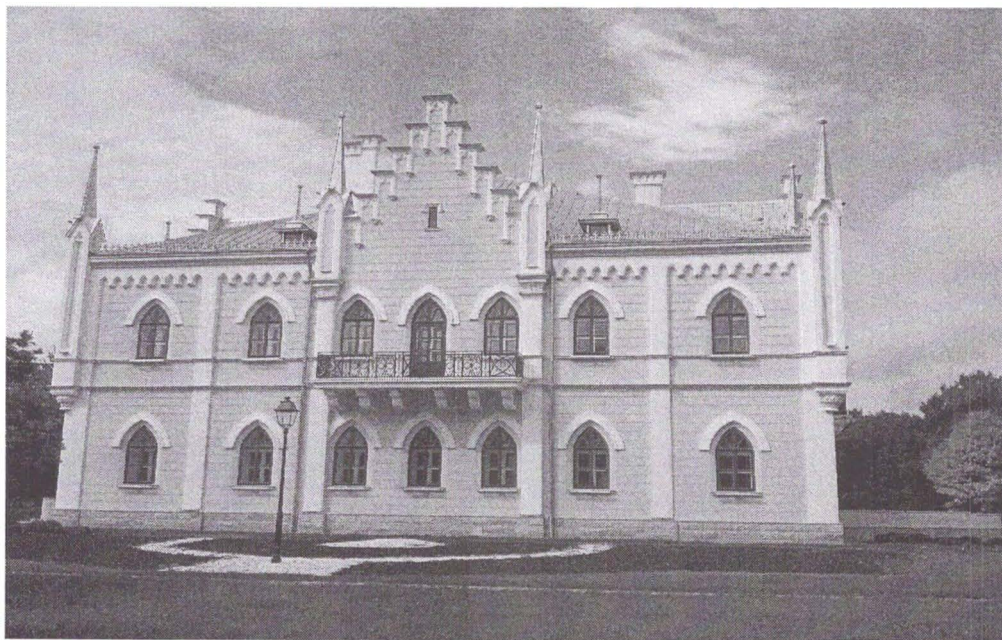
Cuvinte cheie: obiceiuri, tradiții, Ruginoasa

Key words: customs, traditions, Ruginoasa

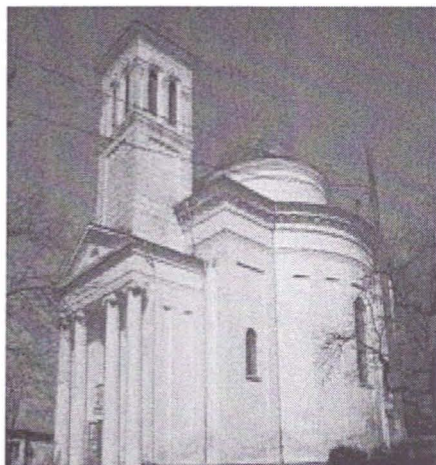
Abstract:

The work includes aspects of knowledge and use of Romanian customs and traditions by observing, practicing and transmitting current and future generations and emotional development of the personality of every citizen through art and education in the spirit of Christian morality.

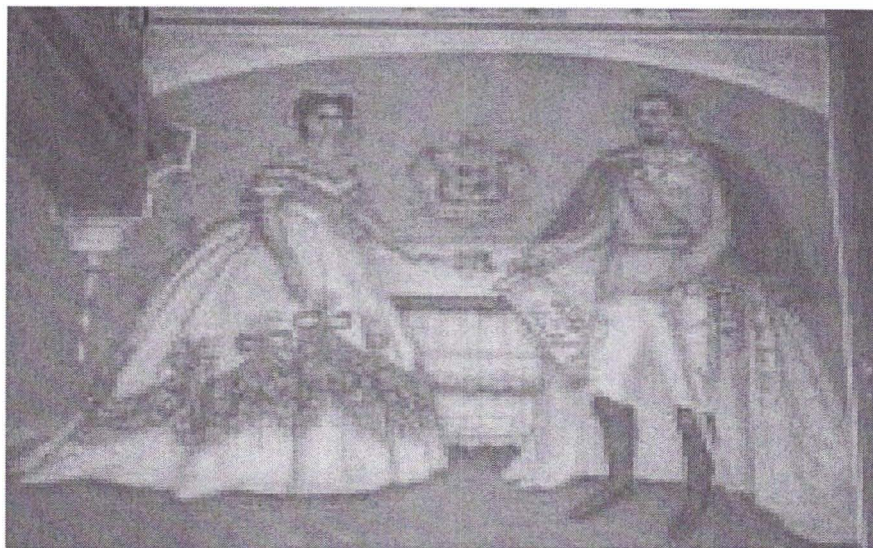
La o distanță de 62 km de Iași, aproape de Târgu Frumos, se află fosta reședință a domnitorului Alexandru Ioan Cuza, cunoscută sub numele de Palatul Cuza ori Palatul Ruginoasa. Construit prin secolul al XIX-lea, de Sandulache Sturza, palatul are un stil neoclasic.

Fam Sturza fresca din Biserica Domneasca Sandulache Sturdza

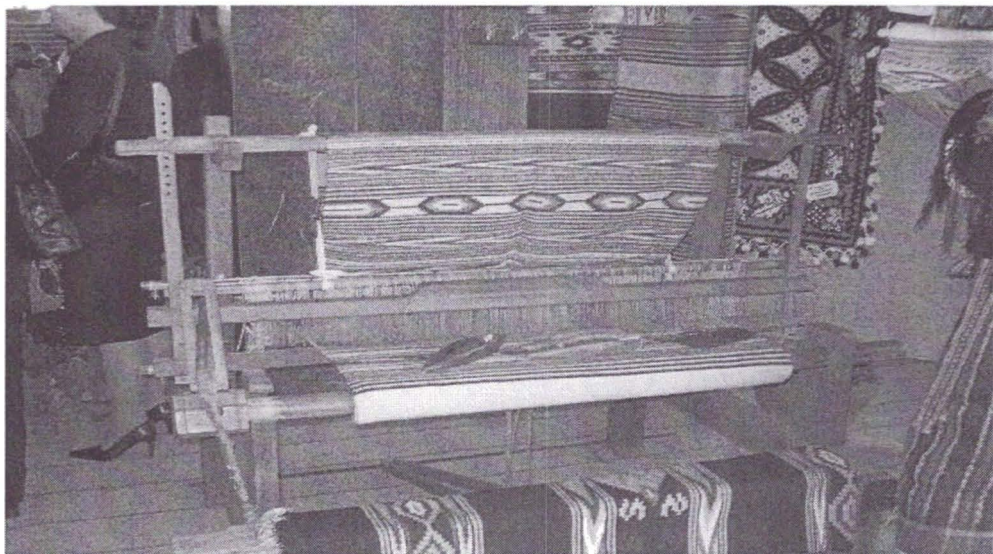
Intrăm în cartea istoriei în anul 1862, când Marele Domnitor Alexandru Ioan Cuza cumpăra moșia de la Ruginoasa, o renovează și o transformă într-o „...oaza de liniște și meditație”

Ca pretutindeni, în viața satelor au existat sezătorile organizate în gospodăriile țărănești. Aici se torcea lâna, se țeseau covoare și macaturi, se broda, tricota, se învățau cântece, dansuri populare și se cântau colinde.

Aceste meșteșuguri sunt păstrate și transmise din generație în generație.

Costumele populare sunt lucrate în gospodarii și sunt specifice zonei Văii Siretului, iia încrețită la gât, model cu altiță, ,reprezentând floarea de măr, simbol al rodniceii.

Îndemnați de bătrânii satului, flăcăii încep pregătirile cu câteva săptămâni mai înainte; coboară de prin poduri, vechile tobe, buhaie, clopote și harapnice, își recondiționează sau confecționează noi costume și comanace.

Tinerii își lasă acasă costumele ridicele de dimineața, înlocuindu-le cu altele mai frumoase, viu colorate, care mai de care mai frumos lucrate.

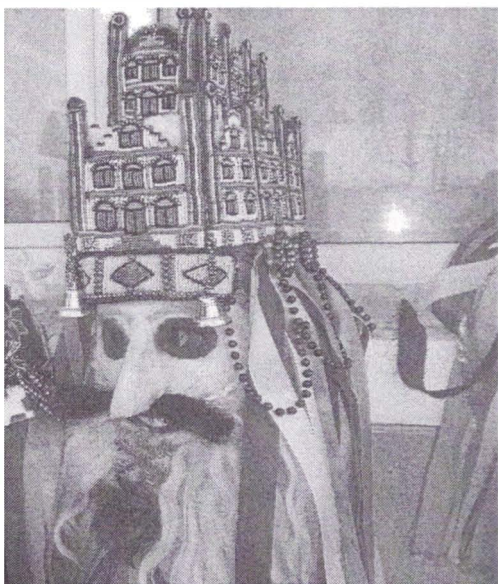

Ca spectator ,ești într-o continuă fugă: alergi pe toloaca să vezi descântecul caprei, te ferești de „urăcioși” de la nunta țărănească, mai încolo, ascuți vorbele ursarilor, asști la urcarea ursului pe hădărag, admiri „curcanul”, sau ești impresionat

de „Moartea cerbului”, dar nu trebuie să pierzi și să nu te oprești să admiri costumele minunate ale flăcăilor de la „malanca”. Aceștia invită politicos fetele la dans în ritmul fanfarei.

Comanacele, așezate pe capetele flăcăilor mascați, sunt lucrate după numeroase modele, unele chiar reprezentând castelul „Al. Ioan Cuza”, fiind brodate cu mărgelile de toate culorile, cu hurmuzi, oglinzi, panglici colorate și chiar globuri de pom, hainele de „căldărar” înflorate și largi, la brâu, chimir de piele bătut în ținte, peste care sunt legate un șirag imens de clopote și clopoței.

Vă așteptam cu drag la Ruginoasa!

<http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

**Muzee și colecții muzeale din județul Vaslui,
Editura Mediasind, Vaslui, 2011**

Gianina-Cristina Chirilă*

Cuvinte cheie: muzeu, colecție, patrimoniu, colecționar, sătesc, istorie, etnografie, Vaslui

Keywords: museum, collection, heritage, collector, village, history, ethnography, Vaslui

Abstract:

The book "Museums and collections from Vaslui county", issued at MediaSind Publishing House, Vaslui, 2011, 173 pages, by the author Gianina- Cristina Chirilă, represents a summary of this topic, for to emphasize the passion of some intellectuals, generally teachers, concerning the material and spiritual values of the region.

Taking into consideration the limited amount of information about the museum activities from Vaslui county and the incipient stage of this domain, the book propose itself to contribution to the cultural history of Vaslui county.

Păstrarea patrimoniului cultural a avut ca obiectiv conservarea imaginii despre om și societate, a evoluției sale permanente pe scena istoriei. Prof. dr. Nicolae Ursulescu aprecia că muzeele, ca instituții științifice și cultural-educative, *acumulează, cu timpul, o istorie a lor – o istorie a dialogului pe care îl poartă permanent cu semenii, o istorie a concepțiilor și realizărilor în domeniul muzeologiei și muzeografiei*¹, chemată să argumenteze, prin patrimoniul adunat, existența multimilenară a omenirii.

Preocupările mele în domeniul muzeistic sunt mai vechi și merg ca o continuitate a lucrării "Istoria muzeelor din Moldova (până în 1945)", Editura Pim, Iași, 2008, 214 pagini, incluzând și provinciile istorice Bucovina și Basarabia, oferind o notă de originalitate lucrării elaborate.

În redactarea cărții "Muzee și colecții din județul Vaslui", Editura MediaSind, Vaslui, 2011, 173 pagini, am avut, ca argument hotărâtor, dorința de a trata, din punct de vedere istoric, geografic, cultural, organizatoric, expozițional etc., evoluția muzeelor și a activităților muzeistice din județul Vaslui.

Având în vedere informațiile restrânse despre activitatea muzeistică din județul Vaslui și stadiului incipient al acestui domeniu, lucrarea își propune să aducă o contribuție la istoria culturală a județului Vaslui.

* Profesor, Școala „Ioan Agarici” Muntenii de Sus, jud. Vaslui

¹ N. Ursulescu, *Cuvânt înainte*, la: G. C. Chirilă, *Istoria muzeelor din Moldova (până în 1945)*, 2008, p. 9.
<http://www.cimec.ro/> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

Conducându-mă după principiul cunoscutului lingvist român George Giulea *să mergem neapărat la fața locului și să cunoaștem realitatea, dacă n-avem informații bune din publicații existente*, munca pe teren a fost obligatorie pentru adunarea informațiilor necesare despre activitatea muzeografică din județul Vaslui²

Astfel, preocupările în domeniul muzeistic în județul Vaslui au apărut și s-au dezvoltat foarte târziu în comparație cu județele din restul Moldovei, cu excepția muzeului sătesc înființat de preotul econom stavrofor din Curteni (1904), Vulturești (1935) și a „Muzeului Regional de Istorie și Enografie al Tutovei“, apărut în 1914.

În perioada de după cel de-al doilea război mondial, în județul Vaslui, se constată o creștere a preocupărilor muzeistice, atât în mediul urban, cât și în cel rural. Astfel, în timpul regimului comunist (1947-1989), apar muzee cu profil divers în toate localitățile urbane din județ (Muzeul Municipal de Istorie și Etnografie din Huși- 1958, Muzeul Viticol din Huși- 1970, Muzeul Județean Vaslui- 1975), ca și în unele localități rurale (Muzeul de Arheologie și Istorie din Murgeni- 1956, Muzeul sătesc din Dănești (1970-1971), Casa memorială „Emil Racoviță”- 1964, Muzeul sătesc din Grumezoaia- 1968, Casa memorială „Dimitrie Cantemir” din Hurdugi- 1974, Muzeul Arheologic din Giurcani- 1976, Muzeul sătesc din Tăcuta- 1984, Muzeul sătesc din Vutcani- 1983 ș.a.)

După anul 1989, se constată un interes deosebit pentru cultivarea patrimoniului local, pentru păstrarea în forma tradițională a satului moldovenesc, prin apariția, aproape în fiecare comună, a unor colecții, muzee școlare și sătești, cu un important rol cultural și educativ, în cea mai mare parte a comunelor județului Vaslui (Laza, Muntenii de Sus, Muntenii de Jos, Pogana, Pogonești, Stăniilești, Deleni, Banca, Vetrișoiaia ș.a.).

Cartea reprezintă o sinteză despre istoria muzeelor și colecțiilor din județul Vaslui, punând în evidență pasiunea unor intelectuali, în general dascăli, privind valorile materiale și spirituale ale zonei (Ghenuță Coman la Murgeni, Elena și Costel Rotaru la Tăcuta, Nicolae Ciubotariu la Vulturești, Tasia Andronic la Grumezoaia, Marin Rotaru la Giurcani, Andrei Dumitru la Pogonești, Chirilă Gianina-Cristina la Satu-Nou, comuna Muntenii de Sus ș.a.). Cadrele didactice, conștiente de misiunea care le revin la catedră, au organizat colecții și expoziții în incinta școlilor, căminelor culturale sau chiar în locuința proprie, cu scopul declarat de a *înlătura nepăsarea și indiferența celor mai mulți care lasă să se înstrăineze bogăție de podoabe ale trecutului, risipindu-se în uitare*.³

Lucrarea a fost lansată cu ocazia celei de-a XXXIV ediții a Sesiunii Naționale de comunicări științifice „Acta Moldaviae Meridionalis”, organizată de Muzeul Județean „Ștefan cel Mare” din Vaslui. Cu acest prilej profesorul Dan Ravaru aprecia cartea ca fiind *rodul unei excepționale munci de documentare în teren, bazată și pe o bibliografie impresionantă prin acuratețea și varietatea sa. Structurarea lucrării este concepută pe două secțiuni: muzee județene și orașenești, apoi colecții și muzee școlare și sătești. Mimuțiozitatea cercetărilor întreprinse aduce atenției noastre întreg*

² G.C. Chirilă, *Muzee și colecții din județul Vaslui*, 2011, p. 11.

³ D. Rotaru, *Muzeul Eparhial Huși- așezământ de cultură și spiritualitate ortodoxă*, în *Cronica Episcopiei Hușilor*, IV, 1998, p. 541.

*inventarul muzeistic al instituțiilor din prima secțiune, deschizând noi căi celor interesați de anumite domenii de strictă specialitate și, mai ales, accentuând prezența colecțiilor de artă care conțin exponate de valoare națională și universală...*⁴

Am speranța că această carte, deși publicată într-un tiraj mic, va oferi o imagine globală, cu informațiile aduse la zi, despre apariția și devenirea mișcării muzeistice din județul Vaslui, a cărei activitate a devenit deosebit de bogată prin înființarea a numeroase colecții și muzee în mediul rural, ca formă de conștientizare a păstrării patrimoniului etnografic și istoric, aflat pe cale de dispariție.

*Așadar, să ne bucurăm de fiecare dată când apare o carte. Aceasta este incitantă, oportună, inedită și onestă în mediul istoriografic local și nu numai.*⁵

Bibliografie:

Caraiman Irina, *Sesiune științifică la Vaslui*, în *Vremea Nouă*, nr. 813, 9 dec. 2011, p. 6-7.

Chirilă Gianina-Cristina, *Istoria muzeelor din Moldova (până în 1945)*, Editura Pim, Iași, 2008.

Idem, *Muzee și colecții din județul Vaslui*, Editura MediaSind, Vaslui, 2011.

Rotaru Doina, *Muzeul Eparhial Huși- așezământ de cultură și spiritualitate ortodoxă*, în *Cronica Episcopiei Hușilor*, IV, 1998, p. 541-554.

⁴ I. Caraiman, *Sesiune științifică la Vaslui*, în *Vremea Nouă*, nr. 813, 9 dec. 2011, p. 7.

⁵ N. Ionescu, *Cuvânt înainte*, în: G. C. Chirilă, *op.cit.*, 2011, p. 6.

Liviu Mărghitan, Ioan Mancaș
Academicienii ai județului Vaslui,
Editura Ramira, Arad, 2010, 118 p.

Nicolae Ciudin

Prin strădaniile și stăruințele lor, prin căutările și realizărilor lor, prin pasiunea și dăruirea lor, academicienii și-au cucerit locuri de cinste în Panteonul marilor gânditori și creatori ai neamului nostru.

În *Cuvântul înainte*, arată autorii că s-au străduit să pună în lumină viața și activitatea academicienilor de origine din arealul Vaslui, cât și a celor cu ascendență externă, dar care și-au efectuat pregătirea școlară în această zonă. După cum explică autorii lucrării, ne aflăm în fața celui de-al doilea volum cu această tematică.

În primul capitol intitulat *De la legendarul Academos la denumirea universală de «Academie»*, autorii arată că originea acestei înalte instituții se află în Grecia Antică. Întemeietorul ei a fost filosoful Platon, care în „grădina lui Academos“, din apropierea Atenei, după ce a achiziționat-o în scopul întemeierii unei școli de cercetare, în primul rând filosofice, dar și științifice și politice, a rămas în istorie cu denumirea de „Academia lui Platon“. Aceasta se înscrie în istoria universală ca fiind cea dintâi școală de nivel universitar din lume la care Platon a predat discipolilor săi filosofia, până în anul 347 î.e.n., când a încetat din viață (p. 10).

Academia din Atena, ca instituție educațională, și-a desfășurat activitatea, când mai ușor, când mai greu, până în anul 529 e.n., când din dispoziția lui Justinian a fost desființată (idem).

Academia ateniană care se impusese ca reper științific și spiritual al omenirii, a fost dată uitării. Abia în secolele XV-XVI, aceasta ia ființă în orașele italiene, reînviind astfel vechea instituție a Greciei Antice. Astfel, în Cetatea Eternă se întemeiază „Romana Academia di istoria e archeologia“, iar apoi pe la mijlocul secolului al XVI-lea, în „orașul florilor“ se înființează „Academia Florentina“, apoi, pe la 1560, în Neapole, naturaliștii s-au organizat într-o societate științifică „Academia Secretorum Natural“, adică Academia descoperirii secretelor naturii. În 1603, Papa Clement al VIII-lea și-a dat consimțământul a înființării la Roma a „Academiei dei Lincei“ (p. 10-11).

În Franța, Ludovic al XIII-lea i-a solicitat în 1634 lui Richelieu să pună bazele *Académie française*, instituție savantă a cărui obiectiv consta în elaborarea „Dicționarului regal al limbii franceze“. La numai 33 de ani, adică în 1666, Colbert a

<http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

constituit la Paris un consiliu științific al cărui obiectiv consta în cercetarea istoriei și artelor antice, devenind, ceea ce se va numi *Academie des inscriptions et belles-arts*, adică aceea de „inscripții și arte frumoase“. Printre atribuțiile *Academiei des Sciences* se aflau cercetările matematice, fizice, chimice, biologice și medicale. Aici, în premieră mondială, se punea modalitatea aplicării în practică a rezultatelor a atâtor căutări și descoperiri științifice (p. 11, 12-13).

Vestea existenței unei academii în „orașul luminilor“ de pe Sena s-a răspândit cu rapiditate în toată Europa. Împăratul Ferdinand al III-lea de Habsburg, al Sacrului Imperiu de Națiune Germană, din dorința de a nu fi mai prejos față de omologul său francez, a încredințat prințului Leopold misiunea de a constitui Academia Germană. Astfel, în 1652, la Leipzig din Saxonia, își face apariția *Academia Caesaria Leopoldina*, ce avea să devină propulsatoarea științelor moderne în lumea germană (p. 11).

Royal Society din Londra este înființată în anul 1683, în timpul lui Carol al II-lea Stuart. După o perioadă scurtă de timp, ca urmare a unui intens proces de reorganizare, s-a finalizat prin înființarea Academiei de Stat a Marii Britanii. Aceasta a acordat prioritate studiilor geografice și cercetărilor astronomice, strâns legate de arta navigației. Un interes deosebit a manifestat și față istoria antică, ocupându-se de pregătirea unor specialiști, care s-au implicat și în cercetările arheologice (p. 12).

Lungul drum către «Academie» al Țărilor Române este pus în lumină în cel de al doilea capitol al lucrării, unde autorii au în vedere debutul academic din timpul lui Alexandru cel Bun, de prima încercare a lui Despot Vodă, care a organizat la Cotnari o instituție de grad superior, numită *Schola latina* sau Petru al III-lea Cercel, care a adus în țară în calitate de profesori pentru a preda la Colegiul din Târgoviște (al cărui model era cel din Paris). Zorile învățământului de grad universitar apar și în cea de a III-a țară românească — Transilvania. când în 1581, Ștefan Báthory aprobă înființarea fondării unei universități catolice la Cluj.

Ideea și necesitatea fondării de școli de nivel superior în spațiul românesc a început să prindă contur mai consistent când în 1640, Matei Basarab, în Muntenia, a înființat o Școală Domnească la Târgoviște, iar în 1685, Șerban Vodă a fondat la București, în clădirile Mănăstirii „Sf. Sava“, o academie grecească, pe care Constaantin Brâncoveanu a extins-o, devenind astfel cunoscută sub numele de *Academia din București*.

Lui Vasile Lupu îi revine meritul de a fi fondat la Mănăstirea «Trei Ierarhi» din Iași, o școală, în 1641, de limba slavonă, inițial, iar apoi grecizată, iar, în 1766, Grigore Al. Ghica făcuse la Mitropolie o altă școală denumită «Academie», însă adevărata școală de nivel superior, înființată în Moldova, era cea fondată în anul 1835 din inițiativa lui Gh. Asachi, în vremea domniei lui Mihail Gr. Sturdza, ce s-a numit *Academia Mihăileană*.

Ideea realizării unei academii moderne de științe și cultură se aflase în atenția Domnului Unirii, dar din cauza opoziției austrieșilor și rușilor, fondarea academiei a rămas „în așteptare“ Aceasta a devenit posibilă abia după înlăturarea sa. Locotenența Domnească și-a luat răspunderea fondării academiei, dar sub numele de societate literară.

Miezul acestei lucrări este pus în lumină de prezentarea vieții și activității a 22 de academicieni ce și-au avut originea sau instruirea în părțile Vasluiului.

<i>No crt.</i>	<i>Autorii</i>	<i>Cronologie</i>	<i>Domeniul</i>	<i>Ramură profesională</i>
1.	Dimitrie Cantemir	1673-1723	Domn	Enciclopedist
2.	Mihail Kogălniceanu	1817-1891	Drept	Istoric, scriitor și om politic
3.	Alexandru Averescu	1859-1938	Militar	Mareșal
4.	Constantin Prezan	1861-1943	Militar	Mareșal
5.	Paul Bujor	1862-1952	Științe	Cercetător
6.	Artur Gorovei	1864-1951	Drept	Judecător, poet, folclorist
7	Gheorghe Ghibănescu	1864-1936	Filologie, Filosofie	Profesor, cercetător, istoriograf
8	Emil Racoviță	1864-1951	Biolog	Cercetător, profesor
9	Garabet Ibrăileanu	1871-1936	Filolog	Scriitor, critic literar
10	Gheorghe Tașcă	1875-1951	Drept	Avocat, profesor
11	Constantin Popovici	1878-1956	Mecanică, Matematică	Profesor și astronom
12	Theodor Angheluță	1882-1963	Matematică	Profesor
13	Vasile Pârvan	1882-1927	Litere și Filosofie	Istoric și arheolog
14	Constantin Gheorghiu	1894-1956	Științe fizico- chimice	Chimist
15	Ilie Matei	1895-1969	Științe	Chimist
16	Iuliu Nițulescu	1895-1975	Medicină	Medic, profesor
17	Scarlat Longhin	1899-1979	Medicină militară	Medic, profesor
18	Ioan Huber-Panu	1904-1974	Politehnică	Inginer mine
19	Grigore Moisil	1906-1973	Matematică	Profesor
20	Ion Gh. Popescu- Zeletin	1907-1974	Silvicultură	Inginer silvic
21	Emil Condurachi	1912-1987	Litere și Filosofie	Profesor și arheolog
22	Ioan Jak Rene- Juvara	1913-1996	Medicină	Profesor medic

Lucrarea se încheie cu o sumară *Bibliografie selectivă*, fără a preciza fondurile arhivistice cercetate, întrucât este o lucrare de popularizare, destinată unor largi cercuri de cititori.

Autorii n-au avut răgazul să se bucure de roadele muncii lor, întrucât atât Liviu Mărghitan (1937-2011), cât și Ioan Mancaș (1951-2011) au plecat prea devreme dintre cei vii. Opera lor însă rămâne prinos de mărturie a activității lor.

Primul autor, specializat în *Istorie Universală Antică și Arheologie*, a desfășurat o amplă cercetare în domeniu în calitate de muzeograf la Complexul Muzeal Arad, la Muzeul Civilizației Dacice și Romane Hunedoara – Deva și la Muzeul Național de Istorie a României – București, valorificându-și activitatea științifică în peste 800 de studii și articole și publicând, în intervalul dintre anii 1965-2008, peste 50 de titluri de carte. Ca membru al Institutului Național de Tracologie sau al Asociației Internaționale de Epigrafie Greacă și Latină, precum și în Divizia Istoria Științei (Comitetul Român pentru

Istoria și Filosofia Științei și Tehnicii - CRIFST) din cadrul Academiei Române.

Cel de-al doilea autor este absolvent al Facultății de Istorie – Filosofie (1970-1974) din cadrul Univ. „Al. I. Cuza” din Iași. După o scurtă perioadă în învățământul preuniversitar rural, a devenit muzeograf (1974) la Muzeul Județean „Ștefan cel Mare” din Vaslui, unde dinn 1988 a devenit și director. Pe lângă activitatea de coordonare a instituției, a elaborat și publicat studii și articole în reviste ale muzeelor din Bacău, Bârlad, Huși, Iași, Suceava, Vaslui și în „Revista Muzeelor” din București. A adus contribuții referitoare la viețile și creațiile unor personalități originare din Moldova. Tot el este și fondatorul revistei „Acta Moldaviae Meridionalis”

Prezentarea acestui evantai al biografiilor unor membri ai Academiei Române care au pornit pe căile înalte ale științelor și artelor de pe băncile liceelor vasluiene, va constitui un imbold pentru alți istorici, filologi, teologi, filosofi, medici și alte categorii de intelectuali sunt un îndemn pentru tânăra generație spre muncă și sacrificiu. Sămânța semănată pe ogorul neamului, cu dragoste și conștiință, a rodit deplin prin vremi și vremuri, arzând ca o flacăra nestinsă pe sfânt altarul românesc.

VIOREL ȚIBULEAC – In Memoriam

Laurențiu Chiriac*

Motto:

„Rolul istoriei este să nu lase să cadă
în uitare virtuțile omenești.” (Tacitus)

Deseori avem senzația că e așa de ușor să fim fericiți, încât singura condiție e să nu schimbăm înțeleapta existență pe acea clipă din zbuciumul implacabil al tuturor lucrurilor și al destinelor omenești! Avem chiar impresia că imnul vieții noastre netulburate se înalță de pretutindeni, ca o rugă de mulțumire către ziditorul puternic a toată făptura. Numai că vuietul păgân ne poate tulbura din senin, cu șuieratul său pătrunzător, ceasul măreț de rugăciune, iar un uliu neprihănit, ca o săgeată neagră și iute, ne poate spinteca văzduhurile inimii cu croncănitul său ascuțit și flămând...

Astfel, cu mare efort sufletesc, deschidem toți cei care l-am cunoscut pe **VIOREL ȚIBULEAC** firul amintirilor și ne năpădește imaginea acestui mare om, camarad, militar de carieră, apropiat al muzei CLIO și iubitor de cultură românească! Din nefericire, geamătul inimii sale deja zdruncinate i-a sfârșit existența în a doua parte a lunii iunie 2012 și, astfel, am început cu toții să ne simțim desfrunziți în interiorul sufletului nostru. Încă nu putem să uităm că Înfrățitorul a toate a strivit nemilos între degete universul întreg al lui **VIOREL ȚIBULEAC** în globul orb al adâncurilor Sale. De aceea, sufletul singur al colonelului nu mai e în stare să audă scârțâitul fantasmagoric cu care timpul întoarce, din fundul veșniciei, cheia colosală și însângerată a propriilor noastre făpturi.

Astăzi, sub fiecare geană a celor de la *Academia Rurală „ELANUL”* e o lacrimă în plus. Totul e cioburi în noi, căci pentru colonelul **VIOREL ȚIBULEAC** timpul s-a topit. Provinciile trupului său s-au revoltat și ni l-au stins într-un ocean de amărăciune. Ne e inima prea tristă acum, când prietenul nostru a ajuns la porțile lumii cu un tren din care nu mai poate coborî! **VIOREL ȚIBULEAC** ne aparține mai mult acum decât altădată, căci lipsa sa ne duce cu gândul la dorul de a vorbi cu el! El, însă, s-a îndreptat semeț spre lumina fără de sfârșit și suntem ai lui pentru că noi toți suntem altfel de când l-am avut printre noi.

Răscolind împreună toate amintirile noastre despre **VIOREL ȚIBULEAC**, am sesizat că acest pasionat iubitor de „humă românească” a scos din uitare valori morale nebănuite la oamenii din jur, a format caractere puternice, iar prin fermitatea și profesionalismul faptelor sale le-a încheșat destine! Așadar, vorbim despre un om care a avut devoțiunea de a fi reazăm al realizării semenilor în viață, un pasionat al credinței intime și care a știut să-și protejeze principiile de viață! Dispariția prematură din viața noastră a valorosului militar și pasionat istoric **VIOREL ȚIBULEAC** a lăsat un gol imens în inimile celor care l-am cunoscut, în special al slujitorilor muzei CLIO

* Dr., directorul Muzeului Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui
<http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

de la **Academia Rurală „ELANUL”** și **Muzeul Județean “Ștefan cel Mare” Vaslui**, instituții atât de dragi lui. Cu toții îl vom stima și îi vom păstra vie și nebulită amintirea, fiindu-i recunoscători pentru ceea ce a făcut și face de acolo încă pentru istorie și adevăr!

VIOREL ȚIBULEAC avea farmecul uman și profesional în fața căruia nu puteai decât să-ți ridici pălăria. Intelectual și de o ironie fină, plăcută, colonelul avea intuiția valorii și bogăția înțelepciunii distinse. Numai cei incapabili nu-i puteau desluși eleganța spiritului! El se dăruia cu nesaț vieții urbei VASLUIULUI, se dăruia nouă, tuturor, întărindu-ne cu fibrele sufletului său. Ne-a dat atât de mult, iar noi i-am mulțumit atât de puțin! Prea repede adormite prieten, ne-ai lăsat mai săraci cu o zi și mai bogați cu o eternitate: ziua o vom rătăci noi, eternitatea e deja a ta! Vom încerca, fără curmare, să-ți descifrăm lecțiile de viață, de demnitate și de istorie pe care ni le-ai lăsat!

Așadar, **VIOREL ȚIBULEAC** are dreptul la neuitare numai și pentru că în ultimii ani cerceta cele mai vechi urme ale existenței umane, colabora cu articole de **arheologie, istorie și istorie militară** atât la revista „*Elanul*”, cât și în cadrul Sesiunii Naționale de Comunicări Științifice „*Acta Moldaviae Meridionalis*” a muzeului vasluian și la *Anuarul* științific al acestei instituții. Citea cărți de istorie cu o poftă nebună de cunoaștere, refăcea cu mare intuiție și inteligență traseele devenirii voievodale ale Moldovei de altădată, îl venera pe Ștefan Vodă și se închina cu întreaga sa casă a sufletului la locurile natale din zona Lipovățului și la legendarele mănăstiri de acolo!

Zămislit de un univers în imensitatea căruia a trebuit, de cele mai multe ori, să supraviețuiască, **VIOREL ȚIBULEAC** a știut să-l recunoască, să-l privească în față și să-i pipăie nesfârșitul. În fața diversității umane, s-a manifestat, mai mult ca oriunde, cu o lance a vorbelor tăioase și cu o platoșă vulnerabilă, sub care bătea, însă, cu emoție, o inimă de **mare român**. Cu toate acestea, hâda secure a morții și a deșertăciunilor omenești a căzut nemiloasă peste un suflet nobil și generos! De aceea, pentru toți cei care l-am cunoscut, dispariția lui a părut ca o prăbușire de cortină netrasă de nimeni și „nebisată” de public, în urma căreia a rămas doar „tăcerea de dincolo”

Probabil că acum hălăduiești pe undeva, pe dincolo, cu liniștea, cu pajiștea ta de cer; iar vântul - încremenit pe creștetul înalt al sufletului tău - cântă trupului eterna sa elegie. Noi, însă, rămânem aici, pe undeva, încercând să ne ridicăm tristețile în cer, pentru că simțim că adevăratul sens al durerii dispariției unui om drag e o plăcută nostalgie a orizonturilor ce ne devorează ființa! Doar așa vom spera că vom putea să ne eliberăm singurătatea de pe marea de sânge a sufletului nostru! Ne vom purta mereu gândul spre tine, te vom căuta, deși știm că nu te vom găsi decât în noi!

Așadar, e vorba de o viață împlinită de om care și-a clădit singur faima și care a intrat deja în binemeritata-i liniște eternă. Încă lucid și înveșmântat în virtuțile nobiliare ale gloriei, **Colonelul și Iubișorul de istorie VIOREL ȚIBULEAC** va rămâne în memoria noastră cu multă prețuire!

Condiții de publicare a articolelor din anuar

1. Textul articolului va fi scris cu font Times New Roman (sau Times New Roman CE) cu dimensiunea fontului 11 și cu semne diacritice.
2. Alinierea paragrafului de tip stânga – dreapta (justified).
3. Identarea primei linii la 1,27 cm.
4. Spațierea textului la un rând.
5. Explicațiile notelor din text la subsolul paginii respective (nu la urma articolului).
6. Imaginile pentru publicat vor fi trimise separat și cu explicațiile traduse într-o limba de circulație internațională. Ulterior la editare acestea vor fi incluse în articol.
7. Rezumatul se va adăuga la începutul articolului și va fi într-o limba de circulație internațională.
8. Cuvintele cheie de asemenea traduse și adăugate înaintea rezumatului.
9. Lista bibliografică va fi în forma: nume autor, anul apariției, titlul lucrării, volumul sau numele publicației, locul apariției, editorul și paginile articolului.

Coperta I – Colaj - „Basarabia”

Coperta IV – Muzeul Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui

